

INFORMÁTOR

Revue slovenských archeológov

34. ročník / 2023 / 1 – 2

Nitra

- Zo života spoločnosti • Aktuality • Minulosť a súčasnosť
- Spoločensko-vedecké podujatia • Archeologické výskumy
- Expozície a výstavy • Medzinárodné aktivity • Zo života univerzít
- Jubileá • Spomíname • Nové publikácie • Ocenenia a vyznamenania
- Študentská súťaž • Zmeny v členskej základni • Oznamy výboru

Účastníci Valného zhromaždenia SAS pri SAV na Nitrianskom hrade

Európske dni archeológie 2023

100 rokov od narodenia Juraja Bárta

Výskum zaniknutej šibenice vo Veličnej

Výstava „Úsvit železného veku“

**Letná škola archeológie a výskum svetového dedičstva
UNESCO – KELEMANTIA 2023**

Informátor XXXIV/2023/1 – 2

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre
(Akademická 2, 949 21 Nitra).

Hlavný redaktor:

Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD.
(sas.archeologia@gmail.com)

Redakčná rada:

Mgr. Dominika Andreánska

Mgr. Matúš Hudák

PhDr. Ján Chovanec, PhD.

Mgr. Stanislava Oporosková, PhD.

Mgr. Zuzana Poláková, PhD.

Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.

Layout: Mgr. art Jakub Dušička

Grafické spracovanie: Peter Červeň

Tlač: REA, Nitra

ISBN 978-80-974149-2-4 (tlač)

ISBN 978-80-974149-3-1 (online)

Na embléme pintadera zo 6. storočia pred n. l.

Návrh a grafické stvárnenie Jarmila Marettovej.

Logo – grafické spracovanie: Miroslav Slámka

Autorka titulnej fotografie: Renáta Rábeková

Obsah

2 Zo života spoločnosti

- Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV 2023 v Nitre
- Vedecký seminár SAS pri SAV v Nitre v roku 2023
- Finančná správa spoločnosti za rok 2022
- Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 01. 01. 2022 – 31. 12. 2022
- Činnosť Komisie pre podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku SAS pri SAV v roku 2023

7 Aktuality

- Výstava „Cultural Heritage on the front line of a full-scale war“ v archeologickom múzeu mesta Kernave, Litva
- Európske dni archeológie 2023
- Založenie Archeologickej komisie Zväzu múzeí na Slovensku
- Archeologický pamätník v obci Včelince (okr. Rimavská Sobota)
- Na vlnách dávných spoločností
- Apollónia – antická perla Albánska
- Vanja Radeva: OKNO – ΠΡΟΖΟΡΕΙ s obrazmi Miroslava Radeva
- 1. ročník filmového festivalu Archeofilm
- Slovenský tím pre výskum pod vodou v roku 2023

17 Minulosť a súčasnosť

- 100 rokov od narodenia Juraja Bárta
- Rozhovor so Štefanom Melišom
- Dojč a Veľkomoravská ríša

30 Spoločensko-vedecké podujatia

- Keltové/The Celts/Die Kelten 2023
- Konferencia Počítačová podpora v archeológii 2023
- 54. ročník konferencie Archaeologia historica v Brne
- Medzinárodná konferencia Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2023 v Přerově
- Medzinárodné kolokvium v Muzeu Rumburk
- Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie
- Konferencia Muzeum a změna VI
- XVIII. protohistorická konferencia Archeologie barbarů 2023
- 30. stretnutie východoslovenských archeológov v Košiciach
- Neskorý stredovek v neskorú jeseň v Krosne

42 Archeologické výskumy

- Archeologický výskum na NKP Hrad Devín v rámci projektu Interreg SK-AT v rokoch 2022 – 2023
- Neznáma stredoveká sakrálna stavba a ďalšie archeologické nálezy v Trnave
- Tretia sezóna archeologického výskumu púchovského hradiska v Jánovciach-Machalovciach
- Kostol Všetkých svätých v Brodne pri Žiline
- Výskum zaniknutej šibenice vo Veličnej
- Záchranný archeologický výskum počas obnovy Kina Palace v Nitre
- Nový projekt APVV – Krajina pod mračnom bodov

48 Expozície a výstavy

- Výstava „Úsvit železného veku“
- Výstava „10 rokov výskumov a obnovy hradu Gýmeš“
- Výstava „Ako sa žilo v 4. tisícročí pred Kristom v Trnave a okolí?“
- Výstava „Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja“
- Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja
- Výstava „Ľudia a poklady lužickej kultúry“ v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi
- Výstava „Nové poklady zo starého Liptova“
- Dve múzeá – dve nové expozície – dve úplne odlišné uchopenia dejín regiónu

57 Medzinárodné aktivity

- Interdisciplinárna exkurzia po archeologických pamiatkach, múzeách, galériách a lokalitách UNESCO na strednom Dunaji v Rakúsku
- XXV. Medzinárodný mediteránny archeologický veľtrh cestovného ruchu v Taliansku

60 Zo života univerzít

- Letná škola archeológie a výskum svetového dedičstva UNESCO – KELEMANTIA 2023
- Katedra klasickej archeológie úspešne pokračuje vo svojej misii
- Exkurzia do Nových Zámkov a Komárna
- Preletelo nám 50 archeologických rokov (1973 – 2023)
- Prehľad záverečných prác s archeologickou tematikou v rokoch 2022 – 2023

68 Jubileá

78 Spomíname

82 Nové publikácie

87 Ocenenia a vyznamenania

92 Študentská súťaž

95 Zmeny v členskej základni

95 Oznamy výboru

dostáva sa Vám do rúk nové číslo Informátora – Revue slovenských archeológov. Aj tento rok v ňom nájdete aktuálne informácie o činnosti našej spoločnosti, správy z konferencií a aktuálnych výstav, ako aj ďalšie pravidelné rubriky. Prinášame však aj niekoľko noviniek. Rekapituláciu činnosti spoločnosti za minulý rok nájdete v novej rubrike Zo života spoločnosti, ktorá bude otvárať každé nové číslo nášho časopisu. Pôvodná rubrika Aktuality zostáva zachovaná, no budú v nej prezentované novinky, zaujímavosti a postrehy zo sveta archeológie od našich členov.

Už v predchádzajúcich ročníkoch sme si v redakcii potvrdili, že medzi čitateľmi stúpa záujem o „spomienkové“ príspevky (rozhovory, spomienky, dejiny výskumu). Často bol však problém s tematickým zaradením týchto príspevkov do už existujúcich rubrik. Aj preto sme sa rozhodli vytvoriť novú rubriku s názvom Minulosť a súčasnosť. V nej budeme sprostredkovať rozhovory s pamätníkmi, spomienky na slovenských archeológov a archeologičky a ďalšie príspevky, ktoré nám priblížia minulosť nášho odboru.

Poslednou výraznejšou zmenou je doplnenie prehľadu záverečných prác s archeologickou tematikou v rámci rubriky Zo života univerzít. Jej cieľom je priblížiť čo najširšiemu publiku aktuálne bádateľské trendy, ktoré sú centrom pozornosti na univerzitných pracoviskách na Slovensku. Tento prehľad budeme publikovať každoročne.

Na záver ešte jedna potešujúca správa – na webovej stránke našej spoločnosti môžete nájsť zdigitalizované všetky doteraz publikované čísla Informátora. Veľké poďakovanie patrí na tomto mieste našej kolegyni Marte Mácelovej, ktorá nám poskytla staršie ročníky nášho časopisu (predovšetkým najstaršie ročníky nemala totiž redakcia vo svojom archíve). Záujemcovia si tak môžu kedykoľvek a bez väčšej námahy nájsť všetky doteraz publikované príspevky. Aj tým sa snažíme prepájať minulosť s prítomnosťou.

Veríme, že všetky uvedené zmeny nájdú u vás, našich čitateľov, pozitívnu odozvu. Budeme radi za akékoľvek inšpiratívne komentáre a nápady, ktoré posunú náš časopis dopredu a najmä bližšie k vám. Informátor a jeho obsah je napokon naše spoločné dielo.

Inšpiratívne čítanie Vám praje

Martin Neumann
šéfredaktor

Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV 2023 v Nitre

Dňa 26. apríla 2023 sa v Nitre-Starom meste v priestoroch Malého seminára (veľká sála, Pribinovo nám. č. 5) uskutočnilo Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Prítomných privítala predsedníčka SAS pri SAV PhDr. Margaréta Musilová a otvorila volebný zjazd slovenských archeológov. Prítomných rovnako privítal riaditeľ Archeologického ústavu SAV, v. v. i. doc. PhDr. M. Ruttkay, CSc. ktorý hovoril o dlhodobej, úzkej a efektívnej spolupráci a pripomenul históriu AÚ SAV, ktorej korene siahajú až do 30. rokov 20. storočia. PhDr. M. Musilová v tejto chvíli poprosila prítomných o vzdanie úcty minútu ticha za zosnulých, ktorí nás opustili v roku 2022 (prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc., PhDr. Branislav Lesák, prof. PhDr. Eduard Krekovič, CSc.). Predsedníčka následne podľa zverejneného plánu informovala o bodoch programu. Vyzvala prítomných k pripomienkam programu. Všetci prítomní hlasovaním súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0). V pléne bolo priebežne prítomných 50 – 70 osôb.

Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD. predstavila návrhy členov jednotlivých komisií:

Mandátová komisia: Mgr. L. Nezvalová, PhD., Mgr. Z. Polákova, PhD., navrhnutá členka Mgr. D. Andreánska (súhlasí s návrhom)

Návrhová komisia: PhDr. V. Turčan, Mgr. & Mgr. M. Neumann, PhD., navrhnutá členka Mgr. K. Daňová, PhD. (súhlasí s návrhom)

Volebná komisia: Mgr. I. Kaczarová, PhDr. J. Labuda, CSc., navrhnutý člen Mgr. I. Bazovský, PhD. (súhlasí s návrhom).

Členovia Výboru SAS pri SAV v rokoch 2018 – 2023 (chybá M. Gabulová). Foto: archív redakcie

Bola prezentovaná správa o činnosti a hospodárení SAS za rok 2022 s bilanciou aktivít v rokoch 2019 – 2022, ktoré najmä v prvých rokoch ovplyvnila pandemická situácia (Covid). PhDr. M. Musilová informovala o činnosti Výboru a stretnutiach v poslednom roku. Počet aktivít spoločnosti postupne opäť vzrastal, mnohé aktivity sa realizovali v zahraničí, alebo

v medzinárodnej spolupráci. S potešením vyzdvihla nový vzhľad časopisu Informátor a poďakovala hlavným redaktorom a redakcii za jeho tvorbu. Predsedníčka sumarizovala stav členskej základne. Na konci roku 2022 mala spoločnosť 234 členov (z toho 54 zo SAV), z toho v tom roku bolo prijatých 16 nových členov, žiadne členstvo nebolo zrušené. Boli predstavené nové členky a členovia v roku 2023 (viac v rubrike Zmeny v členskej základni). Plénum taktiež získalo informácie o fungovaní a návštevnosti webovej stránky sas.sav.sk, ktorú navštevujú nielen užívatelia zo Slovenska a Čiech, ale aj z USA, Číny, Nemecka, Veľkej Británie atď. Následne bola PhDr. M. Musilovou prezentovaná aj správa o činnosti a hospodárení Komisie História skla za rok 2022, ktorú spracovala PhDr. Danica Staššiková-Štukovská. Hospodárka Mgr. Z. Poláková, PhD. detailne oboznámila prítomných s bilanciou hospodárenia za rok 2022 a poskytla informáciu o dotácii na rok 2023. Výbor na tento rok naplánoval 9 akcií vrátane Valného zhromaždenia a prípravy a tlače publikácie Informátor. Mgr. B. Resutík informoval o správe revíznej komisie, ktorá sledovala financie do 31. 12. 2022. PhDr. M. Musilová predstavila plán činnosti na rok 2023 a informovala o plánovanej exkurzii po Dunaji (Dunaj – Wachau; september 2023), ktorá je organizovaná aj pre členky a členov SAS pri SAV, ale i ostatných záujemcov. Žiadny ďalší program na aktuálny rok nebol navrhnutý. Predsedníčka vyzvala prítomných na hlasovanie o súhlase s oboma prednesenými správami. Všetci prítomní súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0).

V bode Rôzne vyhlásil Mgr. et Mgr. Martin Neumann, PhD. výsledky IV. ročníka celoslovenskej súťaže SAS pri SAV pre študentov stredných škôl (za rok 2022/2023). Tohtoročná téma znela Objav poklady svojho regiónu. Prítomným oceneným boli odovzdané diplomy a vecné dary. Za všetkých víťazov sa svojím príhovorom poďakovala Michaela Veselá, študentka Arcibiskupského gymnázia b. Pavla Jantauscha v Trnave. Súťažilo sa v dvoch kategóriách – video a prezentácia. V roku 2023 sa do súťaže zapojilo až 112 účastníkov (viac v rubrike Študentská súťaž).

PhDr. Margaréta Musilová následne vyhlásila a odovzdala Výročné ceny SAS pri SAV za rok 2022. V kategórii Publikácia

bol ocenený PhDr. Vladimír Turčan a kolektív za publikáciu Germánske elity v dobe rímskej na Slovensku (Bratislava 2022). Predsedníčka ocenenému zostavovateľovi zároveň poďakovala za jeho dlhoročnú húževnatú prácu v rámci výborov SAS pri SAV.

V kategórii Výskum boli za objav mosta z doby rímskej v Iži ocenení PhDr. Klaudia Daňová, PhD. (AÚ SAV v Nitre), doc. Mgr. Miroslava Daňová, PhD. (Katedra klasickej archeológie, FF TRUNI v Trnave) a PhDr. Ján Rajtár, CSc. (AÚ SAV v Nitre).

V kategórii Výstava boli za výstavu Malokarpatského múzea v Pezinku s názvom „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi v 4. tisícročí pred Kristom?“ ocenené Mgr. Anna Bajanová (SNM – Archeologické múzeum), Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD. (Katedra archeológie, FiF UK v Bratislave) a Mgr. Lenka Choma Soročinová (Malokarpatské múzeum v Pezinku). Nasledovali gratulácie a odovzdávanie kytíc tohtoročným jubilantom.

Valné zhromaždenie sa pripravovalo na voľby nového Výboru. Všetci prítomní boli informovaní o dôležitých skutočnostiach. V aktuálnej kandidátke chýbali kandidáti na predsedu SAS pri SAV a členov revíznej komisie. Mgr. J. Mellnerová Šuteková, PhD. v mene členov Výboru konštatovala, že nie je veľký záujem o členstvo vo Výbore a taktiež ostáva prázdne miesto v aktuálnej kandidátke na predsedu/predsedníčku SAS pri SAV. Poprosila prítomných členov o ďalšie návrhy na kandidátku. Taktiež sprostredkovala názor členov aktuálneho Výboru, ktorý bol vyjadrený v neformálnych diskusiách počas pracovných stretnutí, že pre efektívnu prácu vo Výbore je dôležitý vyšší počet členov a ideálne je vyvážené zastúpenie staršej a mladšej generácie. Predsedníčka PhDr. M. Musilová potvrdila tieto skutočnosti a sama navrhla za predsedníčku Výboru Mgr. J. Mellnerovú Šutekovú, PhD., ktorá poďakovala a súhlasila s kandidatúrou. Z pléna bola do Výboru ešte navrhnutá Mgr. S. Oporosková, PhD. Na členov revíznej komisie navrhli členovia aktuálneho Výboru troch kandidátov – dvoch z pôvodného Výboru a jednu členku končiackej komisie (PhDr. M. Musilová, PhDr. V. Turčan, Mgr. D. Oravkinová, PhD.). Všetci s návrhom súhlasili. Predsedníčka otvorila voľby predsedu a členov nového Výboru SAS pri SAV. Zástupca Výboru informoval o pravidlách priebehu volieb a predstavil navrhnutých kandidátov Výboru (1 kandidát na predsedu, 10 kandidátov na členov Výboru a 3 kandidáti do revíznej komisie).

Následne sa uskutočnili voľby do nového Výboru SAS pri SAV. Po voľbách, v priebehu počítania hlasov, bola prestávka na občerstvenie. PhDr. J. Labuda, CSc. v mene volebnej a mandátovej komisie informoval o výsledku volieb na základe voľby prítomných účastníkov na Valnom zhromaždení SAS. Vydaných i odovzdaných bolo spolu 70 hlasovacích lístkov.

Zvolení členovia Výboru: Mgr. Dominika Andreánska (59 hl.), Mgr. Rastislav Hreha, PhD. (62 hl.), Mgr. Matúš Hudák (57 hl.), PhDr. Ján Chovanec, PhD. (45 hl.), Mgr. Igor Murín, PhD. (49 hl.), Mgr. et Mgr. Martin Neumann, PhD. (67 hl.), Mgr. Lucia Nezvalová, PhD. (57 hl.), Mgr. Zuzana Poláková, PhD. (68 hl.), Mgr. Stanislava Oporosková, PhD. (35 hl.)

Zvolení členovia revíznej komisie: PhDr. Margaréta Musilová (64 hl.), PhDr. Vladimír Turčan (70 hl.), Mgr. Dominika Oravkinová, PhD. (64 hl.)

Zvolená predsedníčka Výboru: Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD. (63 hl.)

Predsedníčka M. Musilová s venovanou kyticou a darčekom. Foto: archív redakcie

Prechádzka účastníkov Valného zhromaždenia v areáli Nitrianskeho bradu po Valnom zhromaždení. Foto: archív redakcie

Predsedníčka PhDr. M. Musilová poďakovala všetkým kolegom z Výboru za ich doterajšiu aktivitu a vykonanú prácu, čo členovia Výboru opätovali. V mene členov dosluhujúceho Výboru PhDr. J. Labuda, CSc. a Mgr. Z. Poláková, PhD. poďakovali PhDr. M. Musilovej za jej dlhoročnú intenzívnu prácu na poste predsedníčky spoločnosti (2015 – 2023) a venovali jej kyticu kvetov a darček. Predsedníčka SAS pri SAV M. Musilová vyzvala plénum na udelenie absolutória odstupujúcemu Výboru pôsobiacemu v rokoch 2019 – 2023. Absolutórium bolo hlasovaním udelené.

PhDr. V. Turčan predstavil návrh uznesenia. PhDr. M. Musilová vyzvala na hlasovanie. Všetci prítomní súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0). Valné zhromaždenie bolo ukončené. Prítomní členovia sa po obedovej prestávke presunuli na exkurziu po Hornom meste a Nitrianskom hrade, kde sme navštívili Baziliku sv. Emeráma, kazematy a vybrané priestory Biskupského paláca. Prechádzka bola zorganizovaná pri príležitosti 70. výročia začlenenia Štátneho archeologického ústavu – pod novým názvom Archeologický ústav – do štruktúry SAV. Za fundované sprevádzanie ďakujeme kolegom PhDr. Petrovi Bednárovi, CSc. a PhDr. Ondrejovi Ožďánimu, CSc.

Jana Mellnerová Šuteková – Martin Neumann

Vedecký seminár SAS pri SAV v Nitre v roku 2023

Pokračovaním Valného zhromaždenia SAS pri SAV (26. apríl 2023) v Nitre bol vedecký seminár, ktorý sa uskutočnil v popoludňajších hodinách taktiež v priestoroch Malého seminára na Pribinovom námestí v Hornom meste. Bohatý program naplnený desiatimi prednáškami otvoril profesor Václav Furmánek slávnostnou prednáškou pri príležitosti svojho životného jubilea. V spomienkach na archeologické aktivity minulého storočia pokračoval aj Branislav Bárta, ktorý sa s nami podelil o vzácne spomienky na svojho otca archeológa Juraja Bártu pri príležitosti sto rokov od jeho narodenia.

Ďalšie prezentácie už boli venované aktuálnym archeologickým výskumom. Klaudia Daňová, Miroslava Daňová a Ján Rajtár, autori ocenení výročnou cenou SAS pri SAV, predstavili aj domácejmu plénu objav mosta z doby rímskej v Dunaji v obci Iža. Margaréta Musilová nadviazala na tému rímskych dejín a Dunaja a zaspomínala na ojedinelú a veľkolepú akciu, plavbu repliky rímskej veslice Danuvina Alacris, ktorá sa plavila po Dunaji v lete 2022. Partnerom tejto akcie bola aj SAS pri SAV.

Ďalšia prednáška Archeológia na línii frontu bola venovaná vážnej súčasnej situácii na Ukrajine. Na pozvanie Výboru predstavil aktuálny stav pamiatok ničených vo vojne mladý ukrajinský archeológ pôsobiaci na Slovensku Roman Liubun. Metodickým príspevkom vstúpili do diskusie Lucia Gdovinová

a Martin Neumann a predstavili plénu Plán obnovy a odolnosti a metodiku pamiatkovej ochrany, na ktorej sa v týchto mesiacoch pracuje na Pamiatkovom úrade SR.

Posledná štvorica prednášok sa venovala opäť terénnej archeológii a starším či novým objavom. Erik Hrnčiarik predstavil veľmi zaujímavý nález stredovekej sakrálnej stavby na Námestí SNP v Trnave z roku 2023. Mário Bielich rekapituloval poznatky z výskumu na Nitrianskom hrade v rokoch 2010 a 2013 a na záver predstavila Zuzana Poláková predbežné výsledky veľmi zaujímavého záchranného výskumu počas obnovy Kina Palace na Radlinského ulici v Nitre.

Ďakujeme prítomným i prednášajúcim za účasť na Vedeckom seminári SAS pri SAV.

Jana Mellnerová Šuteková

Finančná správa spoločnosti za rok 2022

Finančné prostriedky spoločnosti v roku 2022, rovnako ako po minulé roky, pochádzali z dvoch zdrojov. Tvorili ich vlastné príjmy spoločnosti (členské príspevky, 2 (3) % dane, predaj publikácie Historické sklo III, dary, konferenčný poplatok) a príspevok SAV na projekty na základe Zmluvy o spolupráci na projekte spoločných akcií medzi AÚ SAV, v. v. i. a SAS pri SAV. V rámci zmluvy bolo Radou slovenských vedeckých spoločností a Komisiou SAV pre spoluprácu s VS podporených trinásť spoločných podujatí celkovou sumou 2680 €. Finančný príspevok bol plne vyčerpaný. Vlastné príjmy spoločnosti za rok 2022 predstavovali 3730,97 €. Najväčšiu časť z nich tvoril príjem z konferenčného poplatku (1775 €; 4. Medzinárodná konferencia Early Iron Age in Central Europe) ako aj príjem z členských príspevkov (1240 €). Vlastné výdavky spoločnosti za rok 2022 môžeme rozdeliť do niekoľkých okruhov. Spolufinancovanie spoločných a vlastných vedeckých a odborných podujatí (4450,20 €); tlač a distribúcia spojená s vydávaním časopisu Informátor (615,76 €); služby (ekonómka a notársky poplatok – 420,00 €) a režijné výdavky (260,50 €). Rozdiel medzi príjmami a výdavkami činí - 2015,49 €, čím predstavuje náš majetok k 31. 12. 2022 sumu 810,02 €.

Vedecké a odborné podujatia	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Zjazd členov SAS pri SAV – Bratislava hrad	491,50 €	278,00 €
2 4. Medz. konf. Early Iron Age in Central Europe	1 133,16 €	1 775,00 €
3 6. Medz. workshop v Hanušovciach n./Topľou	454,62 €	2 270,00 €
4 Publikácia Rozhovory s pamiatkami	0,00 €	0,00 €
5 Living Danube Limes Day	465,00 €	0,00 €
6 III. ročník Súťaže pre stredoškóľákov	135,72 €	7,50 €
7 Seminár v B. Štiavnici – Rímske lokality UNESCO	0,00 €	0,00 €
8 Medzinárodný archeol. veľtrh vo Florencii	0,00 €	0,00 €

9 29. stretnutie východoslovenských archeológov	0,00 €	119,70 €
10 Odborná exkurzia Južná Morava	0,00 €	0,00 €
11 Medzinárodný archeologický veľtrh, Paestum	0,00 €	0,00 €
Webstránka SAS pri SAV	0,00 €	0,00 €
Spolu	2 680,00 €	4 450,20 €

Publikačné aktivity spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Informátor: Revue slov. archeológov XXXII/1-2, Nitra 2021, 81 strán	0,00 €	615,76 €
2 Informátor: Revue slov. archeológov XXXIII/1-2, Nitra 2023, 88 strán	0,00 €	0,00 € ¹
Spolu	0,00 €	615,76 €

¹ Tlač informátora SAS 2022 spolu s poštovým bola vyplatená až v roku 2023

Iné výdavky spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Réžia SAS	0,00 €	260,50 €
2 Mzdy (web master)	0,00 €	0,00 €
3 Služby (ekonómka + notár/2-3%)	0,00 €	420,00 €
4 Materiál	0,00 €	0,00 €
Spolu	0,00 €	680,50 €

Výdavky a príjmy z príspevkov SAV	Suma
Príjem zo SAV (príspevok SAV) v r. 2022	2 680 €
Výdavky z príspevku SAV v r. 2021	2 680 €

Vlastné príjmy spoločnosti	Suma
Príjmy z členských príspevkov	1 240,00 €
Príjmy v roku 2022 – 2 (3) % dane	570,97 €
Predaj kníh Historické sklo III.	115,00 €
Dary	30,00 €
Konferenčný poplatok	1 775,00 €

Výdavky hradené z iných zdrojov	Suma
Výdavky hradené z iných zdrojov	0,00 €

Majetok	Suma
Majetok z roku 2021	2 825,51 €
Rozdiel príjmov a výdavkov	-2 015,49 €
Majetok k 31. 12. 2022	810,02 €

Súhrnná tabuľka príjmov a výdavkov spoločnosti v roku 2022

PRÍJMY	
Konferenčný poplatok	1 775,00 €
Sponzorské príspevky od iných subjektov	0,00 €
Príjmy z členských príspevkov	1 190,00 €
Príjmy z konferenčných poplatkov	0,00 €
Ostatné príjmy	2 577,88 €
Spolu	5 542,88 €

VÝDAVKY	
Výdavky hradené z príspevku SAV na projekt	2 680,00 €
Výdavky hradené z iných zdrojov	5 746,46 €
Spolu	8 426,46 €

Zuzana Poláková

Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 01. 01. 2022 – 31. 12. 2022

Členovia revíznej komisie: PhDr. Alena Bistáková, PhD., Mgr. Dominika Oravkinová, PhD., Mgr. Branislav Resutík

V rámci dozoru nad hospodárskou činnosťou spoločnosti v roku 2022 prehliadli členovia revíznej komisie účtovné dokumenty jednoduchého účtovníctva, ktoré zahŕňali peňažný denník v písanej a elektronickej forme, príjmové a výdavkové doklady, výpisy pohybov z bankového účtu. Ďalej boli skontrolované ostatné príjmové a výdavkové faktúry a doklady, ktoré korešpondovali so zoznamom schválených a organizovaných podujatí. Okrem dokladov priameho účtovníctva spoločnosti mala komisia k dispozícii k nahliadnutiu aj kópie účtovných dokladov čerpaných príspevkových financií poskytnutých Slovenskou akadémiou vied, ktoré sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV, v. v. i.

Je nutné vyzdvihnúť, že napriek zníženiu finančnej podpory projektov vedeckých spoločností pri SAV Komisiou SAV pre spoluprácu s vedeckými spoločnosťami pre kalendárny rok 2022 o 20 %, bola spoločnosť schopná z dotácie a vlastných príjmov podporiť či organizačne zastrešiť väčšinu z plánovaných aktivít s dôležitým spoločensko-vedeckým prínosom. Išlo menovite o Zjazd členov SAS pri SAV na Bratislavskom hrade, 6. medzinárodnú konferenciu Early Iron Age in Central Europe, 6. medzinárodný workshop v Hanušovciach nad Topľou, Living Danube Limes Day, Medzinárodný archeologický veľtrh vo Florencii, 29. stretnutie východoslovenských archeológov a Medzinárodný archeologický veľtrh v Paeste. Z rozpočtu boli taktiež kompenzované náklady na tlač a poštovné 33. ročníka Informátora, 3. ročníka Súťaže pre stredoškôlkov a ďalšia štandardná agenda spoločnosti. Možno preto konštatovať, že poskytnuté financie boli efektívne a konštruktívne použité.

Pri kontrole súvisiacich dokladov neboli zistené žiadne nedostatky vo vedení účtovníctva a hospodárskej agendy spoločnosti. Pre potreby vypracovania správy mali členovia komisie k dispozícii všetky potrebné podklady, pričom agenda je vedená dôkladne a prehľadne. Je zrejmé, že poverení členovia Výboru sa dôsledne pridržiavali platných zákonov a zásad prehľadného nakladania s finančnými prostriedkami spoločnosti.

V Nitre, 21. 4. 2023

Alena Bistáková – Dominika Oravkinová – Branislav Resutík

Činnosť Komisie pre podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku SAS pri SAV v roku 2023

Podobne ako v minulých rokoch aj v roku 2023 Komisia HS, ktorá pracuje pod vedením autorky príspevku, pokračovala vo svojej činnosti.

V oblasti úzkej spolupráce udržiavame kontakty s Odbornou skupinou pro dejiny skla ČAS, najmä v oblasti konzultácií, výmeny informácií o podujatiach a aktívnou účasťou na realizovaných odborných stretnutiach. Tohto roku sme sa zúčastnili kolokvia

PhDr. E. Černá, predsedkyňa Odbornej skupiny pre dejiny skla v Českej republike, vysvetľuje detaily skleneného poháríka, ktoré ho umožnili priradiť ku konkrétnej výrobnnej oblasti v Čechách. Foto: D. Stašíšková-Štukovská

v Rumburku, kde sme českých kolegov a účastníkov kolokvia informovali o aktivitách Komisie HS v čase od minulého stretnutia po aktuálny dátum. Povzbudivá pre výskum historického skla na Slovensku je skutočnosť, že na kolokviu v Rumburku odznelo konečne viac informácií zo Slovenska. G. Březinová mala prezentáciu s názvom „Nové nálezy laténskeho skla“ a tiež bola jednou z výrazných autoriek rozbiehajúceho sa projektu venovaného emailom laténskych opaskov, o ktorom referovala vedúca tohto projektu Z. Cílová. Novým poznatkom k variete dlhých korálikov včasného stredoveku venoval pozornosť poster M. Musilovej a D. Staššíkovej-Štukovskej. Lichotivý pre výsledky prác našej komisie bol väčší časový úsek hneď v úvode kolokvia, ktorý organizátori poskytli prezentácii a diskusii k novej klasifikácii sklenených korálikov v stredodunajskom priestore. Ide o výsledok mnohoročnej výskumnej činnosti D. Staššíkovej-Štukovskej s príspevom viacerých kolegov z oblasti prírodovedných disciplín, ako aj experimentov realizovaných spolu s L. Krokkerom v rámci činnosti Komisie HS (podrobnejšie o celom programe kolokvia v Rumburku píše G. Březinová v tomto čísle Informátora).

Komisia HS spolupracuje tiež so Slovenskou sklárskou spoločnosťou v oblasti výmeny informácií a podpore našej činnosti. V rámci tejto podpory a v spolupráci s FUN GLASS Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka realizujeme pilotný projekt venovaný spracovaniu vybranej časti archeologických nálezov historického skla z Trenčianskeho hradu. Tieto výsledky plánujeme využiť okrem prípravy publikácie a výstav pre odbornú verejnosť najmä ako upozornenie na alarmujúci stav spracovania a uloženia historického skla zo slovenských hradov a navrhnutie krokov, ktoré by spracovanie skla z hradov mohli podporiť. Z nálezov skla z Trenčianskeho hradu v tomto roku vychádza prvá štúdia v ročenke MMB Bratislava, roč. 34, s. 38-55. Štúdia je venovaná nálezom z Trenčína v kontexte ďalších lokalít, ktoré majú dno zosilnené výzdobnou technikou mezza stampatura.

Z dlhodobého plánu činnosti Komisie HS treba spomenúť experimentálnu a výskumnú činnosť, ktorú okrem vyššie spomenutého spracovania starších nálezov skla z hradu v Trenčíne venujeme tiež štúdiu techník formovania sklenených korálikov. V roku 2023 sme realizovali experimenty iba v laboratóriu, a to ručnou výrobou na lampe a technologickým otázkam sklárskeho kmeňa a jeho zmien v laboratórnej sklárskej peci. Nemali sme možnosť realizovať experimenty v drevom kúrenej peci postavenej podľa nálezov z Bratislavy (9. storočie) v archeoparku Prešovského múzea v Hanušovciach nad Topľou. Doteraz sme tu zorganizovali šesť experimentálnych taviieb spojených s workshopmi a s účasťou verejnosti. Napriek tomu, že boli tak odbornou ako laickou verejnosťou veľmi kladne prijaté a úspešné, nepodarilo sa nám zohnať potrebné financie a naplánované experimenty a program pre verejnosť v roku 2023 sme museli zrušiť. Pokúsime sa ich realizovať v roku 2024. V súvislosti s týmto negatívom prišiel návrh postaviť rekonštrukciu sklárskej pece na západnom Slovensku, najlepšie v Bratislave, kde sa táto sklárska pec z 9. storočia našla. V rámci spolupráce s inými inštitúciami túto možnosť preverujeme.

S popularizáciou historického skla na Slovensku súvisia experimentálne aktivity Komisie HS zamerané na výrobu replík či napodobenín archeologických nálezov sklenených korálikov a doplnených naučnými textami, ktoré pre archeológov obsahujú informáciu k technike či ďalším technickým detailom konkrétnych nálezov. Poskytujeme ich múzeám či jednotlivým záujemcom. Zaujali sme tým doma i v zahraničí.

Na záver treba zopakovať to isté, čo v predchádzajúcich rokoch. Komisia HS nie je finančne pravidelne podporovaná, pracujeme teda na takých činnostiach, ktoré nepotrebujú finančnú podporu, prípadne robíme bez finančnej kompenzácie, resp. sa uchádzame o podporu cestou projektov. Výhodou našej práce je aj dobrá reputácia, ktorú sme si svojou mnohoročnou činnosťou a výsledkami vytvorili. Avšak s ľútosťou treba povedať, že nemôžeme už ďalej zadarmo poskytovať multidisciplinárne analýzy s mnohostranovými interpretáciami výsledkov z výskumu veľkých súborov skiel, lebo je to časovo a finančne nad naše možnosti. Záujemcom o spracovanie väčšieho súboru skla spojeného s analýzou chemického zloženia alebo zložitej technológie v spolupráci s Komisiou HS či iným subjektom odporúčame postupovať cestou finančne dotovaných projektov a dohôd o spolupráci. Základné konzultácie k historickému sklu zo Slovenska budeme i naďalej poskytovať.

Danica Staššíková-Štukovská

Aktuality

Výstava „Cultural Heritage on the front line of a full-scale war“ v archeologickom múzeu mesta Kernave, Litva

V dňoch 24. februára až 21. júna bola vo výstavnej sále múzea štátnej kultúrnej rezervácie Kernave (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) inštalovaná výstava *Cultural Heritage on the front line of a full-scale war*. Výstava bola venovaná osudu ukrajinského kultúrneho dedičstva počas celoplošnej invázie Ruskej Federácie na Ukrajinu. Výstava sa skladala z informačných tabúl, ktoré obsahovali fotografie zničených pamiatok, mapy, štatistické údaje znázornené vo forme grafov a sprievodné texty. Cieľom výstavy bolo ukázať návštevníkom aké dôsledky majú celoplošné bojové akcie na kultúrnu a historickú dedičstvo. Aj preto bola výstava rozdelená do niekoľkých tém, pri ktorých sme sa snažili vysvetliť:

Výstava v sále múzea kultúrnej rezervácie Kernave.
Foto: R. Liubun

1. všeobecný dopad vojny na stav zachovania objektov v priebehu prvého roka vojny. Využívali sme deskriptívne grafy a distribučné mapy pre lepšie vizuálne pochopenie dát;

2. dopad ruskej agresie na jednotlivé typy pamiatok ako architektonické pamiatky, kostoly a hlavne múzeá, ktoré od začiatku celoplošnej invázie boli ostreľované a na dočasne okupovaných územiach aj rabované;

3. problém zachovania objektov hmotného dedičstva. Poukázali sme na konkrétne metódy a postupy využívané svetovými a ukrajinskými organizáciami pri záchrane objektov kultúrneho odkazu;

4. v poslednej časti sme venovali priestor aj pamiatke kolegu a kamaráta Andrija Fylypčuka, ktorý ako vojak zahynul na fronte. Uctili sme pamiatku aj ďalších vedcov, ktorí položili životy za slobodu Ukrajiny.

Slávnostne otvorenie výstavy bolo realizované 24. februára 2023 k výročiu začiatku celoplošnej invázie na Ukrajinu. Toto podujatie bolo súčasťou celoštátnej akcie Laisvé šviečia (Sloboda sviety) realizovanej v každom veľkom a malom meste Litvy. Okrem otvorenia výstavy bolo súčasťou programu založenie vatry a malý koncert litovskej stredovekej a partizánskej hudby.

Štátna kultúrna rezervácia Kernave sa nachádza neďaleko hlavného mesta Litvy – Vilnius, na významnej archeologickej lokalite, osídlenej od mezolitu až po neskorý stredovek. Leží pri rieke Neris, ktorá v stredoveku tvorila dôležitú obchodnú cestu. V 13. storočí sa malá osada transformovala na veľké nadregionálne centrum, medzi odborníkmi považované za vtedajšie hlavné mesto Litvy. Úlohou štátnej rezervácie je výskum a prezentácia archeologickej lokality. Preto bola v hlavnej budove rozmiestnená výskumná základňa, laboratórium a moderný depozitár, ktoré slúžia na výskum a ochranu archeologických nálezov. Múzeum a experimentálna trieda pre žiakov základných škôl slúžia na účel prezentácie a popularizácie. Každý rok v lete organizuje múzeum festival experimentálnej archeológie, kam chodia vedci a remeselníci z pobaltských štátov, Poľska, Nemecka, Ukrajiny atď.

Roman Liubun

Európske dni archeológie 2023

V dňoch 16. až 18. júna 2023 sa konali Európske dni archeológie. Tak ako po minulé roky, aj tento rok si archeológovia, pamiatkari a múzejníci z rôznych častí Slovenska pripravili pre širokú verejnosť bohatý program, ktorého cieľom bolo spropagovať a priblížiť archeologické dedičstvo a prácu archeológov. Myšlienka venovať tretí júnový víkend prezentácii archeológie vznikla pôvodne vo Francúzsku v Národnom inštitúte preventívnych archeologických výskumov (INRAP) a postupne sa rozšírila aj do ďalších krajín Európy. Na Slovensku sa toto podujatie realizuje od roku 2020 a jeho koordinátorom je Pamiatkový úrad Slovenskej republiky.

Tohtoročné krásne počasie prilákalo mnohých záujemcov o archeológiu najmä na akcie konané pod holým nebom. Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici v piatok zorganizovalo *Prechádzku s archeológom po Štiavnických Baniach*, na ktorej sa návštevníci dozvedeli informácie nielen o histórii tejto baníckej obce, označovanej ako srdce baníctva celého regiónu, ale aj o archeologických výskumoch, ktoré tu múzeum realizovalo. Komentovaná prehliadka *Ked' sprievádza archeológ* v sprievode archeologičky z Liptovského múzea v Ružomberku sa uskutočnila

v sobotu v Archeologickom múzeu v prírode národnej kultúrnej pamiatky Liptovská Mara-Havránok. V nedeľu sa konali *Potulky zaniknutou krajinou Zoborských vrchov*, ktoré pripravil Pamiatkový úrad SR v spolupráci s Turistickým informačným centrom Nitra a OZ Hradisko Zobor. Východiskovým bodom bol románsky Kostol sv. Michala Archanjela v Nitre-Dražovciach, kde boli návštevníci informovaní o histórii, stavebnom vývoji a obnove tejto pamiatky. Následne pokračovala komentovaná prechádzka na hradisko z neskorkej doby bronzovej na Zobore, počas ktorej boli účastníci prechádzky oboznámení s archeologickými pamiatkami, diaľkovým prieskumom zeme a so zaniknutou krajinou Zoborských vrchov. Hornonitrianske múzeum v Prievidzi spolu so SNM-Múzeom Bojnica a s Múzeom praveku Bojnica pripravilo komentovanú prechádzku *Neandertálske chodníčky: Stretnutie s najstaršou minulosťou Bojníc*. Počas oboch víkendových dní tak účastníci spoznali miesta na území dnešných Bojníc, po ktorých sa pred desiatkami tisíc rokov pohybovali neandertálski lovci, a uvideli predmety, ktoré používali, ako aj spôsob ich výroby.

Deti na interaktívnej prehliadke Hravo s archeológom alebo archeológia pre začiatočníkov aj pokročilých. Foto: archív Múzea v Kežmarku

Na svoje si nepochybne prišli aj milovníci hradov. O tom, ako prebieha výskum na hrade, sa dozvedeli a na vlastnej koži si vyskúšali i podaktorí návštevníci Turnianskeho hradu v Turni nad Bodvou v sobotu a v nedeľu vďaka archeologickej spoločnosti TRIGLAV, s. r. o. V nedeľu sa konala aj komentovaná prehliadka po ruinách hradu Sivý Kameň v Podhradí v sprievode archeologičky Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi. Tá porozprávala o historických súvislostiach a o najnovších zisteniach z prebiehajúcich výskumov, ktoré boli doplnené o ukážku archeologických nálezov.

Viacere múzeá pripravili podujatia, ktoré sa konali medzi štyrmi stenami v podobe komentovaných prehliadok výstav a rôznych zaujímavých prednášok. V piatok sa v Liptovskom múzeu v Ružomberku uskutočnila komentovaná prehliadka expozície praveku a včasných dejín *Ked' sprievádza archeológ*. Vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach sa v piatok a v sobotu konala komentovaná prehliadka výstavy *Germáni z Rankoviec*. Návštevníci si mohli vyskúšať virtuálne okuliare, vďaka ktorým sa ocitli na pohrebnej slávnosti u Germánov, alebo si mohli vďaka špeciálnej aplikácii vyskúšať prácu archeológa a odkryť žiarový hrob. V kultúrnom dome v Bernolákove sa zas v piatok konali dve prednášky archeológa a archeologičky zo SNM-Archeologického

múzea. Prvá bola o dejinách a archeológii hradu Čeklís, druhá o výsledkoch archeologického a antropologického výskumu na prikostolnom cintoríne v Bernolákove. Ďalší program SNM-Archeologického múzea sa uskutočnil v jeho budove v Bratislave. V sobotu mali návštevníci poslednú možnosť absolvovať komentovanú prehliadku k výstave *Od Nílu k Dunaju*. Na druhý deň, v nedeľu, bola ďalšia komentovaná prehliadka, tentokrát k výstave *Archeológia na stavbe Mosta SNP v Bratislave*. V Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom si archeológ pripravil na sobotu až štyri prednášky. Prvá bola venovaná najstaršiemu osídleniu Nového Mesta nad Váhom – praveku v Mnešiaciach, druhá najnovším objavom získaným vďaka archeologickým výskumom Trenčianskeho múzea, tretia bronzovému pokladu z hradiska na Považí a posledná štvrtá prednáška bola o osídlení Trenčianskeho komitátu v dobe Matúša Čáka Trenčianskeho.

Viacere akcie boli pripravené špeciálne pre deti a mládež. Už vo štvrtok a v piatok sa deti I. a II. stupňa základných škôl v Stredoslovenskom múzeu – Matejovom dome v Banskej Bystrici zúčastnili pútavého rozprávania *Tajomný svet pod nohami* o práci archeológa, ktoré bolo spojené s hravými úlohami a ukázkou zbierkových predmetov vykopaných v Banskej Bystrici a okolí. V piatok sa deti zo Základnej školy Andreja Sládkoviča v Sliači vďaka archeológovi z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica dozvedeli o archeologických výskumoch v meste Sliač a o metódach archeologického výskumu. Po besede si vyskúšali nielen vytriediť z krabice črepov tri rôzne nádoby a polepiť ich, ale vyskúšali si aj štiepanie pazúrka, vrtanie kameňa, drvenie

malachitovej rudy, spracovanie lyka a kresanie ohňa pyritom a pazúrikom. V piatok sa konali pútavé interaktívne prehliadky *Hravo archeológom alebo archeológia pre začiatočníkov aj pokročilých* aj v Múzeu v Kežmarku, ktorých sa zúčastnilo až 184 detí z piatich základných škôl z Kežmarku a okolia, resp. Aj vzdialenejšieho regiónu Liptov. Pre deti bol pripravený krátky dokument o archeológii, prehliadky v podzemí hradu s aranžovanými inštaláciami z niektorých období praveku, ukázkou originálnych nálezov a predvedením ako slúžili. V podkroví bola deťom predvedená práca konzervátora a ako sa pracuje s nálezmi keramiky, deti súťažili v čistení mincí, ktoré turisti nahádzali do hradnej studne, triedili, čo je nález a čo nie a artefakty delili do skupín podľa materiálu a obdobia (doba kamenná, bronzová, železná). Okrem toho si na prispôsobenom – zjednodušenom a farebne oživenom – nálezovom liste skúsili zaznamenať naaranžovaný archeologický nález a na ďalšom stanovisku sa mohli zdobiť rôznymi drôtenými ozdobami inšpirovanými šperkom doby bronzovej a odfoťiť na pamiatku. Hrať na archeológov či vyskúšať si šermovať ako rímski vojaci mohli deti aj v sobotu a v nedeľu na nádvorí SNM-Archeologického múzea v Bratislave. V obidva dni sa rodiny s deťmi mohli zúčastniť aj komentovanej prehliadky výstavy *Od Nílu k Dunaju* so špeciálnym sprievodom *Zvlášťne tváre Egypta* a v sobotu si deti v tvorivých dielňach vyrábali medailóny s hieroglyfickým menom v kartuši.

Ako sa už stalo zvykom, Európske dni archeológie sa konali aj na internete. Pamiatkový úrad SR zverejnil na platforme Sketchfab (<https://skfb.ly/oxyEM>) päť nových

Návštevníci komentovanej prechádzky pred Kostolom sv. Michala Archanjela v Nitre-Dražovciach. Foto: J. Fabo.

Návštevníci Turnianskeho hradu v Turni nad Bodvou zapojení do archeologického výskumu. Foto: P. Šimčík

digitálních 3D modelov terénu archeologických nálezisk, a to oblasť Pečnianskeho lesa v Bratislave-Petržalke s viacerými fortifikáciami a reliktnami historickej krajiny, kopec Zámčisko s pozostatkami hradu Gelnica, ako aj jeho okolie preslávené banskou činnosťou a viac či menej známe hradiská v Bíni, Semerove a Uníne. Múzeum v Kežmarku sprístupnilo na svojej webovej stránke (<https://www.kezmarok.com/?Kezmarsky-hrad/Foto-video-galerie/Rok-2023/Europske-dni-archeologie>) prezentáciu *Výskum Kušníerskej brány v Kežmarku*, ktorá približuje výsledky archeologického výskumu tejto súčasť stredovekého opevnenia mesta. Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši sa zapojilo formou krátkeho filmu o speleoarcheologickej lokalite – jaskyni Dúpnica v Západných Tatrách, ktorý zverejnilo na youtube (https://youtu.be/LJY_xErIZ-Q?si=WW4wNK4ejA3UnbT9).

Ďakujeme všetkým návštevníkom – malým i veľkým záujemcom o archeológiu a naše kultúrne dedičstvo, ktorí prišli na nejakú z pripravených akcií. Tohtoročná hojná účasť nás veľmi potešila. Zároveň naša veľká vďaka patrí aj všetkým archeológom, pamiatkarom, múzejníkom a inštitúciám, ktorí sa na tomto bohatom programe podieľali.

Erika Makarová

Založenie Archeologickej komisie Zväzu múzeí na Slovensku

Zväz múzeí na Slovensku (ďalej len ZMS) bol založený v roku 1990 ako profesijné záujmové združenie múzeí v Slovenskej republike (záujmové združenie právnických osôb).

Hlavným poslaním ZMS je reprezentovať múzeá, presadzovať, obhajovať a rozvíjať ich spoločné práva a záujmy a podporovať múzejníctvo na Slovensku.

V rámci ZMS boli postupne vytvárané tzv. odborné komisie, ktoré združujú zamestnancov členských múzeí ZMS a iných odborníkov na základe profesijného alebo záujmového zamerania. Najstaršou komisiou je Etnologická komisia, ďalšími odbornými komisiami ZMS sú Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách, Únia múzeí v prírode, Odborná komisia pre odborné múzejné činnosti, Odborná komisia pre zbierky

dejín techniky múzeí, Prírodovedná komisia ZMS a Literárna a hudobná komisia ZMS.

Dňa 28. 06. 2023 sa v priestoroch Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote konalo ustanovujúce zasadnutie Archeologickej komisie ZMS. Ustanovujúceho zasadnutia komisie sa zúčastnilo 12 členov, ktorí pochádzali z 11 členských múzeí ZMS. Na ustanovujúcom zasadnutí bol zvolený výbor Archeologickej komisie v nasledovnom zložení: predseda – Alexander Botoš (Gemersko-malohontské múzeum), tajomníčka – Andrea Slaná (Považské múzeum), zapisovateľka – Simona Sliacka (Liptovské múzeum).

V zmysle stanov Archeologickej komisie ZMS je predmetom činnosti komisie najmä:

1) podpora a koordinácia spolupráce zameranej na rozvoj v oblasti múzejnej archeológie medzi odbornými zamestnancami múzeí na Slovensku – predovšetkým archeológmi, kurátormi, kustódmí, konzervátormi, reštaurátormi, ako aj inými odbornými profesiami pôsobiacimi v členských múzeách Zväzu múzeí na Slovensku,

2) vytváranie podmienok na mobilitu vyššie uvedených odborných zamestnancov múzeí predovšetkým za účelom zabezpečenia a zintenzívnenia výmeny skúseností a poznatkov, najmä formou organizovania pracovných stretnutí a odborných podujatí – seminárov, konferencií (regionálnych, národných i medzinárodných), ako aj účasťou na riešení spoločných úloh a výskumných projektov, spoluprácou pri výstavnej a zbierkotvornej činnosti predovšetkým v odbore archeológia.

Medzi základné okruhy otázok, ktorými sa výbor Archeologickej komisie vo zvolenom funkčnom období v rokoch 2023 – 2026 plánuje zaoberať, patria najmä problematika evidencie archeologického materiálu do zbierkového fondu, jeho posúdenie zbierkotvornými komisiami a stanovenie ich finančnej hodnoty, problematika uloženia archeologických nálezov, ktoré nespĺňajú kritéria zbierkového predmetu, problematika prevzatia náhodných archeologických nálezov múzejnými archeológmi a problematika evidencie starých archeologických nálezov (nádobudnutých pred rokom 2002).

Aj touto cestou chceme vyzvať kolegov, hlavne archeológov a kurátorov zbierkových fondov archeológia, ale aj iných pracovníkov, ktorí sú profesne zviazaní s archeológiou a sú zároveň aj zamestnancami členských múzeí ZMS, aby sa stali členmi Archeologickej komisie ZMS. Ďalšie informácie môžu záujemcovia získať na webovom sídle Zväzu múzeí na Slovensku www.zms.sk.

Alexander Botoš

Archeologický pamätník v obci Včelince (okr. Rimavská Sobota)

Prezentácia archeologického kultúrneho dedičstva v podobe archeologických pamätníkov a archeoskanzenov situovaných vo voľnej krajine patrí medzi najatraktívnejšie a najefektívnejšie formy prezentácie archeologického kultúrneho dedičstva. Návštevník tak dokáže vnímať a spoznávať okrem objavených archeologických nálezov a lokalít aj ich celkovú atmosféru – genius loci. Mnohé archeologické náleziská neraz disponujú aj prírodnými atraktivitami a spájajú sa v nich tak historické ako aj prírodné hodnoty krajiny.

Prezentácia archeologického kultúrneho dedičstva vo voľnom priestranstve môže byť realizovaná vo forme menších archeologických pamätníkov, ktoré skúmané nálezisko prezentujú najčastejšie vo forme replík a modelov objavených archeologických nálezov alebo objektov a terénnych situácií. Tieto sú neraz situované priamo alebo v tesnej blízkosti prezentovaného archeologického náleziska.

V poslednom období vznikajú aj na Slovensku tzv. archeoskanzeny alebo archeoparky, ktoré sa pokúšajú okrem rekonštrukcií obydlí ponúkať návštevníkovi aj „živú“ prezentáciu, kde sú prezentované ukážky spôsobu jednotlivých remeselných činností a postupov, ako aj súdobého spôsobu života, ktorý si môže návštevník neraz aj osobne vyskúšať.

Katastrálne územie obce Včelince patrí medzi najvýznamnejšie archeologické náleziská v rámci praveku Karpatskej kotliny. V katastri tejto obce, rozprestierajúcej sa na úrodných terasách rieky Slanej, boli objavené také významné archeologické nálezy celoslovenského a európskeho významu, akými sú napr. antropomorfné urny badenskej kultúry (skupiny Ózd), bronzový depot koziderského horizontu s unikátnym záveskom typu Včelince – Nagyhángos vyhotovený podľa východostredomorských predlôh, alebo jedna z najsevernejšie položených opevnených

*Model mohyly s nadrozmernou replikou antropomorfnéj urny.
Foto: J. Stankoviansky*

osád telového typu v Karpatskej kotline v polohe Lászlófala, ako aj mohyla zo staršej doby železnej v polohe Halomszer.

O poznanie a vedecký výskum týchto mimoriadne významných archeologických nálezov a nálezísk sa zaslúžili nasledovní bádatelia: Ludovít Húvössi (1858 – 1939), Gejza Balaša (1914 – 1994), István B. Kovács (1953), Klára Marková (1952 – 2014) a predovšetkým Václav Furmánek (1942).

Bolo len prirodzené a otázkou času (resp. finančných prostriedkov), kedy v obci s tak mimoriadne významným kultúrnym archeologickým dedičstvom bude realizovaná prezentácia týchto významných archeologických nálezísk a nálezov pre širokú laickú verejnosť.

Ten okamih nastal 12. júla 2023, keď bol v obci Včelince slávnostne otvorený archeologický pamätník, ktorý vznikol pod odbornou gesciou Václava Furmánka z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre a Alexandra Botoša z Gemersko-malohontského múzea.

Autorom jednotlivých prezentačných prvkov bol Jozef Stankoviansky zo spoločnosti Art Archeology. Archeologický pamätník bol realizovaný s finančnou podporou obce Včelince a predovšetkým príspevím Rozvojovej agentúry Banskobystrického samosprávneho kraja. Celkové náklady na realizáciu archeologického pamätníka predstavovali 15 000 €.

Odborný garant pamätníka – Václav Furmánek – ako významný a popredný slovenský archeológ, rešpektovaný aj v európskom archeologickom meradle, je okrem terénnej a teoretickej vedeckej práce činný aj v oblasti prezentácie archeologického kultúrneho dedičstva. Už v roku 1985 po ukončení systematického výskumu eponymnej lokality kyjatickej kultúry v obci Kyjatice sa ideovo a autorsky podieľal na vzniku archeologického pamätníka na tejto významnej lokalite. Archeologický pamätník v obci Kyjatice bol prvým takýmto pamätníkom svojho druhu na území Slovenska a jeden z prvých v Európe vôbec.

Sprístupnený archeologický pamätník v obci Včelince je kreovaný formou náučného chodníka, ktorý je tvorený 5 stanovišťami. Centrálne stanovište je situované pred obecným úradom, kde sú prezentované repliky antropomorfných urien, repliky fragmentov kadlubov, ako aj keramických nádob zo sekundárne uložených latenských a včasnostredovekých hrobov v plášti mohyly Halomszer, replika krčahu z depotu keramiky objaveného v polohe Egerfeli, replika veľkého srdcovitého závesku z bronzového depotu objaveného v roku 1907 v polohe Lászlófala, replika keramickej nádoby z hrobu bodrogkeresztúrskej kultúry, ako aj model osady telového typu z polohy Lászlófala.

Stanovište č. 2 je situované pri križovatke ciest I. a III. triedy (vjazd do obce Včelince) v smere Tornaľa – hraničný prechod Abovce (SK) – Bánréve (HU). Na tomto stanovišti je vybudovaná replika navršenej hrovej mohyly s výškou viac ako 2 m, na ktorej je osadená nadrozmerná replika antropomorfnéj urny s výškou 0,5 m. Táto forma prezentácie mimoriadne atraktívnym spôsobom upútava pozornosť potencionálnych návštevníkov prechádzajúcich medzinárodným dopravným koridorom.

V blízkosti mohyly Halomszer je umiestnená informačná tabuľa a tiež drevená stéla s replikou urny zo včasnostredovekého žiarového hrobu, ktorý bol sekundárne zahĺbený do plášťa tejto mohyly.

Stanovište č. 3 je situované v polohe Egerfeli. Súčasťou stanovišťa je aj drevená stéla s replikou keramickej nádoby, v ktorej bol uložený bronzový depot pochádzajúci z tejto polohy.

Stanovište č. 4 je situované v polohe Lászlófala, kde je umiestnená drevená stéla s replikami keramickej nádoby, unikátneho bronzového závesku typu Včelince – Nagyhángos a bronzového kosáka z druhého depotu bronzových predmetov, ktorý bol objavený pri systematickom archeologickom výskume Václava Furmánka a Kláry Markovej v roku 1989. Na tomto stanovišti je prezentovaný aj model katastra obce Včelince s najvýznamnejšími archeologickými náleziskami.

Stanovište č. 5 je situované v západnej časti katastra obce pri vjazde do obce Včelince od obce Figa, na dohľad od polohy Fekeťesár, kde boli objavené unikátne antropomorfné urny. Na tomto stanovišti je situovaná informačná tabuľa a dve drevené stély. Na jednej zo stél je replika antropomorfnej urny a antropomorfného idolu. Na druhej stéle je replika paleolitického nástroja, ktorý bol objavený v katastri obce Rumince, v blízkosti stanovišta.

Na kultúrnom dome v obci Včelince je osadená trojrozmerná replika antropomorfnej urny a replika bronzového závesku typu Včelince – Nagyhángos v nadrozmernej veľkosti.

V októbri 2023 boli v neďalekom meste Tornaľa na Hlavnom námestí osadené a slávnostne odhalené repliky antropomorfných urien zo Včelinciev.

Na mape slovenských archeologických pamätníkov a archeoskanzenov pribudol nový atraktívny pamätník, ktorý má ambíciu pútavým spôsobom prezentovať verejnosti bohatý archeologický potenciál nielen obce Včelince, ale aj celého regiónu Gemer-Malohont a stať sa tak stimulačným elementom pre rozvoj cestovného ruchu v tomto regióne.

Alexander Botoš

Na vlnách dávnych spoločností

Rieky boli už od počiatku ľudstva pre dávne komunity kľúčové. Ovplyvňovali život ľudí naprieč celým dejinným vývojom. Poskytovali zdroje potravy a vytvárali prirodzené trasy, ktoré často umožňovali cestovanie priamo po vodnej hladine. Zvlášť brehy mohutných a dlhých riek boli husto osídľované a rieky samotné boli prostredníkom pri prenose informácií pravekých spoločností. Jednou z takých riek bola bezpochyby Tisa. Stala sa matkou archeologických kultúr v Potisí. Územia jej priamych aj nepriamych prítokov čerpali z možností, ktoré im Tisa ponúkala. Pre východnú časť nášho územia bola hlavnou komunikačnou tepnou, prostredníctvom ktorej boli sprostredkované nové myšlienky, technologické znalosti, ale aj tovary. Čo bolo na Tise v minulosti také výnimočné? Rieka preteká skrz Veľkú dunajskú kotlinu (zastarane Veľká uhorská nížina). Je to rovinatá krajina, kvôli čomu je sklon rieky veľmi nízky. Vďaka tomu je tok veľmi pomalý a je možné ho splavovať v oboch smeroch. Okrem toho vteká do ďalšej významnej rieky – Dunaja. Tisa vytvára z územia, ktorým prechádza, úrodnú krajinu, má mnoho prítokov a mŕtvych ramien. Dodnes si uchovala svoje prirodzené meandre, ktoré sa kľukovia krajinou rovnako ako v dávnej minulosti. Rieka nebola v minulosti významne regulovaná, čo výrazne napomohlo k zachovaniu rázu krajiny. Spoločne všetky uvedené faktory, len so štipkou fantázie, ponúkajú lákavú myšlienku plavby po tomto historicky výnimočnom toku na starobyľom plavidle.

Praveké plavidlá v Európe a na Slovensku

V súčasnosti sa naše poznatky o plavidlách v praveku a včasnej dobe dejinnej v Európe značne rozširujú. Jedinečné sú predovšetkým objavy lodí v prímorských oblastiach Európy, či už ide o konštrukčne zložitejšie plavidlá z doby bronzovej alebo doby rímskej. Po riekach strednej Európy sa museli zaiste plaviť jednoduchšie verzie lodí alebo člnov. Zvlášť pri rýchlejšie tečúcich riekach sa mohli využívať člny z prútia a koží, ktoré boli ľahké a mali nízky ponor. Aj keď ich existenciu môžeme predpokladať, tieto materiály sa len veľmi zriedka zachovávajú, a preto doklady o ich používaní a vzhľade vo vzdialenejších etapách minulosti chýbajú. Naproti

tomu je v tomto smere takmer ideálnym kandidátom monoxyl. Tieto dlhé člny z jedného kusu dreva sa v Európe vyrábali od doby kamennej po neskorý novovek. Množstvo nálezov monoxylov dokonca podľa niektorých bádateľov v určitej miere umožňuje ich približné časové zaradenie podľa typologickej klasifikácie. Moderné spôsoby datovania umožňujú nálezy monoxylov datovať aj bez sprievodných nálezov, vďaka čomu sa naše poznatky o technologických postupoch výroby týchto člnov pre jednotlivé obdobia podstatne rozšírili. Na Slovensku je doteraz najstarší nález monoxylu datovaný do mladšej doby železnej (Barta/Sládek/Hajnalová/Nagy 2020, 79-86). Prevažná časť monoxylov zo Slovenska pochádza z obdobia neskorého novoveku. Napriek tomu existujú ojedinelé nálezy, ktoré s vysokou pravdepodobnosťou siahajú do podstatne starších dejinných etáp. Na výsledky datovania jedného z nich, pochádzajúceho z východného Slovenska, stále s napätím čakáme. Z regiónu Zemplína zatiaľ pochádzajú len monoxyly patriace do etnologických zbierok. Napriek tomu dokladajú, že tunajšie rieky (prítoky Tisy) boli vhodné pre splavovanie na tomto druhu plavidla, pravdepodobne vďaka ich miernemu sklonu a pomalému toku. Po priamych dokladoch splavovania našich riek v minulosti poznáme ojedinele aj tie nepriame.

Členovia expedície na rieke Tisa. Foto: archív autora

Monoxyl je dnes vystavený v archeoskanzene v Nižnej Myšli.

Foto: archív autora

Plavba po Tise

Tisa napomohla rozšíreniu mnohých archeologických kultúr. Patrí k nim aj otomansko-füzesabonyský kultúrny komplex zo staršej a strednej doby bronzovej. Na jednom z opevnených sídlisk tohto kultúrneho komplexu sa nachádzali aj nádoby v tvare lodí. V súčasnosti sú vystavené v obecnom múzeu v Nižnej Myšli, kde sa nachádza aj archeoskanzen doby bronzovej, teda priamo

na mieste opevneného sídliska, kde boli tieto nádoby objavené. Unikátne nálezy z Nižnej Myšle môžu byť najstarším, aj keď nepriamym dokladom používania lodí alebo člnov na území Slovenska. Rozhodli sme sa preto zorganizovať expedíciu, ktorá mala za úlohu pripomenúť si tri dôležité aspekty našich dejín. Prvým je dôležitosť Tisy pri formovaní dávných spoločností na našom území. Ďalším aspektom je význam riek pri šírení nových myšlienok, ktoré sa na východnom Slovensku prejavili zvlášť v dobe bronzovej. Posledným je dnes už, žiaľ, zabudnutá tradícia splavovania riek, ktorú sme sa týmto spôsobom pokúsili oživiť. Expedícia nemala vedecký rozmer, ale čisto kultúrno-spoločenský. Preto sme sa nesnažili o presnú repliku konkrétneho nálezu, ani o jeho vyrobenie dobovými spôsobmi. Vybrali sme si monoxyl ako typ plavidla, ktorým našu myšlienku budeme reprezentovať. Pod záštitou občianskeho združenia Collegium Myssle a s finančnou podporou Karpatskej nadácie sme za vyše jeden týždeň vyrobili čln z kmeňa topoľa čierneho. Následne sme ho dopravili do obce Malé Trakany v blízkosti slovensko-ukrajinsko-maďarských hraníc. Transport lode trval s uložením na riekou Tisa až do večerných hodín. Ráno sme vyplávali a prešli 13 km po prúde rieky, ktorý bol taký pomalý, až sa miestami zdalo, že úplne stojí. Cestou sa nachádzali prírodné piesočnaté pláže a ostrovčeky, voda bola často aj v strede širokej rieky plytká. Po táborení na ľavom brehu rieky sme druhý deň preplávali ďalších 20 km. V tomto úseku bola voda hlbšia a brehy značne blatisté. Nepriazeň počas našu expedíciu po dvoch dňoch prerušila. Za dva dni plavby sme napriek tomu pádlovali po prúde rieky 33 km z obce Veľké Trakany na Slovensku do obce Dombrád v Maďarsku. Vyskúšali sme si aj pádlovanie proti prúdu rieky, pričom rozdiel v obtiažnosti pádlovania nebol na prvý pohľad badateľný. Množstvo meandrov a riedke osídlenie na tomto úseku Tisy umocňoval zážitok na tomto dejinami dýchajúcom mieste strednej Európy. Monoxyl je v súčasnosti súčasťou expozície archeoskanzenu v Nižnej Myšli.

Štefan Olšav

Použitá literatúra:

Barta, P./Sládek, J./Hajnalová, M./Nagy, I.: Monoxyl z doby laténskej zo Šamorína. *Musaica Archaeologica* 2, 2020, s. 79 – 86.

Apollónia – antická perla Albánska

Raz vidieť je lepšie ako stokrát počuť. Počuli ste už o Apollónii? Ja áno, ale informácie zapadli prachom. Počas posledného leta sme brádzili Balkán a Apollónia bola jednou z našich zastávok. Apollónia sa nachádza v okrese Fier neďaleko rovnomenného mesta. Jej ruiny sa týčia nad dedinou Pojan, približne 10 km od pobrežia Jadranského mora. Lokalita je situovaná na začiatku tiahlej vyvýšeniny, resp. pahorku, ktorý ďalej pokračuje juhovýchodným smerom.

Oblasť bola osídlená už v paleolite. Nálezy kamenných nástrojov z prieskumov sa vyskytli ako na vyvýšenine, tak aj v okolí. Osídlenie je doložené následne aj v mezolite. Nájdené nástroje potvrdzujú spracovávanie kostí, parohoviny a iných materiálov. Dominantnou skupinou obyvateľstva, od doby bronzovej až po antiku vrátane, boli Ilýri. Jedným z najstarších dokladov ich osídlenia sú mohyly z včasnej doby bronzovej. Roztrúsené povrchové nálezy dokazujú istú formu osídlenia, pravdepodobne však nie intenzívnu. Z obdobia pred gréckou kolonizáciou pochádzajú

nálezy keramických črepov, ktoré potvrdzujú kontakty s Korinťanmi. Väčší rozmach osídlenia nastal až po kolonizácii z Grécka okolo roku 600 p. n. l., presnejšie skupinou Korinťanov a Kerkyččanov vedených oikosom Gylaxom. Kolonizácia prebiehala po rieke Vjosë (Aoös). Po príchode Grékov ilýrske obyvateľstvo postupne splynulo s novými osadníkmi. Apollónia vyrástla na mesto (polis) s rozsiahlym zázemím a už v archaickom období sa stalo najdôležitejším centrom v širokom okolí. Na význame jej pridal významný prístav. Mesto sa stalo dôležitým obchodným centrom. Ležalo na križovatke ciest medzi talianskym Brundisiom a severným Gréckom. V Apollónii začínala Via Egnatia, ktorá bola pokračovaním cesty Via Appia, ktorá končila práve v Brundisii. Via Egnatia viedla cez Thessaloniky až do Byzantia. Spolu s obchodom sa v meste rozvíjali aj iné oblasti. Apollónia sa na dlhé storočia stala centrom vzdelanosti a filozofie. Ako počas prítomnosti Grékov, tak aj neskôr, počas vplyvu a nadvlády Rimanov. Od roku 229 p. n. l. bola pod kontrolou Rímskej republiky a od polovice 2. storočia p. n. l. jej priamou súčasťou. Cicero opisuje Apollóniu ako veľké a dôležité mesto. Študoval tu Gaius Octavianus a práve tu ho v roku 44 p. n. l. zastihla správa o zavraždení Cézara.

Kostol svätej Márie v Apollónii. Foto: L. Pechová

Rozkvet a rozmach mesta ukončila príroda. Prístav sa začal pomaly zanášať. V okolí sa vytvorili močiare, a tak sa oblasť stala trvale neobývateľnou. Väčšina obyvateľstva Apollóniu v priebehu 4. storočia opustila. Na mieste ostala žiť len malá kresťanská komunita. Zároveň s úpadkom Apollónie začal vzrastať vplyv neďalekého mesta Vlōre.

Jedinou pôvodnou zachovanou stavbou je dnes kláštorný komplex s kostolom svätej Márie (Shën Marisë). Kostol pochádza z 13. storočia a je jednou z prvých albánskych stavieb s pôdorysom v tvare latinského kríža. V bývalých kláštorných priestoroch sa nachádza múzeum. Expozícia prezentuje výber z bohatej zbierky nálezov prevažne z obdobia antiky. Zo zachovaných kláštorných priestorov je nutné spomenúť trapezárrium s freskami z 13. a 14. storočia. Pod kláštornými budovami sa našli rímske mozaiky. Fragmenty sú viditeľné v priestoroch trapezária spolu s ďalšími nálezmi. V kláštornom areáli sa nachádza aj portikus, v ktorom sú vystavené sochy, architektonické kamenné prvky a tiež aj veľké zásobnice.

Opustiť priestory kláštora, je možné prechádzať sa po rozsiahlom antickom meste. V archeologickom areáli s rozlohou 2 km² vás čakajú pamiatky vysokej historickej, architektonickej a umeleckej hodnoty. Najviac pozostatkov stavieb nájdeme

v priestore gréckej agory z klasického obdobia. Bouleuterion, resp. monument Agonothetes je považovaný za jednu z najvýznamnejších budov v areáli a zároveň je jedným z archeologických symbolov Albánska. Priamo pred ním sa nachádzajú základy triumfálneho oblúka. V bezprostrednej blízkosti je umiestnený odeon a príslušná svätyňa. V blízkosti sa našli základy Dianinho chrámu. Dedikácia bola identifikovaná podľa nálezu sochy Diany. Definitívne potvrdiť navrhované funkcie ďalších budov na agore (knížnica, prytaneion) zatiaľ nie je možné.

K dobre zachovaným stavbám patrí stoa, ktorá sa využívala až do 3. storočia. V areáli sa nachádzajú pozostatky mnohých ďalších budov z rôznych období antiky vrátane kúpeľov, divadla, nymfea, gymnasionu alebo pravdepodobnej archaickej agory s nálezom 128 m dlhej stavby (asi stoa). Mesto bolo obohrané hradbami a vchádzalo sa do neho niekoľkými bránami, ktoré sú tiež archeologicky doložené a niektoré viditeľné v areáli.

Archeologický výskum tu prebiehal s prestávkami od roku 1916 až do 2010 (stav podľa archeoparks-albania.com) a okrem intravilánu mesta bolo skúmané aj príslušné okolie. Vyzdvihnutím výskum nekropoly, objav rímskej cesty spájajúcej prístav s mestom, povrchový prieskum zameraný na zistenie časového rozsahu osídlenia a samozrejme postupný výskum stavebných prvkov mesta.

Bouleuterion, resp. monument Agonothetes. Foto: L. Pechová

Z nálezov, ktoré poukazujú na kontakty s obyvateľstvom antického Albánska a našim územím, patrí nález mince z 1. storočia p. n. l. Bola nájdená počas výskumu na Bratislavskom hrade. Na averze má znázornenú kravu kŕmiacu teľa a na reverze dvojpolie s hviezdicovitým vzorom. Mince s týmito motívmi sa razili ako v Apollónii, tak aj v Dyrrachiu (dnešny Durrës). Očividne sa razili dlhodobo, nakoľko sa vyskytujú od počiatku fungovania minciarne v 5. storočia p. n. l.

Ak sa rozhodnete navštíviť Albánsko, napr. aj formou roadtripu ako my, určite Apollóniu zaradte do svojho itineráru. Je miestom, ktoré si zaslúži byť videné. Areálom vás po hlavných pamiatkach prevedie chodník. Zároveň však môžete z chodníka odbočiť a nasať miestny genius loci osamote, pozorujúc tu žijúce suchozemské korytnačky alebo si vychutnať výhľad na malebný západ slnka.

Apollóniu stihol rovnaký osud ako mnohé naše známe i menej známe náleziská. Bola systematicky rabovaná hľadačmi pokladov a nálezy sú navždy stratené. Navyše, nenávratne ju zdevastovala výstavba vojenských betónových bunkrov budovaných za komunistického režimu v 60. rokoch. Múzeum

a zvyšky bouleuterionu boli v priebehu 20. storočia vyrabované a poškodené.

Apollónia však všetko ustála. Dnes je lokalita chráneným areálom a bola zapísaná do zoznamu UNESCO. Stále je tu priestor na bádanie a získavanie nových poznatkov o tomto krásnom mieste a príslušnom okolí.

Lenka Pechová

Použité zdroje:

Apollonia. Archaeological park [cit. 18. októbra 2023]. Dostupné na: <http://archeoparks-albania.com/html/apollonia.html>.

Apollonia (Illyria). Wikipedia [cit. 18. októbra 2023]. Dostupné na: [https://en.wikipedia.org/wiki/Apollonia_\(Illyria\)#CITEREFKyleSchepartzLarsen2016](https://en.wikipedia.org/wiki/Apollonia_(Illyria)#CITEREFKyleSchepartzLarsen2016).

MRAP First Season [cit. 18. októbra 2023]. Dostupné na: <https://classics.uc.edu/mrap/Tirane98.html>.

Resutík/Kolníková 2020 – Resutík, B./Kolníková, E.: Mince z "rímskej stavby II" na akropole Bratislavského keltského oppida. Numizmatika 29, 2020, s. 9 – 18.

Schepartz 2016 – Schepartz, L. A.: Mother City and Colony: Bioarchaeological Evidence of Stress and Impacts of Corinthian Colonisation at Apollonia, Albania. International Journal of Osteoarchaeology 2016 [cit. 17. októbra 2023]. Dostupné na: https://www.academia.edu/82279367/Mother_City_and_Colony_Bioarchaeological_Evidence_of_Stress_and_Impacts_of_Corinthian_Colonisation_at_Apollonia_Albania.

Vanja Radeva: OKNO – ПPOЗOPEЦ s obrazmi Miroslava Radeva

V pondelok 13. novembra 2023 sa v podvečerných hodinách v Bulharskom kultúrnom inštitúte (BKI) na Jesenského ulici v Bratislave konala milá slávnosť. Výtvarník Petko Mančev a spisovateľ Georgi Bardarov, zakladatelia bulharského vydavateľstva MUSAGENA, predstavili nový vydavateľský počín – zbierku básní Vanji Radeovej OKNO s obrazmi Miroslava Radeva. Desiatky Bulharov a Slovákov zaplnili sály BKI, aby vyjadrili poctu autorke a súčasne aj riaditeľke inštitútu. Medzi hosťami boli J. E. mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Bulharskej republiky pán Vasil Petkov, splnomocnená ministerka pani Victoria Melamed, konzulka Bulharskej republiky pani Gabriela Primova, zástupcovia diplomatického zboru, zástupcovia intelektuálnych a vedeckých kruhov, ako aj dlhoroční priatelia autorky. Mgr. Vanja Radeva sa potešila prítomnosti niekoľkých svojich spolužiakov z Katedry všeobecných dejín a archeológie Univerzity Komenského, ale aj pani profesorky Márii Novotnej.

Vanja Radeva svoje pocity vyjadrila vo svojom príhovore k obecenstvu: „V priebehu uplynulých desiatich rokov som spoznala veľa ľudí – všetkých vás, milí Bulhari, i vás, milí Slováci, ktorí máte radi Bulharsko, cítite našu príbuznosť a spolupatričnosť, a ktorí dodržiavate odkaz svätých bratov Cyrila a Metoda, aby sme sa usilovali o svetlo sv. Ducha a o poznanie. Boli ste mojimi priateľmi, partnermi a vzácnou podporou. Urobili sme s vami nádherné akcie, z ktorých sme sa vždy tešili. Neraz sme si zaspievali Moja strana, moja Bulgaria! a ešte Slovensko moje, krásne si ako raj. Všetkým vám ďakujem za dlhoročnú spoluprácu.“

Po týchto precitovaných slovách spisovateľ Georgi Bardarov a autorka recitovali niektoré diela zo zbierky básní v pôvodnom

bulharskom jazyku. Tie potom odznali aj v slovenčine v preklade samotnej autorky Vanji, ale aj Olgy Kmeťovej-Stajkovej. Gruzínsky skladateľ a klavirista Georgi Davidašvili na klavíri podfarbil filozofické básne klasickými i vlastnými hudobnými dielami. Intímnejšie básne autorky šansónmi krásne animovala známa herečka a speváčka Katka Feldeková. Vydavateľ, výtvarník a hudobník Petko Mančev zas na plátno premietal obrazy Miroslava Radeva.

Vanja Radeva pri príhovore. Foto: archív V. Radeva

Vania Radeva sa narodila v meste Sofia, ale podľa vlastných slov „je neoddeliteľne spätá s útulným a malebným hlavným mestom Slovenska – Bratislavou“. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského vyštudovala odbor archeológia v ročníku 1973 – 1978. Už 10 rokov je riaditeľkou Bulharského kultúrneho inštitútu a radkyňou diplomatických služieb Bulharskej republiky na Slovensku. Trvale bydlisko má síce v Sofii, žila však v rozličných mestách Európy. Všade sa jej podarilo vyštudovať nový odbor: archeológiu, angličtinu, religionistiku, ale aj marketing finančných služieb. Na základe svojich skúseností je presvedčená, že učenie je najlepším a osvedčeným liekom na fyzické a emocionálne bolesti.

V nedávnych rokoch počas pandémie sa život spomalil a Vanja siahla po pere. Zrodili sa jej prvé verše, slohy, básne. A tak postupne vznikla zbierka básní OKNO. Pozoruhodné je, že ku každej básni jej brat Miroslav nezávisle stihol vytvoriť obraz s rovnakým duchovným posolstvom. Brat so sestrou tak s veľkou láskou a pokorou venujú novozrodenú zbierku svojim zosnulým rodičom Márii a Ivanovi Radevovým, ktorí boli tiež nerozlučne spätí s Česko-Slovenskom.

Miroslav Radev sa narodil v Prahe. Vyštudoval Vysokú školu výtvarných umení v Bratislave, kde žije s rodinou. Maľuje grafiky a maľby, robí výstavy, učí deti výtvarné umenie. Jeho maľby sú emocionálne veľmi blízke poézii jeho sestry Vanji a v tejto básnickej zbierke OKNO dosahujú dokonalé tvorivé spojenie.

Cieľom vydavateľstva a produkčného domu MUSAGENA v Sofii je objavovať bulharských autorov v rôznych oblastiach umenia a prezentovať ich diela. To vytvára príležitosť vzniku

sympiózy v spoločnom projekte, ktorý dokáže osloviť rozmanitejšie publikum.

Uvedenie básnickej zbierky s ilustráciami, ktorých autormi sú Vanja Radeva a Miroslav Radev, svojou účasťou prišli podporiť aj spolužiaci Ján Chovanec, Jozef Labuda, Zdeněk Farkaš, Vladimír Turčan, Peter Štefanec, Ján Rajtár s manželkou Zuzkou, Gertrúda Bahelková-Březinová, Danica Štukovská-Staššíková a pani profesorka Mária Novotná. Aj keď sa Vanja po skončení školy na Slovensku archeológii príliš nevenovala, predsa len našim kolegom pomáhala s literatúrou, konzultáciami a kontaktami. Spočiatku sa síce zdalo, že uvedenie knihy bude spojené s rozlúčkou pred odchodom Vanji do rodnej Sofie, to sa však zatiaľ odkladá na neskôr.

K Radevovým som mal veľmi blízko, Vanju i Mira poznám už celé polstoročie, stretával som sa s nimi nielen v škole a internáte. S Mirovou manželkou Táňou i jej rodinou sa poznáme vlastne od detstva. V talóne máme niekoľko zaujímavých príbehov, teraz však už tento príspevok končím, aby sa ešte dostal do tlače. Som rád, že práve ja som ho mohol zaznamenať a za všetkých autorom popriať veľa radosti a novej knihe úspešný rozlet najmä medzi Bulharmi a po Bulharsku.

Ján Chovanec

1. ročník filmového festivalu Archeofilm

Až príliš potichu prebehol v Bratislave v dňoch 1. – 3. decembra 2023 v kine Mladost **Medzinárodný filmový festival Archeofilm Bratislava – archeológia, umenie, prostredie**. Organizátorov podujatia bolo viac, ale hlavným organizátorom bol Mestský ústav ochrany pamiatok. Archeofilm Bratislava patrí do siete festivalov Firenze Archeofilm, ktorý už niekoľko rokov organizuje Archeologia Viva a vydavateľstvo Giunti Editore. Aj preto sme uvítali na slávnostnom otvorení jeho reprezentantov – Giulio Pruneti a Giuditta Pruneti. Ozdobou večera bola J. E. veľvyslankyňa S. E. Catherina Flumiani. Slávnostný večer uvádzal náš exveľvyslanec v Taliansku, výborný a pracovitý prekladateľ Stanislav Vallo. Desať filmov bolo zo širokej ponuky talianskeho partnera. Celkovo sa o ceny uchádzalo 16 filmov v dvoch kategóriách – dlhometrážna a krátkometrážna tvorba. Na slávnostnom otvorení festivalu bol uvedený v predpremiére

Z priebehu festivalu Archeofilm v kine Mladost'

film *Possonia – Bratislava vo Florencii* od mladého tvorca z Kežmarku Daniela Dluhého, ktorý však na svoju finálnu podobu ešte len čaká (na festivale išlo skôr o priblíženie témy a „ochutnávku“ pre divákov). Film sa pokúša mapovať objavenie maľby Bratislavy na stenách Pallazzo Vecchio, bývalého paláca rodu Medici a súčasnej florentskej radnice. Aj v skrátenej podobe však film zaujal divákov otváraním príbehov nadväzujúcich na maľbu. D. Dluhý predstavil na festivale aj zaujímavý dokument *Nad oblohou* (2016) o výrobe šarkanov v Číne, ktorý bol priblížený na príklade jedného z majstrov Zhao Shiminga. Celkovo festival priniesol zaujímavé a neraz tematicky podnetné filmy na klasickej dokumentárnej úrovni. Očakávať dielo, pri ktorom by divák nedýchal od úžasu, asi nebolo na mieste. Filmy z Francúzska ako *Petra – symbol multikulturalizmu Blízkeho východu* (réžia M. Dephine, C. Carel, 2019), *Egypt, záchrana chrámov* (réžia O. Lemaître, 2018), *Mamody, posledný kopáč baobabov* (réžia C. Cornu, 2022), *Choquequirao, posvätné miesto Inkov* (réžia A. Molia, N. Laville, 2017) a *Tutanchamon, tajomstvá faraóna: vládca-bojovník* (réžia S. Mizelas, 2019) citlivo zdokumentovali predmet svojho záujmu. Talianska snímka *Baia, mesto pod vodou* (réžia M. Adamo, 2021) poukazuje na mimoriadny počín archeológov pracujúcich pod vodou, ktorí sa snažia zreštaurovať najväčšiu lokalitu na svete ukrytú pod morskou hladinou, a film *Cyriakova prisaha z Andorry* (réžia O. Bourgeois, 2021) patrili k tomu najzaujímavejšiemu na festivale. Súčasťou prehliadky boli i krátke animované filmy *Nikto* (USA, réžia M. Incantalu-po, 2022), *Maľovanie podľa čísel* (Rakúsko, réžia R. Jegatheva) a *Seleukos I. Víťazný* (Veľká Británia, réžia Y. Vrantzas, 2019), ktoré ponúkali zaujímavý pohľad na dejinné udalosti a vhodne dopĺňali celkový obraz Archeofilmu. Slovensko reprezentovali na festivale okrem už spomínaného snímku *Nad oblohou* tri filmy. Išlo o dva filmy z cyklu *Oživené pamiatky* režiséra Mareka Kováča – *Katarínka* (2022) a *Luboviansky hrad – Palác Lubomirských* (2022) a film *Slovenskí archeológovia na Slovensku a v Nemecku III. Návrat kniežata domov* (réžia Jozef Chudík, 2023). Bratia Česi prezentovali na festivale *Krásku z Kladiny* (réžia Erik Knajfl, 2023) a *Putování za krušnoborským sklem* (réžia Martin Studecký, 2022). Výborným doplnením boli rozhovory s archeológom, egyptológom a diplomatom Jozefom Hudecom a s archeologičkami Miroslavou Daňovou a Klaudiou Daňovou. Popularizovať projekt *Oživené pamiatky* prišli jeho tvorcovia Marek Kováč a Marek Valovčín a mimoriadne záslužnú medzinárodnú organizáciu *Modrý štít* predstavila predsedníčka jej slovenskej sekcie Jasna Paličková.

Festivalová porota v zložení Peter Grznár, Ernest Huska, Olga Kmeťová-Stajková, Jana Mellnerová Šuteková a Ladislav Volko (predseda poroty) na svojom zasadnutí 1. decembra 2023 hodnotila celkovo 16 filmov a o finálnom umiestnení jednotlivých snímok rozhodla nasledovne.

Prvé miesto za dlhometrážnu tvorbu bolo udelené filmu *Slovenskí archeológovia na Slovensku a v Nemecku III. Návrat kniežata domov*. Tretia časť viacdielného dokumentu priblížila vedecké spracovanie unikátneho nálezu kniežacej hrobky v Matejovciach pri Poprade. Časozberný dokument charakterizuje silné upriamenie a sústredenosť na priblíženie súčasných vedeckých metód archeologickej vedy a možnosti ich interpretácie. Príbeh bádania je umocnený harmonickým rytmom vyzprávania filmovou rečou.

Prvé miesto za krátkometrážnu tvorbu bolo udelené filmu *Kráska z Kladiny*, ktorý predstavil priam detektívne pátranie po zmysle nálezu tritisíc rokov starej nádoby. Výsledky analýz,

fakty i interpretácie boli vhodne dopĺňané hranými zábermi približujúcimi hypotetický vzťah pravekej osady a jej každodenný život.

Zároveň porota rozhodla udeliť tri čestné uznania. Prvé z nich bolo udelené snímke *Putování za krušnoborským sklem*. Dokument citlivo priblížil počiatky a vývoj sklárstva v doposiaľ menej známej oblasti Krušných hôr, ktoré patrí k známym a esteticky významným fenoménom českej hmotnej kultúry. Poukazuje i na zanietenosť mimoriadnej osobnosti archeologickej vedy Evy Černej, ktorá tejto práci zasvätila celý svoj život... a nevidí nasledovníkov. Trpký úpadok prevádzky na prahu 21. storočia nám kladie otázky o našom vzťahu k umeleckému remeslu, pokore k jeho dedičstvu či hodnote estetickej vnímavosti.

Čestné uznanie dostal aj cyklus *Oživené pamiatky*. Mimo-riadny počín tvorcov v spolupráci s vedeckým zázemím sa snažil priblížiť a pochopiť hodnoty slovenského kultúrneho dedičstva poukázaním na citlivý prístup pri jeho obnove.

Organizátori a hostia festivalu (sprava): I. Štassel, Catherine Flumiani (talianska veľvyslankyňa), M. Musilová, I. Kvetánová, D. Dluhý, L. Štasselová

Tretie čestné uznanie získal film *Cyriakova prisaha*, ktorý predstavil výnimočný príbeh záchrany svetového dedičstva v Aleppe ohrozeného počas vojny v Sýrii, kde archeológovia a pracovníci múzea riskovali kvôli záchrane kultúrneho dedičstva svoje životy. A to všetko preto, lebo svoju prácu považujú za svoje poslanie. Nadviazali tak na poslanstvo zakladateľa klasickej archeológie Cyriaka z Ancony, ktorý v 15. storočí prisahal, že zachráni starožitnosti odsúdené na zánik, aj keby mal položiť svoj vlastný život. Tento film získal aj cenu divákov.

Je treba privítať na svete 1. ročník (aj keď sa tak neoznačuje) **Medzinárodného filmového festivalu Archeofilm Bratislava – archeológia, umenie, prostredie**. Myslím si, že novonarodeniatko sa malo k duhu a inšpirujúce filmové diela si odniesli zaujímavé ceny – sklené obrazy s námetom keltského konika z dielne mimoriadneho umelca Pala Macha. Veríme, že festival bude rásť k spokojnosti a inšpirácii archeológov, tvorcov filmových diel i tých, čo o tom píšú, ale predovšetkým divákov. Rozmanitá ponuka filmov zameraných na ochranu a propagáciu kultúrneho dedičstva má zmysel najmä v dnešných časoch, keď v mnohých oblastiach akoby sme strácali zmysel zaznamenať a poznať historický kontext, jeho tvorcov a dejiny vôbec. Skeptici vravia, že všetko tu už bolo – a v mnohom majú pravdu. Supermodernisti zase ukovali tézu – neobzeraj sa dozadu, to my a teraz sme najdôležitejší – to už až taká pravda nie je. Všetkým treba dať čítať Dobšinského ľudové rozprávky a najmä tú O troch

grošoch. V nich je pre súčasnosť tak potrebná dialektika vývoja a prítomnosti nášho étosu v nej i v ňom.

Ladislav Volko

Slovenský tím pre výskum pod vodou v roku 2023

Od roku 2018 sa na Slovensku postupne formuje multidisciplinárny tím odborníkov pre výskum kultúrneho dedičstva pod vodnou hladinou. Tento rok sa pozornosť zameriavala na výskum riek Dunaj, Hron a Nitra. Predmetom výskumu boli najmä technické diela ako mosty a brody. Zároveň sa spracovával hnuťelný materiál z týchto lokalít. Súčasťou výskumu bolo aj odoberanie a vyhodnocovanie dendrochronologických vzoriek.

Na začiatku roka 2023 bol vybudovaný experimentálny depozitár pod vodnou hladinou v hĺbke cca 5 m v jazerách v Nových Košariskách. Vzorky uložené do tohto depozitáru sú pravidelne monitorované. Cieľom experimentu je zistiť maximálne vhodné podmienky pre predmety pochádzajúce z vodného prostredia. Tie môžu byť uložené takýmto spôsobom dočasne (kým sa nezaradia do konzervačného procesu) alebo natrvalo (ak ide o nadrozmerne kusy nevhodné na prezentáciu pre verejnosť, ktoré však slúžia ako zdroj informácií pre bádateľov).

Výsledky výskumov z minulých rokov boli tento rok postupne prezentované na konferenciách a kolokviách v zahraničí (Budapešť, Lübeck) aj na Slovensku (Bytča, Bratislava).

Na Trnavskej univerzite sa od akademického roku 2022/2023

Deponovanie dreva pod vodou v experimentálnom depozitári

vyučuje predmet Archeológia pod vodou I a II so zameraním kurzov na vnútrozemské vody a archeológiu v moriach.

Výskum a aktivity tímu boli v apríli 2023 ocenené Výročnou cenou Slovenskej archeologickej spoločnosti SAS pri SAV a v septembri 2023 1. miestom v kategórii Objav roka časopisom Pamiatky a múzea. V mene celého výskumného tímu zloženého z odborníkov z Archeologického ústavu SAV, v. v. i., AkiTo Diving, Helicop s. r. o., Katedry klasickej archeológie TRUNI a s obrovskou podporou Obce Iža a Poriečneho oddelenia PZ SR sa chceme poďakovať kolegom a priaznivcom za naše nominácie a podporu našich aktivít.

Kludia Daňová – Miroslava Daňová

100 rokov od narodenia Juraja Bárta

Juraj Bárta sa narodil 13. apríla 1923 v robotníckej kolónii v Ružomberku v mestskej časti Rybárpole. Otec Jan po demobilizácii po prvej svetovej vojne získal ako vyučený stolár zamestnanie pri dostavbe vojenskej nemocnice v Ružomberku a neskôr v Mautnerovej textilnej fabrike ako stolár-modelár (podieľal sa na výrobe drevených modelov súčiastok podľa technických výkresov, následne sa podľa zhotovených modelov vyrábali formy na odlievanie súčiastok).

Matka Marie bola vyučená kuchárka, príležitostne pracovala tiež v Mautnerovej textilke a privyrábala si varením na svadbách. Juraj Bárta neraz spomínal, že jeho jediným miestom na hranie bol priestor pod kuchynským stolom, kde sa hrával s vláčikom z pospájaných papierových krabíčiek zo Schichtového mydla. Robotnícky byt s jednou miestnosťou bol bez vody. Spoločný vodovod so studenou vodou a spoločné sociálne zariadenie bolo na chodbe pre niekoľko robotníckych bytov. Obdobie života v robotníckej kolónii nebolo ľahké. Juraj Bárta príležitostne spomínal, že keď bol malé dieťa, mali striedme štedrovečerné stolovanie – sardinky s chlebom a vianočku. Skromné podmienky, v ktorých vyrastal, ho naučili prispôbovať sa a znášať neľahké situácie, čo mu veľmi pomohlo neskôr pri práci archeológa v teréne.

Časom sa otec Juraja Bárta vypracoval na majstra a mohli sa presťahovať do neďalekých Malých domkov – štvrte, kde boli postavené fabričné domky pre majstrov. V jednom domku bývali 4 rodiny. Každá mala izbu a kuchyňu. V kuchyni už bola studená voda a na spoločnej chodbe bolo sociálne zariadenie pre všetky štyri byty. To bolo už výrazné sociálne zlepšenie a nárast životnej úrovne pre ich rodinu.

Otec Juraja Bárta bol cvičiteľom v miestnom Sokole a k športu viedol celú rodinu. Juraj Bárta tiež pravidelne cvičil v Sokole a bol aktívnym členom skautskej organizácie v Ružomberku. Tu možno nájsť základy jeho dobrej kondície a bezproblémového pohybu aj v náročnom teréne, čo využil pri terénnych prieskumoch a hlavne pri speleoarcheologických prieskumoch a výskumoch (napr. pri veľmi náročnom prístupe do Kostrovej jaskyne v Zádielskom kaňone, ako aj náročnom prístupe do Medvedej jaskyne v Ružine).

Otec Jan bol tiež aktívnym členom mestského spevokolu v Ružomberku, čo priviedlo jeho syna Juraja Bárta ku vážnej hudbe. Bol jej milovníkom až do konca svojho života a veľmi často pri vážnej hudbe vedecky pracoval.

Po absolvovaní meštianky v rokoch 1934 – 1938 v mieste svojho bydliska, nastúpil Juraj Bárta v septembri 1938 na štúdium na Učiteľskej akadémii v Turčianskych Tepličiach. Rodičia mali veľmi obmedzené možnosti financovania štúdia ich syna. Na pokrytie nákladov spojených so štúdiom na učiteľskej akadémii si Juraj Bárta privyrábala počas školských prázdnin na stavbe – regulácii Váhu v Ružomberku a pri žatvách na juhu regiónu. Štúdium zakončil maturitou v roku 1942.

Po maturite nastúpil na miesto výpomocného učiteľa vo vranovskom a neskôr v giraltovskom okrese, kde sa začiatkom roku 1943 zapojil do ilegálneho odboja v skupine Dr. Daxnera a bol zároveň členom ilegálneho ONV vo Vranove nad Topľou. Ako učiteľ majúci písací stroj a pečiatky so znakom Slovenskej republiky zabezpečoval bianko doklady a ich upravovanie pre

odbojové hnutie. Po vypuknutí SNP sa aktívne zapojil do odboja na povstaleckom území. Najprv v Ružomberku ako člen revolučného národného výboru a neskôr po obsadení Ružomberka Nemcami sa presunul do Banskej Bystrice, kde pracoval v Spravodajskom oddelení Slovenskej národnej rady majúcej na starosti severný úsek Ružomberok – Donovaly. V rámci spravodajskej a osvetovej činnosti vypátral na Donovaloch nemeckého diverzanta, ktorý bol následne zatknutý. Po potlačení SNP sa mu v polovici novembra 1944 podarilo pomocou falošnej priepustky (Passierschein) dostať na východné Slovensko, kde sa vo Vranove nad Topľou opäť zapojil do činnosti ilegálneho ONV. V januári 1945 sa pomocou evakuačných dokladov, v rámci nariadenej evakuácie pred blížiacim sa frontom, presunul na Oravu do Istebného, kde prečkal do príchodu frontu. Po prechode frontu v Istebnom zažil životnú traumu, keď ho ruskí vojaci na základe oblečenia považovali za nemeckého špióna a chceli ho hneď na ulici zastreliť. Popravčia čata bola už pripravená na streľbu, keď na poslednú chvíľu miestni občania zakričali, že je to ich učiteľ a nie nemecký špión. Unikol tak smrti o vlások. Neskôr po vojne sa dozvedel, že ho v septembri 1944 po prezradení odbojovej skupiny Dr. Daxnera hľadala v mieste jeho posledného učiteľovania (Babie) Ústredná štátna bezpečnosť.

Za odbojovú činnosť a aktívnu účasť v SNP bol neskôr ocenený Rádom SNP II. triedy a Pamätnou medailou SNP.

Juraj Bárta počas základnej vojenskej služby v roku 1947.
Foto: archív J. Bárta

Na základnú vojenskú službu nastúpil v októbri 1945 ku samopalnej rote 20. pešieho pluku v Prešove. Ako frekventant školy na dôstojníkov pechoty v zálohe v Košiciach, bol nasadený do bojových akcií proti Banderovcom pri Svidníku, Stropkove a Humennom. Neskôr bol prevelený do Bratislavy ku 14. ženijnému práporu s lodnou a mínovou rotou. Ako veliteľ motorového bojového člnu asistoval pri dostavbe montovaného mostu v Bratislave sovietskou armádou a pri jarnej povodni v roku 1947 sa podieľal na evakuácii obyvateľstva zo zaplavenej Petržalky. Pri asistencii dostavby mosta v Bratislave zažil smutnú príhodu, keď z konštrukcie mosta padol pracujúci ruský vojak do Dunaja

Pozvánka na vojenskú recepciu od prezidenta republiky. Foto: archív J. Bárta

a Juraj Bárta, ako veliteľ bojového člnu, začal vydávať pokyny na jeho záchranu. Záchranu topiaceho zastavil službukonajúci ruský kapitán rúznym povelom: „Júra, stoj, nenáda jevo spasáť, nas mnóga!“ a ruský vojak po pár sto metroch zmizol pod hladinou Dunaja.

Po skončení základnej vojenskej služby v júli 1947 sa vrátil k učiteľovaniu a nastúpil ako dočasný učiteľ v Chorvátskom Grobe.

V roku 1947, podobne ako v roku 1943, absolvoval horolezecký kurz vo Vysokých Tatrách. Získané zručnosti neskôr umne využíval pri prieskumoch jaskýň (nerobili mu problémy ani spusty do vertikálnych jaskýň ako Zvislá jaskyňa na Žibrici – 60 m spust, či do závrty v Jamách na Veľkej lúke pri Slatinke nad Bebravou). Pri hľadaní alternatívneho prístupu ku Kostrovej jaskyni bez problémov zlanil zo Zádielskej planiny priamo ku jaskyni viac ako 20-metrovú stienku bez použitia pomôcok klasickou metódou – Dülferovým sedom.

Index prednášok Juraja Bárta z roku 1949. Foto: archív J. Bárta

Vysokoškolské vzdelanie získal štúdiom – najprv absolvoval dva semestre na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave, kde mal aj geológiu u profesora Andrusova, a neskôr šesť semestrov archeológie a histórie na Filozofickej fakulte UK, čo mu neskôr umožnilo položiť základy slovenskej petroarcheológie (skúmal pôvod surovín na výrobu kamenných nástrojov). Jeho pedagógmi boli L. Kraskovská, Š. Janšák, J. Škutil a J. Dekan.

Kombinácia štúdia prírodných vied a archeológie predurčila Juraja Bárta k interdisciplinárnemu ponímaniu jeho archeologických výskumov. Spolupracoval s antropológmi, paleobotanikmi, paleozoológmi, geológmi, chemikmi a fyzikmi. Vďaka interdisciplinárnej spolupráci sa mu darilo komplexnejšie vyhodnotiť mnohé výskumy.

Juraj Bárta počas pôsobenia na IX. strednej škole v Bratislave-Trnávke. Foto: archív J. Bárta

Štúdium na vysokej škole si financoval sám, a preto si počas štúdií privyrábal učiteľovaním, naposledy v školskom roku 1948/49 na IX. strednej škole v Bratislave-Trnávke. Od roku 1950, ešte ako študent, pracoval na výskumoch v Plaveckom Mikuláši (jaskyňa Deravá skala), Bojniciach (Prepoštská jaskyňa), Dolných Krškanoch a HUKO pri Košiciach. Po ukončení štúdia na UK nastúpil v roku 1951 do Štátneho archeologického ústavu v Bystricike pri Martine.

Dizertačnú prácu „Praveké osídlenie slovenských jaskýň“ obhájil v roku 1952 a stal sa doktorom filozofie. Titul kandidáta historických vied obhájil v roku 1961 prácou „Mladý paleolit západného Slovenska“. Je autorom monografie „Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej“ (Bratislava 1965), ktorá bola na niekoľko desaťročí jedinou syntézou tohto obdobia na Slovensku. V Archeologickom ústave SAV, sídliacom od roku 1953 v Nitre, bol 12 rokov na čele bývalého prehistorického oddelenia. Pracoval ako špecialista pre staršiu a strednú dobu kamennú až do odchodu na penziu v roku 1991.

Za svoju angažovanosť za prinavrátanie dôstojného miesta M. R. Štefánika v histórii Slovákov vrátane nesúhlasu so vstupom armád Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968 bol normalizačným procesom výrazne postihnutý, a to až stratou zamestnania (3 dni bol nezamestnaný). Na niekoľko dní sa stal zamestnancom Poľnohospodárskeho múzea v Nitre. Nakoniec bol spätne prijatý do Archeologického ústavu SAV vo funkcii radového referenta oddelenia. Jeho postoje neunikli pozornosti ŠtB, ktorá ho monitorovala a viedla vo svojich záznamoch ako preverovanú osobu od 8. 1. 1974 do 7. 6. 1976. Najbolestivejším bol pre neho zákaz publikovania, ktorý „vypršal“ až začiatkom 80. rokov. Monografia „Sto rokov archeologického výskumu v jaskyniach na Slovensku“ mohla byť vydaná v Slovenskom kráse 1975 len pod podmienkou, že autor nebude uvedený. Juraj Bárta sa špecializoval aj na výskum jaskýň a preskúmal veľké množstvo jaskýň, previsov a iných lokalít vhodných na praveké osídlenie a úkryt až po obdobie vojnových rokov 1939 – 1945. Preto je považovaný za zakladateľa modernej slovenskej speleoarcheológie. V roku 1982 zostavil a publikoval zásady speleoarcheológie.

Výskumné práce v závrtke v Jamách na Veľkej lúke pri Slatinke nad Bebravou (1952). Foto: archív J. Bárta

Členom Slovenskej speleologickej spoločnosti sa stal v roku 1951. V roku 1969 sa významnou mierou zaslúžil o obnovenie Slovenskej speleologickej spoločnosti a v jej komisiách aktívne pracoval až do posledných chvíľ života (2. októbra 2005).

Veľká časť jeho archeologických výskumov bola v jaskyniach (Deravá skala ako asistent F. Prošeka, jaskyňa Mažarná v Blatnici, jaskyňa Domica, jaskyňa Čertova pec, Prepoštská jaskyňa, Kostrová jaskyňa, Medvedia jaskyňa a množstvo ďalších). Archeologické výskumy Juraja Bárta, najmä v lokalitách Čertova pec, Vlčkovce, Nitra-Čermáň, Nové Mesto nad Váhom-Mnešice, Moravany nad Váhom, Prepoštská jaskyňa v Bojniciach, Bojnica – hradná priekopa, Burich pri Veľkom Slavkove, Medvedia jaskyňa a hlavne Trenčianske Bohuslavice, presahujú stredo-európsky význam.

Bibliografia Juraja Bárta má viac ako 300 položiek a časť z nich bola publikovaná aj v zahraničí.

Za svoj najväčší úspech považoval Juraj Bárta to, že sa mu spolu so svojou manželkou Etelou Bártovou podarilo vypátrať a docieľiť návrat Moravianskej venuše – najstaršieho výtvarného prejavu slovenského praveku – späť na Slovensko v roku 1967.

Branislav Bárta

Rozhovor so Štefanom Melišom

Spolok SEPTENTRIO sa už niekoľko rokov systematicky venuje prezentácii kultúrneho bohatstva na severnom Slovensku. V rámci svojej činnosti sa obracia na osobnosti tohto regiónu, ktoré výraznou mierou prispeli k záchrane archeologického dedičstva. Jednou z nich je i Štefan Meliš, s ktorým viedol rozhovor Martin Furman. Prepis rozhovoru uverejňujeme na nasledujúcich stranách (celý rozhovor je možné nájsť na tejto webovej stránke spolku Septentrio).¹

Jeden z najbližších spolupracovníkov Antona Petrovského-Šichmana – aj takto by sa dal na prvýkrát, z hľadiska prínosu pre archeológiu na Považí, charakterizovať pán Štefan Meliš z Považskej Bystrice. Po dohovore s archeológom Jozefom Moravčíkom, ktorý stretnutie dohodol, mi venoval niekoľko hodín, aby som sa oboznámil bližšie s jeho životným

¹ <https://www.spolokseptentrio.sk/2017/11/01/rozhovor-so-stefanom-melislam/>

osudom – s detstvom a rodinným zázemím, ako dokázal počas niekoľkých desaťročí objaviť desiatky nových archeologických nálezísk, založiť a viesť archeologický i numizmatický krúžok, ale i spísať stovky povestí, vystrúhať množstvo drevených figúrok alebo napísať tucty veršikov na rôzne témy. Pána Š. Meliša som poznal v minulosti neosobne len z niekoľkých zjazdov Slovenskej archeologickej spoločnosti, ktoré pravidelne navštevoval. Hlavne však z rozprávania archeológa Jozefa Moravčíka. Keď som sa dozvedel, že bol dobrým priateľom A. Petrovského-Šichmana, chcel som sa s ním osobne stretnúť a počuť z jeho úst spomienky na archeológa, s ktorým sa pri svojej práci, vďaka nesmierne bohatej archeologickej činnosti, takmer denne stretávam čítajúc o jeho objavoch v Žilinskom kraji. Hneď na prvom stretnutí ma pán Meliš dokonale zaskočil osobnými materiálmi. Predovšetkým z obdobia vedenia archeologického krúžku – kronikami opisujúcimi každú vychádzku, súbormi článkov zviazaných do viacerých brožovaných kníh, niekoľkými vydanými knihami povestí. Sám mi jednu prázdnu kroniku venoval s tým, že on už ďalšiu písať nebude. A tak ju po vzore pána Meliša postupne mienim naplňať informáciami z archeologického diania v Žilinskom kraji, čo sa nateraz darí.

Osobných materiálov a rukopisov rôzneho charakteru má pán Meliš nespočetné množstvo. Pri každej nasledujúcej návšteve mi ukazoval nové a nové veci. Ako sám počas jedného z rozhovorov povedal, aj on sa teraz diví, čo všetko sa mu podarilo zozbierať a spísať. Nechajme však prehovoriť stále aktívneho, nesmierne zanietného a vitálneho znalca dejín Považia.

Čriepky zo života

Porozprávajte nám čosi z Vášho osobného života. Aké ste mali detstvo, kde ste vyrastali a pracovali?

Nuž, narodil som sa 9. septembra 1928 v Prahe.

To vážne?

To bolo tak: moji rodičia sa zobrali v roku 1926. Mali najprv syna – volal sa Štefan, no ako jednoročný zomrel. Potom som bol počatý v Papradne ja. Mama už bola v treťom mesiaci, keď išli do Prahy na zárobok, lebo tu nebolo práce. Išli do Bezručic, kdesi pri Plzni na veľkostatok a tam robili robotníci zo Slovenska. Majiteľ im ale nedal dva mesiace výplatu. Bola vzbura, začali štrajkovať. Zavolať na nich žandárov. Žandári prišli a keď zistili, že nedostali plat, išli preč. Tak čo teraz. A nútili ich robiť aj v nedeľu, čo nemali ani v zmluve. Už tam nechceli zostať, hoc majiteľ sľuboval, že keď ešte mesiac odrobia, dá im plat. Neverili mu a rozprchli sa. Naši odišli do Prahy a najprv spávali aj po parkoch. Ale mama sa zamestnala na okraji Prahy na nejakej farme a tam robila. A keď už nemohla robiť ťažšie práce, tak robila v kuchyni. A tam som sa narodil. Ale bol som tam len krátko ako kojenc, asi dva mesiace, do Všetechsvätých.

Aké ste mali detstvo?

Po návrate z Prahy bývali rodičia s nami v rodinnom domčeku, kde ma počali, až do mojich šiestich rokov. To považujem za svoju rodnú chalúpku. Potom, keď sa otec so súrodencami podelil, sme z tej chalupy odišli. Po otcových rodičoch – bolo ich sedem súrodencov – nemali nijaký veľký majetok – nejaké roľičky a tak. Keď sa tých sedem detí podelilo, každému sa ušlo po dve aj pol meričky poľa, a to väčšinou na svahoch. Žili sme na konci jednej ulice v dedine. Aj teraz je to tak. Dvomi súrodencami sa ušlo dvojstodolové humno, chalupa na štyri diely a jeden chliev.

Nášmu otcovi sa ušla polovica humna – mlatoveň (kde sa mlátilo obilie, pozn. autora) a stodola. Ešte sme bývali dočasne tri rodiny na podiele v dedkovej chalupe, čo zdedila po ňom teta Tereza, otcova sestra. Mala muža sudetského Nemca. Nemala deti a bola surová voči nám. Raz sa čosi s otcom pohádala a jednu nedeľu, to som ja mal asi šesť rokov, si to pamätám, nás vyhodila. Otec zúfal, čo teraz. Boli sme vtedy štyri deti – ja najstarší, sestra Elena, Silvia a malá Kamilka, ktorá nám potom jednoročná zomrela. Na dvore sme boli vyhodení. V každej chalupe bývali aj dve, tri rodiny. Nebolo kde ísť bývať. Ale bola tam po Melišovcoch jedna stará schátraná chalupa, v ktorej už 15 rokov nikto nebýval. Tak tam sme sa nasťahovali. Keď začalo pršať, cez strechu a povalu lialo až do izby. Hrnce sme podkladali. Keď prešla búrka, otec pozakladal nejaké kôry zo stromov na strechu, aby nám do izby nepršalo. Tam bola len izba, pitvor a povala. Aj stará pec a ohnište. Bývali sme tu asi rok alebo dva. Otec potom postavil takú malú chalúpku, 4 x 4 m. Napísal som o tom aj do Kocúrka a aj to bolo uverejnené. To sa udialo ešte pred tým, ako som šiel do školy, teda to mohlo byť v roku 1933 alebo 1934. Otcova svokra mala podiel v horách v Koškovci a dala mu drevo. Celú chalupu si sám postavil. Na kamennej podmurovke s podlahou z hliny. Bývali sme tam do roku 1946, keď rodičia získali prídely pôdy na dolniakoch v Dubníku. V roku 1941 zomrel mamin otec, môj dedko – Ján Brhlík. Deti po ňom zdedili roľ aj chalúpku na dolnom konci dediny. Ja som u dedka býval mnohokrát, keď moji rodičia chodili na kopanie do Liptova alebo na žatvu.

Prečo na kopanie do Liptova?

Lebo nemali dosť roľičiek na to, aby mali zabezpečenú potravu. Vtedy si ľudia zadovážovali potravu tak. V obchodoch sa nekupovalo, len cukor, soľ, olej, petrolej a také veci. Ostatné si dorábali všetko sami. Na Liptove boli veľkostatkári, čo pestovali zemiaky. Išla brigáda – to už bol gazda, ktorý si zorganizoval robotníkov. Dohodol sa s tým statkárom. Prišli do Liptova alebo aj do Turca v jeseni na kopanie zemiakov. Každý desiaty zemiak dostali robotníci. On im to potom dopravil až na miesto. Väčšinou to trvalo 14 dní, niekedy aj mesiac. Potom už mali na celý rok zemiaky. A tak som niekedy býval aj u dedka – stará rodina ešte od roku okolo 1700. Môj dedko mal tiež ťažký život. Mal bohatého otca. Volal sa Štefan Brhlík – mám to v kronike napísané. Má ju syn. Až v troch gruntoch mal pozemky. Ale zaľúbil sa do jednej ženy – Kataríny Zboranovej z dolného konca dediny. Ona už mala frajera. Volal sa Malík. A mali sa radi a chceli sa zobrať. Ale bol chudobný. A otec môjho dedka bol bohatý, mal množstvo roľ aj hory. Mal o ňu záujem, ale ona ho nechcela, lebo mala svojho milého, čo sa chceli zobrať. Keďže bol chudobný, odišiel do Ameriky, že tam zarobí a že sa vráti s peniazmi a potom sa zoberú. Do toho vstúpil otec môjho dedka. Rodičia ju nanútili násilne, čo sa zaňho vydala. Nemala ho rada. Románový príbeh. Aj ho odmietala, ale mali spolu aj tak tri deti – Martina – ten sa kdesi stratil v Ladcoch, Katarínu – tá sa vydala do Brvnišťa, a Jána – môjho dedka. Tak ju bil až pošla (zomrela, pozn. autora). Môj dedko mal len štyri roky. Starší súrodenci čosi pri ňom vydržali, ale potom odišli. On začal piť a všetky majetky zadlžil. Neostalo nič. Môjho dedka dal na výchovu starým rodičom (jeho matky rodičom – Zboranovcom). Tí ho opatrovali štyri roky. Mal osem rokov, keď ho vrátili otcovi. On, korheľ, zaviezol chlapca do Veľkého Rovného a dal ho slúžiť k jednému drotárovi. Drotár ho drotárčine nevyučoval, ale ho ako sluhu využíval – pásol mu kravy, drevo nosil, štiepal a všelijaké roboty robil. Bol u neho osem rokov, do šestnástich. A bil ho, aj do riti kopal. Druhý sused, tiež

drotár, tomu sa to nepáčilo. A keď mal už tých šestnásť rokov, tak mu hovorí: „*Janko, nenechaj sa toľko týrať, pod' slúžiť ku mne*“. On, že „*veď ma nepustí*“. „*Ale pustí*“ odpovedal drotár. „*Šak by ma zabil*“ odvetil Janko. „*Neboj sa, nič sa ti nestane, len pod' ku mne*“ ubezpečoval ho drotár. Na Všešvatých zlý drotár mu dal za celú službu jedny krpce. A prešiel k tomu druhému drotárovi. A ten už bol dobrý. U neho tiež všelijaké roboty vykonával, ale bol to dobrý chlap, aj jeho gazdiná. Raz mu povedal: „*Janko, pod' so mnou na drôtočku*“. On, že „*dobre, idem*“. Tak išli drôtujúc z Rovného až do Viedne. Vo Viedni bol jeden drotár, čo si vybuďoval drotársku dielňu, takú malú fabričku, a vyrábali tam všelijaké drotárske veci. Dedko k nemu stúpil do služby a robil džarka – roznášal drotárske výrobky po viedenských uliciach a predával. Vždycky najskôr vstal a najviac predal. Peniaze odovzdával majiteľovi. Ten si ho tak oblúbil, že ho dal vyškoliť za hodinára. To mu financoval. Vyučil sa a opravoval aj harmoniky, heligónky. Ten drotár bol taký bohatý, že keď vydával dcéru, tak dva týždne svadba trvala. A aj môjho dedka pozval. Mal ho rád. Nejaký čas tam slúžil a potom, keď bol starší a pomýšľal sa osamostatniť, išiel do Ameriky. Robil v sklárňach v Pittsburghu, zarobil nejaký groš, prišiel domov. Veľa vecí, čo jeho otec zadlžil, povyplácal a roličky mu povracali. Ale len malú časť, nie všetky. Potom sa oženil. Vzal si Hedvigu Belušikovú, už mali tri deti – treťou bola moja mama, išiel do Ameriky znova, do tej istej fabriky. Ale keď išiel na loď v Brémach, nechceli ho vziať, pretože mal čosi s očami. Nejak to oznámil majiteľovi fabriky a ten prišiel pre neho. Istý čas znova robil vo fabrike, zarobil nejaké peniaze a kúpil tam farmu. Ale dal len polovičnú zálohu za ňu. Druhú plánoval dať, až keď príde s rodinou do Ameriky. Išiel nazad do Papradna pre rodinu, no babka mu tam za živý svet nechcela ísť. Nie a nie. Že „*chod' si sám, deti ti nedám a keď chceš ísť, chod' si sám ale ja tam nejdem*“. Tak čo mal robiť. Vrátil sa do Ameriky, zálohu mu vrátili a išiel do Papradna, povyplácal ešte nejaké ďalšie roličky, aj horu pod Malinovskou, takú plochu 21 ha lesa a lúk. Ale do toho mal len šestinu. Tam mal bačov, dolu v dedine mal chalúpku. Všetky dlhy povyplácal a ešte aj svojho otca opatroval. Ešte takú príhodu spomínali, že už ten jeho otec, čo všetko zadlžil, na peci spával, a keď mu prišla posledná hodina, že strašne kričal, kopal, handry hádzal, že smrť ide k nemu a tiež kričal: „*kto z Boha, pre Boha, ratujce dušu krescanskú*“ a potom zomrel. Ja som u toho dedka aj býval. Cez prázdniny som mu chodieval pásať kravy. Keď dedko zomrel, šli sme namiesto neho bačovať. Mama zdedila po dedkovi nejaký podiel a ostatným mamkiným súrodencom rodičia platili nájomné. Bez zmluvy si to rozumne vždy vyrovnali a neboli žiadne problémy. A tak sme tu bývali od roku 1941 do jari 1947, keď sme sa presunuli na Dolniaky. Otec tam šiel ešte na jeseň 1946 a poslal role, čo sme tam dostali – 12 ha.

To je pomerne veľká plocha na obrábanie, nie?

No viete, čo som sa tam narobil. Ako najstarší s jedným plúžkom na koni orať, kosou kosiť. Všetko väčšinou na kontingenty išlo. V päťdesiatom roku založili družstvo. Bolo tam 20 rodín – 114 ľudí, všetci z Papradna. Bol to majer – Petrov dvor, kde mala vzniknúť pekná slovenská osada. Keď to združstevnili, nikto nič nesmel mať. Všetko šlo do družstva – kravy aj kone, a ten, kto mal aj stroje, tak aj tie. Obsiate polia sme nechali tam a vrátili sa späť do Papradna. Už družstvo si to požalo. Ja som to potom po prevrate v roku 1990 vybavoval a vrátili nám pozemky v rámci reštitúcie.

A kde ste bývali po návrate?

V dreveničke, ktorú otec predtým urobil, čo som spomínal. Bývalo nás tam päť – tri deti a rodičia. Ale tu sme bývali len cez zimu. Cez leto sme bývali v horách v dreveničke po dedkovi, kde sme bačovali. Mala dve miestnosti – izbu a chliev. Chliev bol zároveň aj pitvorom. Predtým sme mali len dve kozy – Križavá a Červená. A to mám také zážitky: tí, čo boli troška zámožnejší, mali kravy, viac pozemkov, niektorí aj kone. No vlastne tam nebol nikto nejaký boháč. Ale už keď mal niekto povedzme päť hektárov, už sa tak povyšoval, nadúval, že je boháč a ostatní že sú trhani a ništári, že nemajú nič. A výžinkári, čo chodili na výžinky na veľkostatky. Také poznámky mali pre tých chudobnejších. Tí spodní mali len kozy. A v dedine bolo mnoho takých, čo mali len kozy. Boli tam obecné pasienky, zvalo sa to, že „*Ve malém*“ – bola to taká dolinka ústiača to dlhšej Koškovskej doliny a práve na sútoku dvoch potôčkov bola osada „*Podhúboč*“, čo sme tam bývali, a tadiaľ vyhánali deti z dediny kozy na obecný pasienok. Nás sa tam zišlo toľko, že pastierov bolo skoro viac ako tých kôz. Bolo to krásne obdobie v nádhernej prírode. Všetelijaké hry sme vymýšľali. Aj som niektoré hry zapísal. Mám to kdesi. Dal som to aj do Papradna do školy. Niektoré aj nacvičovali učiteľky.

Mohli by ste spomenúť nejakú konkrétnu hru, na ktorú si rád spomínate?

No napríklad „*Na harvana*“ alebo „*Číci veveriči*“. To bolo takto: jeden musel tú hru viesť a obyčajne to viedla jedna sesternica, hádam o tri roky odo mňa staršia. Bolo nás päť, šesť. Všetci si položili ruky s prstami na stôl a už ona čítala: „*číci veveriči, jak sa praží na praženci, vystúpili z pekla ženci, z rákoša do rákoša obesili Nemku, na tú suchú galku, galka piští, Nemka vreští, kury kotkodáču, panenky neskáču, kňaz bež ven na kňazovú zem*.“ Na ktorom prste skončila, ten sa zahol a šlo to znova dookola. Kto ostal posledný, ten bol harvan. Musel ísť za dvere. Kým tam bol, sesternica každému dala meno: ty budeš trapačka, ty zlaté teľa, ty koza a tak ďalej. Ale len pošuškala. Keď mal každý meno, išla ku dverám a zakričala: „*Harvan, harvan, pojd' domuo*.“ Harvan prišiel a ona mu vraví: „*A dzes dzel toho koňa čo som ci fčera kúpil za drevený grajciar*?“ „*Isol som cez hory, otrhol mu pes bachory, išol som cez lávku, otrhla mu ryba hlávku, išol som cez smecisko, otrhnu mu pes chvościsko, išol som pomedzi kláty, dolámam si celé hnáty a včil sa nemám na čom niesť*“. „*A na čom sa najradšej poneseš? Na zlatom tel'ati, na trepačke, na koze a tak ďalej*.“ On povedal napríklad na koze. A ten, čo bol koza, išiel a harvan sa mu zavesil na chrbát a tak ho nosil. Potom sa postavil pred neho ten, kto viedol hru, a spýtal sa kozy: „*Čo neseš? Vrecká. A v tých vreckách? Kubečká. A v tých kubečkách? Ihly. A v tých ihlách? Zvončeky. A v tých zvončekoch? Hlas. Dobré ním kolo rici tras*.“ A už koza začala triasť, harvan sa zase držal. A tým hra skončila a mohlo sa hrať znova. Mal som takú knihu slovenských hier, ale táto tam nebola. Alebo hra ropucha s nožíkom, alebo masná koza na poli. Pastieri to hrali. Jeden bol masná koza, toho poslali, aby nevidel. A na takej roviačke, kde sa dalo, nožíkom Sarajevo, každý pre seba vyrezal do trávy kruh – „*mačku*“ a zas sa tam naspäť založila. A volalo sa: „*Masná koza poj na maso*.“ Ten prišiel a hľadal – zobral to Sarajevo a ním špáral do zeme a skúšal nájsť odrezaný a naspäť vložený kruh. Keď zapichol do mačky, vyzdvihol ju a čia bola, ten začal uchodiť. A masná koza ho nahánala. Ak ho trafila tou mačkou do chrbta, tak ten musel byť masnou kozou, keď netrafil, musel byť ďalej.

Ak by ste vo všeobecnosti zhrnúť, aké ste mali detstvo?

Hladní sme neboli. Mali sme skromnú stravu, prirodzenú. Takej dnes niet. V každom dome mali sud alebo aj dva kapusty. Podľa toho, koľko mali detí. V každom dome boli kvaky, taká jedlá repa. Boli žlté i biele kvaky. Každá rodina to mala. Zeleninu pestovali, ovocných stromov bolo. Môj otec bol aj štepárom. Najprv, na takej planej pôde, kde nikdy nebolo nič, na obecnom, ale s dovoľením obce, vyklčoval, vykrompáčoval kamenie, veľkú hrádzu z toho spravil a tam si spravil škôlku a pestoval tam ovocné stromky. Ešte pokým som bol ja menší. Také rady toho boli. Chodil, štepil, roznášal po okolí. Aj k nemu chodili.

Aké druhy stromov mal?

Jablká, hrušky, čerešne. Naučil sa to sám. Potom, keď bola v Papradne stredná škola poľnohospodárska, chodil tam žiakov učiť štepiť. V roku 1944 prišlo povstanie, my sme bývali pod Malinovskou v dedkovej chalupe, stále tam boli utečenci z lágrov, nemeckých koncentrákov, prevažne to boli Rusi. Si pamätám Vasil' Butenko, Sergej Baníkov.

Vy ste ich skrývali? Ved' ste mali len dve miestnosti.

Áno. Spali na povale. Jednu, dve noci spali u nás. U nás sa najedli. Otec ich zaviedol potom ku kamarátovi na Grúň, ten im dal civil, lebo oni boli len v takých roztrhaných montérkach. A previedol ich na druhú stranu. Ale to už bolo v 1944 pred povstaním. Dostali sa do Domaniže k partizánom. Niektorí sa so Žižkovou brigádou vrátili až na Moravu. Tam boli stále prestrelky a boje. Ja som o tom aj napísal – Naša rodina v čase Slovenského národného povstania, takú knižku. Nášho otca nemali radi. Bol v komunistickej strane. Potom bol partizánom. A keď sme bývali v dedine, tak štyrikrát u nás Nemci robili prehliadky a to bolo kruté. Cez zimu, keď sme boli dole v dedine. Raz sme neboli doma a Nemci vyvalili dvere. Otca hľadali.

Raz keď prišli, ja som otvoril dvere, chcel som ísť von a ten Nemeč ma tak sotil pažbou, čo som spadol na zem. Nesmeli sme sa ani pohnúť. Boli by nás možno aj podpálili, ale tam boli husto drevené príbytky a tretí od nás býval Sudetský Nemeč. Zhorel by aj on. Keď sme boli hore pod Malinovskou, tam boli dennodenne partizáni. Ja som vedel, kde majú partizáni stanovisko. Raz prišli takí dvaja Pražáci, sa predstavili, tak som ich doviedol až ku strážni a strážny ich prevzal. Neskôr vysvitlo, že to boli špióni. Potom ich zastrelili.

Stalo sa Vám niekedy, že ste museli nocovať aj mimo domu?

Raz sme si s mamou a súrodencami v hore v húšti spravili prístrešok a tam sme nocovali.

Kvôli čomu?

Raz prišiel k nám Benedikt Váchalík, čo ho tu obesili na Šibeničnom vršku v novembri štyridsiatom štvrtom, bol tiež v tej partizánskej brigáde. Prišiel tam aj jeden desiatnik Avecký (volal sa normálne Auvieský, ale ho volali Avecký). U nás prespali. Rozprávali sa o politike, ako Američania v Normandii postupujú a také veci. Ja som mal 16 rokov a len som počúval. Ráno poslali mamu do dediny s listom, ktorý napísal Váchalík pre obchodníka, v ktorom bolo, čo mu má poslať. Mama šla k obchodníkovi, ten jej nabalil všetko do plachetky, a šla späť. To bolo dve hodiny cesty. Otec išiel Pod Žiar – to bola taká osada, a verboval tam chlapov k partizánom. Zverboval dvoch, Slivoníka aj Santusa. Tí boli chytení Nemcami a až do príchodu Červenej armády

boli v Ilave. Otec s nimi prišiel k nám, Váchalík išiel do inej osady Majer tiež získavať chlapov do partizánskej brigády, ale nezískal nikoho a vrátil sa. A v tom v susednej hore bolo počuť rúbať drevo, hijó a prf a také pokriky. A Benedikt na otca, že kto to tam je. On že nevie, že je to taká sporná hora, o ktorú sa sporia dve strany – a aj jedni aj druhí rúbu, no ktohovie, kto to je? Váchalík šiel sa teda tam pozrieť. Bol tam Pavol Bašo, jeho kmotor, s ktorým sa čosi nenávideli, kedysi člen Hlinkovej gardy, ale v tú dobu už nebol. Mal šesť detí a do politiky sa už nemiešal. S ním boli ďalší dvaja – Šmeulíkovci, čo mali pár koní a sťahovali s Bašom drevo. Benedikt na Bašu namieril a vravel: „*Všetko z lesa ven a ty pôjdeš semnu.*“ A zajal ho a dohnal ho k nám do chalupy. Medzi tým došla mama, doniesla aj slivovicu a už si tam ulievali. Už sa radili čo so zajatcom. A otec povedal, no čo, má šesť detí, zajmeme ho a zle pochodí. To by nebolo dobré. Navrhli hlasovať. Nás deti vyhnali von. No ja som bol pri okne a počúval. Mama ulievala pálenku dokoľa. Aj tomu Bašovi. A že mu slzy do pálenky padali. Ani jeden hlas nebol za to, aby ho zajali a dali na štáb, ale aby ho pustili. Tak ho pustili. Ale bol kúsok od Bačova a Benedikt bežal za ním a zajal ho a odviezol na štáb. A tam ho odsúdili na smrť. Ale náš otec presvedčil Auvieského, že ten chlap neurobil nič zlého, ale že aj keď bol kedysi veliteľom Hlinkovej gardy, ale že už nie je a že má deti a kto ich bude chovať. Auviesky sa toho ujal a tak zachraňovali Bašu. Auviesky požiadal veliteľa Ušiaka, že to bolo nesprávne ho odsúdiť, že v partizánskej brigáde bolo sedem Papradňanov a že nech ho dá súdiť im. Privolil, no boli štyri hlasy na smrť a tri nie. Auviesky však sfalšoval výsledok a povedal, že len jeden hlas bol za smrť. Tak ho pustili. A už si Bašo aj jamu kopal. Keď ho pustili, strašne odtiaľ utekal. Tak vlastne náš otec a Auviesky mu zachránili život. Potom my sme ostali doma sami. Všetci odišli na štáb do osady Široké. Mama sa bála, čo teraz. Bašu zajali, tam ho zastrelia a k nám prídu gardisti alebo Nemci a nás tu môžu chytiť. A tak sme odišli do hory, spravili sme so sestrami z jedľovej čečiny takú búdku a tam sme do rána spali. Ráno sme prišli domov, krava bučala v chlieve, ale nikoho nikde.

Kde ste chodili na základnú školu?

Bola to rímskokatolícka škola hneď pri kostole, do druhej až piatej triedy som chodil v Luhoch, na dolnom konci Papradna.

Oslovil vás nejaký učiteľ dejepisu alebo lásku k histórii ste mali vo vienku?

Nie, žiaden. Keď som bol na vojne a už som bol v strážnom oddiele vo Volaroch, ktorému velil por. Pacek. Bol z Podkarpatskej Rusi a mal Brňáčku ženu. Bolo nás na izbe dvadsaťdva. Spali sme na poschodových posteliach. Spolu sme boli na izbe mazáci a bažanti. Mazáci boli väčšinou Česi a bažanti sme boli väčšinou Slováci. Dištancovali sa od nás. Medzi mazákmi bol jeden Pražák. Jaroslav Trúb sa zval. Povedal, že je vyštudovaný profesor zemepisu. A mňa hrozne bavil zemepis. Ja som poznal rieky, pohoria, štáty, mestá. Poznal som atlasy. S ním som často diskutoval. Prišiel ku mne, keď bola voľná chvíľa, a už sme mali debaty o zemepise. Povedal, že mám značné zemepisné vedomosti a vždycky sme spolu debatovali. Jeden raz ma preložili až na hranicu s Bavorskom. Kvilda. Mala päť práporov. Z ďalekohľadov sme sa dívali na bavorskú dedinku Fünsterau. Raz ochorel vozka – kočiš, čo vozil s koňmi z práporu potraviny, aj všetko, čo bolo potrebné na pohraničné rotu. Nechcel som tam ísť, ale rozkaz je rozkaz. Bol som tam asi mesiac a pol. Bola zima,

tak na saniach som vozil z práporu v Kvilde na roty. Raz prišiel k nám kočišom jeden poručík, v stajniach nás bolo päť, že máme ísť na politické školenie. Plná sála vojakov ako v kine. Prišiel jeden poručík, práve z akadémie vyšiel, a už tam prednášal. Všeličo. A toľko chýb v tej prednáške narobil, najmä zemepisných, že ja som sa zakaždým prihlásil a opravil ho. Hádám päťkrát, čo som ho opravil. Napríklad, že hlavné mesto USA je New York a ďalšie, no si ich už nepamätám. Prednáška skončila, už sme odchádzali von a naraz príde ku mne veliteľ práporu nadporučík Balon, ktorý na prednáške bol tajne, sedel na samom zadku, podal mi ruku a udelil mi 10 dní dovolenky. To som bol rád.

Základnú deväťročnú školu som si spravil až tu v Považskej Bystrici. A to som dostal vysvedčenie s vyznamenaním.

Pred vojnou som ešte pracoval vo firme Hradenie bystrín – Papradniansky a potom som narukoval do Sokolova. Tam som bol tri týždne, potom ma odvelili do Zátone, odtiaľ do Volár do strážneho oddielu a potom ma preložili v druhý rok vojenčiny priamo na čiaru – pozerali sme do Bavorska. Všetko tam bolo vysťahované.

Po vojne som bol vo Visolajach účtovníkom dedinského spotrebného družstva. Mal som štvormesačný účtovnícky kurz. To som bol ešte slobodný. Z Papradna som tam dochádzal autobusom. Ale som tam len tri roky vydržal. Nebol to veľký plat, ale veľká zodpovednosť. Mal som svoju pečiatku aj vzorový podpis banky, lebo som vyberal peniaze pre výkup vajec a mal som na starosti dvanásť prevádzkových jednotiek. Niekedy som ani domov nechodil spať, keď boli polročné a výročné správy, alebo keď boli inventúry – to sme aj v noci robili. Bola to nekonečná robota. Milióny čísel. Všetko sa písalo ručne, nemali sme ani písací stroj, kalkulačku. Trikrát som si dával výpoveď. Až potom ma prepustili. Mal som tam rozdiel 20 korún a nechceli ma pustiť. Ešte na tú smolu sa prešlo na ruský systém, tzv. chozraščot. Všetkých účtovníkov z púchovského okresu vyviezli aj s našimi materiálmi, faktúrami na Portáš a tam sme celý mesiac dohánali ažuritu – dochvíľnosť. Dohánali sme štyri- alebo päťmesačný sklz. Nemali sme na čom účtovať – nové papiere kvôli novému systému.

Po práci účtovníka som šiel na brigádu obrábať ladom ležiacu pôdu. Najprv ako brigádnik, neskôr ma zvolili za vedúceho. Vtedy som sa zoznámil s mojou budúcou ženou, následne sme sa vzali. Predvlani sme oslávili šesťdesiat rokov svadby. Keď som chcel viac zarobiť, chodili sme krmieť teľce a jalovice. A potom sme sa spolu s manželkou presunuli na severnú Moravu a tam sme boli ešte dva roky. A veru robili sme ťažkú robotu – v poľnohospodárstve. Keď sme chceli viac zarobiť, tak sme si privyrábali dojením kráv. Vďaka tomu sme si aj hocičo kúpili – bicykle, hodinky, nábytok a také veci.

Potom sme sa presťahovali do Papradna, následne do Sverepca, kde som pracoval vo fabrike. Tu sa nám narodili dve dcéry – Ľubica a Kvetoslava. Nakoniec sme sa dostali do Považskej Bystrice, kde sme doteraz. Prišli sme tu v roku 1970. Máme teraz deväť vnúčat.

Prvé kontakty s archeológiou

Kedy ste sa dostali prvýkrát do styku s archeológiou?

V roku 1958 som býval s manželkou ešte v Papradne. Vtedy sme spolu išli do Jasenice pozrieť sa na napúšťanie nosickej priehrady ako množstvo iných ľudí. Na spiatocnej ceste som si všimol kopček Prednú hôrku v k. ú. Jasenica. Čosi neznáme

ma naň lákalo. No keď som ta vyšiel, tak nič zaujímavé ma neoslovilo. Nechtiac som zakopol do pahreby po pastieroch. Čosi z nej vyletelo. Zdvihnem to, obzerám. A zisťujem, že je to hrubý črep. No z akej doby? Dovtípil som sa, že je to prastaré. S kúskom dreva som vykutral ďalšie a poslal som ich do múzea. Archeológom tam bol v tej dobe A. Petrovský-Šichman, ktorý vtedy pracoval na archeologickom výskume v zátopovej oblasti nosickej vodnej nádrže a býval v Udiči. Dohodli sme si stretnutie. Pracoval som ako robotník v podniku Hradenie bystrín v Stupnom na škarpaní rieky Papradniansky. A. Šichman prišiel za mojím majstrom I. Bašom, vypýtal ma od neho a zaviedol som ho na lokalitu. To bolo moje prvé stretnutie s ním. Petrovský ma do toho vtiahol, začalo sa mi to veľmi ľúbiť, pretože história, to je môj život, by som povedal. Ešte som bol chlapcom a už ma takéto veci zaujímali. O črepech mi povedal, že sú z obdobia 1. storočia pred Kristom. Urobili sme tam malú sondáž a získali ďalšie črepy. Rovnaké črepy boli aj na úpätí kopca pod južným svahom pri potôčiku v miestach, kde Jaseničania chodili na čiernu hlinu do záhradiek. Dr. Petrovský ma na temene kopca sfotografoval. Tri malé snímky mi daroval. Spriatelili sme sa.

Za Petrovským som chodil do Budatína, všade ma povodil, aj hore na vežu, požičiaval mi archeologickú a historickú literatúru, niektoré mi aj daroval. Chodil som k nemu aj na Majochovú ulicu, kde mal byť (ulica sa teraz volá podľa neho – Antona Petrovského, pozn. autora.).

Ja som sa potom presťahoval do Sverepca, na Hôrku a on chodieval ku mne často. Chodili sme spolu po okolí. Voviedol ma do toho, aby som preskúmal tamtie kopce na okolí, lebo prvé mohyly, čo on objavil štyri na Podvrší vo Sverepci, tie potom začali búrať buldozénom. Ja som to mu oznámil a on tam potom urobil aj výskum. Veď o tom je aj článok. A objavil ešte jednu mohylu v Dolnom Lieskove. Ja som potom začal chodiť okolo Sverepca, tak som našiel mohylník v Dolnom Moštenci – Skalice, na Gárovom (Beluša), mohylník Cesciny vo Visolajoch, mohylník Širočiny v Hornom Lieskove, mohylník Hrobice v Beluši, mohylník Hôrka v Orlovom a iné.

Koscelište mohylník sme našli takto: dohodli sme sa písomne s Petrovským, že pôjdeme pozrieť pod Malenicu. Ja som býval vo Sverepci, šiel som tam peši a on mal prísť z Beluše z vlaku. Ja som prišiel na Koscelište, našiel som tam tých mohýl – jéj, bol som šťastný. Čakal som ho tam vyše hodiny. Keď už boli skoro dve hodiny čo som čakal, tak som si myslel, že už nepríde, vrátil som sa teda. Potom mi napísal, že šiel so sestrou a ona išla veľmi pomaly.

Bol som za ním, keď robil výskum sídliska v Prečíně, tam ma zaviezol na motorke. Povodil ma aj po kopci, kde boli mohylovité útvary. Výskum robil spolu s ďalším archeológom – Krúdy sa volal. Na prieskumy sme chodili s Petrovským okolo Púchova aj dvaja – ja s Poljakom (Poljak bol z Mikušoviec, tam robila výskumy kolegyňa Pivovarová-Šuhajíková-Benkovská – on sa s ňou zoznámil, pozn. J. Moravčík). Potom som našiel ešte mohylník v Dolnom Lieskove – Chorvátku (Chorvátky).

U Petrovského som bol tiež, keď robil výskum v Divinke na Ohrádzi, aj keď robil výskum mohýl v Bitarovej. Chodieval som na bicykli.

A akú najsevernejšiu lokalitu ste našli?

Ja som najsevernejšie našiel hradisko v polohe Vinohrad v Štiavniku – veľké opevnenie, no s málo nálezmi. Najprv som našiel dolu nižšie medzi Štiavnikom a Setechovom veľké lužické sídlisko. Je tam však krajšie hradisko v polohe Na Dzugári, hneď

nad Setechovom s nádherným výhľadom na Považie. Štiavničania to volajú Džugár, lebo je to na rozhraní Štiavnik a Setechova. Na hradisku je vidno ako celé zhorelo. Všetko kamenie je červené, vypálené. A ešte aj prameň je tam. Je to krásne hradisko. Ide v podstate o úzky dlhý hrebeň.

Pomáhali ste niekedy Petrovskému priamo na výskume?

Dva týždne som u neho brigádoval, čo som lepil nádoby v múzeu cez celozávodnú dovolenku. Raz ma Petrovský zobral na štvordňový archeologický seminár do Želoviec. Najprv boli prednášky, filmy sa premietali, pohrebisko sme si prezreli, štvrtý deň sme chodili po múzeách v Lučenci a tak. Aj to ma tak obohatilo. Ja som Petrovskému za všeličo vďačný.

Vedeli by ste si spomenúť na nejaké úsmevné príhody s Petrovským-Šichmanom?

Úsmevné nie, ale stalo sa, že sme sa písomne dohodli, že pôjdeme hľadať spolu hrádok Žilín v Papradne. Dohodli sme sa na jeden deň, že ak nebude pršať. Vo Sverepci pršalo, tak som nešiel nikam. A Petrovský mi potom napísal, že on išiel, lebo v Žiline nepršalo a teda šiel sám a aj ho našiel. Ale potom začalo pršať, prešiel cez chotár a prešiel až do Štiavnik a náramne zmokol. Napísal o ňom vo vlastivednom zborníku. Ja som ho potom išiel hľadať dvakrát, no nenašiel som ho.

Ako chodieval Petrovský na lokality?

Väčšinou chodieval peši, presúval sa autobusom. Neskôr mal motorku. Niekedy prespával v ubytovni v Považskej Bystrici. Nosil so sebou kapsu, bol náramne skromný, len čiernu kávu so sebou nosieval. Keď robil vo Sverepci výskum mohýl, robili s ním traja pomocníci.

Aká bol povaha?

Bol vynikajúci človek. Bol dobrý, skromný, len v takom zele-nom hubertuse chodieval, nezištný a bol vlastenec pre Slovensko. Napríklad to si pamätám čo povedal, že všeličo sa o Veľkomoravskej ríši píše, ale že Veľkomoravská ríša bola dielom slovenského ľudu. Povedal aj to, že my Slováci nemáme svoju históriu takú moc peknú a že pomaly nám Slovákom zostane len to, čo obýval ľud púchovskej kultúry. Venoval sa všetkému, ale také najbližšie mu bolo 9. storočie a teda slovanské obdobie. Bol to bezvadný človek. Žiadnej zlej vlastnosti nemal.

Kedysi som počul, to sa len tak šušovalo, o Petrovskom sa hovorilo len tak tajne, že robil najprv v Bratislave u Budinského na Univerzite Komenského a že keď bola kríza o Berlín, napísal Stalinovi otvorený list, aby nezačínal s vojnou, že dosť bolo tej poslednej. Potom že ho vyhodili. A potom bol nezamestnaný, neskôr ako brigádnik na Archeologickom ústave. Ale list sa k Stalinovi nedostal.

Keď Petrovský ochorel, bol som za ním v nemocnici dvakrát. Aj na pohrebe som mu bol. Mal rakovinu na krku. Deväť rokov sme spolupracovali.

Máte nejakú spoločnú fotografiu s A. Petrovským-Šichmanom?

Nemám.

S Gabrielom Povalom ste sa kedy spoznali?

Pracoval s Petrovským. Raz som bol u neho aj v Žiline. On bol totižto jezuita a nemal dovolené robiť svoju prácu. Robil na ústave pre duševne chorých na Straníku. Ale robil

archeologický výskum v Iži. Ukázal mi u neho nejaké dve či tri rímske mince.

Ako ste sa vysporiadali so smrťou A. Petrovského Šichmana? Pokračovali ste v archeológii?

Ja som bol sklamaný a smutný. Prestal som sa archeológii venovať. Až do doby, kým ma pán Moravčík neoslovil listom, či som ochotný pokračovať v spolupráci s múzeom. Venoval som sa však onomastike.¹ Desať obcí som spracoval – chotárne názvy. Všetko som to urobil pre Jazykovedný ústav L. Štúra. Pár korún som za to dostal, ale ma to bavilo. Bola to však náročná robota. Nájst si človeka, ktorý pozná chotár, aby bol trochu na výške a podľa katastrálnych máp z obcí sme to robili.

Ktoré obce to boli?

Sverepec, Dolný Lieskov, Horný Lieskov, Briestené, Podskalie, Zemianska Závada, Dolné Kočkovce, Mojttín. Pri Mojttíne mi pomohol istý Miko sa volal, pracoval v Púchove na kartografickom ústave. Ten to poznal všetko.

Numizmatika – ďalší milý koníček

Popri onomastike ste iste mali aj iné záľuby, nie?

Zaoberal som sa potom aj numizmatikou. V roku 1966 som sa prihlásil za člena do Československej numizmatickej spoločnosti v Prahe. O dva roky na to som inicioval založenie numizmatického krúžku. Boli sme pri tom ôsmi. Boli tam aj ľudia vzdelaní, aj obyčajní robotníci. Krúžok trval dlho, až potom z neho vznikla pobočka Slovenskej numizmatickej spoločnosti. Som spoluzakladateľom Slovenskej numizmatickej spoločnosti. Po úspechoch – lebo sme robili veľa výstav, so žiakmi veľa besied a ja som aj publikoval o numizmatike v Považskej Bystrici. Centrum pobočky numizmatickej spoločnosti bola Považská Bystrica a patrili k tomu aj Žilina, Kysucké Nové Mesto, Čadca, Púchov, aj Prievidzu sme mali nejaký čas, ale potom sa osamostatnila. Posledne, pred tromi týždňami² bol zjazd Slovenskej numizmatickej spoločnosti v Trenčíne a bol som tam.

Mal som aj zbierku mincí. Časť som dal dcéram a čosi ešte mám. Mám aj zbierku československých papierových peňazí. Mal som aj jeden rákociovský peniaz, čo som jeden na dvore v Papradne našiel a, bohužiaľ, som ho za čosi iné zamenil. Potom som za ním banoval.

Ako ste sa dostali k numizmatike?

Mňa na to naviedol Peter Kondrčík, čo objavil keltské obe-tisko v Prosnom.

Vy ste zbierali aj mince?

Áno. Nejaké mince mi daroval P. Kondrčík. No potom som dostal od jednej starej pani zo Sverepca, ktorá slúžila v Žiline u Židov, pol štrinfle mincí. Boli to drobné slovenské, nemecké, rakúske, no niektoré i strieborné mince. Začal som to zbierať, zoznánil som sa s ďalšími, začali sme sa stretávať, mince vymieňať, až som navrhol, aby sme si založili krúžok. Prišiel Dr. Szatmáry, bol predsedom pobočky Kremnica – Ružomberok, a v Prahe bol ako podpredseda Československej numizmatickej spoločnosti. Bolo to v roku 1968. Pobočka z toho krúžku trvá až doteraz. Od

¹ Náuka o vlastných menách, ich tvorení a historickom vývoji, pozn. autora.

² Táto časť rozhovoru prebehla dňa 20. 6. 2017.

Slovenskej numizmatickej spoločnosti mám niekoľko pamätných medailí.

Spomínali ste, že ste aj nejaké mince zachránili.

Áno, na Orave v Tvrdošíne vykopali veľký poklad a dostal sa do rúk obchodníkov. Karol Masnica z Kysuckého Nového Mesta ich mal moc a rozpredával ich. Niečo od neho kúpil Števo Lazar z Teplej. My sme boli dobrí kamaráti a on mi ich pustil, také strihané. A ja som ich potom prihrál J. Hunkovi. Ja som Masnicovi vravel, že poďme za tým, ktorý mu to predal. Bol to manžel Medvedckej. Možno by sme ešte nejaké získali, aby sa to trochu aj zviditeľnilo. A Masnica mi vravel, že „*on sa s tebou nebude ani rozprávať, on má peňazí ako pliev*“. A tak to ostalo. Vraj Masnica mal moc tých mincí, ale koľko moc, to ja neviem.

Vášnivý zberateľ povestí

Ale neostalo to len pri numizmatike.

Venoval som sa aj povestiam. Zhruba štyristo som ich napísal. Z okolia Považskej Bystrice.

Ako ste sa k nim dostali?

Od malého chlapca som mal rád povesti. Boli rôzni rozprávači, keď som bol mládenec, spisoval som si ich. Do vojny som čosi napísal, no keď som sa z nej vrátil, tak som ich už nenašiel, stratili sa. Potom som sa na to dal znova. Ja som strašne rád čítal a písal. Šesť kníh povestí mi vyšlo takých, čo majú ISBN číslo. Ostatné čo mám, to sú bez čísla. Prvá moja povesť, čo bola knižne uverejnená, bola „Panna a husle“ – povesť zo Stupného v knihe povestí viacerých autorov. Ešte aj teraz sa po nich všelikto pýta.

Prvých desať pamätníkov zozberaných príbehov som daroval Matici slovenskej – boli tam povesti z celého okolia. Teraz sú uložené v archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.

Šikovný rezbár

Pán Moravčík mi hovoril, že ste aj rezbár. Je to pravda?

Bol som. Vyrezával som dovtedy, kým sa mi ruky nezačali triasť, a teda asi pred piatimi rokmi.

Ako ste sa dostali k rezbárstvu?

Bol som samouk. Najprv som začal vyhľadávať a robiť samorasty. A potom som si pomyslel, že to, čo chcem, si spravím sám. Najprv mi to nešlo. Na dvakrát som to s tým prestal. Ale potom som začal znova a znova až som do toho vošiel. Potom sa o mne do počula pani Dr. Pišútová z Bratislavy. Mala na starosti ľudové rezbárstvo na Slovensku. Pozvala ma do Bratislavy, tak sme sa zoznámili. Nahovárala ma, aby som urobil veľkú figúru v nadživotnej veľkosti. Ja som dovtedy robil len malé figúrky. Trikrát som odmietol. Až na štvrtýkrát ma presvedčila. Lebo ja som nemal ani také veľké dláta. A tak som potom išiel robiť do Východnej. Prišiel som tam a tam taký veľký topoľový klát čo z Kráľovej Lehoty z pily doviezli. A keď som tam vtedy ten klát videl, bol dlhý asi 270 cm a takto hrubý od zeme, no čo si ja s ním počnem. Ale pomohli mi kamaráti rezbári čo tam so mnou boli. Každý robil jednu sochu. Ja som robil Svätopluka. Nebol som s ním spokojný. Druhý raz by som ho urobil lepšie. Ale oni boli spokojní.

V ktorom roku ste začali rezbáčiť?

Dávno, ešte niekedy v sedemdesiatom štvrtom. Považské osvetové stredisko mi pomáhalo tak, že so mnou chodila metodička po dedinách, po školách, po kultúrnych domoch alebo aj na folklórne dni a všade som vystavoval tie figúrky. Aj so žiakmi som robil besedy. Spolu som ich urobil šesťdesiat. Malo to veľký úspech.

Vyrezával som kamarátom, príbuzným v rodine, niektoré som aj predal, niektoré sú až v Holandsku. Niektoré sú v Slovenskej národnej galérii v Bratislave a v múzeách v Bratislave a Považskej Bystrici.

V čom spočívala beseda s deťmi?

Trvala dve hodiny. Niekedy to boli viaceré triedy, napr. od tretej triedy po piatok. Rozložil som im od dvadsať do tridsať figúrok a o nich rozprával. Najviac a najradšej som robil figúrky veľkomoravských osobností a figúrky z Dobšinského rozprávok. Tie mali veľký úspech. Nikto ich totiž na Slovensku nerobil.

Desať rokov archeologického krúžku (1992 – 2002)

Okľukou sa znova vrátíme k archeológii. Kedy ste sa spoznali s pánom Moravčíkom?

Okolo roku 1972 a 1973. Pán Moravčík založil prvý krúžok v Púchove už v roku 1972. A potom som povedal, že keď krúžok môžu mať v Púchove, prečo by sme nemohli mať aj v Považskej Bystrici. Našiel som spolupracovníkov a od jari do jesene sme chodili po lokalitách. V zime sme sa stretávali v nedeľu doobeda v dome kultúry, kde pán Moravčík vždy pripravil nejakú prednášku, literatúru nám nosil. Trvalo to desať rokov.

Kto založil archeologický krúžok, ktorého kroniku ste písali?

Archeologický krúžok v Považskej Bystrici som založil ja a pán Moravčík sa k tomu pridol s tým, že nám bude robiť prednášky a budeme spolu chodiť na prieskumy. My sme mu nálezy z prieskumov odovzdávali. Bol som vedúci. Keď to tí zlodeji vykrádali, tak sme to my sondaovali a všetko sme dali do múzea.

Koľko ste mávali členov?

To sa menilo. Mali sme šesťnásť až dvadsaťšesť členov – boli to žiaci, doktori, inžinieri, robotníci aj deti. Olšovský mal aj detský archeologický krúžok – krtkov. Laco Janech mal tiež krúžok. Fungovali sme pri Matici slovenskej, pri historickej sekcii. Výlety sme robili, na mohylníky. Bolo nás asi dvadsaťpäť, čo sme si urobili výlet zo Sverepca až do Beluše.

Tušíte koľko nových archeologických lokalít ste našli?

Aj to mám kdesi napísané. Ale asi takých 70 – 80 lokalít. Ešte za Petrovského, usmernil ma, kde mám ísť, a ja som potom nachádzal.

Mali ste aj nejakého parťáka, s ktorým ste chodievali na prieskumy?

Chodil som so Zemančíkom, Mikom, Poljakom, ale aj s inými. Chodievali sme celá skupina.

Pod'me ku kronikám archeologického krúžku. Ako vidím, máte ich tri. Ešte nikdy som nevidel tak dôkladne udržiavanú kroniku. A už vôbec nie archeologického krúžku.

Robil som ich ako som vedel, nejaká vedecká práca to nie je. Iste je tam aj mnoho chýb, čo by sa dali kritizovať. Nálezy som v kronike kreslil ja – tak ako som vedel – každý čriepok tu bol priložený. Farebné obrázky do kroniky dotvárajúce text kreslil Vinco Krivý z Dolného Moštenca. Bol aj členom archeologického krúžku a chodieval s nami. Kreslil mi aj obrázky do kníh povestí. Potom dal obrázky do jednej knihy a aj mi ju daroval. Keď sme mávali schôdzky s pánom Moravčíkom, tak som ju nosieval. Kresby v kronike vychádzali z našich vychádzok, nálezov a podľa svojej fantázie ich stvárnil. Mám však aj staršiu kroniku. Prvá kronika je o Papradne (1989). Zháňal som všelijaké materiály. V archíve v Bytči som sedával celé hodiny. Matriky som študoval, ale aj iné dokumenty. Písal som ju popri práci, počas dovolenky. Kedysi som ju núkal starostovi v Papradne, ešte tomu predchádzajúcemu, no nemal o ňu záujem. Teraz by aj chceli, ale ja už nemám záujem. Bola taká súťaž Matice slovenskej, ktorú mal na starosti Dr. Martinák. Naviedla ma pani Šujanská, aby som kroniku o Papradne dal do súťaže. Aj som tam prišiel, aj som ju tam doniesol. A naraz mi povedali, že v prípade, žeby sa kronika stratila, vraj mi urobia kópiu. Tak som si ju zobral späť a do súťaže sa neprihlásil.

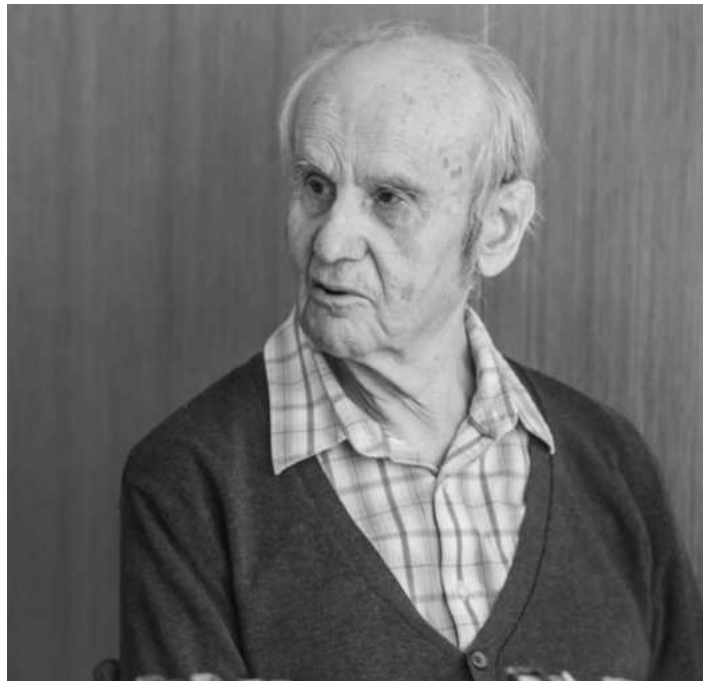
Spolupracovali ste aj s inými archeológmi?

S pánom R. Májskym som istú dobu spolupracoval – keď potreboval niektoré lokality lokalizovať. Na mapách som mu ich vyznačil. Doniesol som mu tiež aj jeden neúplný halštatský meč s pozlátenou rukoväťou. Našli to v Brvništi. Predtým som odovzdával všetky predmety pani riaditeľke Praženicovej. Májskému som ukázal aj svoje kroniky. Chcel ich odo mňa a tvrdil, že to nepatrí mne, ale múzeu¹. Ale ja som s tým nesúhlasil. Potom prišiel druhý raz, že by si ich chcel požičať, ale už som čosi šípil a nepožičal som mu ich. Potom prišiel ešte raz, že si ich kúpi. To už ma nahnevalo, šiel som za ním do kancelárie a povedal som mu, aby už za mnou viacej nechodil, už sa nechcem viac s vami stretnúť. Odvtedy bol medzi nami pokoj.

Chýrny „básničkár“

Čo by ste mi vedeli povedať o vašom koničku „básničkára“?

Ešte ako chlapec, chodil som do meštianskej školy (nižšia stredná škola, pozn. autora), som ich začal písať. Mal som tri knihy básničiek, dal som ich synovi. Má to názov „Kde bolo, tam bolo, na strednom Považí bolo“. Básničky som vymýšľal na základe skutočných udalostí, čo sa odohrávali v Papradne. Napríklad, povadili sa dvaja susedia – boli vlastne švagor a švagrína a mali vedľa seba role. On bol lakomý a odorol jej dve brázdy a k sebe prioral. Ona zobrala motyku a si to prihrabovala nazad. On ju hodil na zem a skoro ju motykou umlátil na smrť. Potom ako sa súdili. A také príbehy. Bol to muž sestry môjho otca. Bol strašne lakomý a vyše dvestokrát bol na súde. So všetkými ľuďmi sa všade vadil a dopadlo to nakoniec tak, že ja som o tom napísal básničku a naviedli ma chlapi, aby som ju predniesol v kine cez prestávku. Tak sa stalo a na dva razy, cez dve prestávky som ju

Štefan Meliš. Foto: P. Ledaj

predniesol. Bolo to také primitívne, detské. No ale ľudia sa na tom preto moc zasmiali, lebo hneď vedeli, o koho ide. Okamžite sa to rozšírilo. Čítali to aj po večeroch, na besedách a aj ako sa hovorí „na posedzenej“, alebo aj v nedelňu a dokonca aj v krčmách to čítali. Ako som to prednášal, naraz sa pozriem a vidím aj žandárov. Zľakol som sa. Ale keď nič nerobili, tak som prednášal ďalej. Bola z toho veľká sranda po celej dedine. Gazda sa urazil a poslal na mňa žandárov. Musel som im tú básničku napísať a dali mi 10 korún a išli preč. Sami sa tomu nasmiali, lebo ho poznali. Mali s ním stále robotu. Potom, keď žandári nič, gazda šiel do školy a triednemu učiteľovi Jánovi Olejčekovi to oznámil, ako som ho urazil. Nato mi dal učiteľ trojku z chovania. A keby len to. Ale namiesto, aby ma vyskúšal, prehnul ma na lavicu a dostal som po riti. A ešte ma dva alebo trikrát dal kľáčať pred tabuľu pre tú básničku, pretože som ju predniesol. To bol triedny učiteľ. A sám bol taký, že čo chlapi hovorili, keď on mne dal trojku z chovania, že on by si zaslúžil desiatku, lebo chodil po krčmách a pil a niekedy aj do školy prišiel opitý, až nakoniec si zobral sestru Dominika Tatarku a tá ho už skrotila. Nakoniec z meštianky postúpil do prvej triedy ľudovej ako učiteľ. Potom sa odsťahoval do Zlatnej na Ostrove. Ja som v tej škole bol len pol roka, lebo som sa ho strašne bál. Vyhrážal sa mi, že ma dá zavrieť do Ilavy, že tam budem spávať na všivavých vreciach a také všelijaké veci. Ja som sa ho náramne bál. Chodil som poza školu, alebo ako sa hovorí „poza uhly“, poza humny a kde kade. To som mal 12 alebo 13 rokov. Tam som si vytiahol knihy a čítal. Potom, keď sa už končila škola, som išiel domov. No a doma som ešte od otca dostal výprask. Neskôr sa aj otec s učiteľom pohádal a potom som už do školy nechodil. Pomáhal som otcovi robiť kresanice (kresané drevo na hranoly, pozn. autora), čo robil pre pílu. Robil som tiež aj šindle – vystruhoval som jarky. Potom som skladal aj všelijaké iné básničky – čo sa v dedine odohrávalo. Vinco Krivý mi tie básničky aj ilustroval. Náramne sa to k nim hodí. Keď som bol ako vojak, tak som písal do nástenných novín. Keď sme boli ešte vo výcviku pod Boubínom. Žartovné verše – ako sa na vojne žije, ako sa tam máme, ako na cvičáku a také všelijaké. Bolo také vystúpenie, čo mali vojaci pre civilov – volalo sa Nevro. Vojak Plešo z Martina čítal moje verše. A nasmiali sa tomu. Napríklad si pamätám, že:

1 Reakciu R. Májskeho na tvrdenia Š. Meliša je možné nájsť na webovej stránke, ktorá je uvedená v poznámke na začiatku tohto príspevku.

*Vojenský život nás baví,
lenže je trochu ostrý.
Máme tu holé hlavy,
preháňame si kostry.
Ráno ešte chrníme,
ako by pílil krosná.
Služba otvorí dvere,
a zobudí nás zo sna.
A potom na rozcvičku,
každý letí jak srna,
a pritom fúka, dýcha,
jak vlak idúci z Brna.
A v chladnej vode sa máčať,
do poly vyzlečený,
spievať a rovno kráčať,
to nám po chuti není.*

Dokedy ste básničky tvorili?

Aj doteraz si skladám básničky. Keby som nebol mnohé popálil – veršíky za socializmu, boli by ma aj zavreli. Boli kritické na socializmus. Napríklad z takých novších, dôchodcovských veršíkov:

*Život je ako rebrík,
každý rok prekračujem šteblík.
Osemdesiatka dávno bola,
aj osemdesiatpäť som zdolal.
Dnes stúpam na osemdesiatsiedmy,
pretože som skromný a ešte nie biedny.
Na konci rebríka je výstraha,
ku hviezdám žiadny nesiaba.
Ba ani ku mesiacu,
nedá sa myslieť na šancu.
Ja vďačím osudu čo mi dal,
že som sa až sem vyskriabal.
Obzriem sa dolu ako z neba,
aj bych sa vrátil, ale sa to nedá.
Šteblíkov niet tam ako kedysi,
a ten môj rebrík na oblakoch visí.
A nedá sa mi ani ostať stáť,
koľko tých šteblíkov budem ešte mať?*

Alebo básnička „Život je minca“:

*Život je minca medená,
po našich predkoch zdedená.
Život je minca strieborná,
jedna strana obšúchaná, druhá výborná.
Život je minca zo zlata,
čistou i kalnou vodou zaliata.
Život je minca železná,
jedna strana sa leskne a druhá brdzu má.
Život je minca z mosadze,
na jednej strane úspech, na druhej nesnáze.
Život je minca z hliníka,
raz má cenu, raz padá, zaniká.
Život je minca zo zinku,
vysoký kopec má, aj hlbokú dolinku.
Také sú mince života,
averz bohatstvo, reverz holota.
Život je minca prírodou stvorená,
okrúhluou hranou zlo s dobrom spojená.*

Máte aj nejakú básničku o archeológii alebo náleziskách?

To nemám.

Možno by ste ešte nejakú s archeologickou tematikou mohli zložiť...

To sa len tak nedá. Musí ma kopnúť múza. Tento veršík o tom hovorí:

*Napísať veršík, i keď malý,
je ťažšie ako lámať skaly.
Skaly polámeš mocou silou,
drevo popíliš ostrou pilou.
Z tých skál a dreva domček si spravíš,
no silou mocou verš nepostavíš.*

Máte za sebou neuveriteľne bohatý život. Nejednému človeku po prečítaní tohto rozhovoru sa môže zdať, že to hádam nie je ani možné všetko to za jeden život zažiť a uskutočniť. Vy ste však krásnym príkladom toho, že sa to dá. Stačí len chcieť. Vedeli by ste na koniec tohto rozhovoru nám čitateľom povedať Vaše krédo/motto, ktorým ste sa v živote riadili?

To ma nikdy nenapadlo, čím som sa riadil. Povedal by som, že mám rád Slovensko. Od mala som mal rád slovenčinu v škole, vlastivedu, teda históriu Slovenska. A to ma už tak do toho donieslo, že som v tom pokračoval celý život. Z lásky k Slovensku. Som zameraný na to, aby sa slovenský štát a národ udržal natrvalo. Práve toto ma k histórii, archeológii, numizmatike priviedlo, ale aj k zbieraniu považských povestí. Som aj maticiar, od základu. Sú ľudia, ktorí sú proti nej, ale ja som za ňu. Matica je záležitosť slovenská a zachovávanie jeho identity.

Dá sa povedať, že istým spôsobom ma vystihuje aj táto básnička:

*Kto som ja:
Čo som ja? A či človek som?
Ved' stále kráčam vzadu za časom.
Kriídla času ma v letku stratili,
už zaostávam míľu po míli.
Och, ochabujú moje perute,
som ako pierko vetrom strhnuté.
Som duša bludná bez titulu a vzdelania,
som jeden z tých, čo ich vždy hania.
Robotník bol som a kto je menej?
Kto si kedy vážil dlane narobenej?
Som Sloven, Slováč, syn svojho domova,
chlieb z kameňa a hlíny, to môjho detstva výchova.
Som maticiar a národnár, milujem Slovensko a žitíja jeho novú
jar.
Som odporca tých odrodilých Košútoťov,
čo národ náš chcú vohnať temných do kútoťov.
A čože ešte, čože som?
Slovenským ľudským človekom?
Hoci nie som šľachtic ani kráľ,
lásku k vlasti som srdcu daroval.
Ďaleká je cesta k mojím snom,
na tej ceste chcem stále byť človečím človekom.*

DOJČ A VELKOMORAVSKÁ RÍŠA

Najvýraznejším prejavom organizačnej schopnosti ako aj schopnosti fyzických a duševných bola **Slovanská veľkomoravská ríša**. Záhorie bolo jej časťou a najmä jej blahodarné kultúrne pôsobenie malo ďalekosiahle následky. Dôležité sú písomné pamiatky po vierozvestcoch Cyrilovi a Metodovi, ktorí skôr ako prišli do našich krajov, zostavili prvé písmo a preložili do jazyka blízkeho našim predkom **Písmo sväté a bohoslužobné knihy**. Toto bol v histórii nášho národa veľmi významný čin, lebo tým, že naši predkovia prijali kresťanstvo, prihlásili sa k vyššiemu duchovnému životu, **ku kresťanskej kultúre**.

Aj keď nemáme historické dôkazy o tom, že **Dojč** existoval už v čase **Veľkej Moravy**, jedno je isté, že obyvatelia tohto kraja, boli silne zasiahnutí apoštolským pôsobením slovanských vierozvestcov, ktorí Slovenskému ľudu prinášali kresťanstvo v zrozumiteľnej reči.

Príchod kresťanstva pre našich predkov znamenal aj zvýšenie ich kultúrnej a spoločenskej úrovne. Je viac ako pravdepodobné, že vierozvestcovia na svojej ceste k pápežovi do Ríma išli cestou **cez Záhorie** na Trnavu a Budín. Je prirodzené, že vtedajšie obyvateľstvo prijalo kresťanstvo od vierozvestcov východnej cirkvi staroslovienského obradu akým vykonávali vo svojich kostoloch služby božie.

Podľa tradície, ktorá sa predávala ústne z pokolenia na pokolenie, našich predkov krstil svätý Cyril a svätý Metod. Dôkazy o tom máme v našom farskom kostole **Všetkých svätých**.

Nápis: „**Dedičstvo otcov zachovaj nám, Pane**“ hovorí o všetkom. Tento nápis má ešte druhú časť, o ktorej sa veľa nevie: „**nedaj zabudnúť nám, ani budúcim**“.

V lodi kostola sa nachádza aj veľkoplošný obraz ktorý vyjadruje predstavu **krstu** pôvodných obyvateľov Dojča vierozvestcami svätým Cyrilom a svätým Metodom umiestnenú na pozadí **Zámčiska a rotundy**.

Kaplnka /rotunda/, kde podľa tradície našich predkov krstil svätý Cyril a svätý Metod bola s veľkou pravdepodobnosťou na **Drahách**. Tu som našiel kamenný artefakt na ktorom je červená maľba /omietka/, ktorá bola typická pre Veľkú Moravu. V spodnej časti artefaktu je časť železnej tyče.

V októbri 2009 sa na Záhorí v obci **Dojč** na pooranom poli východne od obce našiel pozoruhodný **olovený krížik**. Na Slovensku je to zatiaľ prvý nález tohto druhu. Nález veľkomoravského krížika z Dojča zatiaľ predstavuje ojedinelý doklad počiatkov christianizačného procesu na Záhorí. Tento proces prebiehal možno aj pred príchodom byzantskej misie. Datovanie krížika je **koniec 9. až začiatok 10. storočia**.

Vráťme sa v čase, do čias Veľkej Moravy

Tu na severnom Záhorí v časti Mikulčice – Valy bolo opevnené veľkomoravské mesto, ktoré zemepisne a hospodársky gravitovalo k územiu dnešného Slovenska – **k Záhoriu**. Ležalo na pravej strane dnešného toku rieky Moravy. Na ľavej strane, 2,5 km východne od neho bola veľkomoravská osada Hrúdy, 4,2 km južne veľkomoravské hradisko Cunín a 5,5 km východne strážny hrad v Holiči, ktorý bol prestavaný. V strede Chvojnickej pahorkatiny sa nachádza strategický a dominantný kopec **Zámčisko s nadmorskou výškou 434 m n. m.** Bola na ňom veľkomoravská opevnená mestská osada, ktorá ležala 14,3 km juhovýchodne od mesta na Valoch. Bola stredom a hlavným bodom druhej línie ochrany Veľkomoravského mesta na Valoch. Predurčila ho k tomu zemepisná poloha a nadmorská výška. V jeho blízkosti boli veľkomoravské hradiská: 2,9 km juhovýchodne Unín, 1,7 km juhovýchodne Chrastín, 3,4 km juhozápadne Harastín, 4,6 km severozápadne Radošín. A čo veľkomoravské hradisko **Dojčín**? Ležalo v línii so zhrmazdískom **Rákoš**, južne od Zámčiska. Dojčín, vo vzdialenosti 5,5 km a Rákoš, 8,8 km až za riekou Myjava. Veľkomoravská osada **Hrúdy** ležala aj 1,7 km juhovýchodne Dojčina pri Babom moste. Zaniknutý strážny hrad sa nachádzal v Strážoch nad Myjavou, 12,2 km juhozápadne od Zámčiska. Pod ním bolo veľkomoravské hradisko Šaštín, 13,5 km juhozápadne veľkomoravskej opevnenej mestskej osady na Zámčisku. Uvedené vzdialenosti boli merané vzdušnou čiarou.

Česká cesta /Via Bohemika/ prechádzajúca Záhorím sa vlnila pozdĺž riek Myjava a Morava obchádzajúc Zámčisko. Bola to významná starobylá obchodná cesta, spájajúca Prahu s Budínom. Zásadný strategický význam mala už za čias **pred a počas Veľkej Moravy**. Záhorím prechádzala od Prieval /horský priesmyk cez Malé Karpaty/, cez Jablonicu – Senicu – **Dojč** – Stráže nad Myjavou – Holič – Kátov /brod cez Moravu/.

Celkovo možno konštatovať, že množstvo dedín pozdĺž Českej cesty si zachovalo kontinuitu v miestach, kde jestvovali počas veľkomoravského štátu. **Dojč**, ako je možné súdiť podľa výsledkov archeologického výskumu, zapadá do radu pôvodných slovanských osád poblíž cesty.

Štefan Janšák píše:

“Veľkomoravská a keltská osada je i pri **Dojči** a pri **Čáčove**. Osady s názvom Hrúd nachádzame nielen v inundačnom území rieky Moravy, ale aj pozdĺž potoka Myjavy od Kútov až po Čáčov. Vidno, že hospodárske zázemie veľkomoravského mesta pri Kopčanoch rozprestieralo sa i týmto smerom.

S opevnenými osadami stretáme sa aj v susedstve Biksádskeho priesmyku. Jedna, zvaná **Molpír**, je nad Smolenicami a druhá, s menom **Pohan-ská**, rozprestiera sa na vysokom horskom kuželi nad Plaveckým Podhradím. Podobné opevnené mestské osady poznáme na Záhorí ešte dve: **Zámčisko** v Orešských vrchoch nad Unínom a **Starý hrad** pri Branči. Hrúdy objavené v priesmyku Prievaly – Trstín na lúkach pri obci **Buková** ukazujú, že naši veľkomoravský predkovia, obývajúci dolné Pomoravie, stýkali sa karpatským priechodom so svojimi súkmeňovcami pri dolnom Váhu a dolnej Nitre.“

Ochrana vymedzeného územia na severnom Záhorí zabezpečovali aj hradiská v Hradišti pod Vrátnom a v Brodskom. Existenciu hradiska pod Vrátnom nám naznačuje už samotné pomenovanie. Strážilo smer Brezová pod Bradlom, Jablonica. Hradisko v Brodskom časť Veleš malo strategický význam, ležalo na hranici Veľkomoravskej ríše a strážilo brod cez riekou Moravu.

Nálezy z veľkomoravského obdobia sú doložené v Skalici, Kútoch, Gbeloch, Čároch, Kátove, Kopčanoch, Koválove, **Dojči**, Holiči, Lakšárskej Novej Vsi, Osuskom, Priežri, Kunove a v Jablonici.

Opevnené veľkomoravské mesto na Valoch medzi Kopčanmi a Mikulčicami

Leží na pravom brehu rieky Moravy s rozlohou približne 10 ha. Vo svojej dobe predstavovalo významné mocenské a duchovné stredisko Veľkomoravskej ríše. Boli tu objavené základy **veľmožského paláca, dvanástich kostolov, tri mosty a pohrebisko** približne s 2.500 hrobmi. Valy sú jedným z najvýznamnejších opevnení hradištných sídiel so znakmi mestského usporiadania, skôr vojenského charakteru, s dokladmi osídlenia predveľkomoravského a veľkomoravského obdobia s množstvom kostolov a iných artefaktov, poukazujúcich na prítomnosť šľachty. Je predpoklad, že práve tu sídlil mocný **rod Mojmirovcov**. Hradisko bolo dôležitým obranným a mocenským centrom ríše s názvom „grad Slavnica“ či „Slivnica“. Systematický výskum sa začal v roku 1954.

Jadro tvorí hlavný hrad s dvojicou rozsiahlych predhradí, jedno so znakmi stáleho vojenského tábora. A druhé valom chráneného sídliska. Na najvyššom mieste akropole stál **kniežací palác** s liatou maltovou podlahou s kamenným krbom a bazilika, ktorá je rozsahom najväčším veľkomoravským objektom svojho druhu. V okolí baziliky bolo objavených niekoľko hrobov významných členov vládnucej vrstvy Veľkomoravskej ríše, pravdepodobne i niektorých z Mojimírovcov.

Pohrebisko pri kostole s viac ako 550 hrobmi vydalo množstvo nálezov. Predstavujú dôkazy o majstrovstve tunajších umeleckých remeselníkov, ale i čulom obchodnom ruchu. Unikátne sú nálezy strieborného závesného krížika s postavou Krista a zlatý solidus byzantského cisára Michala III. Okrem kovolejárskeho a šperkárskych dielni sa na lokalite našli dôkazy dielni na spracovanie železa a dreva, ako aj hrncárske a textilné dielne. Hroby sa často prekrývajú niekedy aj zo základmi stavieb, pričom nálezy sú datované do **7. až 12. storočia**.

Bezprostrednú ochranu a vstup do opevneného veľkomoravského mesta na Valoch zabezpečoval na ľavej strane rieky Moravy strážny hrad v Holíči, medzi Kopčanmi a Holíčom veľkomoravská osada Hrúdy a veľkomoravské hradisko Cunín južne Kopčan. Strážny hrad v Holíči strážil aj Českú cestu a prechod cez rieku Moravu v Kátove.

Veľkomoravská opevnená mestská osada na Zámčisku

Objavil ju v roku 1927 Štefan Janšák s nálezmi z doby bronzovej a veľkomoravskej. Osada bola vybudovaná v strede 2 km dlhého hrebeňa. Zaberala plochu až 17 ha, opevnená plocha s približnými rozmermi 70 x 132 m.

Zámčisko, táto bašta Chvojnickej pahorkatiny slúžila na stráženie a ochranu veľkomoravského mesta na Valoch. Určovala ju k tomu nadmorská výška 434 m n. m. ako aj strategická poloha v teréne. Umožňovala pozorovanie okolitého terénu až po Malé Karpaty. Veľkomoravskú opevnenú osadu strážili hradiská Unín, Chrástín a Harastín. Hradisko Unín strážilo a chránilo prístupové cesty do veľkomoravskej opevnenej osady na Zámčisku zo západnej strany. Toto hradisko s kótou Strážna 300 m n. m. 1 km južne Unína zabezpečovalo stráženie priestoru od Holíča po Štefanov. Bolo z neho vidieť priestor od strážneho hradu v Holíči po hradisko Cunín, včetně opevneného veľkomoravského mesta na Valoch. Hradisko Chrástín zabezpečovalo stráženie priestoru od Dojčína po Senicu. Hradisko Harastín zabezpečovalo stráženie priestoru od Senice po Smrdáky. Tieto tri hradiská boli orientované na trasu Českej cesty. Hradisko Radošín ležalo bokom Zámčiska a strážilo východnú časť územia, smer Senica, Holíč. Vzhľadom k svojej polohe, mohlo aj hospodársky zabezpečovať mesto na Valoch.

Veľkomoravské hradisko Dojčín

Naše veľkomoravské hradisko Dojčín ležalo len 18 km vzdušnou čiarou od opevneného veľkomoravského mesta na Valoch. Určite zohrávalo v časoch Veľkej Moravy dôležitú úlohu. Potvrďuje to aj nález veľkomoravského krížika. Ležalo na križovatke dvoch ciest. Prvá viedla zo severu na juh. Spájala veľkomoravskú opevnenú mestskú osadu na Zámčisku so zhrmaždiskom ľudu Rákoš. Prechádzala pritom veľkomoravským hradiskom Dojčín, ktoré zabezpečovalo ochranu zhrmaždiska. Druhá bola známa Česká cesta, ktorá prechádzala Dojčínom z východu na západ a opačne.

Pri Uherskom Hradišti je Rákoš, na ktorý sa viaže tradícia z čias Veľkej Moravy. Môžeme podľa nej povedať, že na zhrmaždisku Rákoš pri Šajdíkových Humenciach si voľili vladikov – županov, ktorých po voľbe vyviedli na hôrku, u nás Zámčisko, kde ich panovník vyhlásil za zvolených.

Strážny hrad v Strážoch nad Myjavou

Tento strážny hrad zabezpečoval tak ako hrad v Holíči stráženie Českej cesty. Spolu s veľkomoravským hradiskom Šaštín strážili západnú časť územia, v smere od Kútov.

Prví Slovania prišli na Záhorie zo severu, pozdĺž rieky Moravy na prelome 5. a 6. storočia. V meandri rieky Moravy pri Kopčanoch vybudovali opevnené veľkomoravské mesto na Valoch. Osídlili ľavý breh rieky Moravy. Opevnili Zámčisko. Osídlili pravý breh rieky Myjavy od Čáčova po Kúty. Za riekou Myjava

si vybrali vhodné miesto na zhrmažďovanie, Rákoš. Strážnymi hradmi v Holíči a Strážoch nad Myjavou si zabezpečili stráženie cesty, ktorá prechádzala ich územím, aj prechod cez rieku Moravu pri Kátove. Na hranici Veľkomoravskej ríše v Brodskom strážili brod cez rieku Morava. Určite aj priestor medzi riekou Morava a Myjava bol osídlený. Tieto rieky často menili svoj tok. Morava v šírke až 3 km, Myjava v šírke 1 km. Boli teda prirodzenou ochranou územia ležiaceho medzi nimi ako aj zdrojom potravy. Hruďy pri Bukovej nám hovoria o tom, že mali pod kontrolou aj jediný pohodlný priechod cez Malé Karpaty. Naši slovanský predkovia si nemohli vybrať lepší priestor na osídlenie ako je severné Záhorie.

Zánikom Veľkej Moravy nebola prerušená sídelná kontinuita na Záhorí.

V **10. storočí** nám archeologické nálezy potvrdzujú existenciu osídlenia v **Dojči**, Hlbokom, Kopčanoch, Kútoch, Podbranči, Senici a Skalici.

Teraz máme ako taký obraz o osídlení Záhorie v časoch Veľkej Moravy a aj o tom, akú úlohu zohrávalo veľkomoravské hradisko Dojčín. Dialkový prieskum územia by nám povedal viac o osídlení a živote na severnom Záhorí.

Tieto všetky skutočnosti, o ktorých som písal ma utvrdzujú v tom, že osada Dojč tu určite bola už v dobe Veľkej Moravy a zohrávala dôležitú úlohu. Ale aj v tom, že našich slovanských predkov krstil svätý Cyril a svätý Metod, tak ako sa to traduje.

Ján Nepomuk Pavelka vo svojej kronike píše:

“Hoci nemožno vystopovať istý začiatok obce **Dojč**, jedno je neodškriepiteľné, že osada bola obývaná už za Veľkomoravskej ríše a v časoch pôsobenia Cyrila a Metoda, pretože sa od nepamäti ľudskej spomína medzi najstarodávnejšími miestami okolia tohto kraja, ako Galic /Holíč/, Brod /Brodské/, villa Petri /Petrova ves/, villa Georgii /Sv. Jur/ aj **Dojch** ako jedna z najľudnatejších a najvýznamnejších osád medzi nimi.“

Obec Dojč má jednu zvláštnosť, ktorá potvrdzuje jej dávny pôvod. Prvé písomné správy o jej existencii máme zatiaľ len z roku **1392** a o fare z roku **1397**. V tomto roku sa udávajú dve osady: **Nagydojch** – Veľký Dojč a **Kysdojch** – Malý Dojč. Je malá pravdepodobnosť, že by vznikli súčasne. Skôr je pravdepodobné, že popri základnej osade – v našom prípade Dojch – vyrástla menšia osada ako nová, ktorú nazvali potom obyvatelia Malým Dojčom a pôvodnú Veľkým Dojčom. Nepoznám na Záhorí obec, ktorá by mala dva názvy obce rovnakého mena, ako **Dojč v 14. storočí**.

Vážme si a budme hrdí na históriu Záhorie a Dojča, i na ľudí, ktorí tu žili v dávnej dobe. **Vybuodovali rozsiahly komplex osídlenia a zanechali nám kresťanstvo.**

Peter Holán

Keltové/The Celts/Die Kelten 2023

22. medzinárodná konferencia pod názvom „Doba laténska ve střední Evropě“ sa konala od 9. do 12. 5. 2023 v Jičíně. Ide o tradičné stretnutie záujemcov a odborníkov na dobu laténsku v rámci Európy. Koná sa každoročne, až na prerušené 2 roky spôsobené pandemiou koronavírusu. Z komorných stretnutí odborníkov na danú tému z Čiech, Moravy a Slovenska sa postupne stali veľké medzinárodné konferencie, na ktorých sa zúčastňujú odborníci zo všetkých krajín bývalého „keltského“ sveta. Podiel na organizačnom zabezpečení tohtoročného stretnutia mali Katedra archeológie FF UHK v Hradci Králové a Regionální muzeum a galerie v Jičíně v spolupráci s Ústavem pro klasickou archeologii FF UK v Prahe, Národním Muzeem v Prahe a v spolupráci s Česko-slovenskou skupinou pro dobu železnú. Konkrétne za kompletný program boli zodpovední Tomáš Mangel, Jiří Unger, Jan Kysela a Jiří Militký. Konferencia sa uskutočnila v Porotním sále zámku v Jičíně vo východných Čechách. Bohatý štvordňový program bol zameraný na prednášky i postery s problematikou mladšej doby železnej a príbuzné témy. Preferovanými rokovacími jazykmi konferencie bola angličtina a nemčina. V rámci konferencie boli plánované tri prednáškové dni a jeden deň venovaný exkurzii zakončený spoločným večerom. Prvý deň začal vyžiadanou prednáškou P. Šída: The exceptional landscape of Bohemian Paradise during La Tène period. Po nej pokračoval blok s názvom *Art, artefacts and finds*, kde odzneli prednášky: V. Čiřtáková – Z. Zlámalová Cílová – Z. Beneš – G. Březinová – R. Čámbal – M. Karwowski – N. Venclová:

Archaeometry of La Tène period enamelled objects – preliminary report, A. C. Cásálean: La Tène glass bracelets in Transylvania, L. Burešová – J. Lett – M. Kotýnek: SPATULA: Study of Production and Adjustment Traces, and Use of La Tène Artefacts, E. Markiewicz – A. Pyzik: Northern settlers in Celtic houses: non-La Tène pottery finds from Nowa Cerekwia, P. Dulęba – A. Pyzik: La Tène culture pottery workshop in Silesia – general remarks, J. Kysela – E. Mířková – R. Příkrýl – L. Kaňáková Hladíková: And what if...? A stone head from Stradonice that may not be fake, P. Sankot – K. Čecháková: Two new finds of La Tène A brooches in Eastern part of Bohemia a M. Urák – B. Kavur: Again and again...looking at Celtic Art. Or just another perspective of the helmet from "Silivaş", po ktorých bola ešte bohatá diskusia. Prezentácie zaradené do ďalšieho dňa sa niesli v znamení hlavnej témy: **General and regional studies**. Odzneli referáty: T. Smělý: The Influence of Coinage of the Amber Road Corridor on the Beginnings of Coin Production in Bohemia, F. Korn: Amber in La Tène Moravia, K. Elschek: Die letzten Kelten, ersten Römer und frühesten Germanen im südlichen Marchabschnitt um die Zeitwende, P. C. Ramsel: Celts Across The Alps – Traisen valley meets Northern Italy, F. Mauthner – B. Kavur: „Show me your sword and I know where you come from...“. Remarkable Celtic swords in the South-eastern Alps, B. Laharnar: De Galleis Karneis? New evidence from Slovenia, A. Rustoiu – M. Egri – I. V. Ferencz: A changing world: south-western Transylvania in the LT C2–D1. Prezentácie v popoludňajšom bloku boli venované jednotnej téme: **Graves, cemeteries and burial practices**. Vypočuli sme si nasledovné príspevky: W. Artner: The Late Hallstatt Cemetery from Bergla near St. Martin i. Sulmtal, Western Styria, K. Tankó: Paks-Gyapa – Small cemetery of

Hrad Kost. Foto: G. Březinová

the Celts in South-Transdanubia, Hungary, *A. M. Horváth*: An attempt at the reconstruction of Celtic costumes based on the finds of the Csepel cemetery, *D. Schmidtová – T. Jošková – M. Pleska – G. Vyskočilová – V. Klontza Jaklová – R. Fernandes*: Reconstruction of the diet of selected individuals in Eastern Bohemia. Po nich nasledoval blok prednášok venovaný téme: **Oppida, hillforts, agglomerations and settlements**, kde boli tieto prezentácie: *M. Styk – D. Repka – M. Hudáková – M. Hudák – M. Kučerová*: Reconstruction of the fortifications of the Púchov hillfort in Jánovce-Machalovce, *B. Lofajová Danielová – M. Furman*: Newly discovered hilltop settlements of the Púchov culture in Orava region (NW Slovakia), *A. M. Rekemová – R. Čambal – I. Bazovský*: Raiders of the lost village Tvrdošovce, *J. Militký – M. Karwowski – G. Putzgruber*: Unbekannte Zentralsiedlung der Latènekultur in Ronthal, Niederösterreich, *M. Karwowski – J. Militký*: Die spätlatènezeitliche Siedlung von Gattendorf, Burgenland, *M. Košťál – A. M. Rekemová*: (Virtual) Reality of sunken huts? a *J. Unger – M. Košťál*: Presentation of the late Iron Age contexts in virtual space.

*Spoločná fotografia účastníkov konferencie pod hradom Kost.
Foto: I. Čižmár*

Tretí deň sa uskutočnila exkurzia po zaujímavých miestach Českého raja. Prvá vychádzka patrila skalnému útvaru Čertova ruka, kde sa uskutočňoval aj menší overovací výskum. Z tohto miesta pochádzajú aj nálezy datované do doby laténskej. Leží medzi Sedmihorkami a Valdštejnou. Na jeho náhornej plošine je archeologické nálezisko, ktoré bolo osídlené od neolitu až po dobu rímsku a stredovek. Ďalšou zastávkou bol stredoveký hrad Kost. Z dôvodu početnej výpravy sme sa rozdelili na dve skupiny. Jedna šla na obhliadku hradu a druhá po náučnom chodníku Plakánek, ktorý spolu s hradom patrí k najvyhľadávanejším miestam Českého raja. Potom sa skupiny vymenili. Samotný hrad Kost má svoje počiatky v polovine 13. storočia. Pravdepodobným zakladateľom hradu je rod Vartemberkov. Prvá písomná zmienka je až z roku 1349 v súvislosti s istým Benešom. Po Benešovej smrti sa majiteľom Kosti stáva jeho syn Petr, ktorý pracoval ako hofmajster na dvore Karola IV. Aj vďaka tomu bol dobre finančne zabezpečený a začal s prestavbou dreveného sídla na kamenný hrad, ktorého podoba sa zachovala až do súčasnosti. Počas storočí sa menili majitelia. Poslednou novodobou majiteľkou bola Anna Mária del Borgo Netolická, ktorej bol hrad v roku 1948 odobratý štátom a slúžil ako múzeum gotického a renesančného umenia. Po roku 1989 bol v reštitúcii vrátený rodine Kinský del Borgo.

V pláne exkurzie bola aj prehliadka pozoruhodných zrubových domov v Sobotke. Z časových dôvodov sme si ich pozreli iba z autobusu. Ďalšou zastávkou boli Markvartice u Sobotky, štvoruholníkové valy z doby laténskej datované do obdobia 300 – 50 rokov pred. Kr. S históriou náleziska nás oboznámil súčasný vedúci výskumu Tomáš Mangel. V úvode uviedol meno Jiřího Waldhausera¹, ktorý má veľkú zásluhu na výskume tohto miesta. Je to jediná pamiatka typu *Viereckschanze* vo východných Čechách. Ide o výrazný typ pamiatky datovanej do mladšej až neskorej doby laténskej ohradené valmi a priekopami, ktoré majú hrotité dno a nie sú prerušené kvôli vstupu. Ich funkcia je stále predmetom diskusie. Mnohí bádatelia sa prikláňajú k názoru, že ide o svätyne. V poslednej dobe sa častejšie objavuje názor, že boli určené k osídleniu a že predstavujú špecifický typ ohradeného dvorca vyššej spoločenskej vrstvy. To však úplne nevylučuje ani prvú možnosť. Prijemné prekvapenie pre účastníkov exkurzie bolo, že organizátori pripravili počas výkladu posedenie na lokalite aj s občerstvením. Vo večerných hodinách sa konal v priestoroch jedného z hotelov priamo v meste spoločenský večer, kde sa veľa diskutovalo a pri živej muzike aj bavilo. V piatok 12. 5. 2023 pokračovali prednášky, opäť k téme **Oppida, hillforts, agglomerations and settlements**. Odznali prezentácie: *T. Mangel – P. Vrána – S. Tichá Bambasová*: „Why a pillar when we use a wall?“ On the occurrence of two-chambered vertical kilns with a central pillar north of the Danube, *I. Čižmár – H. Čižmárová – M. Popelka*: Central agglomeration in Němčice (Czech Republic, Moravia) and the second season of excavations on the site, *M. Kmošek – H. Čižmárová*: Trash or treasure? Archaeometallurgical investigation of production waste from central agglomeration site Němčice nad Hanou (CZ), *M. Hajnalová – P. Goláňová* (in collaboration with *L. Petr, E. Jamrichová, M. Fránková, P. Barta, R. Kočárová, P. G. Flammer and Á. Pető*): Land cover and use-history of empty spaces – a case study from La Terrasse, Bibracte oppidum, *A. Georgescu – A. Rustoiu – A. C. Ardelean – A. Sărășan – C. Timoc*: The La Tène Settlement of Timișoara-Freidorf. Results of the 2017 and 2020 excavations and non-invasive surveys, *Z. F. Sörös*: A Late La Tène settlement on the southern shore of Lake Balaton, Hungary: Zamárdi – Kútvolgyi-dűlő II a posledná prednáška *M. Görfföl*: Traces of a La Tène settlement at Ebes, Hungary. Po finálnej diskusii oznámila G. Březinová prevzatie organizovania tejto konferencie slovenskou stranou. Kelti 2024 sa uskutočnia 14. – 17. 5. 2024 v Žiline, na ktorú všetkých srdečne pozvala. Hlavnými organizátormi pripravovaného stretnutia sú Archeologický ústav SAV, v. v. i., Krajský pamiatkový úrad v Žiline a Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v spolupráci s Česko-slovenskou skupinou pre dobu železnú, pod záštitou primátora mesta Žilina. Zároveň poďakovala organizátorom za bravúrne zvládnutie celej konferencie v Jičine, kde vyzdvihla osobnú angažovanosť kolektívu pod vedením Terky Joškovej. Konferencia bola ukončená príjemným poďakovaním a kytičkami kvetov práve pre uvedený kolektív od hlavných organizátorov.

Po celý čas konferencie boli v priestore sály prezentované nasledovné **postery**: *T. Bek*: La Tène grave from Vitov, *S. Berecki*: Radiocarbon Dating of Late Iron Age Graves from Transylvania, *G. Brezňanová – Matej Styk*: A new La Tène cemetery in the south of central Slovakia, *C. Drăgan – C. Stremtan – C. Montana Pușcaș – I. V. Ferencz*: Who made this pot? An archaeometric comparison of different styles of painted pottery from Late Iron

¹ PhDr. Jiří Waldhauser, CSc. nás 15. 7. 2023 opustil.

Age Dacia, *P. Dulęba – J. Soida*: New discovery in Samborowice. Contribution to dating the circulation of silver coins of the Boii tribe, *J. Gersl*: The Púchov culture in Moravia: settlement strategy and typical traits, *M. Geško – M. Furman*: The Iron Age in the activities of the Society SEPTENTRIO, *S. Jenner*: The La Tène-period cemetery of Potzneusiedl, Burgenland, *T. Jošková – M. Bartoš Dvořáková*: A new piece of the puzzle to the picture of the mask brooches from Bohemia, *L. Kohl*: Extraordinary finds in a woman's grave from the cemetery Leithaprodersdorf (Burgenland, Austria), *J. Matznerová*: Early glass bracelets in the Italian Iron Age, *J. Nováčková*: Casino Stradonice – Gambling den in the heart of Central Europe, *E. Paralovo*: A typology of pottery kilns: between Central Europe and Italy, *B. Kovár – K. Pieta – T. Lieskovský*: Preconditions of landscape research around the hillforts at Trenčianske Bohuslavice, Dolné Srnie and Zemianske Podhradie, *M. Psoblavcová – D. Malyková*: Siedlungsstruktur der späthallstatt-frühlatènezeitlichen Siedlung in Dobrovíz (Bezirk Prag-West), *D. Schmidtová – M. Pleska – J. Unger – V. Dospíšilová – R. Novák*: Overview of findings from the Late Iron Age in the Jičín district, *P. Vrána – S. Tichá Bambasová – V. Gerstner*: A set of La Tène metal findings from Hořenice, district Náchod, *M. Zupan*: New evidence of Early La Tène style items in the latest Early Iron Age graves from Central Slovenia.

Medzinárodnej konferencie v Jičine sa zúčastnilo takmer 90 odborníkov na problematiku doby laténskej z niekoľkých štátov Európy. V rámci diskusie, ale aj v kuloároch, sa preberali zaujímavé témy, ktoré budú určite prospesné v ďalšej spolupráci medzi bádateľmi. Veľmi príjemné bolo aj prostredie historického mesta známeho rozprávkovými postavkami Rumcajza a jeho rodiny od spisovateľa V. Čtvrťka, ktoré geniálne stvárnil výtvarník Radek Pilař.

Gertrúda Březinová

Konferencia Počítačová podpora v archeológii 2023

V dňoch 31. mája až 2. júna 2023 sa uskutočnil už 22. ročník konferencie „Počítačová podpora v archeológii“, na ktorej sa každoročne stretávajú odborníci z Českej a Slovenskej republiky. Tento rok sa konala v mestečku Boží Dar, ležiacom v Krušných horách v západných Čechách, v priestoroch pivovaru Červený Vlk, ktorý ešte umocňoval tradičnú priateľskú atmosféru tejto konferencie. Hlavnými organizátormi boli Katedra archeológie Západočeskej univerzity v Plzni spolu s Národným pamiatkovým ústavom, odborným pracoviskom v Lokti. Na organizácii sa podieľal i Archeologický ústav AV ČR Praha a Ústav archeológie a muzeológie Masarykovej univerzity v Brne.

Konferencia sa niesla v duchu spomienky na nedávno zosnulého kolegu Ladislava Šmejdu. Ako človek mnohých záujmov, medzi ktorými boli aj počítačové metódy v archeológii, stál pri zrode tejto konferencie. Každý účastník preto dostal menovku s Ladislavovou prezývkou, a tak sme sa na tri dni všetci stali Vladimírmi a Vladimírmami.

Program konferencie bol, tak ako aj v minulých rokoch, veľmi pestrý a vedecky obohacujúci. Viaceré príspevky sa zaoberali i aktuálne veľmi populárnou témou – využívaním umelej inteligencie. Počas dvoch prednáškových dní odznelo spolu 24 príspevkov vrátane *keynote lecture* a bolo predstavených 10 posterov. Väčšinu príspevkov mali českí kolegovia. Slovenskými

účastníkmi konferencie boli prezentované len dve prednášky a dva poster, pričom na ďalších dvoch posteroch participovali aj slovenské inštitúcie.

Konferenciu otvoril Petr Křišťuf krátkym príhovorom, po ktorom nasledoval prvý blok prednášok venujúci sa digitalizácii archeologických dát: D. Novák: *Politika a praxe archivace digitálních archeologických dat v Evropě: analýza stavu a co si z ní odnést*; O. Lečbychová – P. Pajdla – D. Novák – R. Antal – B. Komoróczy – T. Chlup – J. Mařík: *AMČR-PAS: první analýza shromážděných dat*; D. Novák – O. Švejcár – T. Pavloň: *AMČR nové generace a co nás čeká v nejbližším roce*; A. Bucha Rášová – M. Dobrotková – M. Kotal – K. Tánčosová: *Pamiatkový informačný systém PAMIS – registre a evidencie v implementačnej fáze projektu*. V druhom bloku prednášok boli predstavené viaceré zaujímavé archeologické lokality: P. Křišťuf – J. Fišer: *Boží Říp: význam posvátné hory ve vnímání neolitické a eneolitické krajiny*; D. Hlásek – P. Břicháček – M. Ernée a kolektiv: *Dejte prostor Hostům! Předběžně o prostorových a formálních strukturách významného sídliště ze starší doby bronzové*; D. Dreslerová – Č. Čišecký – E. Čepeláková: *Šumavská Nazca I*; M. Dyčka – K. Selěši: *Šumavská Nazca II*; J. John: *Konec mohylového pohřbívání v jižních Čechách*. Prednáškové bloky ukončila *Vzpomínka na Ládu* – pásmo spomienok na Ladidlava Šmejdu, na ktorého si zaspomínalo niekoľko kamarátov a kolegov.

Účastníci konferencie „Počítačová podpora v archeológii“
Foto: P. Křišťuf

Záverečným bodom prvého dňa konferencie bolo valné zhromaždenie česko-slovenskej pobočky medzinárodnej organizácie Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Preberalo sa na ňom jej budúce smerovanie a volil sa nový riadiaci výbor. Za predsedkyňu bola zvolená Lenka Starková (CZ), podpredsedom sa stal David Novák (CZ), tajomníčkou Alexandra Bucha Rášová (SK) a pokladníkom Petr Křišťuf (CZ); ďalšími členmi sa stali Katarína Hladíková (SK) a Ronald Harasim (CZ).

Druhý konferenčný deň zahájil L. Holata pútaťou prezentáciou „*Vězněm v Gulagu*“. *Vznik vzdělávacího nástroje ve virtuální realitě na podkladě archeologického výzkumu*, po ktorej nasledovali ďalšie zaujímavé prednášky: K. Derner – J. Unger – M. Košťál – J. Ratzka – V. Mates: *Virtuální prezentace montánně archeologických památek v projektu ArchaeoMontan@school*; L. Starková: *Výškopisné krajinné modelování na bázi satelitních dat*; P. Bisták – T. Lieskovský: *Čo sa skrýva v Tribečí? Predbežné výsledky archeologickej*

Účastníci exkurzie pred vstupom do štólne Kryštof cínovej bane Mauritius. Foto: S. Nožimová

prospekcie zalesnenej krajiny; V. Vondrovský – P. Demján – D. Dreslerová: *Arch14CZ: nová verejná databáza radiokarbonových dat z územia ČR*; F. Prekop: *Keramika vs. uhlík. Výpovední hodnota různých metod datování na případě raně středověkého osídlení Ličského vrchu, okr. Velichov*; J. Macháček – R. Přichystalová – T. Zeman – P. Dresler – J. Dunne: *Aplikace metody Kernel density estimation a analýzy lipidů z keramiky pro datování počátku středověku ve střední Evropě*; J. Bišková – R. Biško: *Využití AI v archeologii*; M. Martinek: *Technologie skenování – GEOTRONICS Praha, s.r.o.*; M. Kmošek – F. Ševčík – S. Stuchlík – N. Šuhejová: *Digitální rekonstrukce zlaté plechové ozdoby z období popelnicových polí z Opavy*; J. Plzák: *Vlčivací body v SfM fotogrametrii: Proč jsou důležité a jak je využít nejefektivněji*; E. Adamec: *Počítačová podpora s umělou inteligencí v archeologii na platformách MacOS a Linux*; J. Chajbullin Košťál: *Forget SQL. And on non-SQL too. Real men don't kill coyotes and use Apache Lucene*; J. Fišer – M. Janovský: *Absolventi archeologie na cestě za dobrodružstvím jménem 21. století.*

Po troch blokoch prednášok pokračovala konferencia prezentovaním posterov: L. Černá – L. Chroustovský: *Formální a prostorová variabilita pohřebního ritu dětí a nedospělých ve starší době bronzové*; M. Hladík – K. Hladíková – T. Červík: *Historická krajina na středním Pomoraví. Webová aplikácia ako forma prezentácie výsledkov archeologického výskumu*; T. Lieskovský – E. Makarová – P. Bisták: *LiDAR ako nástroj popularizácie kultúrneho dedičstva*; T. Lieskovský – P. Barta – K. Mellnerová Šuteková – E. Makarová: *LiDAR na sútoku Moravy a Dunaja. Nástroje vizualizácie aplikované pri identifikácii antropogénnych prejavov a archeologických prvkov v areáli národnej kultúrnej pamiatky hrad Devín*; M. Havlíková – V. Nosek: *Na povrchu artefaktů; O. Baier – M. Gojda: Od letecké fotografie k plánu lokality*; V. Peksa: *Počátky vesnických kostelů v severozápadních Čechách na základě archeologických výzkumů*; T. Kroupa: *Řemesla v oblasti severozápadních Brd*; A. Pankovská – K. Hladíková – P. Uhlík Spěváčková – F. Prekop – K. Elschek: *Virtuální mikroexkavace žárového hrobu z doby římské odkrytého na lokalitě Kostoliště*; K. Hanáková: *Výsledky lidarové prospekce v oblasti západních Krušných Hor.*

Ani tento rok nechýbala *keynote lecture*. Tentokrát bola pozvaná česká výskumníčka, archeologička a antropologička Sara Polak, ktorá je vášnivou popularizátorkou umelej inteligencie a zástankyňou multiodborovosti. V tomto duchu sa niesla aj

jej inšpirujúca prednáška s názvom *Archeologie a technologie – rozlousknout minulost, pochopit budoucnost*. Po nej nasledoval spoločenský večer, počas ktorého sa pokračovalo v rozpútaných dišputách a ktorým sa ukončila odborná časť konferencie.

Tretí, záverečný deň konferencie bol venovaný exkurzii. Účastníci mohli navštíviť jednu z dvoch baní zapísaných do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Prvou možnosťou bola baňa Mauritius nachádzajúca sa neďaleko mesta Abertamy. Ide o najväčšiu cínovú baňu v českom Krušnohorí starú viac ako 450 rokov. Druhou možnosťou bola baňa Johannes, ktorá bola vyhlbená v 16. storočí na Zlatom Kopci pri Božom Dare a je charakteristická podzemnými komorami veľkých rozmerov. Po nich program pokračoval prehliadkou povrchových reliktov agrárneho hospodárstva, vodných kanálov a ťažby rúd na Hřebečnej pri meste Abertamy. Na záver exkurzie bola pripravená prehliadka reliktov uránového ťažobného a väzenského areálu Rovnost neďaleko mesta Jáchymov.

Budúci rok sa „Počítačová podpora v archeológii“ presunie na Slovensko, a to do Kočovíc, ktoré sú pravidelným účastníkom dobre známe. Na jej organizovanie sa podujala Stavebná fakulta Slovenskej technickej univerzity v Bratislave v spolupráci s Pamiatkovým úradom SR a ďalšími partnermi.

Erika Makarová

54. ročník konferencie Archaeologia historica v Brne

V dňoch 18. – 22. septembra 2023 sa v Brne konal v poradí už 54. ročník medzinárodnej konferencie archeológie stredoveku Archaeologia historica. Podujatie organizovala Filozofická fakulta Masarykovej univerzity v Brne, Muzeum mesta Brna, Archaia Brno o. p. s., Archeologický ústav Brno a Národní památkový ústav. Aj vďaka jednému zo spoluorganizátorov sa stretnutie mohlo konať priamo v priestoroch dominanty Brna – na hrade Špilberk.

Výber odborného zamerania konferencie nebol vôbec náhodný. Keďže voľba minuloročnej témy (hygiena) bola podmienená končiacou sa pandemiou covidu, rozhodli sa organizátori pokračovať v trende reflexie aktuálnych celospoločenských tém. Nemožno poprieť, že v období posledných dvoch rokov je úspora energie, dostupnosť, udržateľnosť a ekologické dopady jej využívania „na stole“ takmer každodenne. Neprekvapilo teda, že aj podtitul konferencie sa niesol v znamení zdrojov energie a ich využitia.

Program konferencie bol rozdelený do piatich dní. V úvodný deň privítali účastníkov konferencie zástupcovia jej hlavných organizátorov – Petr Hrubý z Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovej univerzity a riaditeľ Muzea mesta Brna Zbyněk Šolc. Bohužiaľ, úvodné slovo sa nezaobišlo bez smutných správ. Okrem Petra Sommera sme sa museli nečakane rozlúčiť aj s kolegom Petrom Charvátom. Po tichej spomienke sa pristúpilo k jednotlivým prednáškam, ktoré boli rozdelené do tematických blokov. V priebehu prvého dňa boli prezentované bloky venované vode, vodnej energii a drevenému uhliu. Predstavená tak bola transformácia krajiny prostredníctvom výstavby vodných kanálov a rybníkov. Do mestského prostredia preniesol publikum príspevok J. Musila, ktorý na príklade mesta Chrudim predstavil mnohoraké možnosti využitia vodnej sily (mlyny,

píly, stupy, mangle, vodné čerpadlá). Pozornosť vzbudil aj príspevok P. Šimončíchovej Koošovej, ktorá predstavila historický vývoj dunajského brehu v bratislavskom prístave v okolí Vydrice. Kamenné architektúry Vodnej veže boli vďaka nálezmu mince uhorského kráľa Šalamúna pod dlažbou datované do obdobia druhej polovice 11. storočia. Využitie tejto lokality ako prístaviska však siaha až do 9. – 10. storočia. Diskusiu rozpútal aj príspevok P. Hrubého, ktorý informoval o zatiaľ unikátnom nález pozostatkov stredovekej úpravne rúd a huty s pozostatkami mlyna. Záverečný príspevok prvého bloku predniesol M. Lebsak, ktorý na základe antrakologickej analýzy rozsiahlej vzorky dreveného uhlia z pyrometalurgických zariadení z Horného Falcka predstavil stratégie cieleňého hospodárskeho využitia lesa v karolínskom období. Prvý deň konferencie bol ukončený koncertom stredovekej hudby v kazematách hradu Špilberk a krátkou prednáškou o ich histórii.

Brno – miesto konania konferencie *Archaeologia historica*.
Foto: M. Neumann

Druhý deň konferencie bol venovaný ďalším trom tematickým blokmi – výskumu a interpretácii pyrotechnologických zariadení, energetickej náročnosti výroby a tepla a kúreniu. Obecnosť sa v rámci prvého bloku preniesla na viaceré lokality po celej Českej republike. Na príklade výskumu z centra mesta Třebíč prezentoval A. Hoch výsledok antrakologickej analýzy drev z pyrotechnologických zariadení nájdených na Karlovom námestí v centre mesta. Z analýz vyplynulo, že v potravinových peciach bol prevažne využívaný buk, zatiaľ čo v kováckych peciach boli zastúpené zvyšky z 15 druhov drevín. V rámci tohto bloku bol odhalený aj ďalší aspekt života na hrade Rokštejn (resp. na zámku v Brtnici) – príprava jedla a energetickej náročnosť jeho prípravy. Ďalšie príspevky zaviedli poslucháčov k ďalším spracovateľským a remeselným odvetviam – farbiarstvu či ťažbe rúd, a to v širokom chronologickom rozmedzí od 6. do 19. storočia. Blok s témou Tepla a kúrenie bol otvorený príspevkom L. Čapka, ktorý sa venoval energetickej a materiálnej tokom pri výrobe stredovekej keramiky. Svojím výskumom prišiel k záveru, že stredovekí hrnčiari využívali surovinu prevažne zo vzdialenosti 3 – 5 km od svojej dielne. K téme podlahového vykurovania sa venoval M. Hanuš, ktorý predstavil ojedinelé príklady hypokáust antického typu z územia Uhorska (Ostrihom, Starý Budín). Ako jeden z impulzov na šírenie tohto typu vykurovania je možné považovať križiacku výpravu, na ktorej sa zúčastnil uhorský kráľ

Ondrej II. Blízku tému kúpeľov a ich vykurovania predstavil P. Moš. Príspevkom L. Vynogradskej z Národnej akadémie vied v Kyjeve sa pozornosť publika presunula na konkrétne doklady interiérových vykurovacích zariadení, na ktoré nadviazal aj J. Varhaník. Po krátkej prestávke obrátil P. Holub pozornosť publika k pivovarníctvu, výrobe piva a jeho energetickej náročnosti. Príspevkom P. Bednára sa blok vrátil k vykurovacím zariadeniam a jeho archeologickým dokladom na konkrétnych lokalitách. Naň nadviazali aj dve autorské dvojice (D. Menoušková a K. Slavíček, I. Loskotová a J. Šimík) a následne i príspevok L. Hlubka zameraný na nálezy gotických kachlíc zo Šumperka.

Tretí konferenčný deň s úvodným blokom s názvom Historické stavby bol otvorený príspevkom M. Bielicha a M. Bónu o výskume na hrade Hrušov pri Zlatých Moravciach. Tému hospodárskeho zázemia hradov rozvinuli S. Vohryzek a D. Zimola, ktorí predstavili výsledky výskumu hradu Šternberk/Štamperk neďaleko Telče. K téme pivovarníckej výroby sa čiastočne vrátila vo svojom príspevku L. Augustinková. Predmetom jej výskumu však bolo torzo vodného hrádku vo Veľkej Polomi. Prvý blok bol ukončený príspevkom T. Koptáka z KPÚ Žilina, ktorý predstavil výsledky spolupráce farára s pamiatkarmi pri rekonštrukcii kostola Všetkých Svätých v Žiline-Brodne (kostol nebol národnou kultúrnou pamiatkou). Doobedňajší blok bol otvorený ďalším

Hrad Pernštejn. Foto: M. Neumann

Účastníci konferencie v kláštore Porta coeli v Předklášteří.
Foto: M. Neumann

príspevkom T. Koptáka, ktorý však zastupoval širší autorský kolektív podieľajúci sa na výskume cistercijských kláštorov na Slovensku (Spišský Štiavnik, Lučenec–Opatová). Do mestského prostredia preniesol publikum M. Peška, ktorý na príklade viacerých meštianskych domov v Jihlave ukázal možnosti rekonštrukcie stavebného vývoja na základe archeologického výskumu, stavebno-historického výskumu a 3D skenovania. Zvyšné príspevky, odprednášané po obedovej prestávke, boli venované výskumu stredovekých pluzín a poľnohospodárstvu stredovekých sídel. Po ukončení prednáškovej časti a krátkej prestávke nasledovala posterová sekcia s takmer dvadsiatimi posterovými prezentáciami. Témy boli skutočne mnohoraké – od výskumu vodných a technických stavieb, cez tému opevnených kostolov, výskum zaniknutých sídel (Nová Ves nad Žitavou), šibeníc (Holíč), papierní (Bojná), lesných železníc (Horné Orešany, Smolenice) až po prezentovanie výskumu gotickej priekopy Bratislavského hradu.

Štvrtý deň konferencie bol venovaný exkurzii. Organizátori pripravili obsiahly program, ktorý pozostával z návštevy troch zaujímavých lokalít. Prvou z nich bol cistercijský kláštor Porta coeli v Předklášteří neďaleko Tišnova. Kláštor nechala založiť kráľovná Konštancia, dcéra uhorského kráľa Bela III. a manželka českého kráľa Přemysla Otakara I. Stavebný vývoj kláštora a dnešného farského kostola Nanebovzatia Panny Márie bol veľmi pútavo prezentovaný miestnym sprievodcom. Svojou veľkoleposťou zaujal najmä mohutný ústupkový vstupný portál, na ktorom bola zobrazená okrem apoštolov aj samotná kráľovná Konštancia. Vďaka prítomnosti J. Ungera mali účastníci exkurzie možnosť dozvedieť sa detaily z archeologického výskumu, ktorý tu pred rokmi J. Unger realizoval. Ďalšou zastávkou bol bývalý augustiniánsky kláštor v Doubravníku, založený v 13. storočí Štěpánom z Medlova, zakladateľom rodu pánov z Pernštejna. Kláštor slúžil ako prezentácia moci tohto významného moravského rodu a zároveň ako miesto pochovávania ich rodinných príslušníkov. Po bývalom kláštornej kostole nás sprevádzali kolegovia z Archaia Brno, ktorí tu v minulosti realizovali archeologický výskum. Po krátkom obede v reštaurácii Pod Pernštejnem v Nedvědicích sa výprava dostala až k hradu Pernštejn, kde nás očakávala komentovaná prehliadka hradu a čerstvo zrekonštruovanej a otvorenej okrasnej záhrady. Exkurzia sa ukončila v neskorých poobedňajších hodinách príchodom do Brna. Program však pokračoval spoločenskou večerou priamo na hrade Špilberk, kde pokračovala diskusia do neskorých nočných hodín.

Posledný deň konferencie bol zasvätený exkurzii po expozíciách hradu Špilberk. Účastníci, ktorí zostali v Brne až do posledného dňa konferencie, tak mohli vidieť odkryté základy pôvodnej veže stredovekého hradu a nálezy z archeologického výskumu areálu hradu. Vďaka ústretovosti sprievodcov nám boli sprístupnené aj priestory predpokladanej kaplnky a spodného poschodia veže. Impozantným bolo aj lapidárium umiestnené v bývalých vodných zásobníkoch, ktoré sú umiestnené v násypoch opevnenia Špilberku. Touto poslednou prehliadkou bol oficiálny program konferencie ukončený. Nasledujúce stretnutie z cyklu konferencií archeológie stredoveku je plánované na budúci rok na Slovensku.

Martin Neumann

Medzinárodná konferencia Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2023 v Přerově

V septembri 2023 prijala pozvanie Univerzity Palackého v Olomouci a Muzea Komenského v Přerově viac ako päťdesiatka archeologičiek a archeológov na 42. ročník konferencie Otázky neolitu a eneolitu našich zemí (krajín). Ide o každoročne sa konajúcu konferenciu špecialistov na mladšiu a neskorú dobu kamennú v širšej strednej Európe. V tomto roku mali svoje zastúpenie české, poľské a slovenské inštitúcie. Počas stretnutia odznelo tridsať prednášok z niekoľkých tematických okruhov: prehľad aktuálnych terénnych výskumov, spracovanie starších výskumov – nové poznatky, sakralita, migrácia a výživa a i. Súčasťou programu bola tradične aj posterová prezentácia. Výskum neolitu a eneolitu na Slovensku bol prezentovaný archeologičkami a archeológmi z Archeologického ústavu SAV v Nitre, v. v. i. (Alenka Bistáková, Monika Gabulová, Eva Horváthová a Robert Malček), z Východoslovenského múzea v Košiciach (Mária Kundrátová), zo Zemplínskeho múzea v Michalovciach (Rastislav Hreha) a Múzea mesta Bratislavy (Jana Mellnerová Šuteková). Zaujímavosťou je, že slovenčinu bolo počuť aj pri značnom počte príspevkov prezentujúcich výsledky výskumov v Českej republike. V pléne zastávali nezastupiteľné miesto nestor slovenského neolitu docent Juraj Pavúk a zakladajúci člen pracovných stretnutí „Otázok...“ doktor Miroslav Šmíd.

Docent Juraj Pavúk s drahými kolegyniami v Přerově

Tohtoročné pracovné stretnutie bolo bohaté po obsahovej, tematickej i diskusnej stránke. Jednotlivé tematické bloky moderované triom Pavlína Kalábková, Kamila Remišová a Jana Mellnerová Šuteková boli doplnené živými diskusiami, ktoré pokračovali aj v kuloároch počas večerných priateľských spoločenských posedení.

Vývrcholením konferencie bola exkurzia, kde sme mali možnosť navštíviť kľúčové náleziská stredoeurópskeho praveku: eneolitický mohylník v Dřevohostickém lese, eneolitické hradisko Hlinsko pri Lipníku nad Bečvou, navštívili sme rekonštruovaný a ocenený stredoveký hrad Helfštýn a paleolitickú stanicu Předmostí u Přerova, ktorá je schovaná medzi sídliskovými panelákmi. Na záver sme si so záujmom pozreli archeologickú expozíciu v Muzeu Komenského na Horním náměstí v Přerově. Ďakujeme organizátorom z Moravy za skvelú prípravu a tešíme sa v roku 2024 na ďalšie pracovné stretnutie v Čechách.

Jana Mellnerová Šuteková

Medzinárodné kolokvium v Muzeu Rumburk

Po dohode členov výboru Odbornej skupiny pre dejiny skla Českej archeologickej spoločnosti sa vybralo miesto stretnutia tohto medzinárodného kolokvia v Lužických horách, v malom pohraničnom mestečku Rumburk. Stretnutie sa uskutočnilo v dňoch 4. – 6. 10. 2023 v jednej z pobočiek Oblastného múzea v Děčine, v Muzeu Rumburk. Tieto stretnutia majú v Čechách dlhoročnú tradíciu. Sú otvorenou platformou pre výmenu skúseností a informácií o nálezoch skla od praveku po novovek. Pre pochopenie sklenených predmetov je potrebné poznať technológiu výroby zhodne s interpretáciou archeológa a historika. A to je dôvod, prečo sa pravidelnými účastníkmi stretnutí stali nielen technológovia, majstri sklári, reštaurátori, ale aj pracovníci sklárskych výskumných ústavov a vysokých škôl chemicko-technologického zamerania. Tohtoročné kolokvium bolo rozdelené do troch dní s tým, že prvý poldeň bol venovaný prednáškam zameraným na rekapituláciu činnosti a prehliadke expozícií múzea. Účastníkov privítali riaditeľ múzea v Děčine Ing. Vlastimil Pažourek a vedúca pobočky múzea Rumburk Mgr. Petra Kabeláčová. Správu o činnosti Odbornej skupiny pre dejiny skla ČAS predniesla jej súčasná predsedníčka PhDr. Eva Černá, ktorá sa zaoberala výstupmi projektu GA ČR za roky 2019–2023 a predstavila vzniknuté publikácie. K programu prvého dňa patrila aj prednáška PhDr. D. Staššikovej-Štukovskej, PhD. O činnosti skupiny História skla pri SAS, ktorá však nebola veľmi optimistická. Napriek niektorým veľmi vydareným projektom

*Sklársky majster Ján Pačinka ml. pri prezentácii fúkaného skla.
Foto: G. Březinová*

v minulosti (napr. experiment so sklárskou pecou v Hanušovciach nad Topľou, výstavou v Mistelbachu) v tohtoročnej činnosti odzrkadlil nedostatok finančných prostriedkov. V programe pokračovali odborné prezentácie D. Staššikovej-Štukovskej, ktorá vychádzala z jej dlhoročnej práce s korálikmi, kde predniesla návrh klasifikácie pre koráliky včasného stredoveku. Z ďalších to boli posterové prezentácie od autora M. Kolka ku sklárskemu priemyslu v borsko-šenovskej oblasti zamerané na sklárne v poslednej štvrtine 19. a prvej polovici 20. storočia, ako aj poster autoriek M. Musilovej a D. Staššikovej-Štukovskej o zriedkavom type veľkého koráliku z Bratislavy, Uršulínskej ulice. K jednotlivým témam bola bohatá diskusia. Druhý pracovný deň začal príspevkami o pravekom skle. Š. Křížová predstavila spoločný referát autorov N. Venclovej a D. Hláseka pod názvom Kost, hlína, alebo sklo? Koráliky z doby halštatské z Laziště v jižních Čechách. V ďalšej prezentácii sa G. Březinová zamerala na nové nálezy skla z doby laténskej zo Slovenska, kde sa sústredila nielen na sklený šperk, ale hlavne na nálezové okolnosti a ich celkový kontext. Z. Zlámalová-Cílová predstavila výsledky spoločného projektu (ďalší spoluautori boli L. Lapčák, V. Čistáková, G. Březinová): Ramanova spektroskopie při určení výzdobných prvků archeologických předmětů. Miniaturným korálikom v Čechách a ich premenám v 6. – 11. storočí bol venovaný referát K. Tomkovej a Š. Křížovej. K veľmi zaujímavým patrilo príspevok priamo z terénu od autorov P. Kabeláčová – P. Lissek: Výsledky revize sklárskych stanovišť v oblasti Labských pískovců a Lužických hor v letech 2022 – 2023. Priam detektívnej práci na poli zisťovania pôvodných sklárskych pecí bol venovaný príspevok T. Taubeho pod názvom Recent discovery of the location of a 16th century glass oven in Krompach and the conclusions that can be drawn for finding further such locations in Falknov, Rokytnice n. J., Bobr/Žacléř, Mlýnský Dvůr, etc. – s koreferátom M. Gelnara. G. Blažková predstavila sklárnu Broumy; stav poznání a perspektivy výzkumu. J. Podliska – A. Žďárská sa vo svojom príspevku zamerali na nové nálezy skla z historického centra Prahy (stav badání, potenciál, výzvy) a M. Gelnar predniesol referát pod názvom: Historická hutní technika zvaná mezza stampaura. Další referát prezentoval J. Belis: Sklárská podmalba se zrcadlovým pozadím v „benátském“ zrcadlovém rámu ze sbírek Muzea města Ústí nad Labem s neobvyklou technikou zdobení z líce. Obdivuhodnú trpezlivosť pri reštaurovaní skleneného zlomku odprezentovala L. Kutmanová: Konzervace středověkého skla z hlíněného bločku. Kolektívne praktické skúsenosti so stavbou pece a výpalom v nej predstavil V. Šilhánek pod názvom Zpráva o tavení skla dřevem na Vlkovsku v replice středověké sklárské pece o víkendů 2. 9. a 3. 9. 2023. K tomuto referátu bola bohatá obrazová dokumentácia.

Po diskusii sme sa presunuli na odbornú exkurziu 1, ktorá ponúkla veľmi zaujímavé lokality. Začali sme terénnou prehliadkou areálu stredovekej sklárne Kyjov II, kde odborný výklad predniesla autorka výskumu Eva Černá. Zastavili sme sa v maličkom lokálnom múzeu v neďalekej obci Doubice, kde nás srdečne prijali a oboznámili nás s jeho existenciou. Veľmi zaujímavá bola návšteva sklárskeho ateliéru Pačinek Glass v Kunraticích u Cvikova a prehliadka interiéru tamojšieho kostola s expozíciou sklenených objektov majstra J. Pačinka. Táto prehliadka bola spojená aj s praktickými ukážkami výroby predmetov z fúkaného skla, ktorú si mohli vyskúšať aj účastníci kolokvia. Práca tohto ateliéru je známa z početných výstav, ocenení a dokonca sa s ňou môžeme stretnúť aj v americkom filme Na nože: Glass Onion. Jiří Pačinek je jedným z najvýznamnejších súčasných umeleckých

Účastníci kolokvia v zábrade františkánskeho kláštora v Zittau aj s jeho riaditeľom. Foto: P. Kabeláčová

sklárov. Patrí k významným tvorcom umeleckého skla, ktoré je vyrábané tradičnou českou technikou fúkaním a ručným tvarovaním. Spoločná večera sa konala v areáli pivovaru Cvikov. Ide o veľmi pekne zrekonštruovaný objekt, ktorý sa využíva nielen ako pivovar, reštaurácia, ale aj malá pekárnička spojená s predajom vlastných produktov. Posledný deň bol venovaný exkurzii 2 do neďalekého mesta Žitavy/Zittau v susednom Nemecku, resp. v Hornej Lužici, kde sme sa oboznámili s históriou mesta, ktorá je úzko prepojená s Českom už od husitských čias. Zaujímavý komplex budov, ktorého súčasťou je kláštor a kostol, tvoria Kulturhistorisches Museum Franziskanerkloster. Je tu množstvo zaujímavých exponátov a vkusne inštalovaných expozícií, ktoré sa nevyhýbajú ani nedávnej citlivej histórii spojenej s A. Hitlerom, čo je pre dnešnú mládež veľmi dôležité. Dá sa povedať, že akýmsi „zázrakom“ sa v Žitave zachovali dve pôstne plátna, ktoré sú súčasťou expozície. Pochádzajú zo 16. storočia a súviseli s obdobím Veľkej noci, kedy sa počas pôstu zahaľoval celý priestor oltára. Textília tak oddeľovala veriacich od obradov pred oltárom. Na veľkom plátne je 90 maľovaných cirkevných výjavov. Odborný výklad v múzeu zabezpečil jeho riaditeľ Dr. Peter Knüvener a s históriou mesta nás oboznámil riaditeľ múzeu v Děčine Ing. Vlastimil Pažourek. Upozornil na významné historické budovy, technické pamiatky, ako je napr. solnica a masné trhy. Mesto bolo známe hlavne tkáčskou výrobou. Kolokvia sa zúčastnilo do tridsať odborníkov, ktorí sa zaoberajú sklom z rôznych inštitúcií. Jednotlivé témy boli hojne diskutované a prispeli k vzájomnému odbornému obohateniu. Veľká vďaka patrí organizátorom stretnutia a hlavne predsedníčke odbornej skupiny Evke Černej. Vďaka organizátorom za to, že nás uviedli do zaujímavého prostredia Lužických hôr, ktoré je bohaté na pamiatky, sklárne a sklársku tradíciu.

Gertrúda Březinová

Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie

Dňa 13. októbra 2023 sa v priestoroch pavilónu Celly memoriae v areáli hradu Devín konalo Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie, ktorého usporiadateľom bolo Múzeum mesta Bratislavy. Kolokvium bolo súčasťou projektu s názvom *Státní archeologický ústav na Slovensku (1919 – 1939)*

– prvorepubliková archeologie profesionální i pod vlajkou československismu, ktorého hlavným riešiteľom je Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (spoluriešiteľmi sú aj Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Univerzita Palackého v Olomouci a Pamiatkový úrad SR). Projekt, ktorý bol podporený prostriedkami výskumného programu *Strategie AV 21: Anatomie evropské společnosti*, sa svojou obsahovou náplňou zameriava na mapovanie aktivít československého Štátneho archeologického ústavu, ktorý sa aktívne podieľal na archeologickom výskume Slovenska v rokoch 1919 – 1938/1939. Cieľom projektu je nielen spracovanie detailného súpisu bádateľských aktivít konkrétnych osobností (J. Eisner, V. Budaváry), ale aj priblíženie výskumu viacerých významných archeologických lokalít a ich zástoj pri podpore štátotvornej koncepcie československismu. A práve prednáška M. Neumanna, ktorá odznela počas kolokvia, sa venovala identitotvorným procesom. Ako názorný príklad bol zvolený Devín, ktorý bol súčasťou „identitárneho“ diskurzu už v 19. storočí. V prednáške s názvom *Devín – Archeológia – Identita* boli prezentované spôsoby symbolického využitia Devínskeho hradu nielen uhorskou štátnou ideológiou na prelome 19. a 20. storočia, ale aj jeho paralelné vnímanie ako sídla veľkomoravských vládcov, ktoré bolo výrazne postavené do popredia po vzniku Československej republiky. Archeológia tu pritom vystupovala ako jeden z nástrojov, ktorý mal pomôcť pri budovaní identity v novom štáte.

Účastníci komorného kolokvia na hrade Devín. Foto: Múzeum mesta Bratislavy (L. Minárová)

Hoci išlo o komorné kolokvium, zúčastnilo sa ho množstvo kolegov a kolegyň nielen zo Slovenska, ale najmä z Moravy a Čiech. Po prednáške predstavili organizátori stretnutia – J. Mellnerová a P. Barta – prehľad výskumných aktivít na hrade v poslednom storočí. Konkrétne výsledky súčasného výskumu boli prezentované na sprievodných posteroch priamo v pavilóne Celly memoriae. Po krátkom občerstvení nasledovala obhliadka aktuálneho archeologického výskumu, ktorý prebiehal pri hlavnom vstupe do areálu hradu, a prechádzka k základom murovanej stavby, ktorú Innocenc Ladislav Červinka označil v roku 1921 ako „kostelíček“. J. Mellnerová a P. Barta sprevádzali účastníkov kolokvia priamo na mieste svojím odborným výkladom a odpovedali na zvedavé otázky návštevníkov. Prehliadka areálu hradu bola nakrátko prerušená obedom, ktorý bol zabezpečený v reštaurácii U Srnčíka. Pri návrate späť si na ceste po dunajskom nábreží mohli zahraniční kolegovia obzrieť pamätníky nedávnej histórie (Srdce Európy, Brána Slobody), ktoré len potvrdzovali symbolické postavenie Devína a jeho okolia aj v súčasnosti. Nasledovala voľná prehliadka po hornom hrade s nádherným

výhľadom na Devínsku Kobylu, Braunsberg a celé Moravské pole. Výstup na akropolu bol symbolickým ukončením komorného kolokvia. Po zostupe a krátkom občerstvení sa jeho účastníci rozlúčili s nádejou na zorganizovanie ďalšej podobnej akcie.

Martin Neumann

Konferencia Muzeum a změna VI

V Prahe sa od 24. do 25. októbra 2023 uskutočnil šiesty ročník konferencie Muzeum a změna, na ktorom sa s vlastným príspevkom (v spoluautorstve s L. Hodovanskou) zúčastnil autor tohto príspevku. Konferencia bola realizovaná v novej budove Národného múzea v Prahe. Konferencia bola organizovaná Asociáciou múzeí a galérií Českej republiky v spolupráci s Národným múzeom a Českým komitétom Modrého štítu.

Program zahŕňal päť blokov. Prvé tri sa uskutočnili 24. ok-

Konferencia sa konala vo veľkej kongresovej sále Národného múzea v Prahe. Foto: R. Liubun

tóbra. Prvý blok bol venovaný stratégiám, víziám a novým pohľadom pri manažmente múzeí, druhý blok nástrojom a predpokladom k rozvoju múzeí, tretí blok novým trendom prezentácie a interpretácie. Bloky 4 a 5 sa realizovali nasledujúci deň 25. októbra a boli venované múzeám z pohľadu vedy a výskumu (blok 4) a ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva (blok 5).

Prednáška autora tohto príspevku sa uskutočnila v rámci piateho bloku a mala názov *Kultúrne a historické dedičstvo na vojnovovej línii*. Bola venovaná aktuálnej situácii na Ukrajine a hlavne poškodeným pamiatkam v mestách Kyiv, Černihiv, Charkiv a Odesa. Svoje prednášky na tému ochrany kultúrneho dedičstva predstavili aj členovia svetových organizácií ICOM, UNESCO a Modrý štít z Česka a Slovenska.

Roman Liubun

XVIII. protohistorická konferencia Archeologie barbarů 2023

V dňoch 25. – 28. 10. 2023 sa na Archeologickom ústave AV ČR v Brne uskutočnil už 18. ročník medzinárodnej protohistorickej konferencie Archeologie barbarů. Spolu usporiadateľmi boli Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave, Archeologický ústav SAV v. v. i. v Nitre, Katedra archeologie

Účastníci konferencie na terase Archeologického ústavu AV ČR v Brne. Foto: P. Růžičková

Univerzity Hradec Králové a Numismatické oddělení Národního muzea v Prahe. Konferencie, ktorá je venovaná obdobiu od neskorej doby laténskej po sťahovanie národov, sa tradične zúčastnili predovšetkým bádatelia z Českej republiky, zo Slovenska a Poľska – archeológovia, historici, numizmatici a odborníci z rôznych prírodovedných disciplín. Jej hlavnou témou boli elity a prestížne artefakty v stredoeurópskom barbariku (v sídliskovo-geografických, nálezových, kultúrnych, chronologických, technologických a historických kontextoch). Na konferencii s bohatým programom odznelo štyridsať prednášok a bolo prezentovaných sedem posterov. Zaujali najmä referáty, ktoré priniesli nové poznatky vďaka interdisciplinárnej spolupráci (na pohrebných je to napr. skúmanie pôvodu pochovaných stronciou analýzou a príbuzenských vzťahov DNA analýzou). V rámci exkurzie navštívili účastníci konferencie novo vybudované návštevnícke centrum Mušov – Brána do Rímskej ríše. Vzhľadom na daždivé počasie si priľhli rímsku opevnenú polohu z obdobia markomanských vojen pozrelo len niekoľko zapálených odborníkov na dobu rímsku. Nasledovalo spoločenské podujatie v príjemnom prostredí vo Vinotéke a múzeu vinárstva Zimní vrch, Dolné Dunajovice. Z referátov z konferencie je plánovaný výstup, ktorý bude už 13. publikáciou z protohistorických konferencií. Plánovaným miestom konania ďalšej protohistorickej konferencie je SNM – Archeologické múzeum v Bratislave.

Igor Bazovský

30. stretnutie východoslovenských archeológov v Košiciach

Jubilejné 30. stretnutie východoslovenských archeológov sa uskutočnilo 23. 11. 2023 v Košiciach v budove SAV na Watsonovej ulici č. 47. Pracovné stretnutie pod záštitou Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV organizovalo Oddelenie pre výskum východného Slovenska Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Košiciach, ktoré bolo aj zakladateľom tejto aktivity. V priebehu rokov sa podujatie niekoľkokrát vrátilo do Košíc tak ako i v tomto jubilejnom ročníku. Na stretnutí boli prítomné aj jeho iniciátorky – PhDr. Mária Lamiová, CSc. a PhDr. Elena Miroššayová, CSc. Okrem pracovníkov OVVS AÚ SAV, v. v. i.

v Košiciach sa podujatia zúčastnilo viac ako 30 kolegyň a kolegov z múzeí, z krajských pamiatkových úradov a tiež zo súkromných archeologických spoločností.

Mottom stretnutia bola spomienka na prof. Vojtecha Budinského-Kričku, DrSc., ktorý bol dlhoročným pracovníkom Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Nitra (pracovisko Košice) a v rokoch 1957 – 1973 aj vedúcim oddelenia v Košiciach. V roku 2023 uplynulo 120 rokov od jeho narodenia a 30 rokov od úmrtia. Jeho životu a dielu bola venovaná úvodná prednáška PhDr. Evy Horváthovej, PhD: *Prof. PhDr. Vojtech Budinský-Krička, DrSc. Nestor slovenskej archeológie.*

Následne už pokračovali prednášky týkajúce sa archeologických výskumov na území východného Slovenska v roku 2023. Rozdelili sme ich do niekoľkých blokov. Po každom bloku nasledovala krátka diskusia.

Prvé prednášky sa týkali výskumov na ploche Valaliky Industrial park vo Valalikoch a na trase rýchlostnej cesty R2 Šaca – Košické Olšany. Plocha stavby Valaliky Industrial park bola rozdelená na viacero častí a väčšinu z nich skúmali pracovníci Archeologického ústavu SAV, v. v. i. z Nitry a Košíc. Rýchlostnú cestu R2 Šaca – Košické Olšany skúmali členovia súkromnej spoločnosti SAHI so spolupracovníkmi.

Archeologický ústav SAV
Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV
a Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Vás pozývajú na

30. STRETNUTIE VÝCHODOSLOVENSKÝCH ARCHEOLÓGOV V KOŠICIACH

23. november (štvrtok) 2023
budova SAV, Watsonova č. 47, Košice

Stretnutie je venované 120. výročiu narodenia prof. Vojtecha Budinského-Kričku.

Mgr. Lucia Luštková, PhD. predniesla prednášku za kolektív Mgr. M. Cheben, PhD., Mgr. A. Gašpar, Mgr. L. Luštková, PhD., Mgr. M. Vojteček, PhD.: *Valaliky, Industrial Park I.* Na rozľahlej ploche bolo počas januára až júla preskúmaných 378 archeologických situácií, ktoré tvorili sídliskové objekty, kostrové pohrebisko a urnové hroby. Prevažná väčšina objektov patrila badenskej kultúre a skupine Lažňany z eneolitu. Z doby bronzovej pochádza niekoľko sídliskových objektov a 4 urnové

hroby. Ďalší urnový hrob patril halštatskej kultúre Vekerzug. Niekoľko objektov pochádzalo z doby rímskej a ďalšie zo stredoveku. Najpočetnejšiu skupinu pamiatok tvorili kostrové hroby z 10. storočia. Viaceré z nich obsahovali milodary v podobe keramiky alebo nástrojov, v niekoľkých hrobch sa našli šperky, ozdoby aj súčasti odevu a zbrane (železný meč). Súčasťou hrobovej výbavy boli časti konskej kostry.

Mgr. Štefan Olšav prezentoval výsledky výskumu: *Valaliky Industrial Park II* za kolektív: Mgr. Štefan Olšav, PhD., Mgr. Adam Gašpar, Mgr. Tomáš Gerich, Mgr. Dominik Drimák, Mgr. Marek Vojteček, PhD., Mgr. Michal Cheben, PhD. Na ploche v západnej časti priemyselného parku boli preskúmané objekty badenskej kultúry a zvyšky rozorávaných mohýl z eneolitu. Početnejšie nálezy tvorili pamiatky z doby bronzovej, ktoré pozostávali z objektu otomansko-füzesabonyskej kultúry a 40 žiarových hrobov pilinskej kultúry. Druhú početnejšiu skupinu tvorili stredoveké obytné objekty v tvare zemnic s kolovou konštrukciou a pieckou, datované na základe keramiky do 9. – 11. storočia.

Mgr. Dominik Drimák a Mgr. Tomáš Gerich pripravili prezentáciu o výskume: *Valaliky Industrial Park V.* Na ploche označenej ako časť V (východne od časti I) sa nachádzali pamiatky hlavne z dvoch období. Staršie objekty patrili eneolitickej badenskej kultúre. Mladšie objekty pochádzajúce z doby rímskej až sťahovania národov predstavujú obydlia, zásobnicové jamy, studňu, metalurgickú pec, hrnciarske pece s predpecnou jamou a 7 hrobov kostrového pohrebiska.

PhDr. Eva Horváthová, PhD. prezentovala spoločnú prednášku pripravenú s poľskými kolegami Pawłom Jarozsom a Anitou Szczepanek: *Transmisia stepných vplyvov v pohorí Karpat v III. tisícročí pred Kristom. Výsledky výskumnej sezóny 2023 v lokalite Michal'any-Gačiny.* Na lokalite Michal'any v polohe Gačiny odkryli 2 susedné mohyly. Mohyla 1 obsahovala centrálny hrob jamovej kultúry z eneolitu a po obvode mohyly bolo preskúmaných 14 hrobov zo staršej doby bronzovej s početnými milodarmi koštianskej kultúry. V mohyle 2 (situovanej južne od mohyly 1) bolo centrálné umiestnené zatiaľ nedatované ohnisko. Po obvode mohyly bolo zahĺbených 7 hrobových jám koštianskej kultúry a 3 hroby z včasného stredoveku (10. storočie). Jeden zo stredovekých hrobov bol bohatý hrob elitného jazdca s výzbrojou, časťami konského skeletu a konským postrojom.

Mgr. Marián Čurný, PhD. informoval v dvoch príspevkoch o výsledkoch výskumu kolektívu Ing. Tadeáš Červík, Mgr. Marián Čurný, PhD., Mgr. Mirka Dvončová, Mgr. Adam Fónod, RNDr. Jana Gaľová, PhD, Mgr. Drahošlav Hulínek, PhD., RNDr. Soňa Kalafusová, Mgr. Anna Kalapáčová, Mgr. Nikolas Karaš, PhDr. Ladislav Olexa, RNDr. Eva Petrejčíková, PhD., Mgr. Alexej Skutin, PhDr. Aleš Švec, Mgr. Juraj Timura, Mgr. Lukáš Trnkus: *Rýchlostná cesta R2 Šaca – Košické Olšany. Správa o záchrannom archeologickom výskume v rokoch 2022–2023. Časť I: Lokality 1–4.* Na lokalite 1 – Košice-Krásna, poloha Jágerské I, bolo preskúmaných 232 sídliskových a 130 hrobov. Tvorili ich sídliskové nálezy z neolitu/eneolitu, z doby rímskej a novoveku. Pozoruhodným nálezom bola jama vyplnená košťami z viacerých koní zo staršej doby železnej a hroby birituálneho pohrebiska otomanskej kultúry. Na lokalite 2 – Valaliky, poloha Kokšov bolo odkrytých 311 sídliskových objektov z neolitu, doby laténskej, doby rímskej/včasného stredoveku, stredoveku a novoveku. Lokality 3 a 4 patriace do katastra Košíc-Krásnej boli bez nálezov.

Stretnutie spoločne otvárali L. Kaminská a R. Hreha

Druhá prednáška mala názov: *Rýchlostná cesta R2 Šaca – Košické Oľšany. Správa o záchrannom archeologickom výskume v rokoch 2022–2023. Časť I: Lokality 5–9*. Lokality 5 až 9 sa nachádzali v katastrach Sadov nad Torysou a Košice-Krásnej. Nálezy z nich tiež priniesli rôznorodý a početný archeologický materiál. Na lokalite 5 – Sady nad Torysou, poloha Na Pánskom bolo zistených 30 objektov. Z nich väčšina patrila neolitickej bukovohorskej kultúre, niektoré boli z doby železnej. Susedná lokalita 6 – Sady nad Torysou, poloha Girady, predstavuje pokračovanie sídliska bukovorskej kultúry (21 objektov) a zistili sa tu aj doklady osídlenia z doby bronzovej. Lokalita 7 – Košice-Krásna, poloha Konce poskytla jeden objekt z doby rímskej. Lokalita 8 – Košice-Krásna, poloha Rakvety bola rozdelená na dve časti. V severnej časti sa nachádzalo sídlisko neolitickej bukovohorskej kultúry (127 objektov), v areáli ktorého boli odkryté aj prvé 3 hroby bukovohorskej kultúry v Košickej kotline. Ďalších 110 objektov pochádzalo z doby laténskej a z novoveku. V priestore južnej časti lokality 8 pokračovalo bukovohorské osídlenie s početnými objektmi. Preskúmaných 13 hrobov patrilo otomanskej kultúre zaradenej do staršej/strednej doby bronzovej. Viaceré sídliskové objekty patrili do doby laténskej, do záveru doby rímskej/počiatku doby sťahovania národov a do novoveku. Spolu bolo v južnej časti polohy Rokyty odkrytých viac ako 500 objektov, medzi nimi hrnciarska pec a niekoľko studní pochádzajúcich najskôr z doby rímskej. Lokalita 9 – Košice-Krásna, poloha Jágerské II, poskytla 477 väčšinou sídliskových objektov z neolitu, doby bronzovej, doby laténskej a doby rímskej. Medzi nimi vyniká hrob skrčenca z neolitu s keramikou z prechodnej fázy medzi skupinou Tiszadob a bukovohorskou kultúrou. Dôležitou súčasťou nálezového materiálu sú aj rímske a stredoveké mince.

Mgr. Marián Čurný, PhD. a Mgr. Juraj Timura v prednáške: *Výskumné aktivity spol. Support 42 v r. 2020 – 2023* informovali o výskumoch z rôznych období realizovaných v Bardejove, Cejkove, Podhoranoch, Pozdišovciach a na hrade vo Vinnom.

Mgr. Marta Kučerová v prednáške: *Výskum mestského opevnenia v Podolínci* prezentovala dosiahnuté výsledky.

Dopoludňajšie bloky boli zavŕšené teoretickými prednáškami týkajúcimi sa problematiky doby bronzovej. Mgr. Dominika Oravkinová, PhD. predniesla za kolektív autorov prednášku: *Kontaktné zóny opevneného sídliska zo záveru staršej doby bronzovej v Spišskom Štvrtku*. Mgr. Štefan Oľšav, PhD. nás prednáškou: *Aktuálny stav bádania pílinskej kultúry v Košickej kotline* oboznámil s výsledkami svojej dizertačnej práce.

V popoludňajšej časti odzneli nasledujúce prednášky. Gabriel Lešínský: *Význam a potenciál jaskynných sedimentov vo vzťahu*

k archeológii vo svetle aktuálnych poznatkov o jaskyniach v Slovenskom krase. Autor v nej apeloval na naliehavú potrebu skúmania jaskýň v spolupráci s archeológmi.

Mgr. Tomáš Babura v prednáške: *Archeologický výskum miesta dopadu lietadla v obci Brusnica* predstavil odkryvanie miesta novovekého nálezu.

Mgr. Rastislav Hreha, PhD. predstavil spôsob prípravy novej výstavy v príspevku: *Archeologická expozícia Zemplínskeho múzea v Michalovciach – od prípravy po realizáciu*.

V záverečnej časti stretnutia nasledovali komentované postery.

Mgr. Tatiana Votroubeková: *Adaptácia motívu hlavy medzi florálnymi úponkami v etruskom umení klasického a helenistického obdobia*.

Mgr. Mária Kundrátová a Mgr. Ján Rákoš: *Nové archeologické polohy zistené povrchovým zberom v povodí rieky Oľšava*.

Mgr. Dominika Oravkinová, PhD., Bc. Zuzana Hukelová, MSc., PhD., Mgr. Mária Krošláková, PhD.: *Poklady predkov? K uchovávaniu ľudských kostí na sídlisku v Spišskom Štvrtku*.

Po nich nasledovala záverečná diskusia a ukončenie podujatia.

Na záver stretnutia sme konštatovali, že vďaka výskumom realizovaným na veľkých stavbách v rokoch 2022 a 2023 sa získali dôležité archeologické pamiatky, ktoré významným spôsobom dopĺňajú naše znalosti o sídlení Košickej kotliny v praveku, včasnej dobe dejinnej a vo včasnom stredoveku. Ostáva dúfať, že výsledky výskumov budú v krátkom čase zhodnotené a publikované. K organizácii 31. stretnutia východoslovenských archeológov v roku 2024 sa prihlásilo Podtatranské múzeum v Poprade.

Lubomíra Kaminská

Neskorý stredovek v neskorú jeseň v Krosne

Slnčné, i keď studené novembrové počasie privítalo v dňoch 23. – 24. 11. 2023 účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie *Neskorý stredovek v Karpatoch (Późne średniowiecze w Karpatach)* v Krosne, meste ležiacom v Podkarpatskom vojvodstve, len necelých 40 km od slovensko-poľských hraníc. Organizátor konferencie, Podkarpatské múzeum v Krosne, už vyše dvoch desaťročí usporadúva úspešné medzinárodné konferencie, ktoré vytvárajú platformu pre výmenu vedeckých poznatkov bádateľov z Poľska, Slovenska, Ukrajiny, Maďarska a ďalších krajín. Publikačné výstupy z týchto konferencií, ktoré múzeum veľmi operatívne vydáva, sú pre archeologický výskum najmä východného Slovenska veľmi inšpiratívne, ba priam nevyhnutné. Tohtoročná konferencia, venovaná neskorému stredoveku, bola predposlednou z druhej série chronologicky radených konferencií. Zúčastnilo sa jej 21 aktívnych účastníkov z krajiny organizátora, zo Slovenska a z Ukrajiny. Z pôvodne avizovaných neodznali referáty kolegov z Maďarska.

V úvode sa prítomným prihovril riaditeľ Podkarpatského múzea a skúsený archeológ Mgr. Jan Gancarski, z ktorého iniciatívy sa tieto konferencie konajú. Pripomenul, že ostatné stretnutie so zameraním na neskorý stredovek bolo v roku 2006. Po niekoľkých organizačných pokynoch odovzdal vedenie prvého bloku referátov PhDr. M. Sojákovi, PhD. z AÚ SAV, v. v. i.

v Nitre. Odbornú časť otvoril nestor krosnianskych konferencií prof. M. Parczewski z Rzeszowa. V prednáške *Niekoľko neskorostredovekých a včasnovovekých hádaniek z Nízkyh Beskyd a ich predhoria* najprv prezentoval doposiaľ neverifikované možné obranné línie hradísk, dokumentované na lidarových snímkach, a potom priblížil záhadného Joannissia, komesa de Magna Ida (z Veľkej Idy) so sledovaním hádanky, k akej Veľkej Ide sa historický prameň viaže. Druhý referát predniesol ďalší poľský kolega, dr. Piotr Kotowicz zo Sanoku. Venoval sa téme *Stredoveká glazovaná keramika z hradiska „Zamczysko“ v Sanoku (Białej Górze)*. Predstavil históriu bádania tejto významnej archeologickej lokality a výsledky vlastných výskumov, pričom sa zameril na bohatý, ale netypický materiál, v ktorom poukázal na zvláštny džbán s medailónom orla, datovaný do polovice 14. storočia. Na základe tohto nálezu sa neskôr aj v rámci diskusie rozprúdili rôzne námety na interpretáciu historických súvislostí a významu takejto nádoby.

Diskusia počas konferencie v Krosne. Foto: M. Kotorová Jenčová

Ďalší referát sa tiež viazal na hradisko „Zamczysko“ v Sanoku a pochádzal z produkcie Mgr. G. Glinianowicz. Týkal sa stredovekých prvkov odevu z tohto hradiska, s využitím ikonografických prameňov z 13. – 15. storočia a prezentáciou nálezov praciek, závesných háčikov na pás, gombíkov atď.

Dvojica autorov Mgr. E. A. Marek (Rzeszów) a Mgr. T. Wąsowski (Kielce) predstavila aktuálne výsledky archeologického výskumu v sezóne 2022/2023, ktorý sa uskutočnil v pivniciach meštianskeho domu č. 6 na námestí v Krosne a v jeho okolí. V komplexe deviatich suterénov zachytili popri mnohých prestavbách tiež studňu a drevený chodník z 15. storočia.

V stredovekom Krosne sme tematicky zostali aj v ďalšom referáte, pripravenom dvojicou domácich autorov z Podkarpatského múzea v Krosne – Mgr. T. Leszczyńským a Mgr. M. Kłosowiczom. Téma bola nanajvýš zaujímavá – stredoveké krosnianske latríny vo svetle archeologických výskumov. V dome starostu na námestí sa z deviatich zahĺbených objektov s výdrevou získali dosky a tyče rôznej hrúbky z jedle, menej z duba, množstvo celých nádob, medzi nimi aj luxusný pohár z tzv. skupiny Falkeho, kachlice, sklenené nádoby, kovové plomby a kožené zvyšky z odevu a obuvi, vajíčka, textil atď. Nálezy sú datované do 14. – 15. storočia. Zaujímavé výsledky priniesli tiež parazitologické analýzy.

V poslednom referáte dopoludňajšej časti prof. P. Łopatkiewicz (Krosno) preniesol poslucháčov do celkom inej problematiky. Predstavil neznámy neskorogotický triptych nájdený v depozitári Národného múzea vo Wroclavi, ktorý na základe podrobnej analýzy identifikoval ako oltár Všetkých svätých umiestnený pôvodne vo farskom kostole v Krosne.

Popoludňajšiu sekciu viedol prof. R. Berest z Lvova. Prvý referát predniesol Mgr. A. Lubelczyk (Rzeszów). Bola to veľmi podrobná prezentácia výskumu neskorostredovekého hradu Golesz v rokoch 2010 – 2019. Toto centrum majetkov benediktínov, ktoré sa ako jediné s Krosnom ubránilo nájazdom v 14. storočí, bolo zničené v 15. storočí požiarom. Skúmali sa architektonické objekty hradu (bašta, obvodové múry, vstupná brána atď.) a získal sa bohatý mobiliár, medzi iným početné nálezy kachlíc.

Téme fortifikácií sa venoval aj ďalší referát. Dr. P. Kocańda (Biecz) predstavil obranné a obytné stavby Václava II. a biskupa Jana Muskata v južnom Malopolsku vo svetle aktuálnych výskumov. Prezentoval hrady v Czorsztyne, Rytre, Czchowe, Bieczy, Mysleniciach atď. Zväčša išlo o pevnosti blízko colných staníc.

Ďalšiu opevnenú lokalitu strategického a politického významu – mestský hrad z Bielska – predstavili bádatelia Mgr. B. Chorąży a dr. B. Chorąży (Bielsko-Biała) vrátane skutočnosti, že tu zrejme pred kamennou architektúrou jestvovala staršia drevená pevnosť. Prezentovaný bol aj výskum stredovekej príjazdovej cesty na nádvorí. Z výskumov pochádza množstvo nálezov kachlíc z 15. storočia, vraj najkrajších v Poľsku.

Po sérii referátov poľských kolegov odprezentovali svoje príspevky zástupcovia slovenskej a českej archeologickej obce. Autorka tohto príspevku PhDr. M. Kotorová Jenčová, PhD. (Nitra) predstavila neskorostredoveké nálezy z Hrádku v Mrázovciach skúmaného v rokoch 2004, 2005 a 2009. Nepotvrdilo sa tu staršie vrcholnostredoveké osídlenie, ktoré by umožňovalo stotožniť polohu s centrom panstva Modré Pole. Hrádok bol zrejme bratríckou pevnosťou, ako to dokladajú aj zberové nálezy z vrcholovej plošiny hrádku, získané amatérmi ešte v minulom storočí.

Mgr. M. Bielich, PhD. (Nitra) referoval o neskorostredovekých a novovekých nálezoch z Nitrianskeho hradu, z archeologických výskumov v rokoch 2010 a 2013. Priblížil gotickú priekopu, východnú hradbu, renesančný bastión a dlhodobou využívanú cisternu. Dotkol sa tiež historického a strategického významu tejto dôležitej lokality.

Slovenský archeológ pôsobiaci na Morave Mgr. S. Španihel, PhD. sa v spoločnom referáte s Mgr. J. Anlaufom (Valašské Meziříčí) venoval neskorostredovekej keramike z východnej Moravy, kde poukázal na odlišnosti keramiky južného a severného okruhu. Zvlášť sa zameril na dve lokality – Valašské Meziříčí a Šostýn a z chronologického hľadiska rozlíšil keramiku 14. a 15. storočia.

Druhý deň konferencie viedol prof. M. Parczewski. Odborné vystúpenia otváral PhDr. M. Soják, PhD. (Nitra) spoločným príspevkom s PhDr. M. Ruttayom, CSc. (Nitra), v ktorom prezentoval zaujímavú tému neskorostredovekého osídlenia slovenskej časti Vysokých Tatier, kde sa v minulosti sledovalo obvyčajne len staršie praveké či protohistorické osídlenie. Osobitne sa venoval výsledkom výskumu opevnenej lokality (motty) v Tatranskej Lesnej z 2. polovice 13. – začiatku 14. storočia. Poukázal tiež na potrebu výskumu milierov a jaskýň a na nevyhnutnosť štúdia starých máp.

PhDr. M. Soják, PhD. pokračoval ďalším referátom, v ktorom sa venoval problematike neskorého stredoveku v slovenských jaskyniach. V mnohých jaskyniach boli zistené stopy ukryvania sa ľudí pred agresormi počas tatárskych vpádov a tiež stopy po peňazokazeckej činnosti. Niektoré jaskyne, napr. Aksamitka v Haligovciach, boli využívané v období nepokojov v 15. storočí

(možno v súvislosti s bratříkmi), iné mohli byť úkrytom zbojníkov či pustovňami.

Vystúpenia kolegov z ukrajinského Lvova začal prof. S. Teršký s referátom Importy zo Zlatej Hordy v keramických súboroch zo 14. storočia zo západnej Ukrajiny. Predstavil veľmi atraktívnu keramiku východného pôvodu z niekoľkých lokalít.

Zásadný príspevok k datovaniu skalnej pevnosti Tustaň prezentovala dr. Vira Hupalo v spoločnom referáte s dr. R. Myškom (Lvov) na základe analýzy nálezov zo studne, resp. cisterny z areálu tejto pevnosti. Tá sa pôvodne kládla do 8. – 10. storočia, podľa referujúcej však bola pevnosť založená v 2. polovici 13. storočia. Samotná studňa, v ktorej sa našlo množstvo keramiky, kachlíc, organické zvyšky (drevo, koža) a iné nálezy, prestala slúžiť v 2. štvrtine 16. storočia.

Dr. N. Bulik (Lvov) priniesla historiografické informácie o bádateľskej činnosti J. Pasternaka, známom bádateľovi, ktorý sa podstatne zaslúžil o archeologický výskum na západnej Ukrajine, kde realizoval 45 archeologických expedícií. Referát sa zamerával na výskum J. Pasternaka na neskorostredovekých lokalitách.

S posledným referátom konferencie vystúpil prof. R. Berest. Venoval sa problematike jaskynného mníšstva v Haliči v neskorom stredoveku. Predstavil historické okolnosti a pri jednotlivých jaskynných kláštoroch poukázal na využívanie podmienok prírodného prostredia a napr. aj na tradíciu vysokých vstupov do jaskýň.

Po každej z troch častí konferencie sa realizovali bohaté výmeny názorov, ktoré sú pre konferencie v Krosne tradične dlhé a inšpiratívne. Odbornú časť dopĺňala prehliadka zaujímavej múzejnej expozície Podkarpatského múzea a dvoch výstav. Slovenskí účastníci si paradoxne v Poľsku mohli pozrieť unikátny mladobronzový depot dvoch bronzových prilieb s hrebeňom, dvoch párov lícných chráničov a dvoch špirálovitých nárameník z Trhovišťa (okr. Michalovce). Druhá výstava „Czerwień – hrad medzi východom a západom“, zapožičaná z Regionálneho múzea v Tomaszowie Lubelskim, je rozsiahlym múzejným počínom, ktorý ponúka množstvo unikátnych exponátov z rusko-poľského pohraničia vo včasnom stredoveku. Prehliadka výstavy bola skutočnou archeologickou lahôdkou.

Samozrejme, pre tradičnú pohostinnosť krosnianskych múzejníkov by bolo nemysliteľné usporiadať konferenciu bez spoločenského stretnutia, kde popri priateľskom hodevaní pokračovali diskusie, vymieňali sa názory a nadväzovali kontakty. Inšpiratívne pôsobia slová Mgr. J. Gancarského vyslovené v závere konferencie, ktorými oceňoval hlavný cieľ takýchto stretnutí – približovanie sa k pravde, čo sa dá dosiahnuť len vo verejnej diskusii. Tá, žiaľ, často mizne zo spoločenského života. Rozhodne by však nemala chýbať vo vede.

Záverom možno len konštatovať, že konferencia Neskorý stredovek v Karpatoch, hoci v komornejšej podobe ako konferencie v minulosti, bola ďalším úspešným medzinárodným stretnutím archeológov a historikov pôsobiacich v oblasti Karpát. Už teraz môžeme očakávať aj kvalitný publikačný výstup, ktorý podľa tradície múzea by mal vyjsť do konca budúceho roku.

Mária Kotorová Jenčová

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563 a projektom VEGA 2/0115/22.

Archeologický výskum na NKP Hrad Devín v rámci projektu Interreg SK-AT v rokoch 2022 – 2023

Múzeum mesta Bratislavy a obec Marchegg v Rakúsku realizovali v rokoch 2021 – 2023 v rámci cezhraničného projektu „Culture Across – Kultúrne mosty cez rieku Morava“, spolufinancovaného z programu spolupráce Interreg Slovenská republika – Rakúsko viacero aktivít s cieľom spolupráce na zachovaní kultúrneho dedičstva a zvyšovaní povedomia širokej verejnosti o významných kultúrnych pamiatkach na oboch stranách hranice (cezhraničný región Marchfeld – Bratislava). Súčasťou projektu bol aj archeologický výskum na NKP Hrad Devín v areáli dolného hradu v severozápadnom sektore za západnou moravskou bránou.

Výskum priniesol významné nové poznatky o osídlení hradného areálu a aktivitách ľudí v niekoľkých časových etapách. Najstaršie stopy po osídlení, zastúpené najmä štiepanou kamennou industriou a niekoľkými kamennými hladnými artefaktami, pochádzajú z obdobia od druhej polovice 6. tisícročia pred n. l. O 2000 rokov mladšie aktivity reprezentuje pohreb dospelého muža z eneolitu (prelom 3. a 4. tisícročia pred n. l.). Ďalšia bohatá skupina nálezov potvrdzuje sídliskovú aktivitu v neskoršej laténskej (druhá polovica 1. storočia pred n. l.) a taktiež boli odkryté dôležité situácie z obdobia včasného stredoveku (koniec 8. až 10. storočia n. l.).

Silnou stránkou archeologického výskumu na Devíne je súbežné bádanie mimo terénu a multidisciplinárny výskum vrátane výskumu životného prostredia a krajiny Devínskej brány v minulosti. Bohatá paleta výskumných nástrojov by nebola použiteľná bez tímu bádateľov z rôznych špecializácií archeológie a z geoinformatiky, geofyziky, antropológie a genetiky, ktorí sa na výskume hradu Devín podieľajú. Rovnako by aktuálny výskum nebol mysliteľný ani bez predchádzajúcich generácií bádateľiek a bádateľov, na ktorých výsledky je možné v súčasnosti úspešne nadviazať. Podstatnou súčasťou archeologického tímu na Devíne sú dlhodobo študenti archeológie i iných študijných programov, ktorí tu absolvujú odbornú prax, a brigádnici, ktorí sa na Devín opakovane vracajú.

NKP Hrad Devín, pohľad na priestor archeologického výskumu na dolnom hrade. Foto: archív autorov

Posledný rok riešenia medzinárodného projektu poskytol taktiež niekoľko príležitostí prezentovať nielen nové archeologické nálezy, ale aj predbežné výsledky výskumu odbornej i širokej verejnosti v priestoroch Múzea mesta Bratislava (MMB). Od apríla do mája 2023 bola upriamená pozornosť na štiepanú kamennú industriu z hradu Devín (autori príspevku v spolupráci s archeologičkou A. Dermekovou) v rámci inovatívneho výstavného konceptu MMB „Z depozitára“. Dočasné výstavy môžu návštevníci vidieť z nádvorja Starej radnice (<https://muzeumbratislava.sk/udalost/z-depozitara>). Dňa 20. júna 2023 sa na hrade Devín uskutočnilo Archeologické kolokvium, na ktorom boli prezentované predbežné výsledky archeologického výskumu realizovaného v rámci medzinárodného projektu „Culture Across – Kultúrne mosty cez rieku Morava“. Prednášky boli venované minulosti a súčasnosti výskumu devínskeho hradného návršia, makro- a mikroarcheologickému výskumu hnutelných a nehnuteľných artefaktov a metódam a výsledkom výskumu eko- a naturfaktov z archeologického výskumu na dolnom hrade. Niekoľko príspevkov prezentovali aj študenti, resp. čerství absolventi odboru archeológia, ktorí boli stabilnou súčasťou terénneho i výskumného tímu.

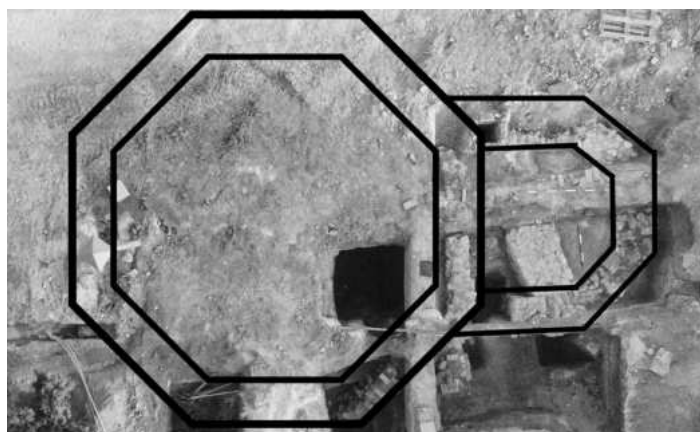
Kontakt verejnosti s archeológmi a archeológiou bol okrem takmer každodenných stretnutí a drobných diskusií na dolnom hrade v okolí archeologických sond podporený aj počas Sviatku sv. Cyrila a sv. Metoda. V stredu 5. júla sa uskutočnila akcia „Archeológia naživo: sonda do archeologického výskumu“, exkurzia priamo na mieste terénneho výskumu. V popoludňajších hodinách sa vo výstavnom pavilóne uskutočnila odborná a podnetná diskusia „Devín, náš Devín. Naozaj?“ ktorú moderoval historik a kurátor Daniel Hupko (MMB) s hosťami historičkou Danielou Kodajovou (Historický ústav SAV), literárnym vedcom Martinom Braxatorisom (Ústav slovenskej literatúry SAV) a archeológom Petrom Bartom (MMB). Letnú archeologickú sezónu ale i medzinárodný projekt symbolicky uzavrelo Záverečné podujatie na hrade Devín, v rámci ktorého bola vo výstavnom pavilóne 12. septembra otvorená panelová výstava „Reportáž z archeologického výskumu INTERREG SK – AT. Archeologický výskum na hrade Devín 2021 – 2023“ (P. Barta, J. Mellnerová, M. Neumann a kol.). Súčasný archeologický výskum na dolnom hrade významne dopĺňa poznatky, ktoré o národnej kultúrnej pamiatke hrad Devín zhromaždili archeologičky (V. Plachá, K. Harmadyová, D. Divileková, D. Hulková Ferenčíková) a archeológovia (J. Eisner, J. Dekan, I. Keller, K. Pieta, Z. Farkaš a i.) pred nami. Postexkavačný výskum pokračuje plynulo aj v ďalších mesiacoch.

Peter Barta – Jana Mellnerová Šuteková

Neznáma stredoveká sakrálna stavba a ďalšie archeologické nálezy v Trnave

Poznatky o osídlení a najmä vzhľade Námestia SNP v Trnave, na ktorom v novoveku stála tzv. Dolná brána, vychádzali z viacerých vyobrazení mesta, z ktorých najznámejšia je tzv. Jägerova veduta zo 40. rokov 18. storočia. Prvé výsledky o jej presnej lokalizácii priniesol až archeologický výskum vedený PhDr. Františkom Žákom Matyasowským, PhD. z Archeologickej Agentúry v roku 2015. V rokoch 2016 a 2018 naň nadviazal

výskum autora tohto príspevku v spolupráci so samostatným výskumníkom v oblasti architektonicko-historického výskumu Ing. Miroslavom Matejkom. Získané poznatky boli publikované v zborníku Pamiatky Trnava a Trnavského kraja v roku 2018. V nadväznosti na tieto zistenia a v súčinnosti s prácami na revitalizácii námestia prebehol v roku 2023 rozsiahly záchranný archeologický výskum realizovaný Katedrou klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave. Počas neho sa podarilo objaviť a preskúmať zvyšky stredovekých hradieb, kostola a pohrebiska, novovekého barbakánu s tehlovým mostom a základy pomníka z 19. storočia. Skúmaná plocha sa nachádzala južne od centra mesta v priestore pôvodného extravilánu, t. j. pred mestskými hradbami s priekopou.

Základy stredovekého kostola sv. Ulricha. Foto: E. Hrnčiarik

Základy stredovekého kostola

Azda najväčším a najmenej očakávaným nálezom bolo objavenie murív neznámej stavby vystavanej z kameňa a tehál (tzv. prstoviek). Na základe ich usporiadania možno predpokladať, že ide o základy kostola s osemuholníkovou loďou, na ktorú bolo z východnej strany napojené polygonálne presbytérium. Táto stavba bola unikátna najmä svojou polohou. Keďže ide o priestor nachádzajúci sa pred hradbami mesta. V stredoveku to bolo veľmi nebezpečné, nechránené miesto a len vo veľmi výnimočných prípadoch si ľudia postavili akúkoľvek trvalú architektúru mimo hradieb. Základy kostola boli vybudované z lomového kameňa, ktorý postupne prechádzal do tehlového nadzákladového muríva. V Trnave sa tento spôsob zakladania stavieb (kameň a tehla) využíval v stredoveku len na nákladné a veľmi luxusné stavby (hradby, kostoly a meštianske domy). Obyčajne sa totiž v Trnave stavali základy len z tehál, keďže kameň bol veľmi vzácny materiál. Stavba je unikátna nielen svojím pôdorysom, ale aj funkciou. Ide o osemuholníkovú dvojpodlažnú gotickú stavbu s polygonálnou svätyňou, ktorá slúžila ako pohrebná kaplnka – karner. Jej podzemie bolo zaklenuté na vysokú klenbu a využívalo sa na odkladanie kostí z okolitého cintorína. Aj napriek tomu, že sa z kostola nezachovalo nadzemné murivo a nedokážeme určiť v akej výške sa nachádzalo jeho prízemie, je pravdepodobné, že sa do neho vstupovalo z východu pomocou schodiska. Podobne tomu bolo aj v kostnici v rakúskom Weitensfelde. Vďaka dodatočnému archívnemu výskumu (prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.) sa podarilo tento objekt identifikovať a dokonca určiť aj jeho patrocínium. Ide o zaniknutú kostnicu sv. Ulricha. Kostol bol pravdepodobne vystavaný v poslednej štvrtine 13. storočia a zanikol v 15. storočí.

Zvyšky stredovekého cintorína. Foto: E. Hrnčiarik

Stredoveký cintorín

V okolí kostola sa archeologickým výskumom podarilo identifikovať aj zvyšky zaniknutého stredovekého cintorína. Bolo preskúmaných šesť hrobov, z ktorých sa podarilo presnejšie určiť pohlavie u troch osôb. Išlo o staršiu ženu, ktorá podľa stôp na chrbtici mala zrastenú stavcu, čo jej asi spôsobovalo problémy pri chôdzi, a dve mladšie osoby ženského a mužského pohlavia. Zosnulí ležali vo vzpriamenej polohe s hlavou orientovanou smerom na západ. Pochovali ich len v pohrebnom rubáši, bez akýchkoľvek prídavkov. Jediným hrobovým nálezom boli dve železné pracky, ktorými mala asi mladšia žena spojený opasok. Absencia rakiev, minimálne množstvo prídavkov a spojitosť s objaveným kostolom sú indicie, na základe ktorých možno predpokladať, že sa na cintoríne pochovovalo v stredoveku. Pravdepodobne tu pochovovali aj mŕtvych, ktorí zomreli v neďalekom špitáliku s kostolom sv. Anny. Pod Námestím SNP sa nachádzajú ešte ďalšie hroby. Keďže sa v tejto časti nateraz neplánuje stavebná aktivita, neboli preskúmané a zachovali sa na pôvodnom mieste.

Stredoveké mestské hradby a priekopa

Na niekoľkých plochách boli preskúmané základy stredovekých mestských hradieb vystavané z lomového kameňa navzájom pospájaného pomocou žltej malty. V prevažnej miere išlo o fragmenty, ktoré boli výrazným spôsobom poškodené mladšími zásahmi. Napriek tomu sa ale podarilo zachytiť južné a severné líce hradobného múru, na ktoré nadväzoval aj zvyšok pôvodného zemného valu, do ktorého boli zahĺbené. Pred hradbami sa nachádzala stredoveká priekopa, ktorú ale nebolo možné úplne preskúmať.

Novoveký barbakán

Renesančný barbakán, ktorého základy sa zachovali na viacerých polohách, bol vystavaný z novovekých tehál a sekundárne použitých stredovekých prstoviek. Na niektorých častiach bol ako stavebný materiál použitý aj kameň. Rozkladal sa na ploche 900 m². Do jeho vnútra sa vstupovalo bránou, ktorá bola identifikovaná na jeho západnej strane. Na základe zistenia bola vybudovaná minimálne v dvoch fázach. Staršiu bránu vystavali v podobe zosilneného ukončenia murív. V mladšej fáze bola v priestore brány vyhlbená vlčia jama, ktorá bola zo všetkých štyroch strán ohraničená múrmi. Zo západu sa napájala na tehlový most. Je zaujímavé, že hrúbka muriva barbakánu nie je všade rovnaká. Jeho južná časť dosahuje rozmer od 90 do 100 cm, no jeho severná

časť má hrúbku 50 – 75 cm. Dokonca severovýchodné nárožie je postavené len z kameňa. Aj napriek týmto rozdielnym zisteniam bol asi celý barbakán vystavaný v jednom období, keďže sa jeho základy nachádzajú približne v rovnakej hĺbke.

Predpokladá sa, že barbakán bol zlikvidovaný ešte predtým, než sa zrušila samotná Dolná brána ako jeden zo vstupov do mesta. Moderné mapovanie a zakresľovanie mesta sa udialo až po jeho zbúraní, preto nebola nikdy zdokumentovaná jeho pôvodná veľkosť. Zistilo sa, že išlo o pomerne veľký priestor, teda niečo ako námestie. Zvyšky barbakánu sa našli v relatívne dobrom stave. Pred ním bola priekopa, ktorá bola neskôr spevnená a preklenutá mostom.

Základy renesančného barbakánu. Foto: E. Hrnčiarik

Tehlový most

Na ploche 17/23 sa podarilo preskúmať porušené murivá dvoch mostov. Starší most bol vystavaný pomocou troch pilierov, z ktorých sa zachovali len dva. Tretí pilier sa pravdepodobne nachádzal niekde v strede medzi nimi. Mladší most bol zapustený do brehov priekopy, preto sú jeho murivá vystavané do rôznej hĺbky. Most preklenoval priekopu pomocou poloblúkovej klenby. Bol z vonkajšej strany omietnutý svetlosivou maltou. Na mladší most sa z východu napájala spomínaná vlčia jama.

Základy pamätníka a čerpacej stanice z 20. storočia

K najmladšie datovaným nálezom patrí zvyšok Pomníka maďarských honvédov z roku 1871, ktorý bol v roku 1922 premiestnený na cintorín na Ulici T. Vansovej. Zaujímavým je aj nález základov čerpacej stanice z 20. storočia.

Archeologický výskum Námestia SNP priniesol nové poznatky o stredovekých a novovekých stavebných aktivitách v Trnave. V pomerne rekordnom čase sa preskúmala azda druhá najväčšia plocha na území mesta. Novoobjavené zvyšky architektúr boli zakomponované do projektu revitalizácie a sú odprezentované vo forme rôznofarebných dlažby in situ. V priestore sa podarilo osadiť aj štyri dvojazyčné informačné tabule, ktoré ozrejmujú obyvateľom a návštevníkom Trnavy históriu tohto unikátneho miesta.

Erik Hrnčiarik

Literatúra:

Hrnčiarik, E. – Matejka, M.: Dolná brána mestského opevnenia Trnavy. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 21, 2018, s. 19 – 26.

Tretia sezóna archeologického výskumu púchovského hradiska v Jánovciach-Machalovciach

Na známej lokalite Hradisko v obci Jánovce v okrese Poprad, osídlenom v období neskej doby kamennej (eneolitu) a predovšetkým v dobe laténskej a staršej doby rímskej, prebiehala v mesiaci júl 2023 tretia etapa archeologického výskumu na vedecké a dokumentačné účely. Realizáciu výskumu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia (č. projektu 23-521-01574). Výskum realizuje Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi v spolupráci s Katedrou archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Múzeom v Kežmarku a súkromnou archeologickou spoločnosťou Archeológia Spiš, s. r. o.

Odkrývanie valu a priekopy v severozápadnej časti hradiska. Foto: D. Repka

Výskum nadviazal na úspešné sezóny z rokov 2021 a 2022. V uvedených rokoch sa skúmala severozápadná časť opevnenia hradiska, ktoré pozostávalo z dvojice valov, medzi ktorými sa nachádzala priekopa. Dosiaľ sa na tomto mieste preskúmala časť vnútorného valu – hradby tvorenej drevenou roštovou konštrukciou vyplnenou nasucho naukladnými kameňmi a hlinou. Na základe huteľných archeologických nálezov, ako aj výsledkov rádiouhlíkového datovania zachovaných častí drevenej roštovej konštrukcie vieme povedať, že skúmané opevnenie bolo vybudované v neskej dobe laténskej, konkrétne na začiatku 1. storočia pred Kr. a násilne zaniklo v jeho závere. V roku 2023 sa začalo

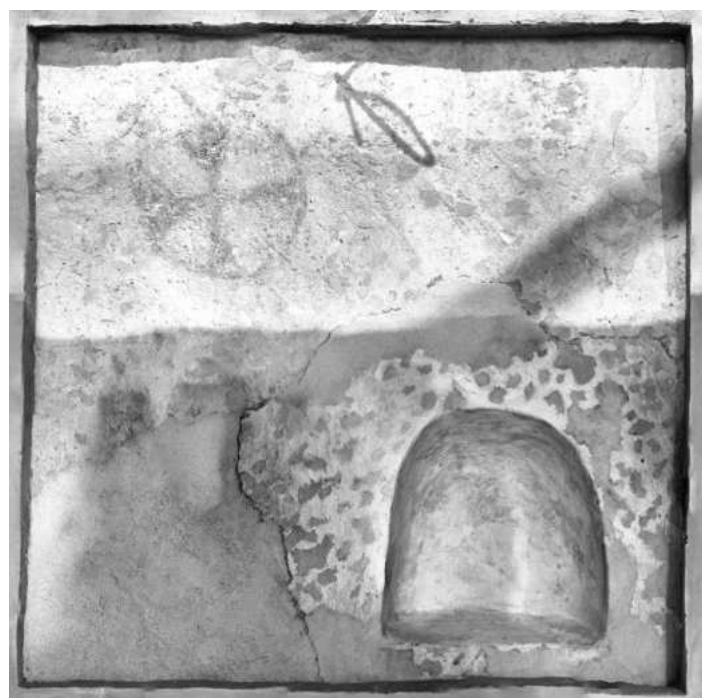
s výskumom priekopy nachádzajúcej sa za uvedenou hradbou. Z predbežných výsledkov tu zaujmú početné nálezy fragmentov bohato zdobených keramických nádob a kamennej industrie, ktoré prislúchajú badenskej kultúre. V súvislosti s uvedenými nálezmi možno uvažovať, že časť opevnenia bola vybudovaná práve už v období neskej doby kamennej.

V severozápadnej časti hradiska sa pokračovalo vo výskume pozostatkov pravdepodobne drevenej stavby s kolovou (stĺpovou) konštrukciou, ktorú dokladajú do skalného podlažia vytesané kolové jamy. Z priestoru stavby pochádza značné množstvo huteľných archeologických nálezov z 1. storočia pred Kr., a to v podobe fragmentov keramických nádob, zvieracích kostí, kovových súčastí odevu, ozdôb, alebo remeselníckych nástrojov. V rámci výskumných aktivít sa realizovalo aj geofyzikálne meranie priestoru západne od hradiska, ktoré slúžilo ako jeho neopevnené predhradie.

Mária Hudáková – Matúš Hudák

Kostol Všetkých svätých v Brodne pri Žiline

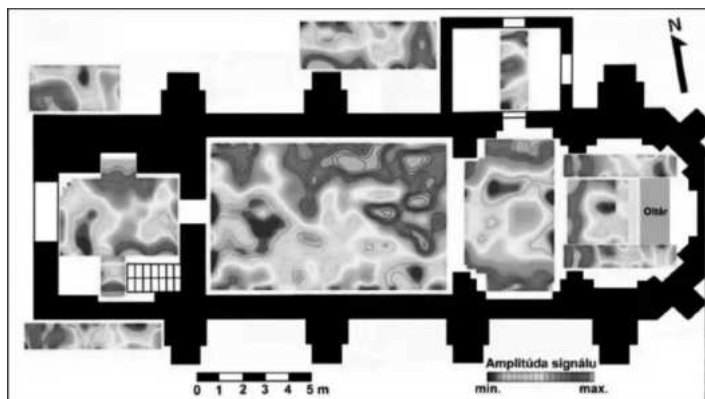
V prvej polovici marca 2023 správca farnosti Všetkých svätých v Brodne Jozef Šoška kontaktoval Krajský pamiatkový úrad Žilina s tým, že v predošlých dňoch pri nedávno začatej rekonštrukcii farského kostola našli konsekrčný kríž. Kostol Všetkých svätých sa nachádza uprostred Brodna, ktoré je mestskou časťou Žiliny. Dodnes však nebol vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku, preto ani správca farnosti nebol povinný o pláne rekonštruovať interiér kostola informovať krajský pamiatkový úrad.

Konsekrčný kríž s novo objavenou nikou. Foto: T. Kopták

Pri následnej obhliadke bolo zistené, že na severnej stene lode kostola sa nachádza pravdepodobne stredoveký konsekrčný kríž (neskôr bola pod ním objavená aj malá nika). Nález vyvolal okamžite množstvo otázok, keďže v historiografii je prijímané, že kostol bol postavený najskôr len pred rokom 1569. Rekonštrukcia bola iba v počiatkoch, čo dávalo šancu na ďalšie objavy. So správcom farnosti bolo dohodnuté, že pracovníci Krajského

pamiatkového úradu Žilina budú práce systematicky sledovať a že sa zároveň zorganizuje geofyzikálny prieskum kostola. Ten onedlho zrealizoval doc. Ján Tirpák. Už počas meraní sa črtala pod súčasným presbytériom staršia štruktúra, čo následne potvrdilo vyhodnotenie geofyzikálneho prieskumu.

Výsledky geofyzikálneho prieskumu. Autor: J. Tirpák

Pôvodný vstup do kostola. Foto: T. Kopták

Počas postupu rekonštrukčných prác sa podarilo identifikovať pôvodný vstup do kostola v severnej stene podvežia a v prípojke kanalizácie vedľa kostola aj zaniknutý ohradný múr (zrejme novoveký). Po následnej medializácii odovzdal majiteľ susedného pozemku správcovi farnosti torzo gotického okna z druhej polovice 15. storočia, ktoré mal odnepamäti uložené v hospodárskej budove.

Brodno sa prvýkrát spomína v roku 1438, avšak jeho názov spolu s archeologickými nálezmi upozorňovali na o dosť starší vznik. Kostol však prešiel v minulosti masívnejšími stavebnými úpravami a ani jeho veľmi staré patrocínium nevzbudilo v nikom

Torzo gotického okna z druhej polovice 15. stor. Foto: T. Kopták

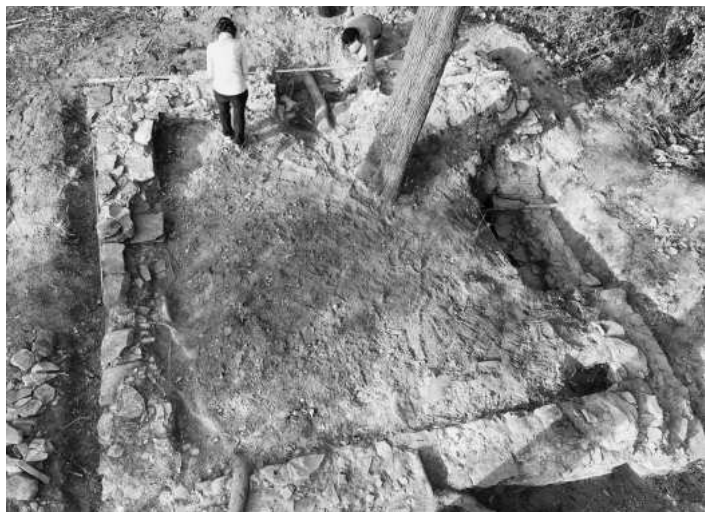
podozrenie, že by mohlo ísť o starší objekt. Ešte Súpis pamiatok Slovenska z roku 1967 ho datoval do roku 1913. Objavy z jari minulého roka potvrdili, že ide pôvodne o stredoveký kostol, a teda po farskom Kostole sv. Jakuba v Kysuckom Novom Meste o druhý najstarší stojaci kostol na Kysuciach. Ďalší výskum by tieto zistenia mal v budúcnosti ešte precizovať.

Tomáš Kopták

Výskum zaniknutej šibenic vo Veličnej

V polovici októbra 2023 realizovali v rámci vlastnej vedecko-výskumnej činnosti pracovníci Krajského pamiatkového úradu v Žiline v spolupráci so spolkom Septentrio archeologický výskum šibenic na okraji katastra obce Veličná pri hranici s katastrom Dolného Kubína.

Šibenica sa počas prvých prieskumov prejavovala ako terénna anomália viditeľná i na LIDARových snímkach. Objavená bola v roku 2018 počas prieskumu Malého Bysterca a Veličnej, ktorý realizovali Barbora Danielová z Oravského múzea a Martin Furman z Krajského pamiatkového úradu Žilina. Po čiastočnom vyčistení od náletovej zelene v roku 2022 sa odhalili na niektorých miestach zvyšky kamenných murív. Po dočistení od náletovej zelene v spolupráci s obcou sa odstránili 4 koreňové systémy v rohoch štvorcového pôdorysu šibenic. Tá mala rozmery 590 x 590 cm so zosilnenými nárožiami a pri začistení koruny murív sa objavil vstup do objektu v severnej stene. Výskum potvrdil existenciu predpokladanej klenutej pivnice v úrovni pod terénom cez deštrukciu vo východnom múre, kde sa zrealizovala jedna z troch sond. V juhovýchodnom rohu šibenic sa realizovala plytká sonda, ktorá zachytila pôvodnú štvorcovú pieskocovú dlažbu a odtokový žlab prechádzajúci múrom. Relikty murív mali z vnútornej strany na viacerých miestach dochovanú omietku a na niektorých miestach sa zachovala i povrchová hladená biela maľovka.

Archeologický výskum šibenice vo Veličnej. Foto: M. Furman

Podobu šibenice ako murovanej podpivničenej stavby štvorcového pôdorysu s otvoreným nadzemným podlažím prístupným cez drevené dvere zo severnej strany, nad ktorým sa týčili štyri murované stĺpy štvorcového pôdorysu, ktoré tvorili oporu pre systém drevených trávov určených na upevnenie šibenických povrazov, podporil nález vyobrazenia tejto šibenice v práci E. Karponaya s názvom *Pálenka!* z roku 1850.

Prieskumom pomocou detektorom kovov sa zistilo veľmi málo nálezov (novovekých i recentých), čo potvrdzuje tvrdenie miestnych obyvateľov, že tomuto miestu sa vyhýbali. Najvýznamnejší nález predstavuje fragment hlinenej fajky tzv. tureckého typu so zelenou glazúrou, ktorá je datovaná do obdobia 17. storočia. Presnejšie datovanie vzniku šibenice by mohla ujasniť plánovaná ďalšia etapa archeologického výskumu v spojení s archívnym výskumom.

Martin Furman – Tomáš Kopták – Stanislava Oporosková

Záchranný archeologický výskum počas obnovy Kina Palace v Nitre

Mesto Nitra v roku 2022 pristúpilo k dlho očakávanej rekonštrukcii Kina Palace na Radlinského ulici, ktorá sa stala súčasťou realizácie projektu Kreatívneho centra Nitra. Objekt bol postavený z iniciatívy Prvej slovenskej filmovej spoločnosti Limbora v Bratislave v rokoch 1925 – 1926 na základe projektu architekta Friedricha Weinwurma. Od novembra 2022 až do septembra 2023 sme na mestskej parcele č. 1556 realizovali záchranný archeologický výskum vo forme predstihových zisťovacích sond a následného plošného odkryvu v interiéri a formou sledovania výkopov sanačných prác po obvode stavby. Výskum v interiéri Kina Palace doložil výraznú podmienenosť osídlenia priestoru blízkosťou rieky Nitry. Po odstránení betónového hľadiska a podlahy prestavovaného kina sa pod výrazne odlíšiteľnými najmladšími vrstvami z 19. – 20. storočia v hĺbke 0,70 – 2,40 m vyskytoval pomerne jednoliaty terén. Vznikol naplavením vrstiev v čase meniaceho sa vodného režimu rieky Nitry, ktorá sa do priestoru musela rozlievať. Pod mohutnými naplavenými vrstvami sa zachytilo staršie osídlenie. Sídliškové objekty sme rozlíšili až tesne nad úrovňou podlažia. Zistený bol západný okraj polykultúrneho sídliska v podobe sídliskových

jám zo staršej doby železnej, mladšej doby železnej a včasného stredoveku. Ďalší preukázateľný doklad osídlenia nás posúva až do novoveku. Najneskôr v 18. – 19. storočí slúžil skúmaný priestor ako okrajová zadná časť parcely pre záhradné účely. S existenciou záhrad stotožňujeme vrchnú časť jednoliateho terénu, ktorý má humusovitý charakter a obsahuje novoveké črepy. K zintenzívneniu zástavby tejto časti Dolného mesta došlo však až v druhej polovici 19. storočia. Výrazný vplyv na to mal aj vznik dnešnej Radlinského ulice, ktorý môžeme klásť na základe mapových podkladov medzi roky 1874 – 1882. Práve obdobie pred a po vzniku ulice považujeme za najdôležitejšie pre formovanie zástavby na parcele. V poslednej štvrtine 19. a najneskôr v prvej štvrtine 20. storočia tu dochádza k výstavbe štyroch stavieb. Zintenzívnenie osídlenia dokumentujú aj ďalšie sídliskové objekty (prevažne vápenné jamy, kolové jamy).

Interiér Kina Palace počas plošného výskumu. Foto: Z. Poláková

Orchestrisko odkryté pod pôvodnou premietacou stenou kina. Foto: Z. Poláková

V severozápadnej časti interiéru kina sa preskúmala murovaná stavba (stavba 1) so základovým kamenným a nadzákladovým tehlovým murivom. Členená bola do dvoch miestností. Severnú miestnosť pokrývala tehlová podlaha. Južnú miestnosť vyplňal pozdĺžny a tri priečne tehlové kanály. Pozdĺžny kanál prepájal stavbu s východne situovanou tehlovou žumpou. Stavbu 1 nevieme spoľahlivo interpretovať a zatiaľ k nej nepoznáme analógiu. Slúžila však takej činnosti (spracovanie/výroba?), pri ktorej vzniká tekutý odpad, ktorý je systémom kanálov odvádzaný zo stavby 1 do žumpy. Dlhšiu stranu stavby 1 kopírovala nadzemná kolová konštrukcia (stavba 2) orientovaná v smere S-J, ktorá bola identifikovaná na základe nálezov niekoľkých kolových jám. Objekt mal pravdepodobne hospodársku funkciu a zároveň tiež slúžil aj na prekrytie do terénu zahĺbenej žumpy s menším prístupovým otvorom.

*Stáliskové objekty nad dnom východného okraja stavbej jamy.
Foto: Z. Poláková*

Na západe bola stavba 1 pristavaná k staršej budove (stavba 3), ktorú porušil zahĺbený suterén kina. Stotožňujeme ju so stavbou označenou ako dom rodiny Taussigovcov, zakreslenou na situačnom pláne pre stavbu kina z roku 1925 (Archív KPÚ Nitra). Severne od stavby 3 sa zistila časť ďalšej tehlovej stavby (stavba 4). Jej obvodová stena ide paralelne s budovou kina, ktorého severná fasáda rešpektuje pôvodnú severnú stenu stavby 3. Tehlová prístavba (stavba 4) je rozdelená stredovou priečkou do dvoch miestností s tehlovou podlahou.

Jednotlivé stavebné objekty spolu chronologicky veľmi úzko súvisia. Datovanie murovaných stavieb 1, 3 a 4 sa opiera o výskyt tehly s negatívnou značkou NV, datovanou do 90. rokov 19. až prvých dekád 20. storočia (Čurný 2006, 59).

Celým južným okrajom skúmanej plochy v smere Z-V prechádzala exteriérová dlažba z riečnych kameňov. Interpretujeme ju ako chodník pre peších, ktorý mohol v určitom časovom úseku prepájať dnešnú Štefánikovu triedu s ulicou Fraňa Mojtu. Po vzniku Radlinského ulice v poslednej štvrtine 19. storočia peší chodník postupne stráca svoj význam a najneskôr v roku 1902 dochádza k jeho zasypaniu a vyrovnaniu terénu nad ním. Nálezy mincí nám umožňujú rámcovo klásť vznik chodníka medzi roky 1861 – 1893. Predpokladáme, že k jeho výstavbe dochádza pred vznikom Radlinského ulice.

Niekoľko ďalších kamenných dlažieb nám dokumentuje historické úroveň terénu v okolí zástavby. Severne a severovýchodne od budovy kina sa tiež zistili zvyšky parcelných múrov, dokladajúce hranice mestských parciel po vzniku Radlinského ulice.

Zvyšné nálezové situácie súvisia s najmladšími úpravami na ploche mestskej parcely – so samotnou stavbou Kina Palace. Jednoznačne najvýznamnejším nálezom z tohto obdobia je orchestrisko odkryté pri východnej stene pod pôvodnou premietacou stenou kina. Orchestrisko ako priestor pre hudobný sprievod bolo neoddeliteľnou súčasťou kina pre nemý film.

Zuzana Poláková

Literatúra:

Čurný 2006 – M. Čurný: Poznatky o výrobe a značkovani tehliel na území mesta Nitra a na jeho okolí v období novoveku. *Archeologia technica* 17, 2006, s. 52 – 66.

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu 2/0167/24 agentúry VEGA.

Nový projekt APVV – Krajina pod mračnom bodov

Od júla 2023 sa Stavebná fakulta Slovenskej technickej univerzity (hlavná riešiteľská organizácia) v spolupráci s Pamiatkovým úradom SR a Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. podieľa na riešení APVV projektu s názvom Krajina pod mračnom bodov – Potenciál špecializovaného spracovania leteckého laserového skenovania s veľmi vysokým rozlíšením pre ochranu kultúrneho dedičstva na Slovensku (akronym MRAK). Projekt sa svojím zacielením snaží reagovať na sprístupnenie dát leteckého laserového skenovania (LIDAR) z územia Slovenska, ktoré patria k najkvalitnejším v celej Európe. Špecializované vizualizácie lidarových dát umožňujú v dnešných podmienkach identifikovať doposiaľ neznáme štruktúry zaniknutej kultúrnej krajiny, ktoré iné metódy archeológie zachytávajú len v obmedzenej miere (napr. letecká archeológia, archeologický výskum). Práve bohatstvo zachytávaných, doposiaľ nevidovaných antropogénnych reliktov a nutnosť ich adekvátnej ochrany, stáli pri zrode tohto projektu.

Projekt sa z teritoriálneho hľadiska zameriava na tri regióny – pohorie Tribeč, Štiavnické vrchy a Medzibodrožie. Ich výber bol zvolený tak, aby boli v rámci Slovenska v projekte reprezentované odlišné geomorfologické celky (pohorie – nížina), kde existuje predpoklad previazanosti s inými druhmi ľudských aktivít od praveku až dodnes (napr. stopy po poľnohospodárstve, banskej činnosti, ťažbe dreva, výrobe uhlia, skla, vápna atď.).

Základnou náplňou archeologickej časti projektu je aktívne vyhľadávanie antropogénnych reliktov na špecializovaných vizualizáciách, ich overovanie a dokumentovanie v teréne a prípadná identifikácia na starších mapových podkladoch (historické katastrálne a predkatastrálne mapy, vojenské mapovania). Výsledkom uvedených aktivít má byť katalóg antropogénnych reliktov, ktorý bude pre budúci výskum plniť úlohu vzorkovníka. Prínosom bude aj vytvorenie metodiky, ktorá posluží ako návod na dokumentovanie a overovanie antropogénnych reliktov v krajine.

Hoci je projekt ešte stále vo svojej počiatočnej fáze, podarilo sa zrealizovať už niekoľko terénnych aktivít v rámci sledovaných regiónov. Prezentovanie dosiahnutých výsledkov a naplánovanie ďalších krokov projektu (tvorba databázy, terénna činnosť, publikačná činnosť) bolo predmetom workshopu, ktorý sa uskutočnil v auguste 2023 na Zemplíne. Nasledujúci rok sa okrem iného plánuje realizácia ďalšieho spoločného workshopu a organizácia 23. ročníka medzinárodnej konferencie Počítačová podpora v archeológii v Kočovciach. Rovnako sa bude pokračovať aj v ďalších terénnych aktivitách.

Martin Neumann

Expozície a výstavy

Výstava „Úsvit železného veku“

Od 5. mája do 13. augusta 2023 bola v priestoroch Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch (Thain János Múzeum Érsekújvár) sprístupnená návštevníkom dvojjazyčná archeologická výstava s názvom „Úsvit železného veku“ (Vaskor hajnalán), ktorá priblížila verejnosti pol tisícročie vývoja dejín územia južného

Slovenska v zlomovom období európskeho praveku, keď éru bronzu pozvoľne striedal nový kov – železo.

Znalosti o výrobe a spracovaní železa boli od svojich počiatkov prísne stráženým tajomstvom, ktorým sa preslávila Chetitská ríša v Malej Ázii v polovici 2. tisícročia pred n. l. Do strednej Európy sa „know-how“ o tzv. čiernej metalurgii rozšírilo až oveľa neskôr, avšak prvé predmety vykované zo železa sa na Slovensku zriedkavo vyskytujú už v prostredí kultúr popolnicových polí doby bronzovej okolo 11. storočia pred n. l. Využitie tohto prelomového „civilizačného“ kovu – oveľa tvrdsieho a dostupnejšieho než bronz – sa naplno presadilo v nasledujúcej dobe halštatskej pomenovanej podľa svetoznámeho náleziska Hallstatt v Hornom Rakúsku. Praveký obchod s tamojšou alpskou soľou priniesol miestnym elitám nevídané bohatstvo a prosperitu, čím sa položili základy rozvinutej halštatskej kultúry siahajúcej od východného Francúzska až po západné Slovensko. Obyvateľstvo žijúce medzi dolným tokom Nitry a Hronu sa v tom čase „ocitlo“ na okraji tohto vyspelého sveta. Dôsledkom toho je špecifický charakter hmotných pamiatok z tohto regiónu, v ktorom sa stretávajú lokálne, dlhodobo zakorenené tradície s vonkajšími kultúrnymi impulzmi, a to nielen zo západu, ale i z východnej časti Karpatskej kotliny.

Plagát k výstave – Úsvit železného veku. Autor: J. Godiš

Zámerom autora a kurátora výstavy Jakuba Godiša (Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch) bolo v čo najväčšej miere zhromaždiť, sprístupniť a interpretovať verejnosti archeologické nálezy, ktoré odrážajú dynamiku a kontrasty kultúrneho a technologického vývoja vo východnej časti Podunajskej nížiny

od neskorej doby bronzovej až po staršiu dobu železnú (1050 – 450 pred n. l.). Scenár výstavy bol koncipovaný v chronologickom slede do štyroch hlavných kapitol sprevádzaných rozmernými panelmi s príslušnou fotografickou a kresbovou dokumentáciou. Na jej začiatku stáli esteticky pôsobivé pamiatky kultúr stredodunajských popolnicových polí z lokalít Chotín II a Mužla („Koniec jednej éry“), nasledované vzácnymi artefaktmi nomádov pôvodom z čiernomorských stepí nájdené v Santovke z konca doby bronzovej („Ozveny pontických stepí“). Hlavnú časť výstavy tvorili o niečo menej výrazné a pomerne stále málo známe hmotné svedectvá „spred prahu“ východohalštatskej kultúry pochádzajúce z Nových Zámok, Hurbanova, Malých Kosíh, Veľkých Loviec a Svodína („V tieni prosperity“), ktorú v závere svojho vývoja markantne poznačil príchod východných polokočovných komunit kultúry Vekerzug („Jazdci z východu“). Poznanie zmienenej archeologickej entity zásadne poodhalili výskumy pohrebísk v Chotíne, ktoré viedol Mikuláš Dušek (1913 – 1994). Práve spomienke na túto významnú osobnosť slovenskej archeológie bola venovaná samostatná kapitola, nakoľko uvedený bádateľ medzi rokmi 1951 až 1963 uskutočnil väčšinu výskumov, ktorých výsledky boli hlavnou náplňou výstavy (Chotín I a II, Nové Zámky–Ragoňa). Je poľutovaniahodné, že objemný archeologický materiál z rozsiahleho pohrebiska stredodunajských popolnicových polí na lokalite Chotín II (výskum M. Duška a J. Paulíka) nie je ani po takmer 70 rokoch od skončenia výskumu v plnej miere zverejnený v odbornej literatúre, čo má negatívny dopad na stav bádania o dobe bronzovej nielen na juhozápadnom Slovensku, ale aj v širšej oblasti stredného Dunaja. Výber najreprezentatívnejších keramických, ako i bronzových nálezov z tejto nekropoly (zapožičaných zo zbierky Podunajského múzea v Komárne) bol prítom súčasťou aktuálnej výstavy a medzi návštevníkmi vzbudzoval obzvlášť veľkú pozornosť. Naopak, vďaka realizácii výstavy sa podarilo sprístupniť verejnosti podstatnú časť nálezov z pohrebiska z doby halštatskej odkrytého v polohe Ragoňa pri Nových Zámkoch, ktoré sa pred vyše dekadou vďaka Susanne Stegmann–Rajtárovej (Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre) dočkali aj kompletného odborného spracovania.

Návštevníci mali na výstave nevhodnú možnosť obdivovať originály unikátnych keramických a kovových artefaktov, ktoré sú reprezentatívnymi výrobkami svojej doby a vo svete (nielen) slovenskej archeológie patria dnes už medzi ikonické nálezy častokrát zobrazované v najrôznejších vedecko-popularizačných prácach. Ide napríklad o jediný celistvo zachovaný a sugestívne zdobený bronzový nôž z popolnicového pohrebiska zo záveru doby bronzovej v Chotíne II objavený ešte v roku 1911. Z rovnakej nekropoly bola k videniu i jedinečná zoomorfna scacia nádoba na nôžke či nádoba v tvare topánky so zvýraznenými prvkami obuvi. Ďalej to bol súbor bronzových súčastí „kimerskeho“ konského postroja z depotu zo Santovky, ako aj kompletný sortiment hrobového keramického servisu z doby halštatskej zo žiarovej nekropoly v Nových Zámok. Z mladšieho obdobia treba uviesť železné bojové nože, sekeromlaty, kopije a typické hroty šípov vekerzugskej kultúry z birituálneho pohrebiska v Chotíne I. Z tejto lokality boli rovnako vystavené charakteristické nálezy, akými sú železné zubadlo s bočnicami, postriebrené hadovité záušnice a v neposlednom rade tiež hlinené prasleny a pečatidlá (pintadery) s geometrickým motívom. Treba podotknúť, že mnohé z artefaktov boli iba kvôli príprave tejto výstavy vyňaté z „útroba“ depozitárov, pretože nie sú bežne súčasťou stálych expozícií múzeí, ktoré ich majú vo svojej zbierke.

Výber exponátov z neskej doby bronzovej a doby halštatskej.
Foto: J. Godiš

Na záver sa chcem srdečne poďakovať riaditeľom a príslušným kurátorom z Podunajského múzea v Komárne (J. Csütörtöky, M. Gere) a Tekovského múzea v Leviciach (H. Baliová, P. Pleva), ktorí ochotne zapožičali vzácne nálezy zo svojich zbierok a tým vôbec umožnili zrealizovať túto archeologickú výstavu.

Jakub Godiš

Výstava „10 rokov výskumov a obnovy hradu Gýmeš“

Dňa 10. 5. 2023 sa v Múzeu v Zlatých Moravciach konala vernisáž výstavy 10 rokov výskumov a obnovy hradu Gýmeš. Výstava vznikla v spolupráci Ponitrianskeho múzea v Nitre, Archeologického ústavu SAV, v. v. i. a Občianskeho združenia Castrum Ghymes. Vernisáž bola spojená s tromi prednáškami o výskumoch a obnove hradu Gýmeš. Prvý vystúpil Martin Bóna, ktorý veľmi zaujímavým informoval o histórii hradu a jeho stavebnom vývoji od polovice 13. storočia až do konca 17. storočia. Následne Mário Bielich odprezentoval archeologické výskumy na hrade a na základe objavených artefaktov osvetlil život na hrade v stredoveku a novoveku. Blok úvodných prednášok uzavrel podpredseda Občianskeho združenia Andrej Košut, ktorý stručne informoval o vzniku združenia a postupnej obnove hradnej zručaniny. Nakoniec prezentoval aj ambiciózne ciele do budúcnosti

Vernisáž bola spojená s tromi prednáškami o výskumoch a obnove hradu Gýmeš

(obnova hlavnej veže a kaplnky sv. Ignáca). Následne výstavu oficiálne otvorila riaditeľka Ponitrianskeho múzea P. Žáčiková. Na výstave boli prezentované archeologické nálezy z 5 rokov výskumov na hrade a 10 rokov stavebnej obnovy realizovanej občianskym združením. Na základe nájdených artefaktov bol osvetlený život na neskorostredovekom a novovekom hrade. Pozornosť bola zameraná na mince, militárie, súčasti konského postroja, stavebné konštrukcie a ďalšie drobné predmety. Samostatnú skupinu nálezov tvorila gotická a renesančná keramika ako aj gotické (heraldické motívy) a renesančné kachlice (motívy Ukrižovania, Vzkriesenia). Predstavená bola aj najstaršia hlinená jednodielna fajka zo 17. storočia s výzdobou vo forme fúzatého muža. Ďalšiu skupinu nálezov tvorili kamenné artefakty (balustrády kamenného schodiska, fragmenty červeného mramoru z kaplnky). Návštevníci mohli nazrieť aj do kuchyne obyvateľov hradu a do obsahu ich jedálneho stola. Vo vrstvách zo 17. storočia sa nám archeologickým výskumom podarilo doložiť kosti moriaka. V 19. storočí sa pod hradom Gýmeš položili základy moderného poľovníctva. Je zaujímavé, že sa nám to podarilo zachytiť aj v nálezoch. Z hradu pochádzajú kosti daniela škrvnitého. Boli prezentované aj stopy turizmu a vandalizmu na hrade v 19. storočí (fragmenty sklenených fliaš zo začiatku 20. storočia a kresby ceruzkou na kamenných artefaktoch zo začiatku 19. storočia). Ďalšia časť výstavy prezentovala stavebno-historický vývoj hradu a jeho obnovu. Občianske združenie pôsobí na hrade Gýmeš od novembra 2011. Počas ich činnosti sa nám podarilo začať s konzerváciou či čiastočnou obnovou vybraných objektov hradnej zručaniny. Na výstave boli prezentované jednotlivé stavebné zásahy. Na hrade pravidelne prebieha zber a odvoz odpadkov po návštevníkoch, odstraňovanie náletovej zelene, kosenie, hroblenie kameňa, údržba chodníkov a mnohé ďalšie činnosti, ktoré popri konzervácii murív napomáhajú k zvýšeniu komfortu a bezpečnosti návštevníkov hradnej zručaniny. Združenie tiež vydáva a distribuuje medzi návštevníkov rôzne propagačné materiály a suveníry ako sú brožúra o hrade, pohľadnice, magnetky a podobne. Aktívne tiež propaguje hrad prostredníctvom webovej stránky (hradgymes.sk) či na sociálnych sieťach. Na otvorení sa zúčastnilo viac ako 50 pozvaných hostí. Výstava trvala od 10. mája do 12. septembra 2023 a počas svojho trvania prilákala stovky obdivovateľov histórie hradu Gýmeš.

Mário Bielich

Výstava „Ako sa žilo v 4. tisícročí pred Kristom v Trnave a okolí?“

Výstava „Ako sa žilo v 4. tisícročí pred Kristom v Trnave a okolí?“ približuje malým i veľkým návštevníkom tajomný svet ľudí z doby medenej. Má niekoľko interaktívnych súčastí zameraných na detského diváka. Návštevníci sa napríklad dozvedia akým spôsobom sa pred tisícročiami vyrábali nástroje, ako sa ľudia obliekali, ale aj z čoho pozostávala ich strava. Spoznajú tajomstvo spracovania prvých kovov – zlata a medi. Výstava predstavuje nielen život ľudí v praveku, ale aj ako zomierali či aké mohli mať predstavy o posmrtnom živote.

Autorkami konceptu výstavy sú Anna Bajanová (SNM-Archeologické múzeum v Bratislave) a Jana Mellnerová Šuteková (v súčasnosti Múzeum mesta Bratislavy, Inštitút na výskum kultúrnej krajiny, o. z.). Výstava „Ako sa žilo v Bratislave v 4. tisícročí

Plagát k výstave v Trnave

Autori výstavy Jana Mellnerová Šuteková, Andrej Sabov, Anna Bajanová

pred Kristom. Zostúp s nami do medenej doby“ mala svoju premiéru v roku 2018 v SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave. Od apríla 2022 do februára 2023 bola výstava v novom šate otvorená v Malokarpatskom múzeu v Pezinku a niesla názov „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi v 4. tisícročí pred Kristom?“ (v spoluautorstve s Lenkou Choma Soročinovou, prezentované boli archeologické nálezy z Pezinka i Malých Karpát; pozn. redakcie: pozri Informátor 33, 1-2, 2022, s. 49). V roku 2023 výstava doputovala, opäť v pozmenenej podobe, do Západoslovenského múzea v Trnave, ktoré jej hlavný koncept obohatilo o ďalšie predmety a originálne archeologické nálezy z eneolitu (doby medenej) nájdené v regióne. Scénická architektúra v autorstve architekta Dušana Mellnera vtiahne návštevníka do tajomného sveta pravekých rituálov. Vernisáž sa konala 3. augusta 2023 a výstavu máte možnosť navštíviť do novembra 2024. V Trnave je jej súčasťou prezentácia originálnych archeologických náleзов zo zbierkového fondu Západoslovenského múzea v Trnave, ktoré pripravil archeológ Andrej Sabov. Ide o predmety z viacerých lokalít z okolia Trnavy, najmä keramika, kamenné nástroje a najstaršie kovové predmety z tohto územia (medený sekeromlat a sekerka). Zaujímavým obohatením výstavy v Trnave je prezentácia lokálneho nálezu eneolitického hrobu.

Andrej Sabov

Výstava „Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja“

Dňa 13. 9. 2023 sa v Tribečskom múzeu v Topoľčanoch otvorila výstava „Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja“. Výstava vznikla v spolupráci Tribečského múzea v Topoľčanoch, Archeologického ústavu SAV, v. v. i., Občianskeho združenia Castrum Ghymes, Katedry archeológie UKF v Nitre a Filozofickej fakulty UK v Bratislave.

Na výstave boli prezentované hrady pohoria Tribeč – Čierny hrad (výskum Filozofickej fakulty UK v Bratislave), hrad Gýmeš (výskum AÚ SAV v Nitre), hrad Hrušov (výskum AÚ SAV v Nitre), hrad Oponice (UKF Nitra) a Živánska veža. Výstava sa skladala z modelov hradov od I. Fintu z ich vrcholného obdobia čiže z renesancie, čo trochu nekorešpondovalo s názvom výstavy. Autor výstavy P. Gábor sa snažil odprezentovať najvýznamnejšie neskorostredoveké nálezy z predmetných hradov. Ide najmä o najpočetnejšie nálezy keramiky, kachlíc a hlinených fajok. Najlepšie zachované gotické nádoby pochádzajú z hradu Gýmeš – ide najmä o hrncovité nádoby s obežnými líniami a o zlomky zásobníč. Samostatnú skupinu predstavujú neglazované kachlice s heraldickým motívom leva, ktorý sa spája s bratrickým pôsobením na Požitaví. Ďalšiu skupinu nálezov tvorili drobné predmety – najmä militárie, železné stavebné kovania a súčasti odevov. Medzi diaľkovými zbraňami dominujú najmä hroty šípov s trňom alebo tuľajkou. Výstava bola doplnená aj o 10 posterov, ktoré podávajú základné informácie o jednotlivých hradoch. Častými návštevníkmi boli najmä základné a stredné školy z Topoľčian a blízkeho okolia.

Výstava bola otvorená od 13. 9. do 15. 11. 2023 a počas svojho trvania prilákala desiatky obdivovateľov histórie hradov v pohorí Tribeč.

Mário Bielich

Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja

Od 13. septembra do 15. novembra 2023 sa v priestoroch Tribečského múzea v Topoľčanoch konala výstava nazvaná „Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja“. Jej cieľom bolo návštevníkom priblížiť každodenný život na vybraných opevnených stavbách Nitrianskeho kraja v období vrcholného a neskorého stredoveku postavených alebo prestavovaných v čase existencie gotického architektonického štýlu.

Časť výstavného priestoru venovaná hradu Gymeš. Foto: P. Kucha

Gotický sloh bol umelecký štýl, ktorý nasledoval po románskom slohu približne od polovice 12. storočia (vo Francúzsku) do konca 15. storočia (v strednej a severnej Európe). V porovnaní so strohým a jednoduchým charakterom predošlej doby sa nielen v architektúre, ale postupne aj v sochárstve a maliarstve objavoval čoraz väčší cit pre detail a snaha o precíznejšie znázornenie skutočnosti. V tomto období vrcholného a neskorého stredoveku zohrávalo terajšie Slovensko kľúčovú úlohu v rámci Uhorska. V období vrcholného stredoveku v rokoch 1241 – 1242 vtrhli do Uhorska Mongoli (Tatári) pod vedením Batuchána a dva roky tu pustošili, rabovali, chytali ľudí aj dobytok. Kamenné hrady však nedobýli, preto sa kráľ Belo IV. po ich odchode rozhodol budovať po celom kráľovstve strážne hrady, ktoré chránili hranicu aj vnútrozemie. Najvyššia koncentrácia hradov je z uhorských území práve na Slovensku. Koniec tohto obdobia bol v znamení takzvanej feudálnej anarchie, kedy dva mocné rody – Omodejovci na východnom Slovensku a Matúš Čák Trenčiansky na západnom Slovensku – ohrozovali integritu kráľovstva a správali sa na svojich územiach ako zvrchovaní vládcovia. Následne počas vlády Karola Róberta z Anjou a jeho následníka Ľudovíta Veľkého už v období neskorého stredoveku došlo k stabilizácii vývoja, magnáti boli pacifikovaní, rozvíjal sa obchod, remeslo a baníctvo. Štrnásťe storočie tak bolo zlatým vekom Slovenska v stredoveku, kedy sa budovali ďalšie hrady, kostoly a kláštory. V 15. storočí, po smrti Ľudovíta, nasleduje obdobie boja o trón, pričom víťazne z neho vychádza Žigmund Luxemburský, ktorý hneď po zabezpečení situácie v Uhorsku odchádza bojovať proti husitom do Čiech. Po jeho smrti sa nepokojná situácia opakuje a na Slovensko prichádzajú bratrci (ako zástupcovia nedospelého

kráľa Ľadislava Pohrobka), ktorí okrem skazy prinášajú aj písomnú češtinu. Stabilizácia pomerov nastáva až počas vlády Mateja Korvína v polovici 15. storočia. Po tomto krátkom období pokoja prichádza vláda dvoch posledných uhorských kráľov Ľadislava II. a Ľudovíta II. z rodu Jagelovcov, kedy feudálna anarchia dosiahla najväčšie rozmery.

Pozornosť výstavy „Gotické opevnené stavby Nitrianskeho kraja“ je upriamená na päť stavieb tohto regiónu postavených alebo prestavovaných v čase gotiky. Na výstave je tak na základe vystavených modelov a predmetov prezentovaný život na hrade Gymeš, na Oponickom hrade, na Čiernom hrade, na hrade Hrušov a v Živánskej veži. Celá výstava je doplnená archívnymi dokumentmi, publikáciami, článkami, fotografiami a posterami.

Zrúcanina hradu Gymeš sa nachádza na strmom kremencom kopci Dúň (514 m n. m.) na južnom svahu pohoria Tribeč, zhruba 5 km na sever od obce Jelenec (Gymeš). Dodnes sú z hradu zachované časti obvodového muriva, konštrukcie hradných budov a opevnenia. Z archeologického hľadiska sa o hrad začali bádatelia zaujímať dosť neskoro až v roku 1998, kedy tu kvôli zistenému nelegálnemu výkopu v severnom kúte hradného kostola svätého Ignáca prebehol povrchových zber a následný menší sondážny výskum. V súčasnosti sa historicko-archívny výskum venuje Ján Lukačka a Miroslav Eliáš a architektonicko-historickému výskumu Martin Bóna, ktorý publikoval početné čiastkové štúdiá o stavebnom vývoji hradu a je aj autorom stručnej brožovanej monografie o Gymeši. Hrad dal postaviť pravdepodobne v rokoch 1253 – 1270 na mieste starého hradiska Ondrej z rodu Ivankovcov, účastník bitky pri rieke Slaná, a ako jeden z mála hradov bol opustený až v polovici 19. storočia. Zrúcanina Oponického hradu sa nachádza na západnom výbežku pohoria Tribeč nad obcou Oponice. Dodnes je z hradu zachovaná obvodová hradba obkolesujúca hradné jadro, ktorého predhradie je tvorené širším parkánom. Prvý archeologický prieskum priamo na hrade prebehol v roku 1981 pod vedením Alexandra Ruttkaya. Najnovší systematický výskum vyvolaný plánovanou pamiatkovou obnovou hradu realizuje od roku 2015 pod vedením Dominika Repku Katedra archeológie UKF v Nitre. Prvá písomná zmienka o hrade pochádza z roku 1300, pričom za zakladateľov a prvých vlastníkov hradu sa považujú Čákovci. Zánik hradu je datovaný rokom 1645, kedy majitelia hrad definitívne opustili a presťahovali sa do podhradia. Menšia zrúcanina Čierneho hradu sa nachádza v pohorí Tribeč, 13 km severne od Zlatých Moraviec nad obcou Zlatno. Do dnešných dní sa z hradu zachovali zvyšky stavieb situovaných v priestore hradného jadra, veža a budova na severnom okraji. V roku 2005 sa pod vedením Michala Slivku uskutočnil na hrade prvý archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely. Z posledného obdobia sa hradu v roku 2016 venoval Peter Barta, v roku 2017 bol hrad fotogrametricky zameraný a posledným výskumom tu bol odkryt hradnej veže z rokov 2020 a 2021 pod vedením Petra Bistáka. Hrad bol postavený s najväčšou pravdepodobnosťou na pravom hradisku (zo staršej doby bronzovej), na základe dispozície niekedy v polovici 13. alebo začiatkom 14. storočia predkami Bášu (Baasu). Na základe nálezového materiálu možno predpokladať, že hrad zanikol na prelome 14. a 15. storočia. Zrúcanina hradu Hrušov sa nachádza na kremencovom vrchu Skalka nad cestou z Topoľčianok do Skýcova, v katastrálnom území obce Hostie. Napriek tomu, že hrad je ruinou, celkovo je vo veľmi dobrom stave a je z neho zachovaná dosť veľká

časť. Z archeologického hľadiska sa prvýkrát o hrad zaujímali odborníci až v neskoršom období druhej polovice 20. storočia, kedy tu bol vykonaný menší povrchový zber črepov. V súčasnosti sa na hrade uskutočňujú reštaurátorské, murárske i kamenárske práce a nepretržite prebiehajú výskumy archeológov, historikov, statikov či dendrológov vedené odborníkmi v súčinnosti s OZ Leustach vedeným Stanislavou a Jozefom Blahovými. Počiatky Hrušovského hradu nie sú presne známe, no jeho stavba je datovaná do obdobia po odchode Mongolov. Koniec slávy Hrušovského hradu prinieslo protihabsburské povstanie, keď bol hrad v roku 1708 dobytý a zničený. Zrúcanina stredovekej Živánskej veže sa nachádza pri obci Jedľové Kostolany v okrese Zlaté Moravce. Dodnes sa zachovalo len torzo jej severozápadnej steny do výšky druhého poschodia. Archeologický výskum tu zatiaľ nebol vykonaný, ale pre získanie poznatkov upresňujúcich a korigujúcich dovtedajšie predstavy o vzniku a funkčnom zaradení stavby bol dôležitý architektonicko-historický a dendrochronologický výskum z roku 2009, ktorý sa uskutočnil počas konzervačných prác pod vedením Martina Bónu a Petra Bartu. Táto veža tak pravdepodobne vznikla v druhej polovici 13. storočia a patrila panstvu hradu Hrušov. Strážila významnú obchodnú cestu údolím rieky Žitavy a zanikla pravdepodobne po roku 1708 po zničení samotného hradu.

Časť výstavného priestoru venovaná hradu Hrušov.
Foto: P. Kucha

Pri tvorbe výstavy spolupracovali fotograf a modelár Imrich Finta zo Zlatých Moraviec, ktorý poskytol všetky vystavené modely a fotografie, Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre (M. Ruttkay, M. Bielich, P. Bednár), ktorý poskytol vystavené archeologické nálezy a postery z hradov Gýmeš a Hrušov, Katedra archeológie UKF v Nitre (Z. Borzová, D. Repka), ktorá poskytla vystavené archeologické nálezy a poster z Oponického hradu, Pamiatkový úrad SR (P. Bisták, P. Kmeťová, F. Jaššo, M. Horváth), ktorý poskytol archeologické nálezy a archívne dokumenty o Čiernom hrade a Katedra archeológie UK v Bratislave (M. Bóna, P. Barta), ktorá poskytla poster o Živánskej veži. Všetkým spolupracovníkom, riaditeľom a príslušným kurátorom či správcom zbierok v týchto inštitúciách, ktorí pomohli pri tvorbe výstavy, tak patrí veľká vďaka. Zo zbierok Tribečského múzea v Topoľčanoch sa na výstave použili archeologické nálezy a archívne dokumenty z Oponického hradu.

Peter Gábor

Literatúra internetové zdroje:

M. Bóna: Stavebno-historický prieskum hradu Hrušov a metodický prístup k jeho konzervácii v r. 1928-1930. *Archeologica Historica* 19, 1994, s. 215 – 227.

M. Bóna/P. Barta: Výsledky architektonicko-historického a dendrochronologického výskumu Živánskej veže pri Jedľových Kostolánoch. *Archeologica Historica* 37, č. 2, 2012, s. 391 – 399.

D. Repka/P. Sater/K. Šimunková: Archeologické nálezy z Oponického hradu. *Študijné zvesti AÚ SAV* 62, 2017, s. 181 – 206.

<https://sk.wikipedia.org>

<https://www.hrady-zamky.sk>

<https://www.slovakiana.sk>

<https://www.pamiatky.sk>

<https://www.hradoponice.com>

Výstava „Ľudia a poklady lužickej kultúry“ v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi

Putovná výstava „Ľudia a poklady lužickej kultúry“ s podtitulom severozápadné Slovensko na prelome bronzového a železného veku, ktorú záujemcovia mohli vidieť v múzeách v Martine, Oravskom Podzámku a v Žiline (viď napr. *Informátor SAS* 30, č. 1 – 2, 2019, s. 32 – 33), pokračuje pod kurátorstvom talentovanej spoluautorky D. Andreánskej v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi. Návštevníka výstavy určite potešia modely mohylového hrobu a výšinného opevneného sídliska lužickej kultúry. Jeden z ústredných motívov výstavy predstavuje rekonštrukcia pohrebnej hranice s nebožtíkom, samozrejme, v životnej veľkosti.

Rekonštrukcia pohrebnej hranice, v pozadí model mohyly lužickej kultúry v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi. Foto: T. Zachar

Zaujme tiež rekonštrukcia bojovníckeho výstroja a ženského kroja na príklade honosnej bronzovej spony a ružicového diadému. Návštevník ďalej nájde vystavenú keramikú, bronzové predmety, kadlubu na odlievanie a, samozrejme, nechýbajú ani oku lahodiace hromadné nálezy bronzov. Exponáty dopĺňajú textové a obrazové panely v slovenskom a anglickom jazyku. K dispozícii je tiež rovnomenný katalóg. Výstava bola otvorená od 25. septembra do 24. novembra 2023.

Tomáš Zachar

Literatúra:

Andreánska, D. – Both, M. – Danielová, B. – Staneková, Z. 2019: Ľudia a poklady lužickej kultúry. Severozápadné Slovensko na prelome bronzového a železného veku (People and treasures of the Lusatian culture. Northwestern Slovakia in the Bronze age and the Early Iron age). Žilina 2019.

Výstava „Nové poklady zo starého Liptova“

V septembri 2023 bola v priestoroch Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši otvorená výstava, ktorá ponúka návštevníkom múzea informácie o niekoľkých významných archeologických lokalitách a nálezoch, ktoré sa podarilo v posledných rokoch na Liptove objaviť a sčasti preskúmať. Ide o výsledok spolupráce troch sektorov: štátneho, súkromného a občianskeho. Štátne inštitúcie zastupuje Krajský pamiatkový úrad v Žiline, Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva a Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre. Na výskumných aktivitách sa podieľala a v niektorých prípadoch ich realizáciu priamo viedla súkromná spoločnosť Archeovýskum, s. r. o. Neoceniteľnú úlohu pri objavovaní a skúmaní nových archeologických lokalít zohrali členovia Spolku SEPTENTRIO, ktorý vznikol v roku 2016. Vďaka stovkám hodín strávených v teréne po celom Žilinskom kraji sa podarilo zachrániť tisíce predmetov od najstarších čias po druhú svetovú vojnu a prispieť tak k záchrane a zachovaniu archeologického kultúrneho bohatstva regiónov severného Slovenska. Nemalá časť týchto nálezov sa dostala aj do zbierok Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Autormi výstavy sú Mgr. Zuzana Šimková (SMOPaJ) a Mgr. Martin Furman, Ph.D. (KPÚ Žilina).

Napriek množstvu objavených nových lokalít a nálezov sa výber z priestorových dôvodov sústredil na sedem z nich. Časovo pokrývajú obdobie od mladšej doby kamennej až po začiatok 20. storočia. Informácie, fotografie a kresby sú tlačene na textilnom podklade veľkých rozmerov, vďaka čomu sú dobre čitateľné, viditeľné sú i detaily a panely opticky zjednocujú členitý priestor výstavnej miestnosti. Pri každej lokalite boli vybrané zaujímavosti, na ktoré bolo treba návštevníka upozorniť. Svoje zastúpenie majú krasové lokality (jaskyne, previs), refúgium, depot, mestská zástavba, nížinná osada i doklady osídlenia v náročnom horskom teréne.

Text umiestnený popri stenách miestnosti dopĺňajú trojrozmerné exponáty, inštalované v celosklenených osvetlených vitrínach sústredených v strednej časti výstavnej plochy, takže návštevník si môže poobzerať jednotlivé predmety z každej strany. Dominantu tvoria veľkorozmerné zásobnice, ktorých

Archeologické nálezy vystavené v expozícii. Foto: archív autorov

Výstava Nové poklady zo starého Liptova. Foto: archív autorov

početné fragmenty sa našli v blízkosti jaskyne Dúpnica a na lokalite Žiar-Gešková. Zreštaurovali ich odborníci z Považského múzea v Žiline Michael Daskalakis a Mgr. art. Petronela Vlhová. Pozornosť púta i bronzový depot umiestnený priamo pri vstupe do miestnosti.

Návštevníci si môžu pozrieť kamennú industriu z prvej neolitickej osady objavenej na Liptove, nádoby badenskej kultúry, nájdené v jaskyni Daniela spolu s ľudskými kosťami rozhádzanými na dne, či depot bronzových šperkov z mladšej doby bronzovej, ktorý sa našiel pred jaskyňou. Zásobnica, mazanica a rôzne železné nástroje z okolia jaskyne Dúpnica svedčia o využívaní tejto lokality v období takmer 3000 rokov. Bronzové hroty šípov a kamenné okruhliaky z Demänovskej hory dokladajú boj prebiehajúci medzi obyvateľmi refúgia a neznámymi dobyvateľmi v závere halštatskej doby. Zásobnice, poľnohospodárske a drevoobrábajúce nástroje zo Žiaru patrili osadníkom severokarpatskej skupiny, ktorí si tu v dobe sťahovania národov postavili osadu. Polotovary na výrobu falošných mincí v podobe medených plieškov a kotúčikov nájdené pod Zlatým previsom pod Končítym vrchom sú dôkazom peňazokazeckej činnosti v Nízkyh Tatrách v stredoveku. Najmladšími exponátmi sú sklenené fľaštičky, liekovky, keramické fajky, kalamáre a ďalšie nálezy objavené počas rekonštrukcie múzea, ktoré vypovedajú o jeho histórii v čase, keď bola budova využívaná ako sídlo rôznych úradov, súdov či väzenia v 19. a na začiatku 20. storočia. Väčšina vystavených predmetov pochádza zo zbierok SMOPaJ. Kamennú industriu z lokality Liptovské Matiašovce-Bochničky zapožičalo Liptovské múzeum v Ružomberku a nálezy z Demänovskej hory poskytol Pamiatkový úrad SR.

Myšlienka prezentovať verejnosti nové zaujímavé archeologické nálezy z okolia Liptovského Mikuláša vznikla už dávnejšie. Sme radi, že sa túto síce rozsahom nevelkú, no veríme, že o to zaujímavejšiu výstavu podarilo úspešne zrealizovať, a to vďaka finančnej podpore Environmentálneho fondu v rámci projektu Ekolab a Nové expozície SMOPaJ. Touto cestou si Vás dovoľujeme na výstavu pozvať. Nové nálezy zo starého Liptova môžete vidieť v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši do konca augusta 2024.

Zuzana Šimková – Martin Furman

Dve múzeá – dve nové expozície – dve úplne odlišné uchopenia dejín regiónu

Dva roky pandémie využili mnohí ľudia veľmi tvorivo. Pracovníci dvoch múzeí sa rozhodli a pripravili nové stále expozície svojich inštitúcií. Výborný počin, ktorý snáď pritiahne nielen turistov, ale najmä domáce obyvateľstvo do múzeí ako ďalších vzdelávacích inštitúcií. Za posledné roky sa totiž z múzeí stávajú veľmi dôležité miesta edukácie, čo možno len privítať. Jedným múzeom je Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, druhým je Liptovské múzeum v Ružomberku.

Stredoslovenskému múzeu v Banskej Bystrici, ktorého hlavná časť expozície sídli v Thurzovom dome, niekoľko rokov chýbala stála expozícia práve v tomto objekte. Po obnove výstavných priestorov v Matejovom dome (2009), kde sa expozícia venuje mestu Banská Bystrica, a po prenesení značnej časti výstavných exponátov, ostal Thurzov dom „zívajú“ prázdnotou. Priestory sa využívali na príležitostné výstavy. Nové vedenie múzea sa rozhodlo pripraviť novú stálu expozíciu, ktorá dostala názov „Tranzithistory“. Hlavnými koordinátormi sú Mgr. Vladimíra Luptáková a PhDr. Filip Glocko. Podľa tvorcov je cieľom výstavy priblížiť návštevníkom históriu mesta Banská Bystrica a jej okolia.

Expozícia „Tranzithistory“ v Stredoslovenskom múzeu.
Foto: H. Chorvátová

Je potrebné oceniť, že pracovníci Stredoslovenského múzea mali záujem o vytvorenie novej stálej expozície mapujúcej minulosť kraja. Prázdne priestory v Thurzovom dome rozhodne v múzeu nepôsobili príjemne. Miestnosti sú vyplnené mnohými zaujímavými exponátmi, ale spôsob, akým uchopili autori celú výstavu – stálu expozíciu, prináša veľmi rozpačité pocity. Veľmi otáznym je cieľ výstavy. Autori v tejto súvislosti uvádzajú o jej zámere: „Priblížiť návštevníkom históriu mesta Banskej Bystrice a okolia.“ Zo značnej časti je to však iba duplicitná expozícia v rámci Stredoslovenského múzea, nakoľko história mesta je

veľmi pekne zhrnutá aj v expozícii Matejovho domu. Autori si stanovili líniu rozprávania od domu k mestu a regiónu. Najskôr sa návštevník oboznámi prostredníctvom audiovizuálnych panelov s architektonickým vývojom domu/domov, ktorý dnes nesie meno Thurzov dom. Tvorcovia sa snažili využiť moderné technológie a názorne priblížiť pomocou videodokumentu stavebné premeny Thurzovho domu a jeho záchranu vďaka architektovi Alfrédovi Pifflovi, ktorý neskôr zachránil aj Bratislavský hrad. Samostatná stavba dnešného múzea je vskutku veľmi vzácnou pamiatkou a je veľmi prínosné, že tvorcovia výstavy upriamili pozornosť na architektonický vývoj domu, jeho majiteľov, skrátka na jeho mikrodejiny.

V ďalšej miestnosti by sa mal návštevník oboznámiť s najstaršou minulosťou dejín mesta Banská Bystrica. Tvorcovia zvolili pomerne inovatívne vitríny znázorňujúce archeologické vrstvy a k nim priradené nálezy, ale často len črepy alebo opracované kamene, čo však postrehne len odborník. Pre laika môžu pôsobiť ako zozbierané kamene niekde v lese, či popri cestách. Ideou tvorcov bolo upozorniť návštevníkov na rozdielnosť osídlenia v praveku v bezprostrednom okolí Banskej Bystrice. Avšak toto sa dozvedia len v prípade komentovanej prehliadky. Pri individuálnej návšteve uvedený zámer nepostrehnú. V miestnosti chýba text, ktorý by viac osvetlil rôznorodosť pravekého osídlenia na území dnešného mesta, vysvetlil výrazné rozdiely v osídlení niektorých jeho častí. Žiaľ, praveký vývoj v celom kraji sa na výstavu nedostal, hoci za posledné desaťročia archeologické výskumy priniesli mnoho zaujímavých nových objavov i poznatkov.

Autori stálu expozíciu nekoncepovali chronologicky, ale tematicky. Môže to pôsobiť inovatívne, ale pokiaľ mali zámer osvetliť „históriu mesta Banskej Bystrice a jej okolia“, zvolený koncept oklieštil možnosti vysvetľovať mnohé súvislosti. Zároveň to spôsobilo, že autori v podstate rezignovali na vývoj kraja v minulosti, čiže vývoj správy od kráľovského komitátu cez šľachtický komitát (stolicu) k župe. Návštevník sa o tom v podstate nič nedozvie. Neobjaví sa tu informácia o zväze dolnouhorských (dnes stredoslovenských) banských miest – Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Banská Belá a Ľubietová), o ohrozovaní kraja Osmanskou ríšou. Nevysvetlili, prečo neskôr získala Banská Bystrica status župného mesta. Vôbec sa nedotkli vývoja národnostnej skladby obyvateľstva mesta a celého regiónu. Zároveň absentuje akékoľvek rozprávanie o ďalších dôležitých mestách (Krupina, Filakovo) a regiónoch súčasného kraja (Gemera a Novohrad), či hradoch (Filakovo, Pustý hrad, Čabrad) alebo pevnostiach v boji proti Osmanom, ktoré patria v súčasnosti do Banskobystrického kraja. Návštevník objaví len strohú charakteristiku súčasnej situácie s počtom okresov, miest a obcí. Chýba skrátka akákoľvek snaha o vysvetľovanie dejinných súvislostí.

Žiaľ, objavujú sa aj obsahové chyby. V expozícnej časti *Cesty prospektorov* informačný panel oboznamuje, že zámerné vyhľadávanie surovín začína až v eneolite. Rôzne suroviny – kameň na výrobu nástrojov či oker – boli vyhľadávané už v mladšom paleolite, snáď len medenú rudu mohli začať vyhľadávať až v eneolite. Autori sprievodných textov si akoby neuvedomovali podstatné detaily dôležité pre pochopenie zmien, ktoré sa v minulosti udiali a posúvali vývoj dopredu. V miestnosti *Cesty prospektorov* je návštevník v podstate zahltený mnohými artefaktami v malých vitrínach, a to je asi tak všetko. Zaplniť expozíciu miestnosť *Cesty k mestu* historickým nábytkom z prelomu 19. a 20. storočia je síce naoko pekné, ale nič vysvetľujúce. Cesty

Expozícia „Tranzithistory“ v Stredoslovenskom múzeu. Foto: H. Chorvátová

k mestu sa formovali pred rokom 1255, ale okolnosti udelenia privilégií mestu Banská Bystrica sú spomenuté veľmi stroho.

V expozícii sa objavujú mediálne pulty, kde si môže návštevník pozrieť niektoré podrobnosti. Avšak znovu chýba nejaké konkrétne prepojenie, alebo sú často zaplnené len rôznymi fotografiami bez bližšieho vysvetlenia. Ak sa objavia podrobnejšie texty, nemajú zvolenú vhodnú formu, sú veľmi zle čitateľné, nakoľko zvolená forma v podobe listu A4 s písmom Times New Roman 12 odradí aj vážnejších záujemcov. Navyše boli mnohé texty zaťažené aj gramatickými chybami. Doplňujúce informácie k niektorým exponátom si môže návštevník získať prostredníctvom QR kódov.

Liptovské múzeum volí k novej stálej expozícii úplne inú cestu. Postupuje zaradom systematicky a pridrža sa chronologickej línie. V roku 2019 otvorilo novú stálu expozíciu venovanú praveku (recenziu na výstavu si môžete prečítať tu: <https://www.archeologienadosah.cz/literatura/recenze/za-pravekou-minulostou-severneho-slovenska>). V roku 2022 predstavilo nasledujúce obdobie stredoveku s presahom do novoveku. Hlavnými tvorcami expozície sú PhDr. Karol Dzuriak, Mgr. Simona Sliacka a Mgr. Rastislav Molda, PhD. Tým, že autori mali zámer celú stálu expozíciu poňať chronologicky, dovoľuje im to špecializovať sa v rámci jednotlivých období aj na jednotlivé témy – hrady, mestá a pod., čo umožňuje návštevníkom dané obdobie pochopiť komplexnejšie.

Začiatok novej expozičnej časti je zameraný na obdobie včasného stredoveku až cca po začiatok 14. storočia, keď osídlenie ostáva už viac-menej stabilizované. Autori sa snažili podľa najnovších poznatkov predstaviť postupné zahusťovanie osídlenia Liptova. Pozornejší návštevník môže s pomocou podrobných máp skúmať, ktoré osady sa zmenili na mestečká, a ktoré zanikli. Autori postupovali podobne ako v expozícii venovanej praveku – sústreďovali sa aj na nové poznatky, ktoré získali v priebehu posledných dvoch desaťročí.

Obdobie stredoveku sa autori snažili predstaviť pomocou fenoménov, ktoré boli dôležitou súčasťou formovania stredovekého Liptova. Jedným z hlavných subjektov stredovekých dejín sú hrady. Autori aj na podklade hradov vysvetľujú vývoj správy na Liptove. Najskôr Liptov patril pod správu Pustého

hradu a neskôr, po vzniku samostatného šľachtického komitátu (stolice) a vybudovaní hradu Liptov, prechádza správa územia pod spomínaný hrad. Neskôr v regióne vznikajú ešte hrady Likava a Hrádok. Návštevník si vďaka modelu hradu Likava môže vytvoriť konkrétnu predstavu. Vo vitrínach si návštevníci môžu prezrieť artefakty spojené s materiálnou kultúrou hradov – brnenia, zbrane, keramiku i kachlice. Osobitnú pozornosť autori venovali Jánovi Korvínovi, synovi kráľa Mateja Korvína. S osobnosťou Jána Korvína Liptovská stolica výrazne presiahla za súčasné regionálne hranice a dotkla sa až Jadranského mora. Najnovšie sa návštevníkom Ján Korvín prihovorí sám so svojím príbehom, a to prostredníctvom smart prvku, ktorý obraz Jána Korvína rozhovoril.

Plynulo od hradov prešli autori k vysvetleniu stoličnej správy na Liptove a predstaveniu najvýznamnejších stredovekých rodov (napr. Pongrácz, Okolicsányi, Szent-Iványi atď.). Nielen kraj okolo Banskej Bystrice, ale aj Liptov žil v stredoveku baníctvom. Trvalo síce krátko, ale predsa malo vplyv na región a v čase pôsobenia banskobystrickej Thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti zasahovala jej činnosť až sem. Záujem však mala o prenájom lesov a následnú výrobu dreveného uhlia. V stredoveku zohrávali najmä slobodné a privilegované mestá veľmi dôležitú rolu. Návštevníci sa oboznámia s dôležitými mestami na Liptove a ich úlohou v súdnictve.

Kresťanské náboženstvo a cirkev boli výrazným činiteľom v stredoveku. Ich úloha bola dlho pre spoločnosť zásadná. Návštevníci sa môžu v expozícii oboznámiť s drobnými sakrálnymi artefaktami ako odevy alebo liturgické predmety. Jeden z najkrajších oltárov z Liptovskej Mary môžu návštevníci obdivovať len na reprodukcii, inak ju môžu vidieť v Maďarskom národnom múzeu. Vzácné gotické pamiatky z regiónu si návštevníci múzea môžu pozrieť v samostatnej výstavnej expozícii.

Vitríny s exponátmi boli v súlade so sprievodnými textami. Texty sú pomerne rozsiahle, ale napísané veľmi dobrým vysvetľujúcim a rozprávačským štýlom. Okrem klasických vitrín a textov získajú návštevníci ďalšie informácie vďaka dotykovému stolu – tabletu. Ten autori naplnili informáciami k rôznym témam ako historické mapy, stredoveké listiny, erby zemianskych rodov Liptova (Ilešháziovci, Rakovskí atď.), sakrálné umenie, knižnice

liptovských zemanov, Liptovský hrad a historické vojenstvo Liptova. Texty v „tablete“ sú vďaka veľkému písmu dobre čitateľné a sprevádzané mnohými graficky dobre pripravenými obrázkami. Záujemca o históriu si v Liptovskom múzeu v Ružomberku nájde mnoho zaujímavých informácií a získa komplexnejší pohľad na dejiny nielen Liptova, ale aj širšieho okolia. Jediným nedostatkom, ktorý je však možné doplniť, sú chýbajúce texty v angličtine, prípadne v ďalších jazykoch ako maďarčina či nemčina.

Dve múzeá – dve nové expozície – ale úplne odlišné uchopenie prezentácie dejín regiónu. Liptovské múzeum nepodľahlo módnemu trendu – minimum textu a popisov a vďaka tomu sa záujemcovia o dejiny veľa dozvedia. Najmä však mali snahu návštevníkom porozprávať dejiny regiónu, ako sa začal formovať vo včasnom a najmä vo vrcholnom stredoveku. Výsledkom je výstava, kde si aj laik dokáže vytvoriť určitú predstavu o vývoji Liptova, jeho dôležitých hradoch, mestách, osobnostiach, umení a ich vzájomnom prepojení.

Stredoslovenské múzeum sa rozhodlo minimalizovať text a popisky. Predovšetkým však chýba akákoľvek premyslená koncepcia. Prvotná myšlienka od domu k mestu a kraju nebola vôbec naplnená. Nedá sa tiež nespomenúť zásadný vnútorný rozpor novej expozície „Tranzithistory“. Na jednej strane sa snažili byť moderným múzeom 21. storočia, na strane druhej kurátori tvrdia, že „nová expozícia Tranzithistory je v určitom zmysle reminiscenciou a moderným návratom k historicky prvej spoločenskovednej expozícii História stredného Slovenska vtedajšieho Krajského múzea v Banskej Bystrici z roku 1958“. (pozri tu: <https://www.bystricoviny.sk/historia-2/stretnutia-s-minulostou-cesta-k-novej-expozicii-tranzithistory-v-thurzovom-dome/>). Hlásiť sa k expozícii z roku 1958 považujem za veľmi nešťastné, nakoľko vtedajší politický systém sa snažil tvrdo potierať mnohé fenomény z minulosti a vyzdvihoval najmä vzbury a sociálnu nerovnosť minulých časov. Ostatne tie mnohé javy, ktoré v minulosti postupne formovali našu súčasnosť (náboženstvo, umenie, vývoj správy, hrady), chýbajú aj v súčasnej expozícii. Zatiaľ sa javí nová stála expozícia „Tranzithistory“ Stredoslovenského múzea premárnenou príležitosťou.

Hana Chorvátová

Medzinárodné aktivity

Interdisciplinárna exkurzia po archeologických pamiatkach, múzeách, galériách a lokalitách UNESCO na strednom Dunaji v Rakúsku

Interdisciplinárna exkurzia po archeologických pamiatkach, múzeách, galériách a lokalitách UNESCO na strednom Dunaji v Rakúsku sa uskutočnila od 7. – 10. septembra 2023. Exkurziu, bohatú na účasť múzejníkov, kurátorov galérií, kunsthistorikov, informatikov, ale v prvom rade archeológov, sa podarilo uskutočniť vďaka podpore Fondu na podporu umenia, rakúskeho komitétu ICOM, Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre a Ústavu technológií a inovácií.

Prvý deň sme začali návštevou múzea MAMUZ v *Mistelbachu* (Dolné Rakúsko), kde sme si pozreli aktuálnu výstavu *Die Kelten/Kelti*. Kurátor výstavy profesor Peter Trebsche (Univerzita Innsbruck) na výstave prezentoval aj významné nálezy zo susedných krajín, Česka a Slovenska, ako aj Nemecka, Slovinska, Chorvátska a Maďarska. Slovenské národné múzeum-Historické múzeum zapožičalo nálezy z Bratislavského hradu, mosadzný ingot, zvon a ukážky rímskych dlažieb a omietok z 1. storočia pred n. l. Prostredníctvom vizualizácie keltsko-rímskej stavby I sa návštevníci mohli dozvedieť bližšie informácie o týchto významných nálezoch z neskorej laténskej doby. Archeologický ústav SAV, v. v. i. poskytol originálne nálezy z germánskeho kniežacieho hrobu zo Zohoru. Keďže účastníkov exkurzie bol plný autobus, tak boli rozmanité aj záujmy. Mnohých zaujala stála susedná expozícia venovaná rakúskemu umelcovi Hermanovi Nitschovi. Umelec zomrel minulý rok vo veku 83 rokov, bol súčasťou „akcionistov“, radikálneho avantgardného hnutia 60. rokov. Tento rakúsky „enfant terrible“ sťahoval zvieracie mŕtvolky z kože, zväzoval nahé ľudské telá a pri svojich dielach používal krv, blato a moč. Azda najviac sa preslávil svojim dlhoročným divadlom „Mystérium orgii“, ktoré ukazovalo zabíjačky a náboženské obete. V podstate táto výstava celkom s výstavou o Keltoch korelovala. V múzeu nás privítali archeológovia Christoph Mayer a Monika Winter. Monika nás následne previedla po archeologickom skanzene v neďalekom *Asparn an der Zaya*, kde pôsobí ako kováčica. Skanzen vznikol začiatkom sedemdesiatych rokov na ploche 2 ha, kde pre experimentálne účely postavili repliky stavieb z praveku od neolitu po dobu laténsku. Celoročne tu organizujú experimentálne tavby železnej rudy a skla, vypaľovanie keramiky v hrnčiarskych peciach, ako aj iné pokusy akým je napríklad pečenie chleba v chlebových peciach. V októbri sa v parku pravidelne koná tzv. Noc keltských ohňov (www.mamuz.at). Na mieste pôvodného vodného hradu z 13. storočia vznikol v 17. storočí zámok, v ktorom je dnes umiestnená veľmi zaujímavá archeologická expozícia týkajúca sa experimentálnej archeológie. Za úspech treba považovať skutočnosť, že si stále miesto v expozícii našiel aj film Danice Staššikovej Štukovskej o tavení skla na workshopoch v Hanušovciach nad Topľou.¹

Z Asparnu sme sa presunuli k Dunaju poznávať rakúske rímske pamiatky zapísané v roku 2021 spoločne so slovenskými vojenskými tábormi v Iži pri Komárne a Gerulate (Bratislava-Rusovce) do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Prvou rímskou zastávkou bývalej rímskej provincie Norikum bol *Tulln*, kde sa pôvodne nachádzal rímsky jazdecký tábor *Comagena*. Kamenný kastel na prelome 1. až 2. storočia postavila *ala I Comagenorum*, ktorá tu bola umiestnená až do 3. storočia. Jazdecká jednotka bola pomenovaná podľa malého kráľovstva *Comagena* v severnej Sýrii, kde vládol Antiochos IV., ktorý podporoval cisára Tita v židovskej vojne. K strednému Dunaju došla pravdepodobne z Egypta za vlády cisára Domitiána. V neskorej antike bol v *Comagene* aj prístav dunajskej flotily. Navštívili sme archeologické múzeum a pozreli si aj súčasť opevnenia rímskeho tábora in situ. *Tulln* je spojený aj so slávnou germánskou ságou *Pieseň o Niebelungoch*. Práve v týchto miestach pri Dunaji sa v roku 453 zosobášil hunský vodca Attila s burgundskou princeznou *Kriemhildou*, čo pripomína bronzové súsošie od rusko-rakúskeho sochára Michaila Nogina. Sochár je aj autorom bronzovej jazdeckej sochy *Marka Aurélia*, kópie tej slávnej z rímskeho Kapitulu. Na záver sme sa pokochali románskym karnerom

¹ Film finančne podporila SAS pri SAV v roku 2021.

z 13. storočia, ktorého lievikovitý skvostný portál nás doslova vtiahol dovnútra. Karner s jedenásťuholníkovým pôdorysom bol postavený normanskou stavebnou hutou na objednávku posledného panovníka z rodu Babenbergovcov Friedricha II. Táto stavebná huta postavila napríklad aj benediktínsky románsky kostol a karner v Jáku pri Szombathely v Maďarsku. V interiéri sú rekonštruované nástenné maľby zobrazujúce Krista Pantokratora, Archanjela Michaela zabíjajúceho draka, svätú Katarínu, cyklus múdrych a hlúpych panien z Matúšovho evanjelia, ako aj množstvo iných výjavov zo Starého a Nového zákona.

Ďalšou zastávkou bol auxiliárny kastel Augustianis v *Traismaueri* a kastel Favianis v *Mauterne* pri Kremse. Traismauer je okrem Viedenskej (tzv. rímskej) brány *Porta principalis dextra*, neskororománskej podkovovitej veže a hradieb známe aj kostolom sv. Martina, v ktorom bol pokrstený knieža Pribina arcibiskupom Adalrámom v roku 833. Na miestnom cintoríne je hrob obetí z 2. svetovej vojny. Sú tu pochovaní bývalí obyvatelia Bratislavy, ktorých evakovali loďou Medzinárodného Červeného kríža na jar 1945, ale, žiaľ, sa stali obeťami náletu amerických bombardérov. V Mauterne nás privítal archeológ Rímskeho múzea Philipp Stabentheiner, ktorý nám pripravil krásnu a zaujímavú podvečernú prechádzku dokonale zachovanými rímskymi hradbami Mauternu. Informoval nás aj o nových výskumoch, ktoré prebiehali neďaleko hradieb, a dozvedeli sme sa zaujímavosti zo života svätého Severína, svätca, ktorý žil v Tullne aj v Mauterne. Severín zomrel 8. januára 482 v Mauterne. Po nútenom odchode Rimanov o pár rokov neskôr zobrali mníši jeho pozostatky do Itálie, pochovaný je vo Frattamaggiore pri Neapole. Kniha popisujúca jeho život – *Vita Sancti Severini* od opáta Eugippiusa zo 6. storočia – je dôležitým svedectvom života na hranici Rímskej ríše v čase jej zániku. Spomínajú sa v nej aj vinohrady a pestovanie viniča už od čias cisára Proba v 3. storočí. Bol to dobrý úvod do oblasti Wachau, známej práve krásnymi vinicami na terasovitých svahoch povodia Dunaja. Náročný deň sme uzavreli v Kremse na dobrej večeri v miestnej pivárni pri Steinertor.

Na druhý deň nás čakala oddychová plavba po Dunaji s prehliadkou *UNESCO lokality Wachau*. Ráno nás privítala Elke Keller, predstaviteľka ICOM Austria. Loďou MS Dürnstein sme sa najprv zastavili v malebnom mestečku *Dürnstein*, kde sme si poniektorí urobili výstup k ruinám hradu, v ktorom bol väznený anglický kráľ Richard Levie srdce. Zúčastnil sa v 12. storočí tretej križiackej výpravy. Keďže sa nepohodol s rakúskym markgrófom z dynastie Babenbergovcov, pri návrate ho uväznili na hrade, ktorý sa vyníma nad mestom. Podľa legendy ho zachránil jeho panoš trubadúr Blondel, zaspieval pieseň, ktorú obaja poznali, a kráľ mu z väzenia spevom odpovedal. Navštívili sme aj barokový skvost, kláštor augustiniánov a kostol Nanebovstúpenia Panny Márie. Kostolná veža sa svojou modrobielou fasádou nad Dunajom skvie doďaleka. Prepoš Hieronymus Übelbacher (1710 – 1740) dokázal vynikajúcim spôsobom prepojiť ducha a vieru do reči architektúry. Presne v tomto duchu sme si pozreli výstavu, ktorá nás prinútila zastaviť sa a porozmýšľať nad dobrom, krásou a pravdivosťou, teda témami, ktoré sú dnes veľmi aktuálne.

Poobede sme sa plavili na Dunaji až po benediktínsky kláštor v *Melku*. Slnecnú plavbu na peknom modrom Dunaji sme si spríjemnili chutnými viedenskými rezňami a pohárikom kvalitného veltlínskeho vína a rizlingu z wachauských vinohradov. Po ceste sme sa kochali malebnými mestečkami, terasovitými vinicami, marhuľovými sadiami a hradmi ako sú Spitz an der Donau, hrad Aggstein, opevnený Kostol sv. Michala a iné.

Po návrate do Kremse sme ešte navštívili sídlo Pamiatkového úradu (Bundesdenkmalamt), ktoré sídli v gotickom hrade *Gozzoburg*. Napriek neskorým podvečerným hodinám nás prijala a sprevádzala, a to veľmi zaneietené, Brigitte Urabl, archeologička t. č. na materskej dovolenke. Pokým nám robila dôkladný výklad, ktorý skvelo tlmočili kurátor SNG Dušan Buran a Luboš Novotný, a poukazovala nám nádherné stredoveké fresky, jej manžel strážil malé bábätko v kočíku.

Spoločná fotografia na mieste nálezu Willendorfskej venuše. Foto: J. Hamšíková

Na krátkej prednáške v Gozzoburgu. Foto: R. Rábeková

Tretí deň v sobotu sme sa rozlúčili so stredovekým Kremsom a po ľavom brehu Dunaja sme pokračovali v našej exkurzii. Po krátkej zastávke v *St. Michael* (gotický kostol a karner) sme sa museli zastaviť vo *Willendorfe*, na mieste nálezu slávnej paleolitickej venuše. K objavu došlo 7. augusta roku 1908 pri stavbe jednokoľajovej železnice. Malá, 11,1 cm vysoká soška Willendorfskej venuše bola vytvorená z oolitu. Analýzami sa zistilo, že oolit pochádza zo severného Talianska z oblasti Lago di Garda. Svedčí to o migrácii pravekých ľudí z obdobia gravettien pred 30 000 rokmi. Hoci sa originál sošky nachádza v zbierkach Prírodovedného múzea vo Viedni, všetci sa s radosťou odfotili pri jej replike – nadrozmernej soche, ktorá je osadená v mieste nálezu. Ešte pred obedom sme stihli prísť do *Ennsu*, kde sme navštívili Museum Lauriacum. Osobne nás veľmi srdečne privítal riaditeľ múzea Dr. Reinhart Harreither, predseda združenia Donau-Limes Museen (<http://www.donau-limes.at>). Múzeum

Lauriacum nie je štátne múzeum, založil ho Muzeálny spolok v roku 1892. O to viac nás priam ohúrilo, v akom stave sú jeho zbierky a výstavné sály. V roku 2018 sa v Hornom Rakúsku v Ennsi uskutočnila Krajinská výstava pod názvom „Návrat légie“. Pri tejto príležitosti bola veľkolepo pripravená aj stála expozícia rímskeho kultúrneho dedičstva. Enns, bývalé Lauriacum, sídlo druhej italskej légie, bolo jediným legionárskym táborom provincie Norikum so silou 6000 vojakov. Názov Lauriacum pochádza z keltského pomenovania osady. O bohatstve rímskeho mesta svedčí aj objav nástenných fresiek v Dome medúzy s mytologickými motívami. V neskoréj antike bolo Lauriacum/Lorch významným centrom raného kresťanstva. Dokladom je aj gotická bazilika sv. Vavrinca, vo vnútri ktorej boli nájdené stavebné zvyšky sídla rímskeho prefekta a miestodržiteľa, prestavaného v 5. storočí na ranokresťanskú svätyňu. Riaditeľ Harreither bol nadšený pani profesorkou Máriou Novotnou, tak sme si urobili spoločnú fotku vo svätyni kostola. Oproti Ennsu na ľavom brehu Dunaja sa nachádza smutná pamiatka, areál bývalého koncentračného tábora *Mauthausen*. Väzni spočiatku pracovali za neľudských podmienok v žulovom kameňolome, kde mnoho z nich zahynulo. Celkovo tu bolo umiestnených 190 000 ľudí zo 40 národov. Od roku 1949 je miesto národným pamätníkom. Vo vnútri tábora sa nachádza v jednom z barakov Múzeum a Sála mien. Je tu možné nájsť zatiaľ 81 000 známych mien zabitých väzňov. Jednému z účastníkov exkurzie sme pomáhali nájsť meno jeho príbuzného.

Zvyšok dňa sme strávili v *Linzi*, hlavnom meste Horného Rakúska. Bývalý rímsky kastel Lentia je dnes moderným veľkomestom presláveným UNESCO Centrom mediálneho umenia, kde každoročne na jeseň prebieha festival *Ars Electronica*. V roku

Rímsky park v *Schlögene*. Foto: M. Musilová

1996 bolo otvorené Múzeum budúcnosti na brehoch Dunaja, ktoré priťahuje obrovské množstvo návštevníkov. Vrcholom podujatia, ktoré sme zažili aj my, bola nezabudnuteľná svetelná a hudobná show pri tónoch valčíka doslova pri peknom modrom Dunaji. Posledný, štvrtý deň sme navštívili textilné múzeum v *Haslachu*, ktoré od roku 1971 dokumentuje tradíciu textilnej výroby v tejto oblasti, v blízkosti českých hraníc. Múzeum nás skutočne veľmi zaujalo, pretože okrem tkáčskych strojov sme sa na názorných ukážkach dozvedeli veľa zaujímavostí o pestovaní ľanu, bavlny, získavania hodvábu a výrobe textílií od praveku po súčasnosť.

Exkurziu po rímskych táboroch na rakúskom úseku Dunaja sme ukončili takmer pri hraniciach s Nemeckom pri zaujímavom prírodnom úkaze – dunajskej úžine v *Schlögene*. Na tomto mieste Dunaj vytvára podkovovitú slučku a nachádza sa tu rímsky park (kastel – pravdepodobne s názvom *Ioviacum*).

Pred bránami Viedne sme sa zastavili ešte v cisterciátskom kláštore *Heiligenkreuz* z 12. storočia. Za spevu gregoriánskeho chorálu a večerných modlitieb sme sa rozlúčili s krásnym kláštorným prostredím uprostred Viedenského lesa, v blízkosti loveckého zámočku v *Mayerlingu*, kde našiel 30. januára 1889 príliš skorú smrť následník habsburského trónu korunný princ Rudolf a jeho mladá milienka *Mary Vetchera*.

Dúfam, že naša štvordňová exkurzia, priniesla obohatenie pre každého účastníka. Členovia exkurzie sa dozvedeli zaujímavosti nielen o archeologických lokalitách, múzeách a parkoch, získali zaujímavé informácie o románskych, gotických a barokových pamiatkach Dolného a Horného Rakúska, ale rozšírili si aj obzor poznaním súčasného moderného vizuálneho umenia. V neposlednom rade, všetci sme mali veľký pôžitok z plavby po Dunaji, po jeho najkrajšom úseku vo *Wachau*, ktorý bol umocnený o gastronomický zážitok. Stretnutie rôznych profesií, kolegov z rôznych inštitúcií, priniesol so sebou aj bohaté diskusie a výmeny názorov, nové poznatky a impulzy, ktoré nám dlho budú rezonovať v našich myšliach.

Margaréta Musilová

XXV. Medzinárodný mediteránny archeologický veľtrh cestovného ruchu v Taliansku

V novembri 2023 sa konal XXV. ročník Medzinárodného mediteránneho archeologického veľtrhu cestovného ruchu, kde malo opäť svoje zastúpenie aj Slovensko. Tentoraz sa Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV dostala aj na titulnú stránku webu (viac pozri tu: <https://www.borsaturismoarcheologico.it/>)

Slovenskú archeológiu zastupovali Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV a Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre Veľtrh sa opäť konal v meste *Paestum* (SA) v regióne *Kampania* na mieste *Tabacchificio Cafasso*. SAS pri SAV zastrešuje organizáciu slovenského stánku už od roku 2016. V tomto roku mali slovenský stánok v *Paeste* na starosti archeologičky, členky SAS pri SAV a doktorandky M. Zubajová, B. Hrušová a A. Kalapáčová.

Návštevníci sa dozvedeli prostredníctvom materiálov informácie o inštitúciách a aktuálne prebiehajúcich domácich

i medzinárodných projektoch. Svoje materiály prezentovali AÚ SAV, v. v. i. v Nitre, Mestský ústav ochrany pamiatok, Múzeum mesta Bratislavy, Mesto Bratislava, Komisia História skla pri SAS pri SAV a i. Návštevníci videli výsledky archeologických projektov INTERREG financovaných Ministerstvom investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, ktoré poskytlo aj doplnkový reprezentačný materiál. Distribuovaná bola aj nová informačná brožúra vydaná prostredníctvom Slovakia Travel, agentúrou pre cestovný ruch na Slovensku o pamiatkach UNESCO. Takýmto spôsobom sa návštevníci mohli dozvedieť aj o najnovších prírastkoch a síce rímskych táborech Gerulata (Bratislava-Rusovce) a Iža pri Komárne. Organizačne sa za SAS pri SAV podieľali PhDr. Margaréta Musilová a Mgr. Jana Mellnerová, PhD. Za podporu veľmi pekne ďakujeme Slovenskému veľvyslanectvu v Ríme a Slovenskému inštitútu v Ríme, vďaka ktorým máme stánok aj dopravu materiálov do Talianska zdarma.

Pri slovenskom stánku na veľtrhu v Paeste. Foto: A. Kalapáčová

M. Zubajová, B. Hrušová a A. Kalapáčová prezentovali na medzinárodnom veľtrhu Slovensko. Foto: archív autoriek

V roku 2023 bola návštevnosť celého veľtrhu nižšia, čo bolo spôsobené veľmi zlým počasím, ktoré zapríčinila búrka Ciaran, ktorá sa prehnala Talianskom práve v týždni konania veľtrhu

a spôsobila na mnohých miestach obrovské potopy a škody. Napriek tomu bol záujem o slovenský stánok veľmi dobrý. Návštevníkov slovenské archeologické projekty a lokality zaujímali, mnohí z nich Slovensko nielen poznali, ale ho už aj navštívili. Časté boli aj otázky, kam sa na Slovensku vybrať pri dispozícii určitého počtu dní, nakoľko mnohí z návštevníkov plánovali v blízkej budúcnosti návštevu Slovenska a susedných krajín. O letáky, brožúry a darčkové predmety bol veľký záujem od hostí všetkých vekových kategórií. Veľmi ich zaujal najmä hrad Devín a jeho interaktívna mapka, Bratislavský hrad a múzeá, rímske pamiatky a najmä nález pilierov rímskeho mosta v Dunaji pri Iži. Tento nález, ktorý získal v tomto roku aj cenu časopisu Pamiatky a múzeá, bol odprezentovaný posterom, ktorý pripravila docentka Miroslava Daňová z Trnavskej univerzity. Prezentácia tohto objavu bola dôležitá už aj kvôli tomu, že súčasťou veľtrhu sa stal už tretí ročník mediteránneho festivalu archeológie pod vodou, kde bola udelená aj cena Sebastiana Tusu. Tusa, soprintendent pre archeológiu Sicílie, zomrel len pred pár rokmi. Vďaka nemu sa výstava *Slovensko, križovatka európskych civilizácií* (V. Furmánek, R. Kujovský, M. Musilová) dostala na Sicíliu počas konferencie talianskych prehistorikov v roku 2007. Po deviaty raz bola udelená aj medzinárodná cena Khaleda al Asaada za objav roka. Doktorandky sa zhodli na tom, že tento druh prezentácie môže výrazne zvýšiť návštevnosť zahraničných, v tomto prípade talianskych turistov na slovenských archeologických lokalitách, v múzeách a na ďalších zaujímavých miestach na Slovensku.

Margaréta Musilová – Marína Zubajová

Zo života univerzít

Letná škola archeológie a výskum svetového dedičstva UNESCO – KELEMANTIA 2023

Počas štyroch letných týždňov sa na rímskom vojenskom tábore v Iži, lokalite UNESCO, stretli študenti z 5 rôznych univerzít z Čiech, Maďarska, Poľska a Slovenska. Okrem zoznamenia s lokalitou a archeologického výskumu na lokalite pod vedením dr. J. Rajtára a doc. M. Daňovej sa počas letnej školy zúčastnili workshopov a prednášok na nasledujúce témy:

1. O archeológii pod vodou v podmienkach strednej Európy (K. Daňová/M. Daňová/P. Hriž)
2. Výrobky z kosti a parohoviny v dobe rímskej (E. Hrnčiarik)
3. Epigrafický workshop v rímskom lapidáriu (L. Nováková)
4. Barbarská metalurgia na vybraných príkladoch z Moravy (J. Jílek)
5. Rímska keramika – prednáška aj workshop (P. Tušlová)
6. Tehly a tehliarstvo na hranici rímskeho impéria – prednáška aj workshop (T. Kolon)
7. Rozhovory o archeológii a výskumoch pod vodou (A. Kiss, T. Kiss)

Každý turnus študentov absolvoval aj exkurzie na archeologický výskum légiového tábora Brigetio pod vedením ELTE

Dr. J. Rajtár podáva výklad na archeologickej lokalite v Iži.
Foto: M. Daňová

Budapest, do Podunajského múzea v Komárne a jeho lapidária, novootvorenej expozície zameranej na Brigetio v György Klapka Museum v maďarskom Komárome, expozície zameranej na rímsky vojenský tábor v Iži v Rímskom a národopisnom múzeu Kelemantia, ako aj do neďalekých Patiniec, kde pod kostolom sv. Vendelína odkryli základy románskeho kostola vybudované z rímskych spolíí.

Výskum a letnú školu archeológie navštívila 3. augusta 2023 aj pani ministerka kultúry Silvia Hroncová. Akciu podporili Višegrádsky fond, Obec Iža, Podunajské múzeum v Komárne a grantová agentúra VEGA.

KELEMANTIA 2023 bola vynikajúcim priestorom na overenie informácií z výuky, získanie nových skúseností, zručností, informácií a kontaktov. Informácie o programe a priebehu letnej školy sú stále k dispozícii online na stránke <https://ff.truni.sk/kelemantia2023>. Už teraz sa tešíme na jej pokračovanie v roku 2024.

Miroslava Daňová – Ján Rajtár

Katedra klasickej archeológie úspešne pokračuje vo svojej misii

Aj v roku 2023 bola Katedra klasickej archeológie súčasťou rôznorodých aktivít. Počas oboch semestrov sme pre študentov realizovali prednášky, semináre a vytvorili priestor na rôznorodú archeologickú prax. Študenti mali možnosť vybrať si zo záchranných výskumov v Bielom Kostole (polykultúrna lokalita), pri Dolnej aj Hornej bráne v centre Trnavy, pri Hrubom kostole v Trnave alebo výskum na vedecké a dokumentačné účely, ktorý sme realizovali v úzkej spolupráci s Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. – tento rok bola jeho súčasťou aj letná škola archeológie Kelemantia 2023. Okrem toho sa študenti mohli podieľať aj na výskume v korytách slovenských riek, na ktorých tiež úzko spolupracujeme s AÚ SAV, v. v. i.

V letnom semestri odcestovali študenti a pedagógovia na každoročnú exkurziu. Najviac hlasov získala minulý rok cesta do Neapolského zálivu, ktorá trvala 9 dní. Počas nich

sme postupne navštívili významné centrá etruskej civilizácie (Tarquinia, Veie, Pyrgi, Cerveteri), Veľkého Grécka i Rímskej ríše (Paestum, Kúmy, Pompeje, Herculaneum, Capua, Baje, Oplontis, Sperlonga, Tivoli, Puteoli). Nevynechali sme tiež návštevu jedinečných múzeí ako Národné archeologické múzeum v Neapole, Civitavecchii či v Montesarchiu.

Okrem veľkej exkurzie sme naše semináre a výuku doplnili o návštevu expozícií na Bratislavskom hrade, expozície novootvorenej hrobky v Poprade a výletom za poznaním na ostrov Santorini.

Pedagógovia katedry prezentovali výsledky svojich výskumov na domácich (Bratislava, Budatín) aj významných zahraničných konferenciách v Nemecku (Lübeck), Maďarsku (Budapešť), Českej republike (Brno) a v Rakúsku (Mistelbach). Výskum sa stretol so záujmom aj počas mimoriadnej prednášky v Prahe (Národní muzeum).

Naša katedra tento rok vydala niekoľko publikácií. Vznikli dve nové učebnice s názvom „Environmentálna archeológia: človek a príroda v staroveku I a II“. Publikácie predstavujú podrobný pohľad do histórie antických civilizácií a ponúkajú poznatky, ktoré sú relevantné aj pre súčasné debaty v archeologickej komunite. Ich témou sú aktuálne problémy ako zmena klímy, prírodné katastrofy, šírenie epidémií, úbytok biodiverzity či nakladanie s odpadom. Ponúkajú tiež odpoveď na otázku ako sa staroveké civilizácie vyrovnávali s podobnými výzvami a aký bol ich prístup k ochrane prírody. Dúfame, že budú inšpiráciou pre ďalšie štúdie a výskumy v oblasti environmentálnej archeológie. Okrem nich editori M. Daňová a T. Kolon zostavili už piaty diel zborníka *Architectura Archaeologica Antica*, tentoraz s názvom „Večera v Neapolskom zálive. *Triclinium* v rímskych vilách a hodovanie Rimanov“. Téma zborníka úzko súvisela s exkurziou do Neapolského zálivu. Svetlo sveta uzrelo aj nové číslo zborníka ANODOS, ktoré editovali L. Nováková, V. Varsík a B. Adamíková.

Účastníci exkurzie v Baiaie. Foto: archív autorov

Katedra sa stala odborným garantom výstavby archeoparku v Cíferi-Páci, ktorý bude širokej verejnosti prezentovať viaceré stránky života v germánskej osade a v neskoroantickom veľmožskom sídle tejto významnej archeologickej lokality. Archeopark je súčasťou projektu s názvom „Spoločné dedičstvo od Rimanov po klenoty Veľkej Moravy“, ktorý je spolufinancovaný Európskou úniou v rámci programu Interreg V-A Slovenská republika

Archeopark v Cíferi-Páci. Drevená stavba s portikom, v pozadí rozostavaná stavba rímskeho kúpeľa. Foto: archív autorov

– Česká republika (obec Cífer/SK a obec Modrá u Velehradu/CZ). Na projekte spolupracuje aj Archeologický ústav SAV, v. v. i. prípravou expozície v zrekonštruovanej budove historického mlyna.

Spoločné aktivity katedry a Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v oblasti archeológie pod vodou boli ocenené časopisom Pamiatky a múzea v kategórii Objav roka 2022 za objav pilierov rímskeho mosta pri Iži.

Miroslava Daňová – Lucia Nováková – Vladimír Varsík

Exkurzia do Nových Zámkov a Komárna

Katedra archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave usporiadala v priebehu skúškového obdobia (v utorok 27. júna) jednodňovú exkurziu pre záujemcov z radov študentov archeológie. Jej hlavnou organizátorkou bola J. Mellnerová, ktorá je (spolu s K. Hladíkovou) dušou jedinečných katedrových výletov po známych i menej známych destináciách. Tentoraz to boli múzea v Nových Zámkoch a Komárne. Všetci účastníci exkurzie sa stretli ráno na stanici v Nových Zámkoch, odkiaľ sme zamierili do blízkeho Múzea Jána Thaina. Tu sme boli privítaní pracovníkom múzea, archeológom Jakubom Godišom, ktorý nás sprevádzal celou archeologickou expozíciou. V chronologickom slede sme sa zoznámili s regionálnymi nálezmi od paleolitu až po včasný novovek. Na vlastné oči sme sa mohli zoznámiť s archeologickými nálezmi, ktoré každý archeológ na Slovensku pozná od svojich študijných čias z literatúry. Za všetko hovorí už len výber lokalít, nálezy z ktorých sú tu deponované a vystavené – Šurany-Nitriansky Hrádok, Salka, Mužla-Čenkov, Dvory nad Žitavou, Malé Kosihy, Veľká Maňa, Komjatice, Veľký Kýr (Milanovce), Bešeňov, Štúrovo či samotné Nové Zámky. Úžas vyvolávala najmä maľovaná keramika železovskej skupiny a tiež rôzne druhy plastík – či už tie neolitické zo Svodína, o niečo mladšie zo Šurian-Nitrianskeho Hrádku alebo unikátna figúrka ithyfalického muža z doby laténskej z Veľkých Loviec-Máriacsaládu. Hlavnou atrakciou múzea (aspoň pre archeológov) je od mája výstava pod názvom Úsvit železného veku, ktorej autorom je J. Godiš. Celá jedna miestnosť na prvom poschodí múzea je v rámci nej venovaná prezentácii archeologických nálezov z prelomu doby bronzovej a doby haľštatskej. Expozíciu uvádza archeologický výskum a nálezy zo žiarového pohrebiska z mladšej a neskoršej doby bronzovej v Chotíne, ktoré preskúmal v rokoch 1953 – 1957 Mikuláš Dušek spoločne s Jozefom

Paulíkom. Prezentované sú však aj ďalšie archeologické lokality, ktoré sprevádzajú návštevníka prúdom času až do obdobia staršej doby železnej (Santovka, Veľké Lovce, Nové Zámky-Ragoňa, Svodín). Návštevník tak môže na jednom mieste sledovať vývoj pohrebného rítu, základných keramických tvarov, ale aj kovovej industrie (nožičky, britvy, spony, zápony, hroty šípov, záušnice, náramky, ihlice, zubadlá atď.). Celá výstava je doplnená sériou posterov, ktoré sprostredkujúajú zvedavému návštevníkovi ďalšie dôležité informácie o histórii výskumu doby popolnicových polí a doby haľštatskej v širšom regióne Nových Zámkov.

Po návšteve múzea Jána Thaina nasledoval presun na železničnú stanicu a následne odchod do Komárna. Tam nás už čakal náš kolega z Podunajského múzea, archeológ András Csuthy, ktorý nás odviezol pred Komárňanskú pevnosť. Tu sa začala ďalšia časť našej exkurzie. Sprievodca nás v priebehu asi 1,5 hodiny previedol vnútorom novovekej pevnosti a odprezentoval nám jej stavebný a funkčný vývoj. Len zriedka si dnes uvedomujeme, aká obrovská bola bývalá komárňanská pevnosť. Jej súčasná podoba je len tieňom jej pôvodného vzhľadu. V priebehu svojej výstavby ju tvoril komplex menších či väčších opevnení a pevnostných línií, ktoré sa rozprestierali na oboch brehoch Dunaja a Váhu. Počas posledného storočia však prešla značnými zmenami. Najmarkantnejšie to bolo poznať na nádvorí Starej pevnosti. Jej steny boli sovietskymi vojakmi, ktorí tu mali počas socializmu svoje kasárne, premaľované načerveno. Ako farba bol pritom využitý odpad zo spracovania hliníka zo susedného závodu v Maďarsku. Ako sme boli poučení našim sprievodcom, táto „farba“ rozožiera pôvodné tehlové steny a pomaly ich degraduje (nepomáha už ani očistenie tehál). Ďalších stôp po prítomnosti sovietskych vojakov je tu mnoho – od ruských nápisov na stenách až po „vlastenecké“ maľby na stenách kasární. Napriek nevyhovujúcemu stavu mnohých stavieb tohto obrovského a v istom zmysle úchvatného komplexu tu v posledných rokoch prebieha obnova, ktorej plody už aj zreteľne vidno (zrekonštruovaná kaplnka a časť jedného krídla pevnosti). Zážitkom pre účastníkov exkurzie bol však tzv. čierny labyrint, ktorý je umiestnený v najvýchodnejšom cípe Starej pevnosti. Bez akéhokoľvek osvetlenia sme sa museli predierať cez tmavé zákutia krivolakého labyrintu, až kým sme z neho na druhom konci nevyšli. Hoci išlo o naozaj adrenalínový zážitok, nikto z nás neľutoval, že sa ho zúčastnil.

Odborný výklad v Múzeu J. Thaina v Nových Zámkoch. Foto: M. Neumann

Po ukončení prehliadky pevnosti sme cez mesto zamierili priamo do Podunajského múzea. Tu nás privítal kolega András Csuthy a predstavil nám archeologickú expozíciu múzea. Hoci sme mali možnosť vidieť archeologické nálezy prierezo vo všetkých pravekých, včasnohistorických i historických obdobiach, dôraz bol kladený z pochopiteľných dôvodov najmä na dobu rímsku (blížkosť rímskeho tábora v Iži). Našu pozornosť prilákali v expozícii aj staré čiernobiele fotografie z archeologických výskumov, ktoré boli tiež súčasťou expozície. Mnohé z nich sú dnes jedinečným dokladom o dejinách nášho vedného odboru a aj napriek ich veku sa k nám stále prihovárajú živým jazykom. Na vyžiadanie nám bol sprístupnený aj unikátny nález medenej pocínovanej nádoby, ktorý pochádza z katastra obce Moča. Jej jedinečnosť spočíva v tom, že v prípade Slovenska je jednou z mála kovových nádob, ktoré nesú na svojom hrdle podpis svojho majiteľa, ktorý je vyhotovený ozdobným kaligrafickým písmom v arabčine (ide o tzv. tugru).

Pri vstupe do Starej pevnosti v Komárne. Foto: M. Neumann

Po náročnom dni sme sa stihli osviežiť v kaviarni na Námestí gen. J. Klapku priamo v centre mesta. Odtiaľ sme sa spoločne vydali na železničnú stanicu, kde už každý z nás zamieril domov, naplnený nezabudnuteľnými zážitkami. Veľká vďaka za to patrí hlavnej organizátorky celej exkurzie – Janke Mellnerovej, ktorá si v hektike posledných júnových dní našla priestor na strávenie príjemných chvíľ so študentami a nami ostatnými.

Martin Neumann

Preletelo nám 50 archeologických rokov (1973 – 2023)

V utorok 10. októbra 2023 sa na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnilo spomienkové stretnutie archeológov po 50 rokoch od začiatku ich štúdia. V seminári vtedajšej Katedry všeobecných dejín a archeológie sa zišli niekdajší študenti ročníka 1973 – 1978.

Prvý raz sme sa stretli na prijímacích skúškach v júni 1973, keď sme na seba ešte len tak opatrne pokukávali. V letných mesiacoch si nás už niektorí archeológovia pozvali ako brigádnikov na svoje výskumy. Azda najväčšia skupina sa zišla na Liptovskej Mare, kde robil výskum Jožko Hoško, jeden z našich budúcich učiteľov. No a potom nadišiel september. Prvý raz sme sa všetci

spolu začali spoznávať v deň zápisu do prvého ročníka. Bolo to pri múriku pred vchodom do budovy Filozofickej fakulty UK na Gondovej ulici v Bratislave. Zápis sa konal vo veľkej prednáškovej miestnosti na 1. poschodí fakulty. Kým sme tam došli, už sme boli kamarátmi...

Ivan Cheben a Danica Štukovská v seminári. Foto: J. Chovanec

Budova FiF UK na Gondovej ulici. Pred odchodom do reštaurácie Umelka. Foto: archív J. Chovanca

Počas celého polstoročia sme sa navzájom stretávali, neraz aj päťkrát v priebehu roka, a to na pracoviskách, výskumoch, kolokviách, konferenciách, zjazdoch či výboroch Slovenskej archeologickej spoločnosti, ale neraz aj v súkromí. Napriek tomu toto bratislavské stretnutie bolo výnimočné. Počas školských rokov sme ako znamenitá skupina boli vždy pospolu. No po odchode z univerzity sme sa až teraz prvýkrát stretli všetci spolu a na jednom mieste.

Z pôvodne 17 absolventov sme sa vskutku zišli už len dvanásť: doc. PhDr. Gertrúda Bahelková-Březinová, CSc., PhDr. Lýdia Gačková, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., PhDr. Ivan Cheben, CSc., PhDr. Ján Chovanec, PhD., doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc., PhDr. Jozef Labuda, CSc., Mgr. Vanja Radeva z Bulharska, PhDr. Ján Rajtár, CSc., Mgr. Peter Štefanec, PhDr. Danica Štukovská-Staššíková, PhD. a PhDr. Vladimír Turčan.

Žiaľ, stretnutia sa už nedožili piati naši spolužiaci: prof. PhDr. Klára Buranská-Kuzmová, CSc. a jej manžel PhDr. Ivan Kuzma, ale ani PhDr. Pavol Jurečko, Mgr. Alžbeta Maárová a Mgr. Daniela Mikulová.

Je potešiteľné, že pozvanie na stretnutie prijala aj naša pani prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc. (1931), jediná z vtedajších piatich stálych pedagógov katedry archeológie.

Stretnutia sa už nedožil manžel pani profesorky a vtedajší dlhoročný vedúci katedry archeológie prof. PhDr. Bohuslav Novotný, DrSc. (1921 – 1996). Osud už neumožnil prísť ani doc. PhDr. Jozefovi Hoššovi, CSc. (1946 – 2012), prof. PhDr. Tatiane Štefanovičovej, CSc. (1934 – 2021) a prof. PhDr. Eduardovi Krekovičovi, CSc. (1948 – 2022). Našich zomrelých spolužiakov i učiteľov sme si v seminári uctili chvíľou ticha.

Napriek všetkému bol seminár zaplnený, bolo nás tam dvadsať. Prišli nás pozdraviť aj mladší kolegovia, terajší pedagógovia katedry archeológie Mgr. Tomáš König, PhD., Mgr. Martin Bača, PhD., Mgr. Andrej Vrteľ, PhD. a spolu s nimi aj štyri náhodne prítomné študentky. Viac by sa nás do seminára už ani nepomestilo.

Ján Chovanec a Jozef Labuda v reštaurácii Umelka.

Foto: L. Kaminská

Okrem stálych pedagógov-archeológov nám vo vyšších ročníkoch krátko prednášali aj externí učitelia – prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc., ale aj prof. PhDr. Bohuslav Chropovský, DrSc. Napriek tomu sme však najbližšie mali práve k tým našim – Bodymu, Mary, Táni, Jožovi a Edovi.

Pán profesor Bohuslav Novotný pozýval na prednášky aj ďalšie osobnosti z okruhu archeológov a historikov. Stretli sme sa napríklad s významným autorom literatúry faktu JUDr. Vojtechom

Zamarovským, s egyptológom prof. PhDr. Miroslavom Verne-rom, DrSc., riaditeľom Československého egyptologického ústavu FF Univerzity Karlovy v Prahe a Káhire, ale aj s Januszom K. Kozłowskim, profesorom Jagellonskej univerzity v Krakove.

Katedra archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského bola oázou slobodného myslenia a až priam rodinnej atmosféry, ktorú vytvárali najmä naši profesori – manželia Bohuslav a Mária Novotní. Dostalo sa nám aj veľkej pocty, ak nás jednotlivo, či v menších skupinkách, pozvali aj k sebe domov na rozhovory o archeológii a umení. Na katedre nás bolo málo, na štúdium archeológie sa v tom čase prijímalo len raz za tri roky; ako prváci sme mali ešte štvrtákov, ako druháci piatakov, no v treťom ročníku sme už boli sami. Keď sme sa štvrtákmi už stali my, znova sme mali mladších – nových prvákov.

V deň stretnutia, 10. októbra 2023 tesne popoludní, začali sme sa postupne schádzať v archeologickom seminári. Na moje veľké prekvapenie, jeden náš kolega akosi pozabudol, kam chodil do školy a blúdil po chodbách fakulty. Nakoniec som ho presvedčil, kam má prísť. Po zvítaní v seminári si každý z nás sadol na svoje pôvodné miesto. Vlado Turčan ako organizátor stretnutia privítal pani profesorku Máriu Novotnú. Aj keď sa navzájom stretávame častejšie, jej príhovor o pracovných a životných príbehoch nás upútal rovnako, ako aj prednášky pred mnohými desaťročiami. Pani profesorka pripomenula aj rozličné príbehy, príhody a udalosti, na ktoré niektorí z nás už možnože aj pozabudli.

Potom nasledovala spúšť spomienok na našich profesorov, na štúdium v seminári, skúšky, na dvadsaťtisícovú seminárnu knižnicu, terénnu prax a výskumy na Liptovskej Mare či v Nitre na Šindolke. Najkrajšie rozpomienky sa krútili okolo výskumov vo Vysokých Tatrách. Oživali príbehy z neolitickej osady v Matejovciach pri Poprade, z hradiska badenskej kultúry Burchbrich vo Veľkej Lomnici, či z výšinného sídliska badenskej kultúry Pod lesom v Dolnom Smokovci. Dlhšie sme pospomínali najmä na laténsku lokalitu – hradisko púchovskej kultúry na kopci Burich pri Veľkom Slavkove, kde súčasne s výskumom profesora Bohuslava Novotného skúmal mezolitickú šwideriénsku stanicu PhDr. Juraj Bárta, CSc. Spomienkami sme neobišli ani univerzitnú drevenú zrubovú chatu, ktorá bola zázemím najmä na ubytovanie našich dievčat. Nachádzala sa na polceste medzi Dolným Smokovcom-Pod lesom a hradiskom na Burichu. Po desaťročiach z nej už nezostalo takmer nič. Po skončení výskumov sa z iniciatívy prof. Bohuslava Novotného na Burichu postavil nádherný monument. Travertínový pamätník v tvare srdca spočiatku zdobila aj mohutná bronzová minca – podľa nálezu striebornej drachmy typu Athéna-Alkis. Po niekoľkých rokoch však bronzovú mincu zlodeji ukradli. Zostalo len kamenné srdce... Archeologický pamätník na opevnenom kopci Burich pri Veľkom Slavkove je dokonca vidieť aj z rýchlika na trase z Košíc do Bratislavy.

Prvé skúšky sme mali na neďalekej Strednej priemyselnej škole strojníckej v susedstve filozofickej fakulty (ruský jazyk), na Lekárskej fakulte UK (antropológia) a na Stavebnej fakulte SVŠT (terénna teória a prax). Už po prvom ročníku sme sa stali najlepšou študijnou skupinou na Filozofickej fakulte UK a na pamiatku sme boli odmenení publikáciou k 50. výročiu začatia činnosti Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1921 – 1971). Aj naďalej sme potom patrili k najlepším na fakulte.

Po trojhodinovej „vedeckej rozprave“ v archeologickom seminári Filozofickej fakulty Univerzity Komenského sme

sa presunuli do blízkej reštaurácie Umelka, kde „študentské“ stretnutie pokračovalo druhým polčasom... Pri večeri sme ďalej pospomínali na prechádzajúce polstoročie.

Siesti z nášho ročníka boli domáci, teda Bratislavčania. My ostatní sme bývali v internátoch, najmä v Horskom parku a v Mlynskej doline – dievčatá Gerta Bahelková s Klárikou Buranskou, Ľubka Kaminská s Danou Mikulovou, Vanja Radeva s Danicou Štukovskou, a ešte Lýdia Gačková. Z chlapcov zas Jano Chovanec býval s Jožkom Labudom a Paľo Jurečko s Petrom Štefancom.

V apríli 1976 viacerých z nás už ako študentov prijali do Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, čo dovtedy nebolo zvykom. V tom čase SAS ešte nemala veľa členov... napríklad ja som dostal číslo 67.

Profesorka Mária Novotná pred Umelkou. Foto: J. Chovanec

Těšetice-Kyjovice je názov viackultúrnej archeologickej lokality na pomedzí týchto dvoch moravských obcí neďaleko Znojma. Od roku 1967 až doteraz tam prebieha systematický výskum. Vynikajúce spomienky v nás zanechali vedecké stretnutia na tejto výskumnej základni so študentami ďalších dvoch katedrií archeológie v Československu – z Univerzity Jana Evangelistu Purkyně v Brne (v súčasnosti už s pôvodným názvom Masarykova univerzita) a z pražskej Univerzity Karlovej. Na futbalovom ihrisku sme tam hrali aj futbal, Praha si to rozdala s Moravsko-Slovenskom. Aj keď si výsledok už nepamätám, isto sme vyhrali my. Nezabudnuteľné sú aj príbehy zo študentských konferencií na Jagellonskej univerzite v poľskom Krakove.

Ale mená medzinárodne uznávaných osobností prof. Bohuslava Novotného a prof. Márie Novotnej nám otvárali brány aj do významných múzeí k najdôležitejším archeologickým a umeleckohistorickým pamiatkam. Trvalé spomienky v každom

z nás zanechali exkurzie autobusom a vlakom po Československu, Maďarsku, Bulharsku, Rumunsku a NDR.

V Umelke sa najviac spomínalo na legendárny zájazd pod vedením prof. Márie Novotnej – dvanásťdňovú exkurziu do Rumunska a Bulharska v apríli 1975. Boli sme druháci a exkurzie sa zúčastnili aj študenti z končiaceho piateho ročníka; len tak, na pripomenutie, spomeniem z nich aspoň Laca Snopka, Jožka Zábajníka, Laca Olexu či Kláriku Markovú. Už samotná cesta vlakom z Bratislavy cez Budapešť do Bukurešti bola zaujímavá a nezabudnuteľná. Vo štvrtok 17. apríla, to sme už boli v Sofii, pozvala nás všetkých domov Vanja Radeva a jej mama Mária. Všetci sme sa natlačili do obývačky, posadali na zem a pri zastretých oknách sme sledovali zápas majstrovstiev sveta v hokeji medzi ČSSR a ZSSR. Žiaľ, prehrali sme vtedy 1 : 4, ale pobyt u Radevových nám spríjemnili čerstvo napečené koláče.

V Bulharsku sme navštívili Sofiu, Pazardžik, Plovdiv či Starú Zagoru, v Bačkovskom kláštore sme aj spali, a v múzeách sme videli skvosty bulharských archeologických nálezov. Cestovali sme všelijako, vlakmi, autobusmi, dosť sme pochodili aj pešo. V Burgase sme došli až k moru, vlastne až do mora – my odvážnejší sme sa vo svetoch, plášťoch a vetrovkách poprechádzali po obrovských balvanoch, ktoré pri brehoch obmývali nárazové vlny Čierneho mora.

Žili sme aj kultúrou – občas sme ako skupina, niekedy len dvaja či traja, zašli do kina, divadla, alebo do niektorého z bratislavských múzeí. Neboli sme reštauračnou skupinou, nechodili sme po krčmách, ale tak raz v roku, zvyčajne v jeseni, zašli sme na Miletičovu na minigolf, pečené gaštany, a do šenku aj na pohár vína (len nie každý ho pil). Pre spriaznené katedry sme organizovali aj pamätné besedy s vynikajúcimi osobnosťami divadla a športu, napríklad s hercom Mariánom Labudom či futbalistom Jankom Pivarníkom.

Spomínalo sa aj na telesnú výchovu – najmä na splav po rieke Hron, lyžiarsky výcvik vo Fačkovskom sedle, na túru na zasnežený 1352 m vysoký Klak, zimnú exkurziu v Čičmanoch. Dievčatá chodili zväčša na povinný volejbal, basketbal, alebo aj nikam... Pre chlapcov boli najlákavejšie hodiny futbalu na Matadorke v Petržalke.

Na Petržalku však majú chlapci aj iné spomienky. Na sídlisku Ovsšte, v niekdajších kasárňach, mala svoju základňu Vojenská katedra UK. V 3. a 4. ročníku raz za týždeň sme už ráno o siedmej mali nástup na kasárenskom nádvorí. Spomienky sa viažu najmä k náčelníkovi plukovníkovi Milanovi Obuchovi, podplukovníkovi Štefanovi Zálešákovi, majorovi Jánovi Ďurinovi a majorovi Antonovi Morgensteinovi.

Ten druhý polčas nášho stretnutia mohol byť oveľa dlhší, ďalšie nové témy sa z našich myslí vynárali jedna za druhou. V Umelke síce mali záverečnú až o polnoci, no ale... Takže po niekoľkých hodinách rozhovorov a spomienok sme sa porozchádzali – Bratislavčania do svojich domovov, ďalší automobilom do Nitry, niekto k rodine, iní sa ubytovali v hoteli či kláštore a na druhý deň cestovali do vzdialenejších miest. Ikonu nášho stretnutia, pani profesorku Máriu Novotnú, ktorá s nami bola celý ten čas, autom odviezol jej syn Dodo – PhDr. Ľubomír Novotný, Ph.D., historik a teoretik výtvarného umenia, s ktorým sa všetci poznáme už tiež celých päť desaťročí. Naše stretnutie po 50 rokoch bolo prvé takéhoto druhu v dejinách katedry archeológie. Bolo by pekné, ak by sme to všetko niekedy spolu spísali a stvorili akúsi pamätnicu našich archeologických príbehov.

Ján Chovanec

Prehľad záverečných prác s archeologickou tematikou v rokoch 2022 – 2023

Redakcia Informátora – Revue slovenských archeológov sa počnúc tohtoročným číslom rozhodla sprístupňovať prehľad študentských záverečných prác (obhájajúcich aj neobhájajúcich), ktoré sa svojím obsahom dotýkajú archeológie. Dôvody k tomuto kroku sú viaceré. Azda najzávažnejším z nich je skutočnosť, že takýto prehľad doposiaľ nie je nikde zverejňovaný. Čiastočne síce plní túto úlohu Centrálny register záverečných prác, no jednoduché vygenerovanie komplexného obrazu o aktuálnych záverečných prácach je nemožné, resp. časovo náročné. Druhou príčinou zostavenia prehľadu je snaha o reflexiu aktuálnych výskumných otázok, ktoré sú predmetom vedeckého bádania na vedúcich univerzitných pracoviskách na Slovensku. Čitateľ tak bude môcť bez väčšej námahy zistiť, na aké výskumné témy kladú jednotlivé pracoviská dôraz, nakoľko reflektujú bádanie v zahraničí a čo je ťažiskom ich odborného záujmu. Ďalšou, nemenej dôležitou príčinou je už dlho pozorovaný fakt, že do archeologického bádania výrazne zasahujú iné vedné disciplíny (platí to, samozrejme, aj naopak). Typicky archeologické témy sú tak už bežne predmetom záverečných prác aj na pracoviskách s prírodovedným, matematickým alebo výtvarným zameraním. Práve tieto práce dlhodobo unikali (a unikajú) pozornosti archeologickej obce. Predkladaný prehľad záverečných prác si kladie za cieľ tento stav aspoň čiastočne napraviť uvádzaním aj tých prác, ktoré nevznikli na pôde „typických“ archeologických pracovísk.

Nižšie uverejňujeme záverečné práce z rokov 2022 – 2023. Prehľad je rozdelený podľa jednotlivých pracovísk, na ktorých záverečné práce vznikli. Všetky sú zoradené abecedne podľa priezvisk aj s uvedením druhu záverečnej práce (bakalárska, diplomová, rigorózna, dizertačná).

Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Bečárová, Dominika: Pobedim v období včasného stredoveku. Diplomová práca. 2023.

Čunderlíková, Barbora: Výskum migrácie človeka v archeologických prameňoch: metódy a aplikácie. Diplomová práca. 2022.

Dermeková, Alexandra: Kamenné artefakty moravského gravettien. Prípadová štúdia techno-typologickej analýzy štiepanej kamennej industrie z lokality Pavlov I – sektor A/2014, 2015. Bakalárska práca. 2023.

Együdová, Dominika Rozália: Včasnónovoveké kachlice z mestského hradu Ľubietová. Bakalárska práca. 2023.

Gerthoferová, Natália: Včasnostredoveké sídlisko a pohrebisko v Kopčanoch-Kačenárni. Diplomová práca. 2023.

Gregorová, Paula: Vývoj sídliskovej štruktúry v strednej a neskoršej dobe laténskej na juhozápadnom Slovensku. Bakalárska práca. 2023.

Hájnik, Jakub: Platidlá v rannom stredoveku (8. – 11. storočie) na Slovensku. Dizertačná práca. 2023.

Hanicová, Milada: Zoomorfne plastiky a nádoby v staršej dobe železnej na území stredného Dunaja. Bakalárska práca. 2023.

Chebenová, Petra: Osídlenie Nitry v mladšej a neskoršej dobe bronzovej (na základe nálezov z lokality Araver a Sony). Dizertačná práca. 2022.

Jacik, Róbert: Masové hroby ako doklady o vojenských konfliktoch od 6. do konca 18. storočia. Diplomová práca. 2023.

Kenderová, Dominika: Oheň a jeho využitie lovcami, zberačmi a prvými poľnohospodármi. Stav výskumu na Slovensku. Bakalárska práca. 2022.

Kreibichová, Alexandra: Výrobné aktivity na nížinných sídliskách v dobe laténskej. Bakalárska práca. 2023.

Kunštek, Mia: Zvieracie pozostatky z vybraných pohrebísk mladšej fázy sťahovania národov. Diplomová práca. 2023.

Macej, Peter: Masové hroby ako doklady o epidémiách od 6. storočia do konca 18. storočia. Diplomová práca. 2022.

Mecka, David: Archeologické doklady bojových umení v strednej Európe v staršej dobe železnej. Bakalárska práca. 2023.

Mészárosová, Barbora: Poľnohospodárske náradie v neolite Slovenska. Diplomová práca. 2022.

Oravec, Jakub: Prvé kovy (exploatácia, spracovanie, artefakty) v neolite a eneolite Slovenska. Metódy a stav výskumu. Bakalárska práca. 2022.

Pašková, Debora Hanna: Doklady textilnej produkcie v dobe rímskej na základe sídliskových nálezov praslenov a závaží z územia juhozápadného Slovenska. Diplomová práca. 2022.

Pavúk, Denis: Výzbroj a výstroj u Germánov. Bakalárska práca. 2022.

Pekárová, Klára: Ženské hroby z vybraných longobardských pohrebísk. Diplomová práca. 2022.

Šišolák, Samuel: Sídlisko z doby rímskej v Novom Meste nad Váhom. Analýza nálezov zo záchraného archeologického výskumu. Bakalárska práca. 2023.

Uher, Stanislav: Kostoné terčíky z pohrebísk zo staršej doby bronzovej z územia stredného Dunaja. Bakalárska práca. 2023.

Vrtielková, Nadežda: Mince zo stredovekého depotu z Milanova. Diplomová práca. 2023.

Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Bisták, Peter: Zaniknutá kultúrna krajina Tribečského regiónu. Možnosti archeologického výskumu antropogénnych reliktov nedeštruktívnymi metódami. Dizertačná práca. 2022.

Bodocká, Petra: Remeselná výroba v stredoveku z pohľadu archeológie. Diplomová práca. 2023.

Bölöni, Barnabáš: Antropomorfne a zoomorfne zobrazenia v dobe laténskej. Bakalárska práca. 2023.

Demko, Dávid: Osídlenie východného Slovenska v aurignaciene a gravettiene. Bakalárska práca. 2023.

Drozdíková, Pavla: Púchovská kultúra na Orave a Liptove. Bakalárska práca. 2022.

Gál, Christián: Inhumáčne pochovávanie u Germánov v dobe rímskej. Bakalárska práca. 2022.

Irashyna, Alona: Popularizačná fotografia architektúry v pamiatkovej starostlivosti. Bakalárska práca. 2023.

Jócsik, Kristián: Stav bádania a perspektívy výskumu staromaďarských jazdeckých hrobov. Bakalárska práca. 2022.

Kačengová, Tatiana: Domestikácia rastlín a šírenie rastlín do strednej Európy – aktuálne poznatky. Bakalárska práca. 2023.

Karaš, Nikolas: Huni a ich vplyv v priestore naddunajského barbarika. Diplomová práca. 2022.

Kotianová, Lucia: Neolitické a eneolitické osídlenie v katastri obce Veľká Ves nad Ipľom, okres Veľký Krtíš. Bakalárska práca. 2022.

Liubun, Roman: Osídlenie jaskýň na východnom Slovensku a západnej Ukrajine v neolite až dobe bronzovej. Diplomová práca. 2023.

Mihálik, Jozef: Združenie priateľov Hričovského hradu. Rigorózna práca. 2023.

Novoszadková, Karolína: Archeobotanická analýza rastlinných makrozvyškov z lokalít Rohačka a Liptovská Mara II – Rybníky. Diplomová práca. 2023.

Rybárik, Peter: Analýza zbierky pištoľí v SNM - Múzeum Červený Kameň. Rigorózna práca. 2022.

Sabol, Radomír: Ochrana a prezentácia reliktov kláštorných zbierok prikostolného múzea v Marianke. Rigorózna práca. 2023.

Skutin, Aleksei: Hľadanie pravdy o pravlasti – etnogenéza Slovanov z pohľadu ruskej archeológie. Diplomová práca. 2023.

Tamaškovič, Jakub: Sídlna štruktúra priestoru Bratislavskej brány vo včasnom stredoveku – archeológia a archeologické modelovanie. Dizertačná práca. 2023.

Trebatická, Dominika: Odev v múzeu. Odborná starostlivosť a prezentácia ľudového odevu na príklade etnologickej zbierky vo Vlastivednom múzeu v Považskej Bystrici. Bakalárska práca. 2023.

Tujvelová, Lenka: Archeozoologická analýza zvieracích kostí z germánskej chaty v Cíferi-Pác. Bakalárska práca. 2022.

Uhrinová, Viktória: Čarodejníctvo ako fenomén v kontexte slovenských dejín a jeho prezentačný potenciál v múzejnej inštitúcii. Bakalárska práca. 2023.

Vaneková, Eliška: Výpoveď faunálnych pozostatkov o domácej ekonomike mladšej doby kamennej. Bakalárska práca. 2023.

Katedra klasickej archeológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

Adamíková, Barbora: Znázornenie žien barbarov v rímskom umení. Diplomová práca. 2022.

Baboš, Dávid: Hospodárske stavby v rímskych vidieckych vilách v Noriku a v Panónii. Diplomová práca. 2023.

Boško, Kristián: Ikonografia Orfea na rímskych mozaikách. Bakalárska práca. 2023.

Demovičová, Barbora: Výrobky z jantáru na severných hraniciach Panónie a v ich predpolí. Bakalárska práca. 2022.

Dragun, Tomáš: Gerulata v neskoroantickom období. Dizertačná práca. 2022.

Hegedúsová, Andrea: Tanec vo výtvarnom prejave (vo vybranom období). Bakalárska práca. 2023.

Chovanec, Jakub: Kohút v gréckom vázovom maliarstve (6. – 5. storočie pred Kr.). Bakalárska práca. 2023.

Lindáková, Simona: Akvadukty v antickom Grécku (6. – 2. stor. pred Kr.). Diplomová práca. 2022.

Mekishev, Arman: In vino veritas: Wine making in ancient Italy. Bakalárska práca. 2023.

Štefanovičová, Iveta: Sklenené nádoby ako nositelia a sprostredkovatelia ideí. Diplomová práca. 2022.

Tomaščík, Samuel: Grécka kolonizácia Čiernomoria na príklade Heraklei Pontiky a Sinope. Bakalárska práca. 2023.

Valigová, Mária: Charakteristika pohrebného rítu v mykénskej civilizácii. Diplomová práca. 2023.

Vecko, František: Rímska úžitková keramika z vybraných germánskych sídlisk. Diplomová práca. 2022.

Katedra globálnej geodézie a geoinformatiky Stavebnej fakulty Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

Červík, Tadeáš: Využitie GIS na výpočet oblastí potenciálne zasiahnutelných strelbou. Diplomová práca. 2022.

Katedra muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Bešina, Daniel: Návrh virtuálnej prezentácie pohrebiska z doby bronzovej v Cinobani. Rigorózna práca. 2022.

Paulusová, Nikola: Kelti a ich ozdoby. Diplomová práca. 2022.

Katedra kybernetiky a umelej inteligencie Fakulty elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach

Mechír, Maroš: Identifikácia vykrádania archeologických objektov v dátach z leteckého LiDARu. Bakalárska práca. 2022.

Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave

Kostolníková, Dominika: Konzervovanie a reštaurovanie štyroch archeologických čepcov z archeologického výskumu, z krypty Katedrály Najsvätejšej Trojice v Žiline. Diplomová práca. 2022.

Katedra architektúry Stavebnej fakulty Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

Porkertová, Barbora: Návrh krycej stavby nad archeologickým nálezom v MPR Trnava. Diplomová práca. 2022.

Rosinská, Simona: Návrh krycej stavby nad archeologickým nálezom v MPR Trnava. Diplomová práca. 2023.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok Fakulty architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

Timko, Tomáš: Dominikánsky kláštor v Banskej Štiavnici – pamiatková obnova archeologickej lokality. Diplomová práca. 2022.

Katedra geológie a paleontológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Šedivá, Mária: Fauna stavovcov vybraných archeologických lokalít Slovenska. Dizertačná práca. 2022.

Katedra porovnávacej religionistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Hulínková Ťuchová, Eva: Ikonografie der Göttin Ištar im Kontext archäologischer Funde in mittellassyrischer Zeit. Dizertačná práca. 2022.

V roku 2023 oslávili okrúhle životné jubileum:

90 rokov

Ernest Poliak; PhDr. Mária Rejholcová; Štefan Meliš

80 rokov

PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

75 rokov

Juraj Slovák; RNDr. Július Jakab, CSc.; PhDr. Elena Mirošayová, CSc.; doc. PhDr. Michal Slivka, CSc.

70 rokov

Eva Čaprdomá; PhDr. Danica Staššiková-Štukovská, PhD.; Prof. doc. PhDr. Egon Wiedermann, CSc.

65 rokov

PhDr. Jaroslava Schmidtová; Ivan Ander; Ján Štrbík

Jubilantom srdečne blahoželáme a prajeme veľa zdravia, osobnej pohody a úspechov do ďalších rokov!

PhDr. Mária Rejholcová jubilantkou

V roku 2023 sa krásnemu životnému jubileu teší archeologička a odborníčka na obdobie včasného stredoveku PhDr. Mária Rejholcová, rodená Hrmová. Jubilantka sa narodila 1. júna 1933 v Horných Opatovciach, v dnes už zaniknutej obci pod výbežkami Štiavnických vrchov. Jej archeologické začiatky sú spojené so Štátnym archeologickým ústavom pri SNM v Martine (Turčiansky Sv. Martin), kde pracovala ako technická pracovníčka už od roku 1948 a zúčastňovala sa na mnohých terénnych výskumoch. Po presťahovaní archeologického pracoviska do Nitry (Archeologický ústav SAV) mala možnosť začať diaľkové štúdium na Univerzite Komenského v Bratislave, ktoré ukončila

ako promovaná historička v roku 1969 obhajobou diplomovej práce „Slovanské osídlenie stredného Slovenska“. Štúdiá bola publikovaná v Slovenskej archeológii už v roku 1971 a je doteraz vnímaná ako prvá a doteraz neprekonaná syntéza stavu bádania slovanského osídlenia na strednom Slovensku. O dva roky neskôr jej bol na alma mater v Bratislave udelený titul PhDr. Ako dlhoročná pracovníčka Archeologického ústavu SAV v Nitre zasvätila svoj vedecký život najmä výskumu pohrebísk vo včasnom stredoveku, pričom vyvrcholením jej publikačnej činnosti sú tri zväzky monografie o pohrebisku z 9. až 12. storočia v Čakajovciach (Analýza, Katalóg, Vyhodnotenie. Nitra 1995).

PhDr. Mária Rejholcová bola veľmi aktívnou členkou Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a niekoľko rokov zastávala funkciu vedeckej tajomníčky. Za jej precíznu a zodpovednú prácu bola niekoľkokrát ocenená. V roku 1978 dostala Pamätnú medailu SAV pri príležitosti 25. výročia založenia Slovenskej akadémie vied. Pri príležitosti jubilea jej bolo v roku 1983 udelené rezortné vyznamenanie SAV „Zaslúžilý pracovník Slovenskej akadémie vied“. V rokoch 1993 a 2003 jej Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV udelila ďakovné listy a ocenenia za dlhoročnú prácu vedeckej tajomníčky SAS pri SAV. V roku 2009 dostala Bronzovú medailu pri príležitosti 70. výročia vzniku Archeologického ústavu SAV. Ako napísala jej blízka kolegyňa archeologička PhDr. Darinka Bialeková: „Kto sa zaujímal o problematiku pohrebísk v Nových Zámkoch, Hurbanove-Bohatej, Zemnom, Dubníku, Lefantovciach, iste ocenil jej kvalifikované vedenie výskumov a precíznosť nálezových správ.“

Pani doktorka, ďakujeme Vám za Vašu dlhoročnú prácu pre Slovenskú archeologickú spoločnosť pri SAV a prajeme Vám všetko len to najlepšie. *Ad multos annos!*

Výbor SAS pri SAV

Použitá literatúra::

D. Bialeková: Jubileum PhDr. Márie Rejholcovej. Informátor SAS pri SAV 29, 2018, 1 – 2, s. 63 – 65.

J. Filip: Rejholcová, Mária. In: Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. III – Addenda. Praha 1998.

Osemdesiatnik Ladislav Veliačik

Ak som sa pri písaní želania k sedemdesiatke Ladislava Veliačika náramne divil tomu, ako len ten čas ubieha („veď ešte prednedávnom to bol...“), o desať rokov neskôr stojím pred rovnakou úvahou. Je to neľútostná číslica – 80. Ale takýto dlhý vek v sebe skrýva nielen k tomu primerané zdravotné a iné problémy, ale aj veľa dobrých vecí: pocit z dobrej práce a pekných vzťahov, ktoré tie dnešné drobné starosti vrchovato vyvažujú.

A tak ako pred desiatimi rokmi, aj k tej nedávnej osemdesiatke ti, Milý Lacko, želim dlhý a bezbariérový život. K tomu ti virtuálne i reálne pripíjam obvyklým predposledným pohárom a želim ti sviežu myseľ i dobre zachovalý humor. Svoj tradičný optimizmus, ktorý okolo seba šíriš, si takisto podrž aj do ďalších rokov. K mnohým želaniam tvojich kolegov a priateľov sa pridávam týmto veršom:

Plný pohár nech ťa chráni dňom i nocou
pred tou dárou s nadržanou kosou.
Keby čosi predsa chcela silou-mocou,
tak tú dámu kopni kamsi nohou bosou.

Karol Pieta

Relikty zaniknutých historických ciest a práca Dušana Cendelína

Manželia Cendelínovi pred svojím domom vo Vizoviciach.
Foto: D. Staššiková-Štukovská

V roku 2023, konkrétne 30. augusta, oslávil okrúhle jubileum uznávaný umelec a vizovický vážený občan pán Dušan Cendelín. Využívam túto príležitosť, aby som najmä slovenskú archeologickú odbornú verejnosť upozornila na výsledky výskumu, ktoré jubilant venoval štúdiu a publikovaniu faktov k reliktom zaniknutých historických ciest. Robím tak najmä preto, že časť výsledkov z činnosti D. Cendelína sa priamo dotýka Slovenska a nie je v slovenskej odbornej verejnosti známa. Pritom jeho práce poskytujú zaujímavé a teraz i v budúcnosti použiteľné fakty k spojniciam Považia s Moravou či diaľkovým historickým cestám cez Karpaty, ale tiež k Považskému Inovcu a Strážovskej hornatine. Mojmým zámerom je tiež upozorniť na potrebu výskumu zaniknutých historických ciest cestou sledovania ich reliktov, ktoré v teréne zanechali, nakoľko sa im na Slovensku nikto z archeológov nevenuje.

V krátkosti stručné detaily zo životopisu jubilanta. Narodil sa v Stanovišti (Južná Morava) a v roku 1969 sa oženil s Nadeždou rodenou Mückovou, rodáčkou z Vizovic, s ktorou sú spolu

doteraz. Majú dvoch synov. V roku 1973 si spolu s manželkou otvorili keramickú dielňu a obaja sa venovali výrobe úžitkovej a umeleckej keramiky. Ich tvorba je kritikou považovaná za mimoriadne nápaditú, originálnu a vtipnú. Vystavovali od roku 1972 na rôznych miestach v Českej republike. Kým Nada Cendelínová keramickú tvorbu vyštudovala, D. Cendelín sa považuje za výtvarníka-samouka. Od roku 2004 sa pán Cendelín viac venuje grafickej tvorbe, linorytu, drevorezu a od roku 2020 tvorí pomocou monotypu a tiež počítačovou grafikou. Diela manželov Cendelínových boli v Českej republike od roku 1973 predmetom mnohých výstav. Zhruba od roku 1996 sa jubilant popri výtvarnej tvorbe venuje viac regionálnej histórii a najmä prieskumu reliktov po zaniknutých historických cestách, čomu ďalej venujem pozornosť. V poslednej dobe je autorom beletristických kníh, esejí, poviedok a spomienok, ktoré vychádzajú v malom náklade.

Predovšetkým treba povedať, že práce D. Cendelína venované reliktom po zaniknutých historických cestách sa vyznačujú neobyčajnou odbornou precíznosťou. Neprekrúca fakty, nevymýšľa si históriu, naštuduje si problematiku, dôsledne cituje a spolupracuje s renomovanými historikmi. Najviac spoluprac má s Ing. Pavlom Bolinom, Ph.D. (1953), historikom stredoveku, ktorý pôsobí v Prahe.

Metodiku základného výskumu reliktov zaniknutých historických ciest môžeme veľmi všeobecne opísať ako dôsledné zameranie a charakteristiku úvozov v teréne. O tieto fakty sa opiera analýza a interpretácia smeru a priebehu historickej cesty. S pomocou historických a archeologických faktov sa dá teoreticky určiť obdobie, v ktorom sa cesta používala. Interpretácia smeru či datovania používania historickej cesty môže byť predmetom rôznych názorov, ale nespochybniteľným faktom zostávajú v publikácii fotograficky, opisom a súradnicami zaznamenané existujúce relikty po zaniknutej ceste, ktorou sa v práci autor zaoberá. Toto vytvára dôležitý fakt i pre budúci vedecký záujem, keď už v teréne relikty nemusia byť viditeľné. Tieto archeologické nálezy sa strácajú následkom ľudskej činnosti (poľné cesty, zväzka dreva a pod.) úplne bez dokumentácie. Na Slovensku sa reliktom týchto dokladov po frekventovanom historickom pohybe nikto z bádateľov nevenuje. Nemám ani vedomosť, že by sa medzi archeologickými pamiatkami zachovanými v teréne v nejakom krajskom pamiatkovom úrade či v múzeu zaznamenávali a uchovávali poznatky o úvozových reliktoch historických ciest. Pán Cendelín venoval pozornosť okrem Moravy aj Slovensku, fascinuje ho totiž najmä Považský Inovec a Biele ako i Malé Karpaty, v ktorých sa veľmi dobre zachovali pozostatky po úvozových cestách. Venoval im pozornosť vo viacerých prácach. Pre stredné Považie považujem za dôležitú prácu, ktorá sa zaoberá cestami z Moravy na stredné Považie v časti Bielych Karpát v okolí Javoriny (*Přechody Bílých Karpat z Moravy do Pováží. Přesná lokalizace dopravních linií a moravské příhraniční fortifikace*, *Vlastivědný věstník moravský* 62, č. 3, 2010, s. 297 – 315). Nové pohľady na historické cesty medzi stredným Pomoravím a stredným Považím poskytujú i ďalšie práce, ako napr.:

Úloha hradů Lukov a Brumov v systému komunikací východní Moravy (spoluautor P. Bolina), *Archaeologia historica* 36/1, 2011, s. 87 – 108.

Kosmas k roku 1116. Interpretace historické události v reflexi krajiny moravsko-slovenského pomezí, *Historická geografie* 37/1, 2011, s. 7 – 48.

Pokračování trasy Lukov – Brumov – Vršatec k banským městům na Slovensku (spoluautor P. Bolina), *Výzkum historických*

cest v interdisciplinárnom kontextu. Brno: Centrum dopravného výzkumu, 2013, s. 20 – 27.

Trenčinská cesta, Acta musealia 15, 2017/1 – 2, s. 48 – 71.

Česká cesta jako součást staré dopravní sítě Slovenska – úsek Holíč-Bíňovce (lokalizace historických tras v krajině a jejich relikty, komunikační souvislosti), Studia Historica Nitriensia, roč. 23/1, 2019, s. 3 – 28.

Dôležitá je aj práca, ktorej výsledky sa odrazili i na upresnení významu hradiska I v Bojne (Význam reliktv dopravného pohybu při interpretaci velkomoravského hradiska u Bojné (okr. Topolčany), Archaeologia historica 40/1, 2015, s. 247 – 265; spoluautor Pavel Bolina).

Pán Cendelín publikoval cca 95 prác venovaných historickým cestám. Väčšiu pozornosť venoval Morave, ale tiež metodike a historickému prínosu a reálnemu významu štúdia úvozových reliktv v porovnaní s hypotetickým určovaním detailnejšieho priebehu diaľkovej historickej cesty pomocou štúdia archeologických nálezov importov či trasovaním na mape. V tejto súvislosti by som odporučila prečítať si polemiku D. Cendelína s R. Květom (Vítězství utkvělých představ – Radan Květ: Duše krajiny, staré stezky v proměnách věků. Praha: Academia, 2003, 195 s., VVM 56, č. 2, 2004, s. 199 – 201).

D. Cendelín v jednom z reliktv historickej cesty, ktorá viedla okolo hradiska v Bojne. Foto: D. Staššiková-Štukovská

Štúdium reliktv zaniknutých ciest v teréne ukázalo nielen v prácach D. Cendelína, ale i u medzinárodných odborníkov, ktorí sa tejto problematike venujú nielen v Čechách, ale aj v Nemecku, že sa s historickými cestami v odbornej literatúre spája veľa mýtov, ktoré nie sú pravdivé. Napríklad na Slovensku je to otrocky opakovaná mylná predstava, že napríklad prechody cez Karpaty viedli priesmykmi. V tejto súvislosti môžem spomenúť Vlársky priesmyk ako prechod Bielymi Karpatami. Výskum reliktv historických ciest ukázal, že využívanie priesmykov či úzkych údolí, v ktorých tečie potok či riečka, ako ciest nie je pravdepodobný. Viac o metodike či prínose doterajšieho výskumu reliktv zaniknutých ciest si okrem prác D. Cendelína môžete prečítať i u iných autorov. Z posledných a pre Slovensko jazykovo dostupných diel spomeniem prácu autorov P. Bolina – T. Klimek – V. Čílek: Staré cesty v krajině středních Čech. Praha: Academia, 2018, prvá dotlač 2019, 690 s., ISBN 978-80-200-2831-0.

Pána Cendelína môžeme považovať za samouka i v oblasti archeológie a histórie. Napriek tomu sú jeho výskumy a interpretácie reliktv starých komunikácií vysoko profesionálne a užitočné dnes i pre budúci výskum. Dúfajme, že nemyslí vážne svoje rozhodnutie, že sa starým cestám už nebude výskumne venovať. Vyhovára sa na zdravie a vek. Trošku odbočím a k tomu

veku by som chcela spomenúť zážitok svojho brata z obdobia, keď v roku 1962 stážoval ako medik v nemocnici. Stál na chodbe a podišiel za ním 97-ročný pacient s požiadavkou, aby povedal tým sopliakom (skupinka troch mužov s vekom cca 80 rokov sa bavila na chodbe), že sú veľmi hluční.

Poznám pána D. Cendelína viac ako 14 rokov. Vážim si jeho prínos, ktorý dal archeológii svojim záujmom o historické cesty. Jeho výsledky a výskumy sú o to cennejšie, že ho k nim nenaháňala chamtivosť (vykopať niečo, čo predá), inštitúcia (zárobok a nariadenia, plus peniaze na výskum), sponzor (dá financie), ale čistá ľudská zvedavosť a trpezlivosť spojená s dostatkom rozumu a chuti sa učiť, aby dosiahol odborne kvalitný výsledok. Bola som s ním na niekoľkých prieskumoch a videla som ako systematicky terén prezerá, dokumentuje a zaznamenáva. Za roky tejto činnosti nadobudol pozoruhodné skúsenosti a poznatky. Dokáže už len podľa mapy určiť pravdepodobnosť kade diaľková cesta povedie a kde v teréne sa budú vyskytovať relikty po nej. Má veľa skúseností s vyhľadávaním a dokumentáciou historických reliktv po zaniknutých cestách z terénu. Veľmi dobre a poučne sa s ním diskutuje. Na jeho výsledkoch sa podpísala podpora skromnej, múdrej a citlivej manželky Nadi. Nie je čudné, že ich manželstvo vydržalo doteraz.

Napriek tomu, že je to samouk aj v problematike výskumu historických ciest, jeho precízne práce majú profesionálom veľa čo dať. AD MULTOS ANNOS Dušan Cendelín!

Danica Staššiková-Štukovská

Použitá literatúra, internetový zdroj:

<https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/dusan-cendelin/>

(Tu je možné nájsť aj ďalšie zdroje k Dušanovi Cendelínovi)

Zoznam prác venovaných problematike zaniknutých historických ciest od D. Cendelína:

Vanečský viklan, Naším krajem 7, Západomoravské muzeum Třebíč 1996, s. 49.

Dvě poznámky k prachatickému systému Zlaté stezky, Zlatá stezka 3, 1996, s. 327 – 328.

Stará cesta k Polné, Polensko 5, Klub za historickou Polnou 2, 1996, s. 16.

Polná na nejstarší dopravní síti, Polensko 6, Klub za historickou Polnou 3, 1997, s. 12 – 14.

Zaniklé plůžiny v Pooslaví na Třebíčsku, Vlastivědný věstník moravský (ďalej len VVM) 47, č. 1, 1997, s. 77 – 79.

Prachatický koridor, Zlatá stezka 5, 1998, s. 327 – 332.

Dřevnice, Podřevnicko 21, 1998, s. 42 – 44.

Pokus o rekonstrukci starých komunikací na Blanensku, Staré stezky 3, NPÚ Brno 1998, s. 4 – 6.

Stará silnice, Polensko 9, 2000/3, s. 16 – 17.

Terénní průzkum zaniklé středověké komunikace na západním Brněnsku, VVM 59, 1999, č. 1, s. 48 – 57.

Viatistika?, VVM 52, 2000, č. 2, s. 179 – 180.

Stopy Libické stezky, Západní Morava 4, 2000, s. 146 – 148.

Staré stezky na Moravě – Historická geografie a terénní výzkum, VVM 52, 2000, č. 3, s. 254 – 259.

Nové objevy prehistorického osídlení ve Vizovických vrších a staré komunikace, VVM 52, 2000, č. 4, s. 377 – 385.

Náměstí, Podřevnicko, 2000, s. 38 – 39.

Od Habrů k Brodu – Pokus o řešení jednoho problému viatistiky, Sborník havlíčkobrodské společnosti o povznesení regionálně historického povědomí, 2001, č. 1, s. 46 – 79.

- Možnosti viatistiky (inspirováno pracemi Radana Květa)*, Staré stezky 6, Národní památkový ústav Brno, 2001, s. 37 – 41.
- Definice staré komunikace*, Staré stezky 6, Národní památkový ústav Brno, 2001, s. 52 – 55.
- Vladislav a zaniklá středověká osada Brod*, Západní Morava 5, 2001, s. 167 – 175.
- Památková ochrana reliktních starých komunikací*, Západní Morava 5, 2001, s. 223 – 224.
- Přesná specifikace jako východisko i podmínka při řešení historických komunikací*, Staré stezky 7, 2002, s. 7 – 18.
- Historické přechody hlavního hřebene Vizovických vrchů*, Staré stezky 7, 2002, s. 50 – 77.
- Velké Meziříčí – Půdorys města jako historická informace o starých komunikacích i jako náznak kolonizace*, Západní Morava 6, 2002, s. 3 – 14.
- Ostrý vrch, hradisko kultury popelnicových polí se satelitním sídlištěm u Vizovic*, VVM 54, 2002, č. 3, s. 303 – 305.
- Fenomén dálkových tras v pracích na téma starých komunikací*, Staré stezky 8, 2003, s. 9 – 21.
- Řešení pozemních spojů – Seriozní historiografická disciplína, nebo nezávazná hra?*, Staré stezky 8, 2003, s. 22 – 30.
- Polensko a staré pozemní komunikace – Teoretická východiska řešení a výsledky terénních průzkumů*. Polná 2003.
- Nové objevy středověkého osídlení na Velkobítešsku – Relikty opuštěných cest jako jeden z nástrojů prospekce zaniklého osídlení*, Západní Morava 7, 2003, s. 146 – 155.
- Poznámka k využití anoikonym při určování historických komunikací*, Acta onomastica 44, 2003, 7 – 14.
- Za relikty starých cest v okolí Blanska*, Staré stezky 9, Národní památkový ústav Brno, 2004, s. 59 – 62.
- Mařínské hradisko ve světle komunikačních souvislostí a fortifikačních anomálií*, VVM 56, 2004, s. 285 – 297.
- Poznámka k lokalizaci zaniklé osady Nížov*, Polensko 13, 2004, č. 3, s. 17 – 21.
- Vítězství utkvělých představ – Radan Květ: Duše krajiny, staré stezky v proměnách věků*, Academia Praha 2003, str.195, VVM 56, 2004, č. 2, s. 199 – 201.
- Staré komunikace česko-moravského pomezí – Trstenická stezka jako historický mýtus*, rukopis 2000, kópia rukopisu: Moravská zemská knihovna Brno, Muzeum silnic a dálnic Velké Meziříčí.
- Hrádek typu motte na Žďársku*, VVM 52, č. 1, 2000, s. 67.
- Genius loci*, Polensko 2001/1.
- Dopis z Vysočiny*, Polensko 2004/1.
- Cesty v proměnách krajiny Polenska*, Polensko 2005/3.
- Blažkov*, sborník Polensko, 2006.
- Staré mapy jako inspirační zdroj vlastivědné činnosti*, Polensko 2007/1.
- Kompilace (Skorouvaha na historiografické téma)*, Archeologie Moravy a Slezska 3, 2003, s. 210 – 211.
- Amatéři, profesionálové, moje žena a Schliemannův efekt (Skorouvaha na skoraarcheologické téma)*, Archeologie Moravy a Slezska 3, 2003, s. 212 – 213.
- Paměť kamene a spečené valy. Romantismus a racionalismus (nejen) v archeologii*, Archeologie Moravy a Slezska 4, 2004, s. 119 – 122.
- Cesty, Archeologie Moravy a Slezska*, Česká archeologická společnost-pobočka pro Moravu a Slezsko 4, 2004, s. 11 – 16.
- Historická geografie – nástroj nebo negativní prvek při řešení starých pozemních spojů*, Historická geografie 33, 2005, s. 57 – 70.
- Půdorys soustavy reliktních sestupu k brodu u Velkého Meziříčí a lokalizace zaniklého brodového místa*, Staré stezky 10, Památkový ústav Brno 2005, s. 65 – 67.
- Pokus o plošné vymezení zaniklého osídlení v trati Starý Javůrek na Velkobítešsku*, Západní Morava 9, 2005, s. 137 – 142.
- Nová pravěká lokalita u Vysokého Pole, okres Zlín*, VVM 59, č. 1, 2007, s. 37 – 40.
- Novověké opevnění nebo keltská svatyně? K otázce datování tzv. Švédských šancí u Luděřova na Olomoucku*, VVM 59, č. 3, 2007, s. 306 – 309.
- Brněnský brod. Sedm glos k vývoji raně středověkého Brna z pohledu viatiky*, VVM 61, č. 3, 2009, s. 311 – 328.
- Postavení Uherského Brodu na raně středověké dopravní síti ve světle objevů reliktních zaniklých dopravních tras*, Historická geografie 35/1, 2009, s. 59 – 93.
- Přechody Bílých Karpat z Moravy do Pováží. Přesná lokalizace dopravních linií a moravské příhraniční fortifikace*, VVM 62, č. 3, 2010, s. 297 – 315.
- Jevíčko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku (spoluautoři P. Bolina, D. Adam)*, vydalo město Jevíčko 2010, 86 s.
- Historická komunikace Třebíč – Polná*. Polná 2010, 40 s.
- Zaniklá historická komunikace na Třebíč a její relikty na přechodu řeky Rokytné u Čermákovic, okr. Znojmo (spoluautor P. Bolina)*, Západní Morava 15, 2011, s. 169 – 182.
- Úloha hradů Lukov a Brumov v systému komunikací východní Moravy (spoluautor P. Bolina)*, Archaeologia historica 36/1, 2011, s. 87 – 108.
- Kosmas k roku 1116. Interpretace historické události v reflexi krajiny moravsko-slovenského pomezí*, Historická geografie 37/1, 2011, s. 7 – 48.
- Relikty zaniklé nadlokální pozemní komunikace a neznámé fortifikace u Starého Hobzí na západní Moravě (spoluautor P. Bolina)*, Západní Morava 2012, s. 11 – 18.
- Komunikačně významná lokalita Lomensko na střední Senici (souvislosti s vývojem dopravní sítě a relikty dopravního pohybu)*, Valašsko, Vsetín 2012, s. 4 – 7.
- K výzkumu starých komunikací na Litomyšlsku podle Karla Severina (odpověď na recenzi v Archaeologia historica 37/2, 2012, s. 813 – 820) (spoluautor P. Bolina)*, internet.portál FF UK v Praze, 2012.
- Ausgangspunkte – Zur Methode der Altstrassenforschung (spoluautor P. Bolina)*, Praehistorica 31, Univerzita Karlova 2013, s. 751 – 763.
- Relikty dopravního pohybu v Hostýnských vrších a na Holešovsku*, Archeologie Moravy a Slezska, 2013.
- Pokračování trasy Lukov – Brumov – Vršatec k banským městům na Slovensku (spoluautor P. Bolina)*, Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu, Centrum dopravního výzkumu Brno, 2013, s. 20 – 27.
- Relikty historických dopravních staveb v lesní trati Chlumy u Vanče (příspěvek k řešení zaniklých přechodů řeky Oslavy)*, Západní Morava 18, 2014, s. 289 – 296.
- Hajnova lípa a Žižkův stůl u Laviček (kol. autorů)*, Západní Morava 18, 2014, s. 297 – 304.
- Historický přechod pomezí Čech a Moravy u Litomyšle (spoluautor Pavel Bolina)*, Historica Olomucensia, Supplementum II. – 2014, s. 91 – 150.
- Stanoviště v kronikách a jiných historických pramenech*, vydal OÚ Stanoviště 2014, 123 s.
- Význam reliktního dopravního pohybu při interpretaci velkomoravského hradiska u Bojně (okr. Topolčany) (spoluautor Pavel Bolina)*, Archaeologia historica 40/1, 2015, s. 247 – 265.
- Relikt významné regionální komunikace u Janovic*, Polensko 4, 2015, s. 1 – 6.
- Drobná kuriozita na zaniklé historické dopravní trase z Polné na Chatěboř*, Polensko 25, č. 3, Polná 2016, s. 10 – 13.
- Tasov na regionálních středověkých pozemních spojích. Nástin interpretace antropogenních zemních tvarů na území osady a v jejím okolí*, Západní Morava 2016.
- Funkce prostoru Jihlavy na dopravní síti před lokací nového města – Krajině dispozice a urbanistické souvislosti*, Vlastivědný sborník Vysočiny – Oddíl společenských věd, 2017, s. 3 – 25.
- Cesty Klauďánovy mapy z města Polná. Rekonstrukce historických dopravních linií pomocí jejich reliktních v krajině*, Historická geografie 43/2, 2017, s. 79 – 106.

Neznámá fortifikace na k. ú. Rudka okr. Brno-venkov v soustavě dalších lokalit podél linie zaniklé historické komunikace, VVM 69, č. 3, 2017, s. 232 – 243.

Trenčinská cesta, Acta musealia 15, 2017, č. 1 – 2, s. 48 – 71.

Dvě historické cesty z Polné, které ztratily svůj původní dopravní význam, In: Polná – střípky z historie i současnosti, vyd. město Polná 2018, s. 200 – 207.

Přechod řeky Jihlavy u Pohořelic v kontextu krajiny jižní Moravy, In: Město Pohořelice, vyd. město Pohořelice 2018, s. 143 – 153.

Pravěká hradiska hlavního hřebene Vizovické vrchoviny v komunikačních souvislostech – polohy lokalit, polohy vstupu do hrazených areálů a vztah lokalit k doložitelným dopravním liniím, Archeologie Moravy a Slezska 17, Česká archeologická společnost – pobočka pro Moravu a Slezsko 2018, s. 30 – 53.

Moravská brána a „Helfštejnská křižovatka“ starých cest (spoluautor Pavel Bolina), Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu 2018, Vlastivědný věstník moravský-Supplement 3, 2018, s. 81 – 90.

Doubrava nebo Barák? Vizovské noviny, roč. 33, č. 4, 2018, s. 18 – 19.

Lokalita Klenov v kontextu starých dopravních linií východní Moravy, Acta musealia 17, 2019, s. 36 – 53.

Česká cesta jako součást staré dopravní sítě Slovenska – úsek Holíč-Bíňovce (lokality historických tras v krajině a jejich relikty, komunikační souvislosti), Studia Historica Nitriensia, roč. 23/1, 2019, s. 3 – 28.

Funkce prostoru Jihlavy na dopravní síti před lokací nového města – Krajině dispozice a urbanistické souvislosti, Vlastivědný sborník Vysočiny 20, 2019, s. 3 – 25.

Klasifikace historických cest podle poloh zaniklých popravíšť v krajině, Historická geografie 45/2, 2019, s. 207 – 222.

Horský hřeben jako dopravní prostor historické cesty z Podřevnicka k Lyskému průsmyku, Valaško 44, 2020, s. 8 – 11.

Přechod říčky Chvojnice u Kralic nad Oslavou – Příklad komplexního souboru stop historických cest v návaznosti na položení těchto cest v krajině, Historická geografie 47/1, 2021, s. 19 – 52.

Historické spoje „Commerzial weg“ a „Steinerer thor weg“, Poloha v terénu a návaznosti na komunikační síť u javornického průsmyku, Historická geografie 48/1, 2022, s. 27 – 50.

Z problematiky vztahu hradů a dálkových komunikací na Moravě (spoluautor Pavel Bolina), v tisku sborníku Svorník.

Rukopisy

Staré komunikace, 1999, s. 127, uloženie: archív autora, Moravská zemská knihovna Brno, Muzeum silnic a dálnic Velké Meziříčí.

PROVODOVSKO – Vztah současného a zaniklého osídlení k historickým pozemním komunikacím a aplikace antropogenních zemních tvarů při průzkumu některých lokalit tohoto mikroregionu východní Moravy, 2004, uloženie: archív autora, Moravská zemská knihovna Brno.

Severní cesta – Historický pozemní spoj z jihozápadní Moravy na Malou Hanou (Dopravní linie, navazující spoje, přilehlá osídlení), 2017, s. 145, uloženie: archív autora.

Július Jakab jubilantom

Je úžasná tá chvíľa, keď vo svojom živote dostanete príležitosť stretnúť osobnosť, o ktorej ste dovtedy len veľa počuli. Pozrieť jej do očí, pozdraviť sa, potriať si s ňou rukou. Ešte vzácnejšie je dostať možnosť takú osobnosť bližšie spoznať a spolupracovať s ňou. My sme RNDr. Júliusa Jakaba, CSc. stretli ešte ako mladé „žaby“. Ostrieľaného antropológa, pôsobiaceho na Archeologickom ústave, ktorého rukami už prešlo niekoľko tisíc historických ľudských pozostatkov.

Július Jakab počas svojej kariéry vypracoval desiatky antropologických posudkov, odborných analýz a štúdií. Je priam úžasné koľko vedomostí bol schopný získať (v podstate často

ako samouk), zhromaždiť a využiť vo svojej každodennej práci v „dobe bezinternetovej“. Navyše bol iniciátorom a spoluautorom počítačového programu ANTRIS na vyhodnotenie dát primárnej analýzy kostier. Vďaka svojej húževnatosti a analytickej myšli oplýval neskutočnými znalosťami z oblasti antropológie. Popri osteologických analýzach sa venoval aj evidencii anomálií na kostre a diagnostike patologických zmien, zlomenín z postmortalného a perimortalného obdobia, dokonca dokumentoval tretí nález neandertálcov zo Šale. Jeho najobľúbenejšou témou sa však zdali byť ľudské lebky. Dokumentoval a riešil otázku prítomnosti jedincov s mongoloidnými znakmi, umelé deformácie lebiek či symbolické trepanácie.

Okrem analytickej práce sa venoval aj výchove ďalších generácií antropológov, od roku 1991 pôsobil ako pedagóg na Filozofickej fakulte na UKF v Nitre. V rokoch 2006 – 2013 bol školiteľom doktorandského štúdia v odbore Antropológia, a to na Fakulte humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity.

Aj naše prvé roky pôsobenia na AÚ SAV boli pod dohľadom jeho kritického oka. Napriek počiatkovej nedôvere k nám ako mladým doktorkám sme nakoniec dostali šancu. Najskôr len malú, až človek pochyboval sám o sebe, ale zároveň sme chceli tej legende dokázať, že aj keď sa ešte máme čo učiť, už vieme viesť odbornú debatu na úrovni. Pri každom ďalšom stretnutí sme sa už jeden druhého báli menej a dúfame, že to nevnímame tak len my, že sme si skutočne nakoniec ako kolegovia vytvorili nielen profesionálne, ale aj priateľské puto.

Týmto by sme Ti, milý Julo, chceli poďakovať, že si nás nechal nahliadnúť do svojho sveta a svojej osobnosti a že si nám vždy dal pár dobrých rád. K Tvojmu jubileu, k Tvojim 75. narodeninám, Ti prajeme hlavne veľa zdravia, nech si môžeš počas dôchodku ešte dlho užívať svojich najbližších, záhradku a zaslúžený oddych. *Ad multos annos!*

Mária Krošláková – Zuzana Hukel'ová

Všetko nejlepší, milá Elenka!

Dňa 17. júla 2023 oslávila okrúhle jubileum moja drahá kolegyňa PhDr. Elena Miroššayová, CSc. Aj keď sa nestretávame osobne každý deň – Elenkino pôsobisko je v Košiciach, moje v Nitre – predsa len máme spolu isté odborné záujmy, ktoré nás spájajú a o ktorých vieme debatovať nielen v našich „domovských kanceláriách“, ale často aj na diaľku „po telefóne“, na konferenciách o dobe železnej a dobe bronzovej i na našich spoločných prieskumných akciách v teréne či pri osobných stretnutiach.

Spoznala som Ťa osobne, milá Elenka, tak naozajstne archeologicky, pri riešení svojej dizertácie, ktorej súčasťou boli aj vybrané problémy mladšieho praveku na Spiši – v regióne, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou Tvojej vedeckej práce. Nielen na Spiši, ale na celom východnom Slovensku riešiš problematiku neskoršej doby bronzovej a doby železnej v širšom nadregionálnom kontexte – z pohľadu kontaktov nášho územia s územiaми v rámci Karpatskej kotliny i za jej „hranicami“. Jednou z tém, ktorá Ti prirástla k srdcu, je aj praveká a včasnodejinná metalurgia. Na tomto poli rozvíjaš i úspešnú spoluprácu s vedcami z Technickej univerzity v Košiciach – ktorá je prospešná z hľadiska osobných vedeckých väzieb aj pre ďalších kolegov.

Tvoje bohaté aktivity na poli teoretickej i terénnej archeológie, súpis publikačných výstupov, ako aj organizačná činnosť, sú ďaleko za rozsahom tohto príspevku – koniec-koncov, zvedavý čitateľ si môže podrobne prečítať v laudáciách na Tvoju počesť v Tvojom výročnom zborníku spred piatich rokov (úvodné state Jozefa Bujnu a Márie Lamiovej-Schmiedlovej v zväzku L. Benediková/G. Březinová/E. Horváthová/S. Stegmann-Rajtár (eds.): *Fragmenty času. Venované Elene Miroššayovej k 70. narodeninám. Študijné zvesti AÚ SAV – Supplementum 1. Nitra 2019*) alebo v jubilejnom článku v *Informátore* z roku 2018 (J. Bujna: *Životné jubileum PhDr. Eleny Miroššayovej, CSc. Informátor SAS pri SAV 29, 2018, s. 65 – 66*).

Od uverejnenia Tvojej bibliografie v roku 2019 si sa vo svojom výskume zamerala predovšetkým na osídlenie zázemia vyšinnej lokality z doby laténskej v Zemplíne. Ako hlavný výstup tejto časti Tvojej práce si vypublikovala štúdiu zameranú na zhodnotenie sídliska Za novým cintorínom, ktorej súčasťou je sprístupnenie tamojšieho bohatého keramického súboru (E. Miroššayová: *Výsledky výskumu v Zemplíne-Za novým cintorínom. Východoslovenský pravek 12, 2021, s. 25 – 104*).

Venovala si sa tiež špecifickým typom predmetov z rôznych materiálov, zahrnujúc i výsledky prírodovedných analýz (E. Miroššayová: *Bronzový predmet so zoomorfnými protónami zo Slovenského krasu. Studia Archaeologica Brunensia. Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské univerzity 22/2, 2017, s. 5 – 14*; S. Stegmann-Rajtár/E. Miroššayová/L. Benediková/L. Illášová/J. Štubňa: *Výsledky spektroskopických analýz historických sklenených korálikov. In: Historické sklo. Multidisciplinárne o historickom skle III. Bratislava 2018, s. 71 – 80*; E. Miroššayová: *Bronze bracelets from the Slovak Karst. In: M. S. Przybyła/K. Dzięgielewska (eds.): Chasing Bronze Age rainbows. Studies on hoards and related phenomena in prehistoric Europe in honour of Wojciech Blajer. Kraków 2019, s. 499 – 508*; L. Benediková/E. Miroššayová/S. Stegmann-Rajtár/L. Illášová/J. Štubňa: *Sklené koráliky doby bronzovej a halštatskej na Slovensku a stanovenie ich fyzikálnych charakteristík. Studia Historica Nitriensia 25/1, 2021, s. 3 – 46. DOI: <https://doi.org/10.17846/SHN.2021.25.1.3-46>*).

Elena Miroššayová (celkom vpravo) spolu s J. Bujnom (vtedy Katedra archeológie UKF v Nitre) a s J. Čížmářovou (vtedy Moravské zemské múzeum Brno) na exkurzii počas konferencie Kelti/Die Kelten/The Celts 2019, organizovanej v Starej Lesnej. Foto: M. Furman

Okrem toho si sa podieľala na realizácii terénnej časti i na spracovaní výsledkov záchranného výskumu na trase plynovodu (J. Beljak/P. Bednár/P. Debnár/P. Fecko/R. Hreha/M. Melo/E. Horváthová/R. Malček/E. Miroššayová/A. Nemerhut/M. Soják/M. Vojteček: *Archeologický prieskum na trase prepojovacieho VTL plynovodu Poľsko – Slovensko. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2017, 2023, s. 25 – 27*) i na ďalších terénnych aktivitách či spracovaní ich výsledkov (M. Ďurišová/G. Lešínský/E. Miroššayová: *Nové nálezy z katastra obce Lipovník. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2019, 2023, s. 47 – 48*; P. Harčar/E. Miroššayová: *Železná sekerka s ramienkami zo Stakčína. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2016, 2022, s. 58 – 59*).

Z už „známych“ aktivít treba však určite vyzdvihnúť i Tvoje predchádzajúce terénne výskumy v rôznych regiónoch východného Slovenska a Spiša, ktoré významnou mierou prispeli k rozšíreniu pramennej bázy v tejto časti Slovenska, ako aj k jej začleneniu do širšieho stredoeurópskeho kontextu. Nezanedbateľnou súčasťou Tvojich terénnych aktivít je aj výskum lokalít so stopami výrobných činností, ku ktorým patria napr. sídliská v Rade či v Čečejevciach, ale aj výskum vyšinnej lokality s ich zázemím (Kláštorská-Čertova sihoť v Letanovciach, vyšinné sídlisko na Zádielskej planine, mikroregión Zemplína so zázemím k vyšinnému sídlisku) a mnohé ďalšie.

Ja si dovoľm úsmevnú spomienku na náš krátky prieskum z roku 2007 (spoločne s Gertou Březinovou), sprevádzaný „technickými problémami s náradím“ v ústí Zádielskej doliny, ktorý pokračoval na už spomenutom sídlisku z praveku a včasnej doby dejinnej v Rade. Spolu (i s Martinom Furmanom) sme v roku 2018 absolvovali i veľmi vydarenú akciu v Tvojmu srdcu blízkom Liptove, kde sme s milým a angažovaným obyvateľom Kráľovej Lehoty pánom Františkom Bizubom preverovali potenciálne miesta výroby železa zo včasnej doby dejinnej v okolí obce. Spolupráca na „halštatskom“ a „laténskom“ zväzku série STASLO (Staré Slovensko) v posledných rokoch nás zase spolu so Zuzanou Rajtárovou častejšie viedla do Košíc, kde sme si

pracovný program spríjemnili prechádzkami večernými Košicami či spoločnou večerou u Teba či v meste. No a nedá mi nespomenúť očarenie Košicami pred pár rokov zo strany môjho syna, ktorému sa vďaka Tvojej spoločnosti „metropola východu“ mimoriadne páči.

O dobrú atmosféru, akú ja vždy zažívam na výskumnom pracovisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach, sa významne staráš i Ty, tak ako si sa o ňu starala i v rokoch Tvojho pôsobenia vo funkcii vedúcej „východoslovenskej pobočky“ (1994 – 2005). Je mi ctou, milá Elenka, že Ťa poznám, že s Tebou môžem zdieľať aspoň časť svojho pracovného a osobného sveta. A ďakujem Ti, že z Teba vždy sála maximálna ľudskosť, dobrota a elegancia. Vinšujem Ti do ďalších rokov veľa zdravia a neutíchajúcej radosti zo života. Všetko najlepšie, milá Elenka!

Lucia Benediková

Michalovi Slivkovi k jubileu

Náš vzácny kolega a priateľ sa 9. júla 2023 dožil krásneho životného jubilea – 75-tych rokov. O Michalovi Slivkovi sa už veľa napísalo či už pri príležitosti jeho predchádzajúcich životných jubileí alebo z dôvodu priblíženia jeho osobnosti. Vyčerpávajúci opis jeho profesijného života podal v roku 2008 Ondrej Ožďáni (*O. Ožďáni: K životnému jubileu doc. PhDr. Michala Slivku, CSc. Informátor SAS 19/2, 2008, 30 – 31*). Rada by som pri tejto príležitosti priblížila túto výnimočnú osobnosť slovenskej archeológie cez moju osobnú skúsenosť.

Michal Slivka na hlavnom námestí v Krakove.

Foto: archív autorky

Michala Slivku som prvýkrát stretla na Trnavskej univerzite v Trnave, vtedy ešte na fakulte humanistiky počas štúdia klasickej archeológie a histórie. Práve aj Michal Slivka stál pri zrode, resp. obnove Trnavskej univerzity, čo sa podarilo 8. novembra 1992, kedy bola slávnostne otvorená. V rokoch 1993 – 1996 sa aktívne podieľal na jej fungovaní ako predseda Akademického senátu. V čase môjho štúdia pôsobil na katedre histórie, kde sme s ním absolvovali okrem iného predmet včasný stredovek. Pútavým rozprávaním nás ako mladých študentov vedel vtiahnuť do doby a priblížiť jej prostredie vo všetkých aspektoch. Ešte teraz si pamätám na náhodné otázky do pléna, ktoré mali preveriť našu odbornú pripravenosť a udržiavali nás po celý čas „v strehu“.

Najvýraznejší zážitok s ním spojený z obdobia vysokoškolských štúdií bola cesta na Zjazd slovenských archeológov 2004 organizovaný Slovenskou archeologickou spoločnosťou. Spolu s ďalšími spolužiakmi z klasickej archeológie sme vtedy stáli pred školou a debatovali, keď sme stretli nášho obľúbeného pedagóga a dali sa s ním do rozhovoru. Vysvitlo, že sa chystá do Smoleníc na stretnutie s kolegami. Veľmi pohotovo nám ponúkol odvoz a účasť. Boli sme nadšení. Keďže kapacita terénneho auta Lada Niva bola obmedzená, náš spolužiak Michal musel už len do kufra. Do Smoleníc sme dorazili na vedecký seminár a nejedna z prednášok mi utkvela v pamäti. Ako študentom sa nám páčilo, že slovenskí archeológovia sa na pravidelnej báze stretávajú a prezentujú svoje aktuálne výskumy. Veľa pre nás – „mladé uchá“ – znamenalo, že sme sa dostali medzi aktívnych archeológov. Zápal Michala Slivku pre stredovek a zanietená povaha prednášok spôsobili, že naša spolužiačka klasickej archeológie Soňa si nakoniec zvolila diplomovú prácu z histórie, aby sa mohla venovať problematike kultu relikvií a relikviárom.

Naše cesty sa opätovne spojili až po mojom prijatí na Archeologický ústav SAV v Nitre. Toto pracovisko bolo zároveň jedným z mílnikov v kariére Michala Slivku. Najprv tu pôsobil ako technický pracovník po skončení stredoškolského štúdia v rokoch 1967 a 1968, konkrétne na výskume Karola Pietu na Havránku v Liptovskej Mare. Neskôr sa na Archeologický ústav vrátil v roku 1981 a zotrval tu až do roku 1992. V tomto období realizoval systematický archeologický výskum zaniknutého kartuziánskeho kláštora na Kláštorisku v Slovenskom raji, ktorý sa mu stal osudným a „zviazal“ ho už navždy s týmto miestom. Postupne sa tu etablovala mládežnícka ekologicko-záchranná aktivita známa ako Strom života. Lokalita a osobnosť Michala Slivku v priebehu desaťročí spojila rôzne generácie, mladých ľudí, študentov, intelektuálov, bývalých politických väzňov, disidentov, ľudí rôznych národností a vierovyznania, ktorí sa sem dodnes radi a opakovane vracajú.

Počas doktorandského štúdia bolo viac príležitostí k stretnutiam. Archeologický ústav ako externá vzdelávacia inštitúcia uskutočňuje doktorandské štúdium od roku 2010 v spolupráci s katedrou archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Univerzita Komenského predstavuje ďalšie významné obdobie v živote Michala Slivku, kde pracoval od konca roku 1996. Najprv pôsobil na katedre etnológie (odbor religionistika), neskôr na katedre archeológie, kde v rokoch 1998 – 2004 zastával funkciu vedúceho katedry. Pre povolanie vysokoškolského pedagóga mal tie najlepšie predpoklady. Neuveriteľné množstvo poznatkov a vlastných skúseností z výskumov, schopnosť nadchnúť poslucháča a preniesť ho v čase do stredovekých reálií, zostať zároveň ľudský a mať pochopenie aj pre drobné zlyhania, ochotu a trpezlivosť, nevyčerpateľnú snahu odovzdať svoje vedomosti ďalej a naučiť. Neodškriepiteľná vlastnosť akou jubilant oplýva je jeho vzťah ku knihám a odbornej literatúre. Málkotorý vysokoškolský pedagóg sa naposielal balíkov a listov so študijnou literatúrou ako pán docent Slivka. Jeho obdivuhodný prehľad dodnes neprestáva fascinovať a som presvedčená, že neexistuje stredoveká téma, ku ktorej by nepoznal citáciu.

V rámci nášho doktorandského štúdia sme spolu s ďalšími kolegami absolvovali na fakulte prednášky ako aj konzultácie. Na jeseň v roku 2010 som mala možnosť sa zúčastniť menšej priateľskej exkurzie v Krakove s krátkou medzizastávkou v Ružomberku, kde v roku 2008 Michal Slivka externe prednášal na Katolíckej univerzite. Návšteva Krakova priniesla okrem iného

stretnutia s poľskými kolegami, návštevu výnimočných objavov pod hlavným námestím „Rynek Underground“ či prehliadku benediktínskeho kláštora Tynec. Tento milý zážitok mi dodnes pripomína replika stredovekej kostenej rukoväte, ktorú sme od poľských kolegov dostali. Bezprostredná atmosféra celého stretnutia len potvrdila ako si nášho jubilanta vážia nielen v domácom prostredí ale aj v zahraničí. To bolo vždy zrejme aj na konferenciách. Spomeniem hlavne konferenciu archaeologia historica vo Valticiach a v Kukse, na ktorých sme v družných rozhovoroch kolegovia z rôznych inštitúcií a rôzneho veku diskutovali až do neskorých hodín.

Michal Slivka počas exkurzie v rámci stredovekárskej konferencie v Kukse v roku 2021. Foto: archív autorky

Vzácné boli ďalšie stretnutia. Stretnutia či na fakulte v Bratislave alebo na ústave v Nitre, na Zjazdoch slovenských archeológov, na komisiách archeologických výskumov, pri obhajobách doktorských prác (a vlastne aj mojej vlastnej), pri uvádzaní nových publikácií do života a v neposlednom rade len čisto priateľsky po vzájomnej dohode alebo na oslavách našich kolegov. Zaspomínam na pár momentov. Cesta na komisiu za novoobjaveným stredovekým kostolom v Sielnici, kde nás pán docent zobral spolu s našou v tom čase doktorandkou Petrou Smetanovou. Povinnou zastávkou bol Hronský Beňadik, kde sme mohli nakuknúť aj do málo prístupných priestorov a zblízka si pozreli relikviu Kristovej krvi. Fotky od delovej bašty sú na to peknou spomienkou. Prijemné bolo tiež posledné stretnutie výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti v roku 2021 v Bratislave, po ktorom sme spoločne aj s Michalom Slivkom, Ivanou Kvetanovou a Mariánom Samuelom navštívili novo otvorenú výstavu Rimania a Slovensko a na blížiace Vianoce sa naladili horúcim punčom a lokšou v malom stánku pod hradom.

Komplexne zhodnotiť všestrannú osobnosť Michala Slivku ako vedca a jeho prínos slovenskej archeológii by presahovala stránky nášho časopisu. Jeho rozsiahle štúdie sú nadčasové a zásadné. Prepájaním archeológie a histórie sú neoceniteľným zdrojom poznania pre odborníkov z rôznych odvetví. Ako sám Michal Slivka s obľubou hovorí o „dôležitosti samotného človeka v dejinnom vývoji“, rovnako aj v jeho prípade je dôležitý samotný „človek“. Osobnosť, ktorá ma veľa pochopenia pre rôzne ľudské príbehy. Pri zoznamovaní sa nikdy nezabudne spýtať na rodisko a priezvisko, a už menuje archeologické lokality, archeológov, ktorí v regióne pôsobili, urobí rozbor pôvodu a popýta sa na možných príbuzných. Základ výnimočného charakteru získal

svoje hlavné kontúry v rodinnom prostredí, ktoré mu vstúpilo česťnosť, zásadovosť, pracovitosť a kresťanské hodnoty. Zároveň prostredie historických pamiatok Spiša a osobitej prírody Slovenského raja doplnilo podhubie, v ktorom náš jubilant vyrastal. V jednom z listov Michal Slivka napísal *Všetci píšeme „knihu života“ a raz i nás budú hodnotiť nasledujúce generácie*. Listy Vašej knihy života, milý pán docent, sú veľmi husto písané, plné fascinujúcich výskumných objavov, neúnavnej vedeckej práce, rôznych ľudských príbehov a osudov, ktorých stretnutie s Vami pozitívne ovplyvnilo, naplnené dobrom, láskou a vierou. Tmelíte kolektívy a dávate pocítiť, že na každom jednom záleží.

Prajem Vám v mene nás všetkých pevné zdravie, veľa entuziazmu do ďalších rokov, aby všetky rozpracované práce a nápady, ktoré nosíte v hlave, boli realizované. Zároveň Vám chcem na tomto mieste poďakovať, že ste nás už ako študentov dokázali nadchnúť pre archeológiu a že to stále robíte, hoci sa stretávame už ako kolegovia. Poďakovať aj za všetku pomoc a podporu, množstvo literatúry a odborných rád. Vďačnosť za to, že máte schopnosť spájať ľudí. *Ad multos annos*, vážený pán docent!

Zuzana Poláková

Životné jubileum Evy Čaprdovej

V závere roku 2023 oslávila naša drahá kolegyňa Evka Čaprdová krásne životné jubileum – 70 rokov. Hoci v druhej polovici roku 2023 odišla do dôchodku, všetci si ju dobre pamätáme ako dlhoročnú technickú pracovníčku Archeologického ústavu, zanietenú a obetavú osobu. Spracovávala nielen výskumy a materiál z nich, ale sa aj dlhú dobu aktívne zúčastňovala terénnych prác.

Dôležitá pre jej budúce nasmerovanie k archeológii a hmotnému kultúrnemu dedičstvu bola práca vo výpočtovom stredisku VŠP v Nitre, kde nastúpila v roku 1975. Na pracovisku sa zoznámila aj so svojím manželom, s ktorým tvoria nerozlúčnú a harmonickú dvojicu. Vďaka počítačovým zručnostiam neskôr začala ako externá pracovníčka a časom ako kmeňový zamestnanec spracovávať dokumentačný a knižný fond Archeologického ústavu. K samotným terénnym prácam sa dostala v roku 1990 na archeologickom výskume v Topolčiankach, ktorý realizoval Matej Ruttkay. Zúčastnila sa na početných výskumoch, z ktorých

si odniesla veľa veselých zážitkov. S úsmevom rada spomína napríklad na výskum v Bajči (poloha Medzi kanálmi). Kvôli zdravotným problémom ukončila terénne aktivity v roku 2006 na výskume v Stránskej, ktorý viedla Eva Fottová. V motoreste Eva, kde boli účastníci výskumu ubytovaní, som o pani Čaprdovej počula už len z rozprávania, keďže som sa na výskum dostala ešte ako brigádnica až v nasledujúcom roku. Hlavnou náplňou práce jubilatky sa stalo technické spracovanie výskumov a trepezlivá práca s archeologickým materiálom. Pracovala s veľkými súbormi. V čase budovania rýchlostnej cesty R1 v okolí Nitry sa spracovanie tak rozsiahlych výskumov a početných lokalít dalo zvládnuť aj vďaka systematickej práci pani Evky, jej neuveriteľného nasadenia a schopnosti organizovať početnú skupinu ľudí, ktorí materiál prírástkovali, umývali a balili do krabíc. Vo všeobecnosti práca s materiálom vyžaduje prvotné roztriedenie, katalogizáciu, počítačové vytvorenie databáz, fotografickú dokumentáciu a skenovanie, odoslanie materiálu do konzervátorských a keramických laboratórií, prípravu výberového materiálu na ďalšiu dokumentáciu – fotografickú a kresbovú. Jednotlivé procesné kroky boli vždy jubilantkou podrobne zdokumentované. Okrem fotografickej dokumentácie si niekedy robila aj pracovné videá, ktoré sme si potom radi spoločne pozreli a nasmiali sa na nich. Precízne spracovaný materiál bol dôležitým základom pre jeho uloženie v depozitári Archeologického ústavu, ďalšiu prácu archeológa a v neposlednom rade tou najlepšou pomôckou pre výstavy. Práve vďaka systematickej povahe E. Čaprdovej a jej prepracovaným databázam a dokumentácii boli veľké výstavy, na ktorých sa zásadným spôsobom podieľala, ľahko (resp. ľahšie) zvládnuteľné. Išlo o výstavy nielen na domácej pôde – napr. početné výstavy o archeologických výskumoch v Ponitrianskom múzeu, ale aj v zahraničí – napr. v Českej republike, Rakúsku, Nemecku a dokonca aj vo Vatikáne. Nesmieme tiež zabudnúť na jej detailnú prácu s klenotnicou Archeologického ústavu. Popri všetkých týchto pracovných aktivitách sa vždy s radosťou a ochotou spolupodieľala na rôznych popularizačných aktivitách. Či už to boli dni otvorených dverí na ústave alebo v priestore archeoparku na Martinskom vrchu, prezentácie pre verejnosť v rôznych mestách Slovenska, ukážky spracovania materiálu pre dôležité návštevy pracoviska. Popularizácia jej nesmierne prišla. Svojím nadšením a opisom našej práce vedela vždy strhnúť a zaujať návštevníkov. Pani E. Čaprdovej na tieto podujatia rada pripravila aj niečo sladké alebo slané pod zub, bola vždy veľmi starostlivá.

A ako si Vás pamätám ja? Ste jednou z prvých kolegov, s ktorými som sa zoznámila. Vždy ste sa mi snažili pomôcť a zasvätiť ma do systematickej práce s materiálom. Ukazovali ste mi rôzne databázy, ich tvorbu, pomáhali mi so spracovaním výskumov a nasmerovali ma, keď som si s niečím nevedela poradiť. Koľkokrát som mala u Vás v „skartovačke“ rozložený materiál. Vždy ste ma tam s úsmevom privítali a boli ste rada, že sú tam vytvorené tie najlepšie podmienky na prácu. Stále sme sa zhodli na tom, že máme našu prácu radi a baví nás.

Pani Evka je osobou, ktorá má vzťah ku kultúre a umeniu. Zvykli sme sa pravidelne stretávať na rôznych kultúrnych podujatiach a koncertoch v meste. Vždy prišli spolu s manželom, ktorý je veľmi galantný pán a dobrý spoločník na konverzáciu o rôznych témach. Vo voľnom čase radi trávia čas aktívne – na prechádzkach, na bicykli, v záhradke a predovšetkým so svojimi dvoma deťmi a vnúčatkami. A ako sme sa minule v telefóne zasmiali, keď sme si priali pekný víkend, tak teraz už máte víkend každý deň :)

Vždy veľmi pekne oblečená a nosiaca výrazné náhrdelníky, tak si tiež spomínam na našu jubilantku. Myslím, že všetkým čo sme mali možnosť Vás stretnúť a spolupracovať s Vami, určite vyčaria úsmev na tvári povestné vety, ktoré sa už vždy budú spájať s Vami – „teraz nastupuje archeológ“, „nastaviť sa na prácu“, „sme tu od toho“ atď.

Milá Evka Čaprdovej, prajeme Vám do ďalších rokov veľa zdravička, neutíchajúceho životného entuziazmu a energie, ktorá sa nám už navždy bude spájať s Vami. Veríme, že sa ešte dlho budeme stretávať na spoločných podujatiach, či už Archeologického ústavu alebo Slovenskej archeologickej spoločnosti. Do skorého videnia na pracovisku, v meste na bicykli alebo na Zjazde slovenských archeológov. Máme Vás radi a ďakujeme za Vašu pomoc a láskavý prístup.

Ad multos annos!

Zuzana Poláková

PhDr. Danica Staššíková Štukovská, PhD.

Jubilantka na 5. medzinárodnej konferencii Historie sklárske a bižuterní výroby v českých zemích (2010) v Železnom Brode. Foto: archív autorky

Čas vyměřuje každému z nás stejně neúprosně, ale spravedlivě. Přesto někdy zapochybujeme o tom, zda při počítání narozeninových let nedošlo k omylu. Tak je tomu například u naší jubilatky Danici Staššíkové Štukovské. Ta se sice v těchto dnech dožívá již sedmdesátí let, ale je stále plná životní energie a optimismu. Neopustil jí ani její svérázný humor, kterého má, i přes zdravotní útrapy posledních let tolik, jako málo kdo v jejím okolí.

Když vyslovíte před archeology v Čechách jméno Danica Staššíková Štukovská, tak se jim zcela automaticky vybaví *korálek*. Přitom ne ledajaký, ale skleněný. Ptáte se proč? Vysvětlení je naprosto jednoduché. Právě sklo – jeden z nejstarších umělých materiálů k výrobě ozdob – zaujalo před řádkou let naši jubilantku natolik, že se mu začala systematicky věnovat. A to s takovou intenzitou, že se velmi rychle stala vynikající odbornicí na dějiny sklárské výroby uznávanou nejen doma na Slovensku, ale též v zahraničí. S obdivuhodnou pílí a vytrvalostí se řadu let věnuje raně středověkým skleněným korálkům nejen z hlediska typologicko-morfologického, ale, a to především, také technologického. Poznatky svého dlouholetého studia zúročila v obsáhlé doktorské

práci *Príspevky archeologie k poznání dějin sz. části středního Podunají v raném středověku (Výpovědní možnosti nálezů skleněných korálek ze 7. až 10. století)*. Práce to byla heuristicky mimořádně náročná, neboť se opírala o řádově desítky tisíc korálek z téměř tisíce raně středověkých pohřebišť. Celkovým pojetím a interdisciplinárním přístupem se stala naprosto jedinečnou studií svědčící současně o mimořádně vysoké odbornosti autorky.

V této souvislosti je zapotřebí říci, že náplň profesního života Danici zahrnuje kromě výzkumu skla i další roviny, v nichž vyniká neméně vysokou odborností. Šíří tematické pestrosti i výsledky bádání jublantky vyzdvihnou zajisté jiní její kolegové/gratulantí. V následujících řádcích bych proto ráda připomněla pouze ty momenty, které souvisejí s její sklářskou specializací.

S Danicou Staššíkovou se znám velmi dlouho, určitě z doby před rozdělením Československa v roce 1993. Již tehdy věděla hodně o existenci české Odborné skupiny pro dějiny skla založené v rámci ČAS a znala dobře výsledky její činnosti. Bylo proto zcela přirozené, že to byla právě ona, která po vzniku samostatné Slovenské republiky iniciovala vznik sekce „História skla“ pri SAS pri SAV. Táto bola oficiálne založená v květnu roku 2002 v průběhu konference *Historické sklo 2002*, která se konala se v Nitře. Zhruba o rok později, když byla Danica Staššíková, delegovaná Archeologickým ústavem SAV v Nitře, čestným hostem na pracovním zasedání Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS ve dnech 12. – 13. 5. 2003 na Pražském hradě v Praze, informovala již o prvých výsledcích činnosti slovenské skupiny sklářských specialistů na dějiny skla. A byla to také ona, která se zasloužila o to, že ještě téhož roku byla projednána na AÚ SAV v Nitře spolupráce odborných skupin. V jejich historii se tak stal rok 2003 významným mezníkem, od kterého vzájemné kontakty sklářských archeologů nápadně zesílily. Dodnes mezi oběma skupinami funguje výměna informací, především díky aktivitám naší jublantky. Téměř každým rokem přijíždí do Čech nebo na Moravu na kolokvia sklářské odborné skupiny, na nichž informuje o výsledcích jak svého osobního studia, tak též o činnosti ostatních členů slovenské odborné skupiny. Její přítomnost nelze přehlédnout. Především proto, že je výborná diskutérka využívající své dlouholeté znalosti skleněných artefaktů i samotné hmoty.

Není pochyb o tom, že je Danica vážena pro své profesní úspěchy. Respekt kolegů založený na erudici je naprosto zřejmý. Domnívám se však, že někdy jsou důležitější její povahové vlastnosti – její srdečnost a zásadovost, kterými si umí získat dobré přátele.

Co říci závěrem? Milá Danico, do dalších let Ti přeji za sebe i ostatní členy Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS nejen úspěchy v práci, ale také, abys zůstala i nadále taková, jaká jsi dnes.

Eva Černá

Předsedkyně Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS

Životné jubileum prof. PhDr. Egona Wiedermanna, CSc.

V tomto roku sa významného životného jubilea dožíva archeológ, univerzitný profesor, vedec a priateľ Egon Wiedermann. Je to takmer 30 rokov, keď sa v učebni, vtedy ešte Vysokej školy pedagogickej v Nitre (1994), otvorili dvere a vstúpil do nich charizmatický bradatý muž s dlhými vlasmi a láskavými očami,

oblečený vo voľnom zelenom svetri. To som ešte nevedela, že práve tento muž bude nielen mojím učiteľom archeológie, ale aj priateľom a sprievodcom života na spoločnom pracovisku FF UKF v Nitre.

Egon sa narodil 4. 8. 1953 v Topolčanoch. Po maturite na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole v Topolčanoch v roku 1971 začal pracovať ako laborant a výtvarník, neskôr aj ako technik na archeologickom výskume. V rokoch 1976 – 1980 absolvoval štúdium archeológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Svoju profesionálnu dráhu zahájil ako vedecký pracovník v Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Nitre (1981 – 1982) a neskôr ako odborný pracovník vo Vlastivednom múzeu v Topolčanoch (1983 – 1994). V roku 1994 sa jeho chodníčky preplietli s akademickým prostredím a začal pôsobiť ako vysokoškolský pedagóg, neskôr docent (2001) a profesor (2004) na Katedre archeológie a Katedre muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Jeho pedagogické a vedecko-výskumné zameranie sa sústredilo najmä na problematiku prehistorickej a včasnostredovekej archeológie, environmentálnej a krajinej archeológie, archeológie migrácií a archeomuzeológie.

Terénne a vedecko-výskumné aktivity boli od začiatku Egonovej profesionálnej kariéry spojené s regiónom Ponitria a Strážovských vrchov. Absolvoval množstvo záchranných archeologických výskumov výberovo napríklad Nitra-DAB (1982), záchranný a systematický výskum na polykulturnom sídlisku v Hajnej Novej Vsi-Lúky (1982 – 1990), záchranný výskum Chrabrany-severný extravilán (1985), záchranný výskum Opornice-ŠM (1986), záchranný výskum Topolčany-Hrad (1991), záchranný výskum Topolčany-Kaplnka Panny Márie (1993), záchranný výskum Solčany-Pátriková (1994), záchranno-zisťovací výskum Sádok-kostol Panny Márie Kráľovnej anjelov (1996), záchranný výskum Topolčany-Námestie M. R. Štefánika (2001), záchranný výskum Topolčany-Polyfunkčný dom Škul-tého ul. (2007) a ďalšie. Výsledky týchto výskumov a prieskumov dôsledne spracoval v nálezových správach a priebežne publikoval v periodiku AVANS, vo vedeckých indexovaných časopisoch registrovaných vo WoS a Scopus (Študijné zvesti AÚ SAV, Slovenská archeológia, Studia historica Nitriensia, Acta Nitriensia a ďalšie), ale aj vo vedeckých monografiách v domácich a zahraničných vydavateľstvách (Veda, AÚ SAV, British Archaeological Reports, Peter Lang Verlag). Dovolím si

spomenúť dve, ktoré vyšli v medzinárodných vydavateľstvách: *The Prehistoric Multicultural Settlement of Hajná Nová Ves (Slovakia): Cultural-historical, settlement-archaeological and archaeo-environmental contexts in Western Carpathia at the end of the early prehistoric and in the late prehistoric periods*, ktorá vyšla v Oxforde v roku 2013, ako aj publikáciu *The World behind the World*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Peter Lang v Berlíne v roku 2020.

Popri čisto vedeckej práci nezanevrel ani na svoj región a redigoval regionálne monografie: *Topoľčany* (1997), *Partizánske* (2000), *Klátova Nová Ves* (2007), *Topoľčany* (2010) a ako jeden zo zostavovateľov monografiu *Staré Slovensko 1. Archeológia ako historická veda* (2013).

V rokoch 2002 – 2012 bol editorom časopisu Katedier histórie, archeológie a muzeológie v Nitre, *Studia historica Nitriensia*. Viedol desiatku vedecko-výskumných projektov od začiatku svojho pôsobenia vo vysokoškolskom prostredí (*Transekt krajiny, Výskum štruktúry prehistorického osídlenia v mikroregióne* (2001 – 2003), *Prehistorické polykultúrne sídlisko Hajná Nová Ves* (2004 – 2006), *Synergia krajiny a využívanie (Land use) stredodunajskej zeme od dávnoveku* (2008 – 2010), *Krajina a kultúra Západných Karpát v koevolučnom procese* (2013 – 2015) a *Z pontských stepí na západ – ku Karpatom a Dunaju* (2017 – 2019) a ešte mnohé ďalšie.

Veľkým prínosom bolo aj jeho pedagogické pôsobenie. Medzi kľúčové témy patrila stredoveká archeológia, archeológia krajiny a muzeografia. Pod jeho vedením sa vystriedalo veľa mladých archeológov, ktorí sa úspešne uplatnili v profesiách historických vied.

Bol členom viacerých vedeckých rád a komisií a ako garant doktorandského, habilitačného a inauguračného konania v odbore archeológia myslel aj na profesionálny rast a vedecko-pedagogické postupy mladších kolegov (inauguroval jedného profesora a habilitoval štyroch docentov).

Milý Egon, tých 30 rokov ubehlo ako voda, ale zanechávaš za sebou kus poctivej práce a množstvo dobrých ľudí, ktorí „vyrástli“ v tvojej blízkosti.

Želám Ti pevné zdravie, radosť z vnúčať Janka a Maťka a ešte veľa spoločných rozhovorov na všetky témy sveta.

Stanislava Bönde Gogová

V nasledujúcich riadkoch si pripomenieme roky, ktoré Martina prežila s archeológiou. Uvedený odbor študovala na Katedre archeológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre a v máji 2014 štúdium úspešne ukončila. Jej bakalárska aj diplomová práca sa týkali praveku. Veľmi dobre si pamätám, že pravek ju fascinoval už počas štúdia, čo mi bolo celkom jasné i z jej niekoľkoročného pobytu na výskume žiarového pohrebiska z mladšej a neskoršej doby bronzovej v Cinobani. Z množstva študentov archeológie, ktorí sa medzi rokmi 2008 až 2014 spolupodieľali na odkrývaní tohto pozoruhodného náleziska pod masívom Striebornej na juhu stredného Slovenska, sa jedine Martina od výskumnej sezóny 2010 do Cinobane vracala každoročne. A radostne, nadšene, vždy na niekoľko týždňov! Martina významnou mierou prispela k preskúmaniu viacerých hrobov najmä kyjatickej kultúry, k ich podrobnej kresbovej dokumentácii, geodetickému zameraniu, ale aj k prvotnému spracovaniu celého radu archeobotanických a antropologických vzoriek vrátane ich základnej evidencie. Počas svojho pobytu na výskume v neposlednom rade umyla stovky hrobových keramických nádob, čo jej umožnilo veľmi dobre spoznať hrnčiarstvu produkciu kultúr juhovýchodných popolnicových polí. Jej nadšenie z vybraných kusov keramiky po vyzdvihnutí z hrobu alebo po umytí na základni mám dodnes pred očami. Počas výskumu v Cinobani sa s nami rada zúčastňovala na prieskumoch v okolí. Nie raz sme boli spolu na hradisku kyjatickej kultúry na vrchu Strieborná, prípadne na iných hradiskách regiónu Novohrad. Cinobaňa však nebola jedinou archeologickou lokalitou, na ktorej by v lete ako študentka praxovala, získavala skúsenosti a potrebný rozhľad. Veľa času Martina strávila aj na výskumno-vzdelávacích projektoch Katedry archeológie UKF v Nitre, ktoré sa realizovali na vyšších archeologických

Soominame

Päť rokov po... Aby sme nezabudli

Roky plynú. Na väčšinu vecí v tejto dobe plnej podnetov, informácií a povinností celkom prirodzene a niekedy aj radi zabúdame. Na niektoré udalosti by sa však zabudnúť nemalo a je dôležité si ich pripomínať. K takýmto iste patrí aj koniec februára 2018, keď násilnou smrťou odišli z tohto sveta Ján Kuciak a jeho snúbenica Martina Kušnírová. Martina bola našou kolegyňou a pre niektorých z nás, vrátane autora spomienky, po rokoch spolupráce na vykopávkach, tiež kamarátkou. Aj preto ma správa o vražde Martiny zasiahla silnejšie a moment, v ktorom som túto brutálnu skutočnosť musel vnútorne spracovať a celkovo prijať, mám doteraz hlboko v pamäti. S dianím okolo vyšetrovania vraždy týchto dvoch mladých a nevinných ľudí sme konfrontovaní dodnes.

lokalitách nad Zvolenom (Pustý hrad, Peťuša). Čo sa týka terénnych aktivít počas štúdia, najviac jej však k srdcu prirástol výskum v Cinobani, kde naposledy brigádovala aj po úspešnej obhajobe diplomovej práce a štátniciach v roku 2014. Po promóciách sa zamestnala v súkromnej archeologickej spoločnosti so sídlom v Lučenci a pracovala na záchranných archeologických výskumoch v rôznych kútoch Slovenska. Vedel som o nej už len z počutia, z času na čas som ju nechal pozdravovať, no veľmi ma tešilo, že zostala verná archeológii a že nepracuje mimo odboru. Objavovanie našej najstaršej minulosti sa stalo jej každodenným chlebičkom. Výsledky svojej práce, žiaľ, už vyššia moc Martine neumožnila publikovať.

V závere budem opäť osobný, pretože vždy, keď si na Martinu spomeniem, doľahne na mňa ťažoba spojená s frustráciou až bezmocnosťou. A znovu a znovu mi napadá, že toto sa na Slovensku nikdy nemalo stať! S Martinou sme stratili nielen mladú, usilovnú a perspektívnu archeologičku, ale aj dobrú ľudskú bytosť so zmyslom pre spravodlivosť.

Vladimír Mitáš

Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.

Na jar tohto roku nás po dlhej a ťažkej chorobe navždy opustil doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. Narodil sa 28. augusta 1957 v rodine významného archeológa a zakladateľa Zemplínskeho múzea v Michalovciach PhDr. Jaroslava Vizdala, CSc. Táto okolnosť prirodzene ovplyvnila a aj predurčila jeho ďalšie životné kroky. Od mladých čias sa zúčastňoval archeologických výskumov, ktoré realizoval jeho otec, kde mal možnosť na vlastnej koži okúsiť objavovanie a skúmanie pradávnej histórie ukrytej v zemi. Po ukončení vysokoškolských štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove v odbore filozofia – dejepis nastúpil v roku 1981 na miesto historika do nášho múzea. Tu po boku svojho otca spolupracoval v realizácii mnohých archeologických prieskumov a výskumov na Zemplíne, počas ktorých objavil a zachránil množstvo lokalít z rôznych historických období. V roku 1987 z múzea odchádza a začína pôsobiť na svojej alma mater – Filozofickej fakulte UPJŠ ako odborný asistent, kde sa vo svojej pedagogickej činnosti zamerával na praveké a staroveké dejiny. Bol odborným asistentom na Katedre dejín, neskôr pôsobil ako odborný asistent na Katedre dejín a archivníctva, následne bol odborným asistentom na Katedre všeobecných dejín a od roku 2005 pôsobil už ako docent na Inštitúte histórie FF Prešovskej univerzity v Prešove. Počas svojho pôsobenia viedol mnoho diplomových a rigorózných prác, vyučoval viacero predmetov a zabezpečoval pravidelné odborné exkurzie a praxe. Svoj silný vzťah k archeológii však naďalej pretavoval do mnohých ďalších prieskumov a výskumov realizovaných však už nielen na Zemplíne, ale aj na území Šariša. Svoju pozornosť najviac venoval lokalitám s osídlením v mladšej dobe kamennej. Počas svojho aktívneho pôsobenia na poli archeológie nadviazal dlhoročné kontakty so zahraničnými inštitúciami a bádateľmi. Najmä vďaka spolupráci s Archeologickým inštitútom Jagellonskej univerzity v Krakove a pod ich odbornou gesciou viedol viaceré systematické výskumy neolitických osád v Slavkoviach, Zalužiciach, Lúčkach a v Moravoch, ktoré v mnohých smeroch prispeli k doloženiu a objasneniu osídlenia Východoslovenskej nížiny najstaršími roľníckymi civilizáciami v období neolitu. Výsledky svojich bádání publikoval v rôznych odborných časopisoch

a zborníkoch (Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku – AVANS, Historica Carpathica, Slovenská archeológia, Archeologické rozhledy, Študijné zvesti a iné).

Ďakujeme doc. PhDr. Mariánovi Vizdalovi, CSc. za jeho pedagogickú činnosť, vedecké dielo i vzťah k archeológii východného Slovenska.

Češť jeho pamiatke!

Rastislav Hreba

Spomienka na PhDr. Etelu Studeníkovú, CSc.

(30. 3. 1946 – 29. 5. 2023)

Rok 2023 priniesol viacero smutných udalostí. Jednou z nich bol odchod významnej slovenskej archeologičky, kultivovanej a čestnej dámy, PhDr. Etely Studeníkovej, CSc. Je trpkou skutočnosťou, že v posledných rokoch bola v slovenskej archeológii skôr zabudnutá, keďže nikdy netúžila po pozornosti médií a v poslednej vyše dekáde sa kvôli vážnym zdravotným ťažkostiam stiahla z verejného života. Špecialisti na obdobie popolnicových polí a na dobu halštatskú si však stále vysoko vážia jej prácu a jej bývalí študenti stále radi spomínajú na spoločné hodiny. Podrobný medailónik o pracovnom pôsobení E. Studeníkovej bol publikovaný v dvojčísle periodika *Studia Archaeologica Brunensia*, 2017, roč. 22, venovaného jej životnému jubileu (v čísle 1), ako aj v *Slovenskej archeológii*, 2016, roč. 64, č. 2. Na tomto mieste preto najmä doplním informácie a spomienky, ktoré sa do uvedených medailónikov nedostali alebo ktoré mi o pani doktorke nedávno porozprávala jej dcéra.

Napriek tomu (ba možno práve preto?), že vyrastala v ťažkých časoch stalinsko-gottwaldovského komunizmu 50. rokov, ktoré mali negatívny vplyv na jej rodinu a ich spoločenské pomery, už od mladosti bola jej snom archeológia a odhaľovanie zákutí našej minulosti. Za týmto snom sa vydala na Moravu na Univerzitu Jana Evangelistu Purkyně v Brne (dnešná Masarykova univerzita), najskôr za moravskou maľovanou keramikou, no tam ju začalo fascinovať obdobie popolnicových polí a doba

halštatská, ktoré ju neopustili po celý život. Po štúdiu sa jej podarilo zamestnať na Archeologickom ústave Slovenského národného múzea v Bratislave (súčasný SNM – Archeologické múzeum), s ktorým súvisí obdobie jej najväčšieho pracovného rozletu (1971 – 1996).

Hoci mala Etela Studeníková mnoho iných záujmov a bola kultúrnou a všeobecne rozhladenou dámou (jednou z jej vášní bola napríklad klasická hudba), archeológiou doslova žila. Aj počas rodinných výletov rada upozorňovala na rôzne archeologické pamiatky v okolí. Prácu v teréne milovala a keď mohla, šla na archeologický výskum či prieskum. Podieľala sa na množstve terénnych akcií najmä v okolí Bratislavy. Z najvýznamnejších spomeniem hradisko Zámčisko v Uníne, komplex nížinných sídlisk z doby halštatskej v katastroch obcí Vajnory – Ivanka pri Dunaji – Chorvátsky Grob – Bernolákovo, mohyly zo strednej až mladšej doby bronzovej a doby halštatskej v Pustých Úľanoch, Janíkoch, Michale na Ostrove či v Novej Dedinke. V zornom poli mala aj osídlenie územia širšej Bratislavy, Trnavskej tabule či Žitného ostrova s miestnymi „stratenými mohylami“. Nadšenie pre archeológiu a archeologické pamiatky ju prirodzene viedli k ich zachraňovaniu aj v nepriaznivých podmienkach, čo malo za následok neskoršie ťažkosti pohybového aparátu (z jej rozprávania vypichnem záchranný výskum studní z doby halštatskej pri Ivanke pri Dunaji, dnes k. ú. Vajnory, pri stavbe dnešnej diaľnice D1, ktoré sa podujala preskúmať/zachrániť napriek zimným mesiacom, čo v tej dobe nebolo bežné).

Svoje poznatky z terénu zúročila vo svojej vedeckej práci a napokon aj v početných štúdiách. Ďalšou významnou časťou jej činnosti bolo prehodnocovanie starších nálezov a výskumov či spracovanie výskumov iných bádateľov, ktoré sa snažila zasadiť do širšieho európskeho kontextu. Prítom sa jej podarilo prísť na mnoho dôležitých zistení vrátane dovtedy prehliadaných faktov (napr. osada z obdobia popolnicových polí a doby halštatskej v Pobedime, kadlub z Devína, depot z Obišoviec, železné sekerky z doby halštatskej, spony cudzej proveniencie z doby halštatskej, pozostatky detí z halštatských mohýl juhozápadného Slovenska, kostrové hroby skupiny Mezócsát zo Senice a iné). Aj „interiérová“ bádateľská práca bola dôležitou súčasťou jej identity. Po dennej práci sa jej venovala aj doma, najmä po nociach, keď celé hodiny klepala na písacom stroji. Až do posledných mesiacov života, ak jej to dovoľovali zdravotné ťažkosti, čítala archeologickú literatúru, bádať a písala a korešpondovala s archeológmi zo širšej strednej Európy, napríklad Rakúska, Maďarska (jazykovým znalostiam pomohli jej maďarské korene), Slovinska a pod. Pri čítaní niektorej z jej štúdií ma opakovane ohromuje jej hlboký ponor do problematiky a široký rozhľad, ktorý mala. Hoci sa primárne venovala oblasti juhozápadného Slovenska, jej práce majú nadregionálny význam. Jej precíznosť v bádaní bola aj príčinou, že štúdie nevydávala „na bežiacom páse“, mnohé mala rozpracované, mnohé nakoniec zostali nedokončené. Zoznam jej publikovaných prác bol uverejnený v periodiku *Studia Archaeologica Brunensia*, 2017, roč. 22, č. 1.

Záverečné obdobie jej aktívneho pracovného života (1996 – 2007) strávila na Katedre archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Hoci prechod zo života múzejníčky a vedeckej pracovníčky do univerzitného prostredia bol náročný a odrazil sa na menšom objeme času, ktorý mohla venovať bádateľskej činnosti a spracovaniu svojich výskumov, v pedagogickej práci sa našla. Obdobie, ktorému sa venovala a ktoré vyučovala, bolo náročné, najmä vzhľadom na to, že dobu bronzovú a železnú nie je možné skúmať len v úzkych

regionálnych súvislostiach a „po slovensky“. Študentov mala rada, verila v schopnosti snaživejších z nich, svojím nadšením priviedla viacerých k záujmu o „svoje“ obdobie, mala invenčné nápady na témy študentských prác, ktoré sa u niektorých stali celoživotnou náplňou. Pri náročných skúškach bola neskonale trpezlivá a ľudská. V posledných rokoch svojho pôsobenia na katedre ju už vážnejšie trápili zdravotné neduhy, no svoju pedagogickú misiu chcela dokončiť. Nebolo jej to však umožnené. Bola prinútená odísť na dôchodok o niekoľko rokov skôr, ako plánovala, nie práve najčestnejším a zraňujúcim spôsobom. Aj táto udalosť mala zrejme vplyv na jej stiahnutie sa z archeologického života, no napokon aj viaceré vážne diagnózy, s ktorými sa v poslednom jeden a pol desaťročí borila. Pani doktorka s ťažkosťami bojovala s vervou, podarilo sa jej prekonať niekoľko vážnych chorôb a stále jej zostala veľká chuť do života, mala mnoho plánov aj čo sa týka svojej rodiny, aj čo sa týka archeológie, až do konca.

Na záver jedno zamyslenie. V slovenskej archeológii je zvykom posudzovať bádateľov podľa titulov, ktoré získali či nezískali, či podľa počtu publikácií. Tieto ukazovatele však nehovorí o kvalite vedeckej práce. Sú ľudia, ktorí sa do skúmanej problematiky ponoria do hĺbky, pracujú precízne a nesnažia sa chrliť publikácie len preto, aby ich mali čo najviac, opakovať už niekoľkokrát napísané, ale publikovať také práce, za ktorými si stoja, ktoré sú odrazom ich pracovitosti a dôkladnosti. V tomto ohľade sú ešte o niečo hendikepovanejšie ženy, ktoré sa v mladosti starajú o rodinu, deti a v strednom či vyššom veku o svojich rodičov či vnúčatá, v dôsledku čoho sa nemôžu venovať vedeckej práci toľko, koľko by chceli, či získať vyššie tituly. Spoločnosť by mala bádateľov posudzovať hlavne podľa kvality práce a medzinárodného ohlasu u odborníkov. Predsa len, štúdie o kvalitách svojich pisateľov hovoria samé, tak, ako práce Etely Studeníkovej. Česť jej pamiatke!

Petra Kmeťová

Spomienka na profesora Eduarda Krekoviča

V máji 2024 uplynú dva roky odvtedy, čo nás vo veku nedožitých 74 rokov opustil profesor Eduard Krekovič. Jeho profesionálny život bol spojený s Katedrou archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave, kde som mal možnosť sa s ním stretnúť na prelome tisícročí najprv ako študent odboru archeológia a následne ako interný doktorand.

Pán profesor bol vzorným pedagógom, ktorý nás systematicky viedol štúdiom, od proseminárov z pravekej archeológie, cez prednášky z rímskej doby na našom území a v Európe až po metodológiu archeológie a záverečné práce. Na začiatku štúdia mal zvláštnu tradíciu: nových študentov vystrašil príhovorom, v ktorom apeloval, aby si svoje zlé rozhodnutie študovať archeológiu ešte dobre rozmysleli, kým je čas, a pomysleli pri tom na svoje budúce materiálne zabezpečenie, najmä ak si mienia založiť rodinu. Tých, čo sa nenechali na začiatku odradiť, však počas štúdia motivoval srdečnosťou pri osobnom kontakte, ako aj pútavými prednáškami, ktoré často obohatil osobitým humorom s veľkou dávkou nadhľadu, sviežej pohotovosti, ale aj ironie a sarkazmu, či rôznymi experimentálnymi otázkami a úlohami rozširujúcimi obzor v snahe ukázať náš vedný odbor v širších, interdisciplinárnych kontextoch. Zároveň dbal na to,

aby nám v rôznych oblastiach pomohol rýchlo sa zorientovať, pričom dokázal zložité témy podať prehľadným a didaktickým spôsobom. Bolo isté, že jeho prednášky budú odprednášané na sto percent – márne sme sa nádejali, že niekedy skončíme skôr, alebo že prednáška odpadne – ak sa tak predsa výnimočne stalo, dohodol s nami vždy náhradný termín. Na druhej strane vyžadoval rovnako zodpovedný prístup od nás: vedeli sme, že cez skúšku uňho prejde iba ten, čo sa zodpovedne pripravil.

V žiadnom prípade však nebol žiadny „suchár“. Ľudsky sme ho mali príležitosť lepšie spoznať počas exkurzií a iniciácií nových študentov archeológie, kde zvykol zaspomínať aj na svoju mladosť. Obzvlášť zaujímavé bolo obdobie, keď býval v dome na Gorazdovej ulici v Bratislave s inými neskôr veľmi známymi osobnosťami – za všetkých spomeňme aspoň Jána Budaja či Ladislava Snopka – s ktorými vytvorili jadro kultúrnej komunity, ktorá organizovala v časoch normalizácie s veľkou dávkou odvahy a s pomocou hudobníkov z českého undergroundu rôzne neoficiálne happeningy, koncerty a výstavy. S vlastným gitarovým sprievodom nám neraz aj zaspieval niečo z „historického“ repertoáru tých čias.

Profesný život E. Krekoviča bol celoživotne spojený s bratislavskou katedrou archeológie, kde po skončení štúdia v roku 1971 nastúpil ako odborný asistent a „pravá ruka“ vtedajšieho vedúceho katedry profesora Bohuslava Novotného. Počas Nežnej revolúcie bol E. Krekovič členom koordinačnej rady fakultnej pobočky Verejnosti proti násiliu a v roku 1990 sa stal prvým prevolučným vedúcim bratislavskej katedry archeológie. Neskôr zastával funkciu vedúceho sekcie klasickej archeológie.

Ako výsledok svojej vedeckej činnosti nám E. Krekovič po sebe zanechal viac než sto publikácií (osobná bibliografia vyšla v zborníku k jeho 70. narodeninám: Mellnerová Šuteková, J. – Bača, M. – Pavúk, P. (eds.): SALVE, EDVARDE! Bratislava, 2019). Opakovane sa vracal k témam ako rímsky import na našom území, pohrebný rítus v rímskej dobe, etnogenéza, nacionalizmus a politika v archeológii, etika v archeológii, etnografické analógie v archeológii atď. Hoci terénnemu archeologickému výskumu sa venoval iba v počiatočných profesionálnej kariéry (Veľký Slavkov, Rusovce–Gerulata–Bergl, Rusovce–Balkánska ul.), o to väčšiu energiu zameral na vyhodnotenie materiálnej kultúry, metodológiu a teoretické otázky. Viedli ho k tomu aj zdravotné dôvody. Zostavil viacero zborníkov a spolupracoval tiež na tvorbe významných kolektívnych súhrnných a encyklopedických monografií (Encyklopédia archeológie, Najstaršie dejiny Bratislavy, Dejiny Bratislavy I, Encyklopédia Beliana). S manželkou profesorkou etnológie Evou Krekovičovou a historičkou Elenou Mannovou bol spoluzostavovateľom kolektívnej monografie Mýty naše slovenské (Bratislava, 2005). Ovládal sedem jazykov, čo využil pri zostavovaní dvoch archeologických slovníkov (srbochorvátsko-slovenský a anglicko-slovenský).

Popri odborných publikáciách sa venoval aj popularizácii archeológie, nielen prostredníctvom článkov v dennej tlači a časopisoch, ale mladým záujemcom o archeológiu venoval aj monografiu Črepy a ľudia alebo všedná archeológia (Bratislava, 1991). Ako symbolický návrat na začiatok môžeme chápať aj jeho posledné dielko v spoluautorstve s M. Bačom Úvod do archeológie (Bratislava, 2022). V mienkotvorných denníkoch sa pravidelne vyjadroval aj k otázkam aktuálneho diania. V šľapajách svojho otca v oblasti kultúry pokračovali aj jeho synovia Slavomír (absolvent hudobnej vedy, kultúrny manažér) a Miloš (absolvent estetiky, novinár, †2021).

V neposlednom rade sa E. Krekovič aktívne podieľal aj na činnosti Slovenskej archeologickej spoločnosti, nielen ako autor mnohých príspevkov publikovaných v Informátore, ale tiež ako člen výboru, iniciátor a moderátor diskusií a spoluorganizátor zjazdov a exkurzií. Pri spomienke na profesora Krekoviča sa mi automaticky najskôr vybaví jeho stoický pokoj v každej situácii a tiež britký humor a skepticizmus, ktorý však používal takým spôsobom, že šíril okolo seba priateľskú atmosféru.

Filip Jaško

Spomienka na Viliama Fuhrherra

Čas je neúprosný a dňa 14. 10. 2021 nás navždy opustil náš kolega Dr. Viliam Fuhrherr. Narodil sa 17. 6. 1945 v Bratislave, kde v rokoch 1962 až 1967 absolvoval aj štúdium archeológie. Medzi jeho spolužiakov patrí trojica neskorších archeológov: Beata Jurovská, Helena Sládečková a Jozef Moravčík. Zo študentských čias utkvela v pamäti najmä spomienka na exkurziu po východnom Slovensku v roku 1966. Pri návšteve depozitára múzea v Bardejove študenti v dobových kostýmoch zinscenovali scénu víťania ostrihomského arcibiskupa primátorom Bardejova. Rolu arcibiskupa stvárnil práve V. Fuhrherr, primátorom bol R. Kovalčík, stráž arcibiskupa v podobe zbrojnošov si zahrli J. Moravčík a D. Čaplovič. Role mestských dám sa ujali spolužiačky B. Jurovská a H. Sládečková. Po ukončení štúdia pracoval V. Fuhrherr v Západoslovenskom múzeu v Trnave, kde sa spolu s prof. B. Novotným podieľal na vydaní katalógu archeologickej zbierky. Zakrátko však emigroval, kde pôsobil určitý čas v múzeu v nemeckom Norimbergu (Germanisches Nationalmuseum). V posledných rokoch života sa okrem oddychu venoval aj aktivitám okolo Banického bratstva Herregrund na Španej Doline pri Banskej Bystrici. Vďaka svojim nadštandardným jazykovým

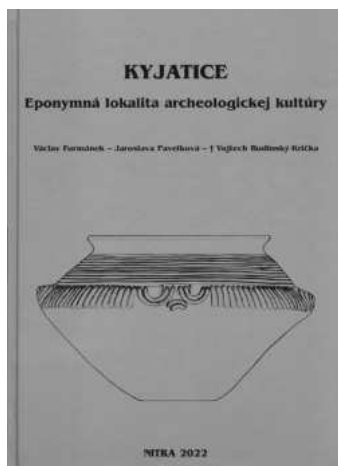
znalostiam rád sprevádzal maďarských a nemeckých návštevníkov miestneho Múzea medi. Pochovaný je na Španej Doline v kaplnke Svätého Klimenta. Česť jeho pamiatke!

Jozef Moravčík – Tomáš Zachar

Literatúra:

B. Novotný – V. Fuhrherr: Katalóg archeologickej zbierky Západoslvenského múzea v Trnave. Bratislava 1971.

Nové publikácie

Václav Furmánek – Jaroslava Pavelková – † Vojtech Budinský-Krička: Kyjatice. Eponymná lokalita archeologickej kultúry. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes XXXIII. Nitra*

Archeologický ústav SAV, v. v. i. 2022, 307 strán, ISBN 978-80-8196-061-1.

Začiatkom roka 2023 sa nám do rúk dostala nová publikácia z edície Archeologického ústavu SAV, v. v. i., Archaeologica Slovaca Monographiae Fontes: vedecké spracovanie pohrebiska v Kyjaticiach – eponymnej lokality archeologickej kultúry z doby bronzovej. Jej autormi sú poprední znalci problematiky žiarového pohrebneho rítu kultúr popolnicových polí v strednej Európe – Václav Furmánek a Jaroslava Pavelková spoločne s realizátorom prvej výskumnej etapy na uvedenom pohrebisku v roku 1941 a nestorom slovenskej archeológie Vojtechom Budinským-Kričkom (1903 – 1993). K vzťahu autorskej trojice ku Kyjaticiam možno dodať, že prvý autor v 80. rokoch 20. storočia žiarové pohrebisko v tejto obci na území Malohontu systematicky doskúmal a spoluautorka v roku 2011 antropologicky analyzovala všetky dostupné spálené ľudské kosti z tejto lokality.

Tvorbu anotovanej publikácie výrazne ovplyvnila populárno-vedecká verzia knihy o archeologickom nálezisku v Kyjaticiach (okr. Rimavská Sobota), ktorú sme na stránkach Informátora SAS pri SAV už predstavili (*Mitáš 2021*). Niektoré kapitoly/podkapitoly/obrázky z nej sa do vedeckej verzie prevzali, respektíve po prevzatí upravili a rozšírili. Patria k nim napríklad

kapitoly o prírodnom prostredí, o historickej situácii osídlenia regiónu alebo o histórii archeologického výskumu. Zvlášť prínosnou časťou novej publikácie je prehľadne zostavený katalóg hrobov s antropologickými analýzami, ktorý tvoria detailné opisy hrobov a inventára, ale aj už spomínané antropologické dáta. Možno priblížiť, že opisy hrobov 1/41 – 52/41 a 53/83 – 192/85 sprevádzajú kresby a pôdorysy väčšiny z nich. V katalógu sú i opisy sond, objektov a ojedinelých nálezov alebo stať o povrchových zberoch na ploche a v okolí pohrebiska. Prevažne keramický materiál je zobrazený formou kresieb aj fotografií v tabuľkách za textovou časťou. Obraz o terénnom výskume pohrebiska dokresľujú tabuľky s fotografiami náleziska, nálezových situácií alebo archeologického pamätníka.

Fundovaná analýza sa týka najmä špecifik pohrebneho rítu a obsiahleho súboru hrovej keramiky. Reprezentuje ho viac než 1000 kusov keramických nádob! Autori predkladajú ich typologický rozbor, pri ktorom sa využila formalizovaná klasifikácia keramiky pilinskej a kyjatickej kultúry z pohrebiska v Radzovciach (*Furmánek/Mitáš/Budaváry 2016*, 8 – 13), čo ocenia najmä bádatelia, ktorí budú pracovať s materiálom z obidvoch žiarových pohrebísk. Podrobne sa rozobrali tiež výzdobné motívy na keramike. Veľká pozornosť sa v publikácii venuje hrobovým konštrukciám, najmä kamenným skrinkám a ich variantom, ktoré sú charakteristickým znakom tohto pohrebiska a pohrebneho rítu kultúr popolnicových polí na juhu stredného Slovenska vôbec. Rozbor sa týka aj bronzových predmetov, prípadne iných artefaktov, ako napríklad sklené koráliky. Škoda, že sa nevyhotovili aj ich chemické analýzy. Analýza uvedených okruhov materiálnej kultúry a špecifik pochovania umožnila vytvoriť stupne Kyjatice I – V, definovať ich náplň a pohrebisko datovať od začiatku mladšej doby bronzovej až po záver neskorej doby bronzovej. Súčasťou práce sú antropologické analýzy s demografickou charakteristikou študovanej populácie či stručný komentár k iným prírodovedným analýzám – archeobotanickej a archeozoologickej. Podobne ako v populárno-vedeckej verzii, ani v anotovanej nechýba kapitola o archeologickom pamätníku. Poukazuje na prezentáciu výsledkov výskumu priamo na eponymnej lokalite kyjatickej kultúry a oboznamuje o sprístupňovaní archeologických nálezísk na Slovensku širokej verejnosti.

Tridsiaty tretí zväzok ASM Fontes rozširuje vedomosti o kultúrach juhovýchodných popolnicových polí a zvlášť o spoločenských, ktoré v mladšej a neskorej dobe bronzovej obývali južnú časť Slovenského rudohoria, pričom osobitné archeologické dedičstvo zanechali na území dnešných Kyjatic. Túto knihu uvítajú v problematike zainteresovaní bádatelia nielen na Slovensku, ale i v okolitých krajinách.

Vladimír Mitáš

Literatúra:

Furmánek/Mitáš/Budaváry 2016 – V. Furmánek/V. Mitáš/V. Budaváry: Radzovce in der Zeit der Urnenfelderkulturen (Katalog des Gräberfeldes). Archaeologica Slovaca Monographiae. Catalogi 16. Nitra 2016.

Mitáš 2021 – V. Mitáš: Václav Furmánek – Jaroslava Pavelková: Kyjatice. Zlatý vek na podhorí. Archeologické pamätníky Slovenska, zväzok 11. Informátor SAS pri SAV 32/1-2, 2021, s. 76, 77.

*Anotácia vznikla s podporou grantového projektu APVV-20-0044 „Vplyv využívania prírodných zdrojov na spôsob života v dobe bronzovej a v dobe železnej“.

Karol Pieta – Tereza Štolcová: Knieža z Popradu a jeho hrobka. Monumenta Archeologica Slovaciae XII. Nitra.

Archeologický ústav SAV, v. v. i., 2021, 158 strán.
ISBN 978-80-8196-053-6.

Knieža z Popradu a jeho hrobka zachytáva unikátny objav a jeho cestu z Matejoviec do Schleswigu a naspäť pod Tatry. Na samom začiatku knihy autori priblížili historické obdobie, z ktorého hrobka pochádza, teda koniec doby rímskej. Ilustrovali situáciu na juhozápadnom Slovensku, ktoré bolo v tej dobe súčasťou hranice medzi Rímskou ríšou a územiaми ovládanými kmeňmi Markomanov a Kvádov. Štvrté storočie nášho letopočtu v pohraničnej oblasti bolo pomerne nepokojné, rímske provincie sa často nachádzali pod útokom germánskych kmeňov. Cisár Valentinianus I sa postaral o obnovu obranného systému rímskej hranice, ale stavba malých obranných pevností na kvádskom území vyvolala ešte silnejšie nepokoje. Cisár dostal mŕtvicu a zomrel počas diplomatických rokovaní blízko Komárna v roku 375. Jeho spoluvládca, cisár Valens padol o tri roky neskôr v bitke proti Gótom pri Hadrianopoli. Tieto udalosti mali za následok koniec existencie hranice medzi Rímskou ríšou a barbarikom. Zmeny samozrejme zasiahli aj východ Slovenska, kde žilo knieža, ktorého hrobka bola objavená v roku 2005.

Ale ešte predtým, ako sa stali tieto udalosti, autori vysvetlili problém vyludnenia severnej časti Slovenska zapríčinený presídlením obyvateľstva po markomanských vojnách, do ktorých miestne obyvateľstvo púchovskej kultúry nedobrovoľne vstúpilo. Ďalšou príčinou vyludnenia bolo zhoršenie klímy a presun obyvateľstva z nehostinného severu do Spišskej kotliny. Potom práve v drsnom období bojov na pohraničnom území koncom 4. storočia sa ľudia vrátili naspäť do horských oblastí severu. O tom svedčí napríklad nálezisko blízko Kežmarku, kde sa nachádzali kovárske a hrnčiarske dielne a boli tu nájdené luxusné predmety pôvodom zo Stredomoria, ktoré si mohla dovoliť jedine zámožná vrstva spoločnosti. Tieto sídliská existovali iba niekoľko generácií a počas obdobia sťahovania národov bol tento kraj opäť ľudoprázdnny až do príchodu Slovanov.

Hrobka bola objavená počas výstavby priemyselnej fabriky. Narazil na ňu bagrista pri riešení problému s na povrch vystupujúcou vodou. Práve vďaka jeho obavám nedošlo k výraznému poškodeniu, keďže si myslel, že narazil na vojenský bunker potenciálne obsahujúci výbušniny. Dozeraním poverený archeológ Peter Roth zastavil výkopové práce a požiadal o vyjadrenie Titusa Kolníka a Karola Pietu. Kvalitne opracované dreva zrubovej

stavby naznačovali dávnovekosť objektu. Tento odhad potvrdila analýza dreva vykonaná v laboratóriu v Kieli, datujúci objekt približne do roku 380 n. l. Záchrana nálezu prebiehala od leta roku 2006. K záchranným prácam, na ktorých sa zúčastnilo množstvo odborníkov, sa pristupovalo opatrne so špecializáciou, ktorú vyžadoval terén, vysoká vlhkosť objektu a kyslosť pôdy. Čiastočným očistením sa ukázala chodba, ktorou do hrobky vstúpili vykrádači. Tí po sebe zanechali okrem vykradnutej a rozhádzanej hrobky aj nástroje, ktoré použili. Drevená komora chránená vrstvou uhlia, ako tomu bolo zvykom v antickom svete, obsahovala sarkofág, v ktorom bolo uložené mladé knieža, a taktiež predmety, ktoré neboli pre vykrádačov zaujímavé alebo na ne jednoducho zabudli. Vďaka vlhkým podmienkam sa zachovali organické materiály ako drevo, textil alebo koža. Po vytiahnutí zo zeme sa naďalej udržiavali vo vlhkosti. Za zmienku stojí jantárová perla ukrytá v textile a prívesok zo zlatej mince cisára Valensa zapadnutý medzi dvomi doskami. Takisto zaujme i drevená hracia doska a sklené kamene rozhádzané po hrobke patriace k hre, ktorej pravidlá, bohužiaľ, nepoznáme. Po terénnej časti nasledoval prevoz drevených blokov do laboratórií v Schleswigu, kde boli sušené v piesku novou metódou vytvorenou špeciálne pre tento prípad kvôli veľkosti drevených častí. Kovové predmety, keramické nádoby a kostrové pozostatky boli analyzované v Archeologickom ústave SAV v Nitre. Napriek tomu, že z kostry sa zachoval iba malý počet kostí, laboratórnymi analýzami bolo potvrdené, že ide o muža vo veku približne 20 rokov. Taktiež sa zistilo, že trpel hepatitídou typu B, ktorá mohla byť príčinou jeho predčasného úmrtia. Bioarcheologickými metódami bolo zistené, že pochádzal zo Spiša a jeho strava sa skladala z mäsa a mliečnych výrobkov. Súčasťou prestížnej výbavy typickej pre elity germánskej spoločnosti bolo viacero predmetov pôvodom z Rímskej ríše, ako napríklad glazovaná miska a súprava nádob na podávanie nápojov. Vzácnou časťou výbavy boli zdobené kožené pásy pravdepodobne ako súčasť odevu, šité technikou známou z rímskych vojenských táborov. Samotná stavba hrobky si vyžadovala množstvo pracovnej sily. Konštrukcia hrobky vložená do 5-metrovej jamy bola z detailne opracovaného a kvalitného dreva, smrekovca opadavého. Tieto fakty takisto demonštrujú sociálne postavenie zosnulého. Jedinečným artefaktom sú máry, pohrebné nosidlá, ktoré boli rozložené na streche komory. Po rozlúčkových obradoch bola do hrobky poukladaná výbava a zariadenie, okrem iného aj antický okrúhly stolík. Na záver bola dokončená zrubová konštrukcia a hrobka s predsieňou boli zasypané. Kvôli už spomínaným vykrádačom sa v hrobke nenašli predmety, ktoré by sme v hrobke veľmoža mohli očakávať, napríklad štít, meč, sklené nádoby. Paradoxom je, že práve tento treštuhodný čin zachoval organické predmety v skutočne dobrom stave.

V závere knihy autori zosumarizovali dôležitosť a výnimočnosť objavu v štyroch bodoch. Sú nimi jedinečne zachovaná drevená konštrukcia germánskej funerálnej stavby, obraz o spoločnosti a prírodnom prostredí Tatier tej doby, vylúpenie hrobu ako demonštrácia statusu zosnulého a osud, sčasti aj životný príbeh mladého príslušníka germánskej šľachty.

Súčasťou knihy sú aj dva dodatky. V tom prvom je opísaná príprava výstavy kniežacej hrobky v Podtatranskom múzeu a repliky niektorých častí inventára a dokonca aj celého sarkofágu, ktoré boli zhotovené slovenskými remeselníkmi. Druhý dodatok prevedie čitateľa šesťdňovou cestou prechádzajúcou rôznymi lokalitami severného Slovenska začínajúcou na Orave a zakončenou v Poľsku.

Kniha je veľmi pútavá, postupnosť kapitol čitateľovi vykresľuje situáciu a jej okolnosti prehľadne, čomu napomáhajú aj početné fotografie, grafické znázornenia hrobky a kresby artefaktov. Takmer detektívny príbeh hrobky a sledovanie osudu mladého človeka čitateľa priam vtiahne do deja skúmania skutočne jedinečného nález.

Viktória Knapcová

Matúš Hudák a kol.: Spiš v premenách času. Spiš: A Journey Through Time.

MONS CASTRI – spoločnosť pre historický a archeologický výskum Spiša, 2023, 239 strán. ISBN 978-80-570-5208-1.

V roku 2023 sa na knižnom trhu objavila nová publikácia venovaná dejinám Spiša. Na jej tvorbe sa podieľal kolektív autorov pod vedením archeológa Matúša Hudáka. Súčasťou autorského tímu sú okrem hlavného zostavovateľa aj odborníci, ktorých odborná i laická verejnosť pozná z nedávnych publikácií venujúcich sa dejinám spišského regiónu. Vďaka aktivite občianskeho združenia MONS CASTRI sa podarilo zostaviť tento výnimočný autorský kolektív, čo vyústilo do hmatateľného výsledku – príprave a predstaveniu publikácie o dejinách Spiša. Pripomeňme, že spomenuté občianske združenie má na konte aj publikáciu *Mons castri. Terra Szék. Terra Sulza* (Hozelec 2020), ktorá od Klubu fotopublicistov Slovenského syndikátu novinárov získala 2. miesto v kategórii Kniha o regióne.

Dielo je rozdelené chronologicky do šiestich nosných kapitol. Jednotlivé kapitoly sú koncipované tak, že po všeobecnej charakteristike vybraného historického obdobia sú predstavené konkrétne archeologické náleziská a lokality. Aj tým sa autori snažili čitateľom priblížiť konkrétnu historickú epochu a prispieť tak k istému zosobneniu „veľkých“ dejín. Prvá kapitola je zasvätená dobe kamennej (jej autorkou je J. Mellnerová Šuteková). Na takmer štyridsiatich stranách je predstavený prechod od lovecko-zberačských spoločností k počiatkom výrobného hospodárstva a používania prvých kovov. Určite zaujmú krátke medailóny o Gánovciach, Hranovníci či Veľkej Lomnici-Burchbrichu. Viaceré z nich ukrývajú príbehy, ktoré by sa mohli stať námetom na sfilmovanie (napr. osud stratenej ľudskej lebky z Dreveníka).

Rozkvet Spiša v dobe bronzovej opisuje D. Oravkinová. V tomto období bol tento región križovatkou dôležitých obchodných ciest, čo zanechalo výrazné stopy na jeho podobe. Aj vďaka

tomu sú z tohto obdobia na Spiši evidované viaceré významné archeologické náleziská – a práve im je ťažiskovo venovaná táto kapitola. Na pomyselnom piedestáli stojí Spišský Štvrtok-Myšia hôrka, ktorá už vyše polstoročia stojí v centre pozornosti slovenských i európskych archeológov. Autorka tejto kapitoly však neobišla ani ďalšie lokality, ktoré nemusia byť širokej verejnosti príliš známe (napr. Švábovce-Vápenica, Letanovce-Čertova síhoľ). Prezentované sú však aj výsledky aktuálnych výskumov (Hozelec-Dubina).

Nemenej významným obdobím pre dejiny Spiša bola doba železná. Jej sa na stránkach knihy podrobne venuje D. Repka. Hoci v prvej etape doby železnej – dobe halštatskej – bol Spiš osídlený len sporadicky, v nasledujúcej dobe laténskej nachádzame v tomto regióne minimálne deväť hradísk. Ich výskumy poskytli v priebehu desaťročí významné doklady o živote v tomto období – či už o mincovníctve, remesle alebo kultovom živote. Uvedené aspekty fungovania vtedajšej spoločnosti sú vykreslené na konkrétnych príkladoch. Aj tu platí, že čitateľ sa má možnosť oboznámiť s aktuálnymi výsledkami archeologického bádania. Adekvátny priestor je tu preto venovaný aj nález „Kelta so zlatými očami“, ktorý bol nájdený počas detektorového prieskumu hradiska v Jánovciach-Machalovciach.

D. Repka je autorom aj nasledujúcej kapitoly venujúcej sa dobe rímskej a obdobiu sťahovania národov. Dejiny tohto pre územie Slovenska turbulentného obdobia sú prezentované opäť vo forme príbehov podoprených výsledkami výskumov viacerých archeologických nálezísk (Žehra-Temná jaskyňa, Spišské Vlchy, Vrbov-Vrbovský lesík, Spišská Nová Ves-Smizianska roveň). Z nich nepochybne v súčasnosti najviac rezonuje hrobka germánskeho kniežaťa z Popradu-Matejoviec, ktorej je v knihe venovaná aj náležitá pozornosť.

Prechodom k obdobiu včasného stredoveku sprevádza čitateľa M. Hudák. Po obligátnom, no stručnom zasvätení do pomerov v strednej Európe v období 5. – 6. storočia sa plynulo prechádza k predstaveniu vybraných lokalít. Čitateľ sa tak oboznámi s dokladmi o príchode Slovanov na Spiš, ich staviteľstvom, materiálnou kultúrou a pohrebnými zvyklosťami. Ako názorne dokladajú niektoré z opísaných lokalít, poznanie obdobia včasného stredoveku sa vďaka nedávnym archeologickým výskumom posunulo výrazne dopredu (napr. v súvislosti s datovaním príchodu prvých Slovanom na Spiš).

Autorom poslednej, no rozsahom najobjemnejšej kapitoly je historik M. Števík. Vďaka mimoriadnemu prehľadu v historickej geografii a dejinách spišského regiónu je istotne tou najpovolanejšou osobou na zasvätenie čitateľa do zložitých, no i pútavých dejov stredovekého Spiša (dokladá to mimochodom i úspešná edícia Putovanie dejinami Spiša, ktorej autorom je práve M. Števík). Tak ako v predchádzajúcich kapitolách, aj tu sa autor rozhodol zasvätiť čitateľa do ním spracúvaného obdobia formou kratších medailónov, ktorých hlavnými protagonistami bolo 21 lokalít – či už miest (napr. Spišská Belá, Spišské Vlchy, Spišská Sobota, Smolník, Gelnica a iné), zaniknutých sídel (Miloj), kláštorov (Kláštorská, Červený Kláštor, Spišský Štiavnik), kostolov (Chrašť nad Hornádom) či hradov (Stará Lubovňa, Spišský hrad). Každá z vybraných lokalít je svojím vývojom v dejinách Slovenska jedinečná a určite stojí za to sa aspoň v hutnej skratke oboznámiť s niektorými z nich.

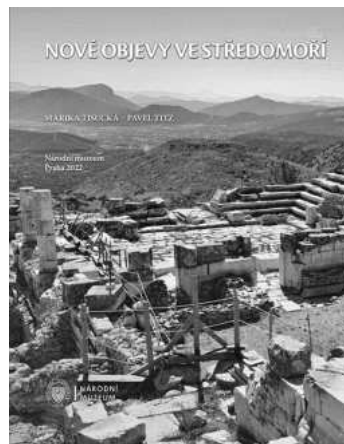
Celá publikácia je sprevádzaná bohatstvom ilustrácií – fotografií archeologických nálezov, terénnych záberov, dobových pohľadníc, vedút či obrazov. Aj vďaka tomu pôsobí pomer textu

a obrazovej prílohy vyvážené. Prínosom je, že text publikácie je v plnom rozsahu dvojjazyčný (na jednej strane je vedľa slovenského textu paralelne aj anglický text). Zahraničný záujemca o dejiny Spiša tak nemusí byť odkázaný na stručné cudzojazyčné resumé, ktoré často nedokáže v plnom rozsahu sprostredkovať spektrum informácií, ktoré je prístupné domácomu čitateľovi. Istým handicapom sú zriedkavé zásahy typografického škriatka naprieč textom. Kladne však treba hodnotiť uvedenie bibliografických zdrojov na konci každej kapitoly (hoci bez priameho prepojenia s konkrétnou pasážou v texte, čo je však vzhľadom na cieľové publikum ospravedlniteľné). Zvedavý záujemca tak bude mať uľahčenú cestu k detailnejším informáciám o zvolenej téme. Celkovo možno publikáciu hodnotiť ako veľmi vydatú z hľadiska grafického i obsahového. Autori sa s výberom tém vhodných na sprostredkovanie širšiemu publiku popasovali veľmi obstojne – text nie je preťažený prílišnými detailmi, no zároveň nie je len akýmsi „klzánim po povrchu“. Aj vďaka tomu celý autorský kolektív vytvoril výnimočné dielo, ktoré by malo byť inšpiráciou pre sprístupňovanie a popularizáciu našej spoločnej minulosti.

Martin Neumann

(15 ľudských jedincov, z toho 9 z obdobia starého eneolitu) v areáli sídliska (A. Bistáková, M. Gabulová), výsledky osteologického výskumu zvieracích kostí (M. Holub), rastlinných makrozvyškov (J. Mihályiová) a rozbor kamennej industrie (A. Nemergut, M. Cheben, K. Pyzewicz). Publikácia priniesla dôležitý súbor nových poznatkov a hypotéz do ďalšieho výskumu počiatkov eneolitu na našom území.

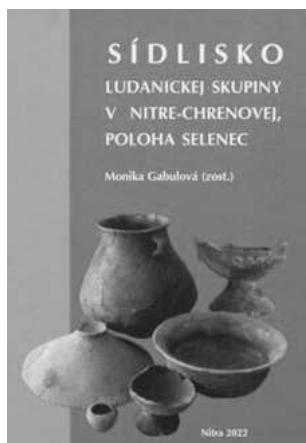
Jana Mellnerová Šuteková

Marína Zubajová – Stanislava Kučová: (Ne)záhadní Etruskové. Nové objevy v Orvietu, někdejší etruské Velzně. In: Marika Tisucká – Pavel Titz (eds.): Nové objevy ve Středomoří. Praha.

**Národní muzeum, 2022, strany 53 – 70.
ISBN 978-80-7036-743-8.**

Publikácia Nové objevy ve Středomoří má byť poctou profesorovi Janovi Bouzkovi a zároveň nadväzuje na jeho knihu Objevy ve Středomoří, vydanú v roku 1979. Autori publikácie sú bývalými žiakmi Jana Bouzka a v svojich textoch sa zameriavajú na objavy z posledných rokov v rôznych kútoch Stredomorja. Štvrtá kapitola uvedenej publikácie s názvom *(Ne)záhadní Etruskové. Nové objevy v Orvietu, někdejší etruské Velzně* sa zameriava na v staroveku významné etruské náboženské centrum, na talianske mesto Orvieto (etruská Velzna). Etruské mesto najviac prekvitalo v 6. a 5. storočí pred Kr., v tzv. archaickom období. Príspevok sa zaoberá súčasným stavom výskumu na troch významných lokalitách v Orviete a jeho okolí: nekropolou Crocifisso del Tufo, tzv. Dutinou 254 (la Cavità 254) v etruskom podzemí mesta a komplexom svätyní na lokalite Campo della Fiera, známej ako *Fanum Voltumnae*. Aj keď väčšina hrobiek na pohrebisku Crocifisso del Tufo už bola v minulosti preskúmaná, nie vždy sa to robilo systematicky a revízne výskumy tu v posledných rokoch priniesli nové, veľmi zaujímavé a hodnotné nálezy ako maľovanú grécku keramiku, keramiku typu bucchero alebo zlaté náušnice typu *a bauletto*. Rovnako zaujímavé je podzemie Orvieta, kde sa nachádza viac ako tisíc rôznych dutých priestorov, ktoré väčšinou vytvorili Etruskovia. Výskum vedený od roku 2012 v jednom z týchto priestorov – v časti „A“ Dutiny 254 – odhalil jeho skutočný účel – využíval sa ako lom na tuf. Keď

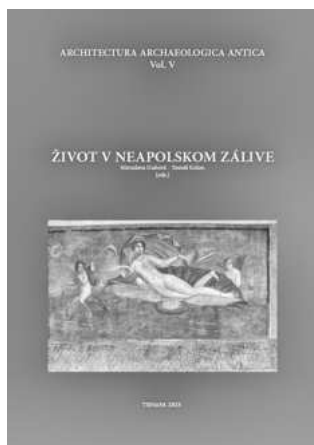
Monika Gabulová (zost.): Sídlisko ludanickej skupiny v Nitre-Chrenovej, poloha Selenec. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes XXXIV. Nitra.

**Archeologický ústav SAV, v. v. i., 2022, 293 strán.
ISBN 978-80-8196-029-1.**

V edícii AÚ SAV Archaeologica Slovaca Monographiae: Fontes (Tomus 34) vyšla v roku 2022 publikácia autorky a zostavovateľky Moniky Gabulovej sumarizujúca výsledky výskumu pravekého sídliska zo starého eneolitu v Nitre-Chrenovej v polohe Selenec. Archeologické objekty boli súčasťou rozsiahlej polykulturnej nálezovej situácie rozprestierajúcej sa na niekoľkých hektároch pozdĺž potoka Selenec. Analyzovaný súbor pochádza zo 68 objektov s keramikou datovanou do záveru lengyelskej kultúry (LgK IV – ludanická skupina). M. Gabulová sa venovala typológii sídliskových objektov, klasifikácii keramiky a ostatných artefaktov (napr. výrobkom z medi) a typologicko-chronologickej analýze keramiky. Súčasťou publikácie je aj revízia výskumu pohrebov

doslúžil, novovzniknutý priestor sa, pravdepodobne v rámci jednej operácie, zasypal najrôznejším odpadom (najmä škridly, kosti divých a domácich zvierat, keramika). Nález neporušených polgulovitých misiek zo sivého bucchera, ktoré boli zrejme zámerne umiestnené dnom nahor a pod ktorými sa nachádzal organický materiál, môže však naznačovať rituálnu činnosť prebiehajúcu počas zasypávania. V neposlednom rade sa príspevok zaoberá dôležitým kultovným miestom, ktoré latinsky píšuci spisovatelia označujú ako *Fanum Voltumnae*, teda svätyňa Voltumny. Pohlavie tohto hlavného božstva Etrúrie je dodnes nevyriešenou otázkou. Do dnešných dní nepoznáme ani presnú polohu svätyne, no viacerí vedci sa prikláňajú k názoru, že sa nachádzala na lokalite nazývanej Campo della Fiera. O jej význame z etruského obdobia (asi 6. – 3. storočie pred Kr.) svedčia pozostatky rôznych stavieb ako sú chrámy, pokladnice, oltáre, ale aj cesta – *via sacra*. Niektoré nálezy poukazujú na možný kult boha Dionýza, bohyně Demeter a boha Apolóna. Na tomto mieste sa mali každoročne stretávať predstavitelia etruskej federácie dvanástich miest Etrúrie, aby diskutovali o politických a náboženských záležitostiach a zároveň tu bol na nasledujúci rok zvolený *sacerdos Etruriae*, federálny administratívny úradník.

Marína Zubajová – Stanislava Kučová

* Kapitola je dostupná na stránke www.academia.edu.

Miroslava Daňová – Tomáš Kolon (eds.): Život v Neapolskom zálive. Architectura Archaeologica Antica Vol. 5. Trnava.

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023,
156 strán. ISSN 2729-8159.

Publikácia *Život v Neapolskom zálive* predstavuje najnovší (v poradí už piaty) diel recenzovaného zborníka *Architectura Archaeologica Antica*, ktorý každoročne vychádza v elektronickej podobe (Open Source) pod záštitou Katedry klasickej archeológie na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Už od svojho vzniku v roku 2019 zborník vytvára platformu pre publikovanie recenzovaných príspevkov študentov, absolventov a mladých vedeckých pracovníkov. Impulzom pre jeho vznik bola snaha nájsť vhodný a efektívny spôsob ako motivovať v štúdiu aktuálnych študentov klasickej archeológie a zároveň im systematicky pomáhať v rozvíjaní ich pisateľských a vedeckých zručností.

Nemenej dôležitým cieľom tejto edičnej rady je popularizovať rôznorodé témy z oblasti antickej architektúry nielen u odbornej, ale sprístupniť najnovšie poznatky vhodnou formou aj širšej laickej verejnosti. Tomuto zámeru je prispôbená aj štruktúra a celková koncepcia zborníka, ktorý vždy obsahuje aj úvodné pasáže všeobecnejšieho charakteru, ktoré umožňujú pochopiť nosnú tému v širšom kultúrno-historickom kontexte. Najnovší publikačný výstup sa zaoberá významom hostiny v antickej spoločnosti s akcentom na špecifický druh hodovacích miestností zvaných *triclinium*, pričom ich archeologické doklady boli archeologicky preskúmané na viacerých starovekých lokalitách situovaných v Neapolskom zálive. Prvý príspevok *Neapolský záliv a život Rimanov v tomto kraji* (M. Daňová/T. Kolon) sa venuje základným historickým udalostiam a topografickým vlastnostiam regiónu, ktorý v 1. storočí po Kr. výraznou mierou zasiahla známa erupcia sopky Vezuv. Hodovanie ako dôležitý sociálny a spoločenský akt Rimanov prešiel svojím vývojom. Bol značne ovplyvnený nielen gréckou, ale aj etruskou tradíciou. Lepšie osvetliť tento proces umožňuje ďalší príspevok s názvom *Etruskovia a počiatky tradície hodovania na území starovekej Itálie* (T. Votroubeková). Podrobný priebeh hodovania, vzhľad *triclinia* a hlavné zdroje našich poznatkov sú predstavené v samostatnej tematickej časti nazvanej *Hodovanie v rímskom tricliniu* (s. 24 – 98). Každý z dovedna siedmich článkov tejto sekcie využíva pri analýze rôznorodé metodologické nástroje, čo umožňuje čitateľovi nazrieť na tému z rôznych uhlov pohľadov, vďaka čomu sa značne posúva ich celková vypovedacia hodnota (*Obytný dom na území Itálie* – T. Kolon/M. Daňová; *Triclinium v ikonografických prameňoch* – J. Považan; *Hostiny očami antických autorov* – M. Zajac; *Literárne pramene k podobe triclinia – ako antickí autori opisujú ich výzor, výzdobu, rozmery, a pod.* – K. Šeböková; *Hnutelné vybavenie triclinia* – D. Andrej; *Luxus na stole: servírovanie a stolovanie z pohľadu toreutických výrobkov* – B. Adamíková; *Vývoj nástenných malieb v rímskom tricliniu* – J. Ondrášik). Komparácia ikonografických dokladov, zmienok dobových spisovateľov, archeologických dokladov hnutelného vybavenia hodovacích miestností a toreutických výrobkov určených na servírovanie a stolovanie či načrtnutie hlavných tendencií vo vývoji nástenných interiérových malieb v *tricliniách* dáva priestor pre lepšie porozumenie rímskej spoločnosti. Záverečný „blok“ príspevkov s podtitulom *Triclinium v architektúre: Príklady z Neapolského zálivu* (s. 99 – 156) na konkrétnych príkladoch ilustruje archeologické doklady priestorov určených na usporadúvanie hostín v domoch preskúmaných v Herculaneu a v Pompejoch (*Vila P. Fannia Synistra* – V. Macháčiková; *Imperiálna vila* – J. Buraľová; *Dom Princa z Neapolu* – K. M. Valúchová; *Dom Vettioucov* – D. Prieceľ; *Dom zlatých kupidov* – A. Igaz; *Hodovanie uprostred mystéria? Analýza miestnosti č. 5 vo Vile mystérií* – I. Štefanovičová). Autori štúdií sa pritom nesústredili len na zachovanú architektúru, ale zhromaždili aj ďalšie informácie o najvýznamnejších umeleckých pamiatkach, archeologických nálezoch, zmienkach u antických autorov či zobrazeniach na iných pamiatkach.

Miroslava Daňová – Tomáš Kolon

Claude Baláz: Bratislava. Topografia historického jadra mesta v 17. – 19. storočí. Bratislava.

Slovar, 2020, 480 strán. ISBN 978-80-970287-6-3.

Bratislava patrila napriek svojej bohatej histórii k jednému z mála hlavných európskych miest, ktoré nemalo ucelenú knižnú publikáciu mapujúcu historickú topografiu mesta. Autor novej monografie, J. Claude Baláz, pôsobiaci v minulosti vo viacerých vedeckých inštitúciách (Archeologický ústav SAV, SÚPSOP, Vojenský historický ústav), pracoval na nej viac ako 50 rokov. Päťstodesaťstranová publikácia je výsledkom topografického výskumu 287 kráľovských, cirkevných, mestských a meštianskych objektov, ktoré sa nachádzali v priestore vymedzenom mestskými hradbami v rozpätí rokov 1600 až 1880. Čitatelia sa z nej dozvedia ako vznikali námestia, ulice a jednotlivé domy. Zistia, kto boli ich majitelia, ako sa časom menili a aké udalosti ich postihli. Dozvedia sa, kde bývali napr. rôzni remeselníci, kde stáli hostince a komu patrili. Súčasťou unikátnej monografie je aj vývoj názvoslovia ulíc a číslovania domov od roku 1765 po súčasnosť. Základom pre autorovo bádanie bola tzv. Marquartova mapa Bratislavy z 18. storočia. Samotná publikácia sa svojím zameraním zaradí do kultúrneho dedičstva mesta. Kniha je predovšetkým jedinečnou historickou odbornou publikáciou, ale bude užitočná aj širokej verejnosti pri čerpaní informácií o vývoji objektov v stredovekom jadre, ktoré sú v súčasnosti dostupné väčšinou v archívoch. Svoje miesto si určite nájde aj v knižniciach archeológov. Rozhovor s autorom o tvorbe knihy nájdete na: <https://youtu.be/Y-lqqh9eXJw>

Margaréta Musilová

Ocenenia a vznamenania

Celoživotná pocta archeologičke Márii Lamiovej-Schmiedlovej

Pamiatkový úrad SR udelil dňa 26. apríla 2023 v Trnave pri slávnostnej príležitosti Cenu Alžbety Güntherovej-Mayerovej za celoživotný prínos v oblasti kultúrneho dedičstva klasickej archeologičke dr. Márii Lamiovej-Schmiedlovej. Radi by sme

verejným predstavením jej príbehu vzdali úprimnú vďaku za jej pozehaný život i pôsobenie medzi nami. Tešíme sa, že nám je dopriate zdieľať jeho bohatstvo a dobrodružstvo, ktoré by vystačilo na niekoľko hollywoodskych filmov. Chceme sa podeliť aspoň s vybranými obrázkami jej života aj pomocou živých spomienok a osobného rozhovoru s laureátkou.

„Bohom ďakujem za to, že som mal dobrých dedov, dobrých rodičov, dobrú sestru, dobrých učiteľov, dobrých druhov, príbuzných i priateľov, skoro všetkých dobrých.“

Marcus Aurelius (Myšlienky k sebe)

Zrodenie „košickej Popelky“

Narodila sa v starobylej rodine Schmiedlovcov a Fröhlichovcov v Košiciach 5. mája 1935 – v roku nájdenia slávneho Košického zlatého pokladu, ktorý symbolicky akoby predznačil jej bohaté putovania. Roky detstva boli poznačené vojnou i atmosférou Košíc ako multikultúrneho mesta na ďalekom Východe v Československej republike, a o tri roky už v Maďarsku, hoci ani nevykročila z domu. Maďarské i slovenské školy, divadlo, folklórna tanečná skupina, plávanie a dokonca basketbal, v ktorom ako 18-ročná vyhrala s kamarátkami majstrovstvá republiky nad Pražákami. Objavné návštevy galérií v gymnaziálnych rokoch i prázdninové návštevy ateliéru známej maliarky Márie Medveckej na Orave ju privedli jedného dňa k nenáhodnému stretnutiu s historikom umenia a tiež archeológom Jánom Fabíniom, s jeho radami i knihami. A to bol pre ňu zrejme ten prvý silný moment, zrodenie myšlienky študovať to, čo on. Priťahovala ju nevednosť archeológie a mala pritom šťastie na skvelých učiteľov i kolegov. Dr. Ján Pásztor z košického múzea bol jedným z nich a k jej kľúčovým zážitkom patrí tiež napr. deň, keď ju Ladislav Bánesz ako mladé dievča „náhodne“ prepašoval

Mária Lamiová-Schmiedlová a legendárna Jawa 250. Zdroj: AÚ SAV Košice

na konferenciu československých archeológov v Košiciach. Alebo je tu tiež jej prvá plánovaná, no napokon neuskutočnená exkurzia na slovansko-avarské pohrebisko v Barci pri Košiciach (práve u dr. Pásztor), ktorá sa jej neskôr ako lokalita stala v dobrom osudovou, a v rôznych etapách života sa s ňou (s Barcou) spájajú jej výskumy, ľudské i odborné stretnutia, blízke vzťahy a križovatky dejín kultúrnych i osobných.

A tak v Bratislave na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského absolvovala s nadšením klasickú archeológiu a zvučné mená veľkých osobností ako Štefan Janšák, akademik Ján Dekan, Bohuslav Chropovský či prof. Varsík, prof. Bohuslav Novotný, dr. Ludmila Kraskovská, doc. Točík, prof. Okál, doc. Pelikán, prof. Filip, prof. Piffel a ďalší sa ako jej učители i blízki zapísali navždy aj do jej rukopisu poctivej archeologičky „klasikkej školy“, slovenskej vedkyne a neskôr aj láskavej učiteľky mladších generácií. Obdivuhodne a s nesmiernym nadšením odovzdáva svoje poznanie celé desaťročia všetkým generáciám a stavom počnúc škôlkarmi a malými školákmi až po univerzity tretieho veku. Ukazuje nám, aký nesmierny význam má stále osobné nadšené inšpirovanie iných ľudských bytostí počnajúce naozaj už v múdrom útlom veku. Na pamiatkovom fóre je krásne spomenúť aj jej stretnutie s pamiatkarskou legendou prof. Piffelom, ktorý sa ju pri dejinách architektúry snažil naučiť aj kresliť, v čom vraj veľmi nevynikala. V tom čase pracoval na rekonštrukcii Bratislavského hradu, kde mali študenti záverečnú skúšku a usadiac ich v drevenej búde – pracovní vzal indexy a každému zapísal jednotku so slovami – „či som Vás niečo naučil, to ukáže život“. A ukázalo sa – všetci spolužiaci ostali pri archeológii. Spomeňme tiež jej letné výskumné praxe, napr. opäť v Barci, kde si práve vyslúžila prezývku „košická Popelka“, keď niekoľko dní vyberala praveké zuhoľnatené obilné zrná z veľkej zásobnej jamy naplniac nimi tri päťlitrové fľaše, čo bol jeden z najväčších nálezov svojho druhu v Československu. Na výskume v Terni-Lysej zas stretla inú archeologickú legendu Slovenska, ktorá silno ovplyvnila jej príbeh – asketického disidenta prof. Vojtecha Budinského-Krička. Plánovala sa venovať dunajskému Limitu, ale život jej priniesol iné témy, aj keď jej boli ešte v 50. rokoch napokon dopriate významné výskumy v Šarovciach, v rímskej osade v Milanovciach či v rímskom kasteli v Iži-Leányvári.

Nemožno nespomenúť jej celoživotné priateľstvo aj s ďalšou legendou slovenskej archeológie – s Táňou Štefanovičovou, s ktorou, samozrejme popri archeológii, hrávali spolu – ako inak – basketbal, či na údajne falošné abonentky chodievali na koncerty do filharmónie. Jej spolužiaci a súputníci ako Zoja Benkovská-Pivovarová, Darina Bialeková, Marie Steklá, Eva Čujanová-Jílková, Igor Keller, Stano Šiška, Adrián Vallášek a Jozef Vladár by isto vedeli rozprávať mnohé príbehy z dejín odboru, ktoré tak spolu tvorili. Aj zakladateľ slovenskej archeológie prof. Jan Eisner ako podporovateľ študentov zo Slovenska pomáhal mladej budúcej archeologičke Márii pri diplomovke a ona si dodnes veľmi váži jeho vplyv, ktorý zanechal, i jeho list, kde jej k promócií zaprial životné šťastie.

Dobrodružstvá archeológie na Východe

Archeológia sa stala pre ňu celoživotnou prácou i záľubou zároveň – jej šťastím. Po skončení štúdií sa vrátila krátko cez Nitru navždy do Košíc a nastúpila tu do svojho nového – pre ňu prvého a kľúčového – pracoviska, a to až do nedávnych čias – do Archeologického ústavu SAV s pracoviskom v Košiciach, do kolektívu s blízkym prof. Vojtechom Budinským-Kričkom

a ďalšími skvelými kolegyňami a kolegami. Už ako mladá archeologička nás reprezentovala v Prahe na svetovom kongrese archeológie v roku 1966. A medzitým stihala založiť aj svoju rodinu, v ktorej nachádza dodnes skvelé rozvetvené zázemie i pochopenie, a kde jej dve deti s ňou zažívali neuveriteľné prázdniny na letných výskumoch.

Spomeňme aspoň tie kľúčové, ktoré sa zapísali do dejín archeológie východného Slovenska: lokality v Barci, Šebastovciach, Seni, Kechneci, Pederi, eneolitické mohyly a osídlenie v obci Zemplín, väčšie výskumy pri výstavbách Východoslovenských železniarní, ropovodu Družba i kultivácii Východoslovenskej nížiny a tiež lokality z doby rímskej, záchranné výskumy, pohrebisko z doby bronzovej v Zádielskych Dvorníoch-Včelároch, rozsiahle sídlisko s početnými obydliami, hrnčiarskou a železiarskou dielňou v Ostrovanoch, známych svojimi kniežacími hrobmi, a mnohé iné. Vďaka unikátnym fotografiám ju máme „v pamäti“ na služobnej motorke Jawa 250 či z rozprávania aj na služobnom terénnom obojživelnom džipe ešte z čias 2. svetovej vojny, ktorými aj s dr. Zlaticou Čilinskou ako mladé „brázdili“ lokality a výskumy. Je známy zážitok, keď sa raz tento džíp – „čln na kolesách“ – pokazil uprostred Košíc a dve spomínané mladé archeologičky s pobavením vzbudili všeobecný rozruch mestskej verejnosti, keď z neho v úzkych sukniach vystupovali ako z tanku.

Jej vystúpenie na poli kultúrneho dedičstva, vedy a archeológie bolo rovnako obdivuhodné. Svoj profesijný život spojila predovšetkým s dôležitým výskumom doby rímskej a doby sťahovania národov, s témami osídlenia, etnickej príslušnosti, kontaktov s rímskymi provinciami a najmä s keramikou a železiarskou výrobou. Jednou z jej prvých veľkých prác čerpajúcich z diplomovky s dodnes nadčasovými výsledkami je štúdia o spomínaných z doby rímskej na Slovensku. Napokon autorka získala i vznešenú prezývku – „posledná košická Rimanka“. Prácami v odbore často položila základy pre bádanie v danej oblasti. Od roku 1974 rozprávkových sedem rokov stála na čele Výskumného pracovného strediska AÚ SAV v Košiciach, kde sa aj vďaka jej pôsobeniu pracovisko personálne i výskumami rozrástlo. Jej veľkým darom pre spoločnosť bola už spomenutá neúnavná popularizácia archeológie ako súčasť nášho kultúrneho dedičstva i priam priekopnícke kooperovanie s médiami, ale aj budovanie kolegiálnych odborných vzťahov s početnými múzeami, s pamiatkarmi a s ďalšími inštitúciami, ale aj s obcami či so zahraničím. Stala sa okrem iného čestnou občiankou obce Zemplín (odkiaľ pochádza známy nález staromadžarského kniežacieho hrobu pripisovaného vodcovi Álmošovi), kde v prvej polovici 70. rokov realizovala rozsiahly výskum. Zo získaných nálezov pomohla zriadiť miestne múzeum a v roku 1993 vydala obľúbenú monografiu „Zemplín – obec s bohatou minulosťou“. A medzi Duklou a Zemplínom sa odohrávala aj najvzrušujúcejšia akcia experimentálnej archeológie u nás, ktorej bola pani Mária za slovenskú stranu súčasťou, keď po riekach východného Slovenska v roku 1985 prechádzala s drevenou vikingskou loďou „Ťahanou skupinou mužov v trenírkach“ pod vedením prof. E. Nyléna v rámci švédskej experimentálnej expedície expertov na trase Švédsko – Istanbul.

Usmíatym slovom a písmom...

V jej vedecko-výskumnej i odborno-popularizačnej publikačnej činnosti s takmer 300 položkami v domácej i zahraničnej tlači spomenieme aspoň zásadnú kolektívnu prácu zo 60. rokov

s vôbec prvým prehľadom najstarších dejín východného Slovenska s názvom „Pravek východného Slovenska“. Tiež radi vyzdvihneme aj jej populárnu knihu „Keramika dvoch tisícročí“ (1982). Z pamiatkarského pohľadu zas svojimi bádateľskými príspevkami „urobila raz a navždy konečne jasno“ napr. aj v poznávaní dvoch národných kultúrnych pamiatok – „záhadného“ hradu na Hradovej nad Košicami a hradu Sokol, ktoré si odborníci dovtedy mylne zamieňali. Stala sa tiež zakladateľkou vedeckého zborníka „Východoslovenský pravek“ (od roku 1970) a od roku 1991 aj organizátorkou výročných stretnutí východoslovenských archeológov, a to s cieľom dať možnosť archeológom pôsobiacim v menších múzeách a iných inštitúciách vzájomne sa poznať a informovať o nových výskumoch a literatúre. Opäť nám tak jej život ukazuje príklad, aké potrebné a prirodzené je zdieľať objavy, poznania a skúsenosti (nielen) medzi odborníkmi, spolupracovať a komunikovať. Ako jedna z mála slovenských archeológov a archeologičiek sa venuje dodnes aj dejinám bádania osobností z tohto odboru, čím pre nás i budúce generácie zachováva ich odkazy a učí nás hlavne takto vážiť si staršie generácie našich predchodcov. Spolu s dr. Miroššayovou ešte na začiatku 90. rokov pripravili a vydali „Archeologickú topografiu Košíc“. Je doteraz podstatným prameňom pre poznanie prehistorického a historického osídlenia mesta s prilahlými okresmi, a čo je rovnako dôležité, aj pre stanovenie podmienok ochrany pamiatkového fondu a archeologických nálezísk. Žiaľ, s nástupom detektorizmu sa u nás utlmili vydávania podobných prameňov. Stala sa autorkou viacerých múzejných výstav a expozícií, medzi nimi bola ako spoluautorská asi najznámejšia výstava v košickom Východoslovenskom múzeu nazvaná „Lud – tvorca trvalých hodnôt“ z roku 1980 či trebišovská expozícia pravekého poľnohospodárstva. Jej výstavu v Sárospataku (v Maďarsku) o praveku Zemplína navštívilo v roku 1997 za pár mesiacov rekordných viac ako stotisíc ľudí. Je známe, že svoj život zasvätila tiež popularizačnej činnosti cez početné prednášky v školách, ale i v obciach a mestách, a robila to skvelo – už pri prvom verejnom vystúpení pre pacientov Bardejovských kúpeľov (v roku 1959) nasledovala po archeologickej prednáške tanečná zábava.

Jej vzácnym darom je aj hlboko ľudský, osobný, láskavý a veľmi povzbudivý prístup ku kolegom a osobitne k mladšej generácii, ktorá ju vníma ako svoju patrónku či starostlivú mamu v odbore – a niekedy aj v osobnom živote. Ako to vyjadril jeden z mladších kolegov: „... jej úsmev je súčasťou všetkých stretnutí s ňou. Ten úsmev je ako magnet. Je v ňom niečo dievčensky šibalské a zároveň veľmi milé a dobrotivé. Pri takom človeku sa jednoducho chcete pristaviť a prehodiť aspoň pár slov. Sila príbehov Vás vtáhuje do hĺbky.“ Vieme, že s týmto úsmevom a optimizmom dodnes sleduje všetko odborné dianie a v jednom rozhovore zhrnula akoby svoj odkaz slovami: „... že tak dnes, ako aj kedysi, sú medzi mladými takí, čo majú úprimný záujem o archeológiu. Tí, snáď už obohatení o nové poznatky a pracovné metódy, budú pokračovať v našej práci, a aj našich predchodcov, a isto dosiahnu pozoruhodné výsledky.“

Epilóg (od cisára na Hrone)

V závere chceme zhrnúť dôvod celoživotného ocenenia dr. Márie Lamiovej-Schmiedlovej pamiatkarmi – vďaka jej výskumom, celoživotnému pôsobeniu, prácam i spoluprácam cez všetky skúmané i prezentované archeologické lokality a starobylé kultúry sa jej úspešne darilo pre širokú odbornú a laickú, domácu i medzinárodnú verejnosť neustále upozorňovať

na autentický fenomén nášho kultúrneho dedičstva v európskom význame i v regionálnej pestrosti. Podarilo sa jej dlhodobo budovať celospoločenskú pozornosť a poznanie tohto dedičstva aj s jeho medzinárodným zviditeľňovaním, a to aj vďaka kontaktom v Nemecku, Maďarsku, Poľsku, Česku a aj inde vo svete. Budovanie slovensko-maďarských spoluprác a dobrých vzťahov patrilo k tej časti jej aktivít, kde sme dlhé roky spolupracovali. Spoločné slovensko-maďarské pamiatkarsko-archeologické konferencie pri príležitosti jubileí pamiatkarských legend Imricha Henszlmana či Viktora Myskovszkého patria medzi nezabudnuteľné. Prispela svojimi príspevkami aj k programom Letnej pamiatkarskej univerzity v Jágri (Eger) v Maďarsku a poskytovala nám cenné rady a skúsenosti pri všetkých našich výskumoch v zemplínskom regióne. Celé roky s nami spolupracovala aj v rámci odbornej rady Krajského pamiatkového úradu Košice. Touto „medzirezortnou“ spoluprácou stierala rozpory a vytvárala profesijné dobré vzťahy celých generácií východoslovenských archeológov a pamiatkarov so spoločným cieľom – zachovať a prezentovať naše kultúrne dedičstvo. Aj preto Pamiatkový úrad SR verejne ocenil jej bohatý životný príbeh s jeho odborným prínosom pre ochranu pamiatkového fondu. Je pre nás mnohých inšpirujúci a podnecujúci k nasledovaniu – k pokračovaniu ňou začatej línie aj do budúcnosti. Mária Lamiová-Schmiedlová je medzi nami ako prvá ocenená Košičanka. Veľmi sa z toho tešíme!

Dovoľte, prosím, ukončiť tento príspevok s priáním zdravia a Božieho požehnania laureátke – klasickej archeologičke slovami jej obľúbeného rímskeho klasika – rímskeho cisára a filozofa Marka Aurélia. On si na brehoch rieky Hron, niekde na polceste medzi Trnavou a Košicami, múdro poznamenal:

„A napokon som bohom vďačný za to, že keď som zatúžil po filozofii, nepadol som na úroveň nejakého sofistu a nemárnil čas lúštením hádaniek a sylogizmov či hľbaním o hviezdárskych záhadách. Lebo všetky tieto veci vyžadujú pomoc bohov a priazeň osudu.“

A my dodáme už len – *Omnia ad maiorem Dei Gloriam* – Všetko na väčšiu Božiu slávu!

Juraj Gemбіcký

Cena Alžbety Güntherovej-Mayerovej pre Máriu Lamiovú-Schmiedlovú za rok 2022

Pamiatkový úrad SR každoročne udeľuje cenu Alžbety Güntherovej-Mayerovej za celoživotné dielo a profesionálny prínos v oblasti ochrany pamiatkového fondu a prezentácie kultúrneho dedičstva Slovenska. Z jedenástich nominovaných osobností vybrala pre rok 2022 odborná komisia Vieru Dvořákovú, Máriu Lamiovú-Schmiedlovú, Evu Semanovú a in memoriam Halinu Mojžišiovú. Cena nesie meno podľa A. Güntherovej-Mayerovej (1905 – 1973), jednej zo zakladateľských osobností štúdia dejín výtvarného umenia na Slovensku.

Ocenenie bolo pani doktorke, spolu s tromi ďalšími laureátkami, odovzdané pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatok 26. apríla 2023 v priestoroch západoslovenského múzea v Trnave. Pani doktorku nie je treba na stránkach Informátora predstavovať. Dr. Lamiová-Schmiedlová má za sebou úctyhodnú vedeckú i popularizačnú činnosť. Ťažiskom jej výskumu

*M. Lamiová-Schmiedlová počas odovzdávania ocenenia.
Foto: archív autora*

bolo provinciálne-rímske obdobie na východnom Slovensku a jej archeologicko-historické spracovanie v širšom kontexte. Je autorkou viacerých monografií, desiatok vedeckých, odborných i popularizačných príspevkov vrátane dejín nášho vedného odboru. Dodnes, hoci už na zaslúženom odpočinku, je stále v kontakte s archeologickou komunitou, vyhľadávaná mladšími kolegami a aj autorsky aktívna. Autorsky prispela zaujímavými článkami z dejín nášho odboru do Informátora.

Pani doktorke srdečne blahoželáme k oceneniu, ktoré si svojom celoživotnou prácou i ľudskosťou plne zaslúžila.

Vladimír Turčan

Ocenení vedci z AÚ SAV, v. v. i. za rok 2023

V pondelok 18. septembra 2023 boli v Malom kongresovom centre SAV v Bratislave odovzdávané z rúk členov predsedníctva SAV Ceny Slovenskej akadémie vied za špičkové publikácie vedkyňiam a vedcom z rôznych odborov. Predsedníctvo SAV chce týmto aktom ohodnotiť úspechy vedeckých pracovníkov, ktorým sa podarilo preniknúť do vedeckých časopisov mimoriadnej prestíže, zverejniť práce s mimoriadne vysokým počtom citácií v medzinárodne akceptovaných a viditeľných databázach alebo vydať špičkové vedecké monografie v renomovaných vydavateľstvách (viac na www.sav.sk, časť Aktuality). Medzi ocenenými v kategórii Publikácie v časopisoch zaradených do nórskeho registra vedeckých časopisov boli Bc. Zuzana Hukel'ová, MSc., PhD. za publikáciu *Mohli byť niektorí jednotlivci v neskoroneolitickéj spoločnosti diskriminovaní? Príbeh staršej ženy s mnohopočetnými zlomeninami kostí*, publikovanú v International Journal of Osteoarchaeology a PhDr. Marián Soják, PhD. za publikáciu *Jaskyňa Hučivá diera: magdalénienske lovecké táborisko v Tatrách* publikovanú v Antiquity.

O niekoľko dní neskôr, 27. septembra 2023, si v priestoroch Slovenskej národnej galérie počas Dní európskeho kultúrneho dedičstva prevzal ocenenie ďalší archeologický kolektív. Výročnú cenu časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2022 v kategórii Objav-Nález-Akvizícia získali PhDr. Klaudia Daňová, PhD. a PhDr. Ján Rajtár, CSc. z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. a doc. Mgr. Miroslava Daňová, PhD. z Katedry klasickej

archeológie Trnavskej univerzity v Trnave za objav pilierov rímskeho mosta v Dunaji. Význam a dôležitosť nálezu vyzdvihol i Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, ktorý kolektív autorov ocenil Výročnou cenou SAS pri SAV za rok 2022 v kategórii Nález v apríli 2023 na Valnom zhromaždení v Nitre.

Ďalšie ocenenie za svoj akademický úspech získala v tomto roku aj Mgr. Dominika Oravkinová, PhD. Dňa 19. októbra 2023 si osobne prevzala cenu „Danubius Young Scientist Awards“, a to osobne na Západnej univerzite v Temešvári (Universitatea de Vest in Timisoara) v Rumunsku. Ocenenie je súčasťou „Danubius Awards“, ktoré sú udeľované jednotlivcom za akademické úspechy, ktorí vysokou mierou prispeli k rozvoju regiónu Dunaja prostredníctvom svojej akademickej práce alebo kultúrnej tvorby. Cena je udeľovaná nezávislou porotou od roku 2011. Oceneným srdečne blahoželáme a prajeme ďalšie pracovné úspechy.

Jana Mellnerová Šuteková (zost.)

Výročné ceny Časopisu pamiatky a múzeá za rok 2022

V kinosále Slovenskej národnej galérie v Bratislave odovzdali 27. septembra 2023 tradičné výročné ocenenia časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2022. Organizátormi slávnostného ceremoniálu boli Slovenské národné múzeum, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a redakcia časopisu Pamiatky a múzeá. Aj v tomto roku boli medzi ocenenými archeológovia.

*Preberanie ocenenia v kategórii Objav – Nález – Akvizícia.
Zľava: Ján Rajtár, Klaudia Daňová, Miroslava Daňová.
Foto: archív autora*

Výročná cena v kategórii OBJAV – NÁLEZ – AKVIZÍCIA bola udelená kolektívu Miroslava Daňová, Klaudia Daňová, Ján Rajtár a Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave s podporou ďalších inštitúcií za *Objav pilierov rímskeho mosta v Dunaji*. Do širšej nominácie v tejto kategórii boli zaradené aj ďalšie dve nominácie: Víťazoslav Struhár, Juraj Bartík, Tomáš Zachar, ArcheológiaSK, s. r. o., Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum a Archäologisches Museum Frankfurt za *Objav najstarších dokladov hutnenia medi na Slovensku* a Daniel Bešina, Pavol Šteiner,

Stanislava Bönde Gogová a Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre za *Archeologický výskum popraviska pri Holíči*.

Ďalšie návrhy sa dostali do širších nominácií. V kategórii Publikácia to bola Anna Ďurišová a Slovenské národné múzeum za publikáciu *Fosílné chobotnáče v zbierkach Slovenského národného múzea – Prírodovedného múzea*. V kategórii Podujatie to bol kolektív Margaréta Musilová, Kristína Šabíková, Andrej Kapcár, Silvia Nováčiková, Pavol Pauliny, Martin Varga, Tibor Varga, Ján Rajtár, Roman Hajtmánek, Martina Uhríková, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave a Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok Fakulty architektúry a dizajnu STU v Bratislave v spolupráci s Múzeom mesta Bratislavy, Podunajským múzeom v Komárne a Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. v Nitre za podujatie *Danuvina Alacris – Rím prichádza po Dunaji*.

Všetkým oceneným srdečne blahoželáme a ďakujeme za vynikajúcu prezentáciu nášho vedného odboru.

Vladimír Turčan

Piliere rímskeho mosta v Dunaji – objav roka 2022

V roku 2022 sa podarilo multidisciplinárnemu tímu pod vedením Archeologického ústavu SAV, v. v. i. a Katedry klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave potvrdiť existenciu pilierov rímskeho mosta spájajúceho rímsky tábor v Iži s jeho materským táborom Brigetio.

*Tím, ktorý sa podieľal na výskume rímskeho mosta v Dunaji.
Foto: archív autorov*

Odobratie vzoriek v decembri 2022 bolo kľúčovým krokom, ktorým sa potvrdila existencia rímskeho mosta. Na tento moment čakal tím odborníkov viac ako rok od objavenia štruktúr počas batymetrických meraní spoločnosti HELICOP a následnej analýzy členmi tímu v júni 2021. Na „mape riečného dna“ boli identifikované štyri štruktúry smerujúce v línii k pobrežnej zóne rímskeho vojenského tábora v Iži. Tri z nich sa nachádzajú na Slovenskej strane, jeden je na strane maďarskej. Pri podrobnejšom skúmaní snímok archeológa potvrdili na dvoch pilieroch prítomnosť hrotov smerujúcich proti vodnému prúdu.

Ide o charakteristický prvok rímskych mostov. Zostávalo už len overiť a upresniť datovanie štruktúry.

Ponor k pilieru 2 a odobratie vzorky dreveného kola v decembri 2022 boli realizované pod odborným vedením K. Daňovej a M. Daňovej. Obrovskú zásluhu na realizácii malo Poriečne oddelenia Polície SR, ktoré logisticky zabezpečilo celú akciu. Keďže išlo o niekoľkodňovú aktivitu, zázemie našiel celý tím v obci Iža. Potápača čakala veľmi nízka teplota vody, ale lepšia viditeľnosť ako počas iných ročných období. Mimoriadne náročnú operáciu počas nepriaznivého počasia zvládol zohratý tím vynikajúco. Všetky kroky boli starostlivo naplánované a dokumentované. Objavili sa deštruované časti jedného z murovaných kamenných pilierov aj so zachovanými zvyškami viacerých drevených pilót. Policajnému potápačovi sa po zaškolení archeológmi podarilo odobrať z nich vhodné vzorky.

Následné analýzy odobraných vzoriek rádio-karbónovou metódou (C14) doložili, že pochádzajú z 3., resp. s väčšou pravdepodobnosťou zo 4. storočia. Potvrdenie datovania pilierov mosta do doby rímskej je zároveň začiatkom novej etapy výskumov. Ich zámerom bude najmä získanie podrobnejších informácií o spôsobe konštrukcie mostných pilierov, spresnenie datovania ich výstavby, ale aj zodpovedanie otázky, či bola stavba tohto mosta dokončená.

Dokladov o budovaní rímskych kamenných mostov na Dunaji je veľmi málo. Najznámejší z nich je Apolodórov most, ktorý postavili Rimania za vlády cisára Trajána vo vojne proti Dákam v rokoch 103 až 105 medzi rímskymi opevneniami Diana a Pontes (pri dnešnej obci Kostol v Srbsku) a táborom Drobeta na severnom brehu Dunaja (dnes mesto Drobeta Turnu Severin v Rumunsku). Slúžil na zásobovanie vojsk pri okupácii územia novej provincie Dacia.

Ďalší výskum rímskeho mosta v Dunaji pri Iži tak môže významným spôsobom prispieť k poznaniu mocenských a politických zámerov Rímskej ríše na severných hraniciach Panónie a najmä v ich predpolí v 4. storočí. Objavenie pilierov rímskeho mosta v Dunaji pri Iži bolo ocenené Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV a časopisom Pamiatky a múzeá ako „objav roka 2022“.

Miroslava Daňová – Klaudia Daňová – Ján Rajtár

Ocenenie Biela kocka pre expozíciu BIATEC Keltská mincovňa

Ocenenie Biela kocka udeľuje každoročne Rada galérií Slovenska teoretikom, kurátorom, galerijným pedagógom, reštaurátorom, dizajnérom, či kultúrnym manažérom v oblasti galerijnej činnosti. Vyhlásenie víťazov 7. ročníka ocenenia za rok 2022 sa uskutočnilo v Mirbachovom paláci v Galérii mesta Bratislavy dňa 2. 10. 2023. Mediálnymi partnermi boli artalk.sk, časopisy Flash Art a PROFIL súčasného výtvarného umenia. Program doplnil komentovaný sprievod výstavou Oslobodený priestor: starostlivosť – architektúra – feminizmus.

Cena je udeľovaná v piatich kategóriách. V kategórii Odborný projekt bola cena udelená kolektívu Margaréta Musilová, Alena Šefčáková, Peter Liška, Juraj Sukop, Ové Pictures, Adam Matej, František Engel a Jozef Balužinský za expozíciu *BIATEC Keltská mincovňa. Stála expozícia v Pálffyho paláci*; prístupnú

Troja z tvorcov expozície pri preberaní ocenenia.
Zľava Margaréta Musilová, Alena Šefčáková a František Engel.
Foto: archív autora

v Galérii mesta Bratislavy v Pálffyho paláci. Keďže sme v predchádzajúcom čísle Informátora SAS (2022, roč. 33, č. 1 – 2, s. 50) už na expozíciu upozornili z archeologického a prezentačného hľadiska, prinášame v plnom znení vyjadrenie poroty: Porotu oslovilo komplexné riešenie novej expozície, medziodborová a medziinštitucionálna spolupráca, atraktívne uchopenie témy a interaktívnosť určená pre návštevníka. V priestoroch bývalej archeologickej sondy v suteréne Pálffyho paláca na ploche 18 m² vznikla potreba aktuálnejšieho riešenia tematickej expozície o činnosti keltskej mincovne, ktorá svoju poslednú obnovenú podobu dostala v roku 2008. Po vyše dekáde jej fungovania vznikla potreba jej aktuálnejšieho riešenia, čo sa podarilo zrealizovať vďaka intenzívnej spolupráci pracovných tímov galérie a Mestského ústavu ochrany pamiatok pod kurátorským vedením Margaréty Musilovej. Inovatívne architektonické riešenie priestoru ateliérom Liška a spol. pracuje s tmavým priestorom v kontraste s presvetlenou pochôdnou vitrínou, ktorá vyzýva k objavovaniu archeologických nálezov. Samozrejmosťou sú moderné digitálne technológie prinášajúce návštevníkom obsah v interaktívnom spracovaní. Vysoké finančné náklady na celý odborný projekt bolo možné pokryť vďaka využitiu grantových schém a podpory sponzorov. Oceneným, medzi ktorými sú nielen archeológovia, srdečne blahoželáme.

Vladimír Turčan

Študentská súťaž

Štvrtý ročník súťaže pre študentov stredných škôl

Na jeseň roku 2022 sa Výbor SAS pri SAV rozhodol vyhlásiť v poradí 4. ročník súťaže pre študentov stredných škôl. Témou bola propagácia archeologických pamiatok z vlastného regiónu či obce. Oproti minulému ročníku prekvapil organizátorov takmer 4-násobný nárast počtu účastníkov súťaže (až 112 študentov a študentiek), pričom veľká časť z nich sa do súťaže zapojila ako kolektív. Do súťaže sa zapojili tento rok nasledujúce stredné školy:

1. Arcibiskupské gymnázium b. Pavla Jantauscha (Trnava)
2. Gymnázium Dubnica nad Váhom (Dubnica nad Váhom)
3. Gymnázium Jána Baltazára Magina (Vrbové)
4. Gymnázium Lipany (Lipany)
5. Gymnázium Michala Miloslava Hodžu (Liptovský Mikuláš)
6. Gymnázium sv. Tomáša Akvinského (Košice)
7. Gymnázium Varšavská cesta (Žilina)
8. Obchodná akadémia (Levice)
9. Spojená škola Jána Bottu (Trnava)
10. Stredná odborná škola obchodu a služieb (Piešťany)
11. Stredná odborná škola (Pruské)
12. Stredná priemyselná škola elektrotechnická (Bratislava)

Organizačný výbor súťaže sa tento rok rozhodol opäť vrátiť k dvom súťažným kategóriám – „video“ a „prezentácia“. Aj tento rok sa potvrdilo, že invencia študentských kolektívov i jednotlivcov je naozaj na vysokej úrovni, o čom napokon svedčilo 46 odovzdaných prác (12 videí a 34 prezentácií). Hodnotitelia súťaže sa aj preto zhodli, že aj počas tohto ročníka budú odovzdané čestné uznania tým súťažiacim, ktorí sa neumiestnili na prvých troch miestach. Výhercovia v jednotlivých súťažných kategóriách boli nasledovní študenti a študentky (výherné práce sú sprístupnené prostredníctvom nižšie priložených QR kódov):

Kategória „video“:

1. miesto – M. Krchavý, D. Kulich (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
(téma: Antická Gerulata a Rímska ríša)
2. miesto – P. Rečičárová, P. Sepeši, M. Fabian (Gymnázium sv. Tomáša Akvinského, Košice)
(téma: Dominikánsky kláštor v Košiciach)
3. miesto – K. G. Novák (Gymnázium Jána Baltazára Magina, Vrbové)
(téma: Zayovská hrobka v Bučanoch)

Kategória „prezentácia“:

1. miesto – M. Veselá (Arcibiskupské gymnázium b. Pavla Jantauscha, Trnava)
(téma: Podzemné mesto Nové Mesto nad Váhom)
2. miesto – D. Sako, R. Šejli (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
(téma: Rímsky vojenský tábor v Iži)
3. miesto – I. Šimanská, Z. Gešková, M. Belica, N. Droppová (Gymnázium Michala Miloslava Hodžu, Liptovský Mikuláš)
(téma: Mníšok – tajomstvo skryté v lesoch)

Čestné uznania boli udelené nasledovným účastníkom súťaže:

1. S. Achbergerová (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
2. D. Árva (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
3. J. Babarík (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
4. M. Babic (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
5. P. Bacigál (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
6. J. Bednárík (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
7. R. Beláková (Gymnázium Dubnica nad Váhom, Dubnica nad Váhom)
8. N. Belousov (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
9. S. Demeš (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
10. A. Demian (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
11. S. Ďurdina (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
12. T. Farkaš (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
13. M. Franta (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
14. O. Gál (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
15. A. Galba (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
16. M. Gaštan (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
17. M. Gromer (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
18. D. Hlavatý (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
19. D. Host (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
20. P. Chvostík (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
21. K. Iozefic (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
22. M. Jánoš (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
23. N. Janovjak (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
24. J. Joštiak (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
25. S. Kiac (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
26. Š. Kobliška (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
27. T. Kocúr (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
28. A. Košťial (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
29. M. Kováč (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
30. Š. Kováč (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
31. M. Kseňák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
32. M. Kubica (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
33. A. Kulcsár (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
34. R. T. Lakanan (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
35. M. László (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
36. S. Lukačovičová (Gymnázium Dubnica nad Váhom, Dubnica nad Váhom)
37. M. Lupták (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
38. J. Madleňák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
39. L. Manek (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
40. M. Marenčák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
41. M. Marušinec (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
42. M. Mečiar (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
43. A. Mihaličková (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
44. M. Mišík (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
45. H. Miznerová (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
46. P. Mordel (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
47. D. N. Mulinová (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
48. D. Nagy (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
49. M. Nehyba (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
50. T. Partl (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
51. F. Pastierik (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
52. A. Pastorek (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
53. J. Petruň (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
54. I. Polák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
55. A. Pollák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
56. S. Potisk (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
57. A. Remšík (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
58. M. Rezek (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
59. A. Szabó (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)

60. M. Sas (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
61. K. Shatrov (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
62. T. Skuhra (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
63. P. Szaksz (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
64. S. Šimon (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
65. P. Šišolák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
66. J. Špánik (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
67. D. Švarc (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
68. M. Teťáková (Gymnázium Dubnica nad Váhom, Dubnica nad Váhom)
69. N. Uhlíková (Gymnázium Dubnica nad Váhom, Dubnica nad Váhom)
70. T. Vajda (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
71. Ch. Varga (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
72. A. J. Világi (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
73. D. Villem (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
74. S. Fialová (Obchodná akadémia, Levice)
75. N. Sebechlebská (Obchodná akadémia, Levice)
76. A. Filipová (Gymnázium Lipany, Lipany)
77. B. Mihok (Gymnázium Lipany, Lipany)
78. L. Ondková (Gymnázium Lipany, Lipany)
79. K. Prevůžňáková (Gymnázium Lipany, Lipany)
80. T. Čačíková (Stredná odborná škola obchodu a služieb, Piešťany)
81. P. Mihočková (Stredná odborná škola obchodu a služieb, Piešťany)
82. S. Burdej (Stredná odborná škola, Pruské)
83. N. Dušičková (Stredná odborná škola, Pruské)
84. M. Ferencová (Stredná odborná škola, Pruské)
85. S. Pláneková (Stredná odborná škola, Pruské)
86. D. Matal (Stredná odborná škola, Pruské)
87. E. Jurišová (Spojená škola Jána Bottu, Trnava)
88. N. Polakovičová (Spojená škola Jána Bottu, Trnava)
89. S. M. Proksová (Spojená škola Jána Bottu, Trnava)
90. E. Soláriková (Spojená škola Jána Bottu, Trnava)
91. S. Gottwaldová (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
92. D. Končoková (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
93. T. Súľovská (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
94. T. Tereňová (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
95. R. Káčerík (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
96. P. Baroš (škola neuvedená)
97. N. F. Brtiš (škola neuvedená)
98. M. Krajčík (škola neuvedená)
99. J. Rigó (škola neuvedená)

Výhercovia na prvých troch miestach v oboch kategóriách boli odmenení vecnými cenami (perá, trička, tašky, knihy, vstupenky do múzeí) a boli pozvaní na slávnostné odovzdávanie cien, ktoré sa uskutočnilo dňa 26. apríla 2023 v priebehu Valného

zhromaždenia SAS pri SAV v Nitre. Ocenenie si prišla osobne prevziať M. Veselá z Arcibiskupského gymnázia b. Pavla Jantauscha v Trnave, ktorá pred publikom predniesla krátky príhovor s poďakovaním. My jej a aj ostatným súťažiacim ešte raz ďakujeme.

Dúfame, že nám študenti a študentky zachovajú svoju priazeň aj v nasledujúcich rokoch. Je pre nás obrovským záväzkom vytvárať rok čo rok nové a aktuálne témy, ktoré by vedeli priťahovať čo najširšie publikum. Pevne veríme, že sa nám to bude dariť aj v blízkej budúcnosti.

Kategória „video“:

1. miesto – M. KRCHAVÝ, D. KULICH

2. miesto – P. REČIČÁROVÁ, P. SEPEŠI, M. FABLÁN

3. miesto – K. G. NOVÁK

Kategória „prezentácia“:

1. miesto – M. VESELÁ

2. miesto – D. SAKO, R. ŠEJLI

3. miesto – I. ŠIMANSKÁ, Z. GEŠKOVÁ, M. BELICA, N. DROPOVÁ

Martin Neumann

Piaty ročník študentskej súťaže

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV vyhlásila aj tento rok vďaka neutíchajúcemu záujmu v poradí už 5. ročník študentskej súťaže, ktorá je určená pre študentov a študentky stredných škôl z celého Slovenska. Tohtoročná téma súťaže znie „Oživ svoju pamiatku“. Svojím zameraním sa uvedená téma snaží reflektovať stúpajúci záujem verejnosti o archeologické dedičstvo na Slovensku. Bohužiaľ, nie každá archeologická pamiatka má to šťastie, aby sa jej dostalo zaslúženej pozornosti (nech už sú príčiny akékoľvek). A práve tu sa otvára priestor na aktívny prístup širšej verejnosti, ktorá môže výrazne pomôcť pri zviditeľnení neznámych či len málo známych archeologických nálezísk alebo nálezov. Cieľom je priblížiť jedinečný príbeh archeologických pamiatok, a to formou videa alebo podcastu. Otázok, ktoré je možné klásť, je mnoho. Tak ako aj v prípade predchádzajúcich ročníkov, pomocnú ruku veľmi ochotne poskytnú zamestnanci múzeí, krajských pamiatkových úradov či iných odborných inštitúcií.

Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied a Archeologický ústav SAV

vyhlasujú

ŠTUDENSKÚ SÚŤAŽ

Téma: Oživ svoju pamiatku!

Forma: video alebo podcast

Termín odovzdania prác: 31. marec 2024

Vyhodnotenie: apríl 2024

Kontakt: sas.sav.sutaz@gmail.com

Výhercovia budú odmenení publikáciami a vecnými cenami

Viac informácií tu: <https://sas.sav.sk/sutaz/5-rocnik-sutaze/>

Naskenuj ma!

Podmienky súťaže zostávajú rovnaké – prihlásiť sa je možné prostredníctvom prihlášky, ktorú je nutné po vyplnení zaslať na adresu sas.sav.sutaz@gmail.com, a to do konca marca 2024. Vyhodnotenie zaslaných prác prebehne v apríli a autori víťazných prác budú pozvaní na slávnostné vyhlásenie cien, ktoré sa už tradične uskutočňuje počas Valného zhromaždenia SAS pri SAV. Veríme, že tohtoročná téma osloví čo najširšie publikum a práva videí a podcastov bude pre prihlásených nielen poučením, ale aj zábavou. Viac informácií o súťaži je možné nájsť na našej webovej stránke: <https://sas.sav.sk/sutaz/5-rocnik-sutaze/>. Tešíme sa na všetky zaslané práce!

Martin Neumann

Zmeny v členskej základni

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2023 prijatí:

Mgr. Erika Makarová, Ph.D., Bc. Mia Kunštek, Bc. Karolína Novoszadková, Bruno Mitter, Mgr. Mária Hudáková, Mgr. Zuzana Makovická, Mgr. Marína Zubajová, doc. Dr. phil. Erik Hrnčiarik, Jozef Stankoviansky, Mgr. Terézia Tomašovičová, Ph.D., Inštitút na výskum kultúrnej krajiny, o. z.

Naše rady v roku 2023 opustili:

E. Chropovská, PhDr. Etela Studeníková, CSc., doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.

Oznam v výboru

Pozvánka

V dňoch 25. – 26. apríla 2024 sa v priestoroch Považského múzea na Budatínskom hrade v Žiline uskutoční Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár.

2 % z dane

Budeme vďační, ak 2 % z dane venujete aj v ďalšom roku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Zároveň úprimne ďakujeme všetkým, ktorí tak v predchádzajúcom roku už urobili. Vďaka Vám získala SAS pri SAV prostriedky, ktoré boli využité na realizovanie mnohých podujatí v uplynulom roku ako aj na prevádzku našej spoločnosti. Aktuálne informácie a návod ako darovať 2 % z dane nájdete na webe <http://www.sas.sav.sk/2-z-dane/>

Ďakujeme.

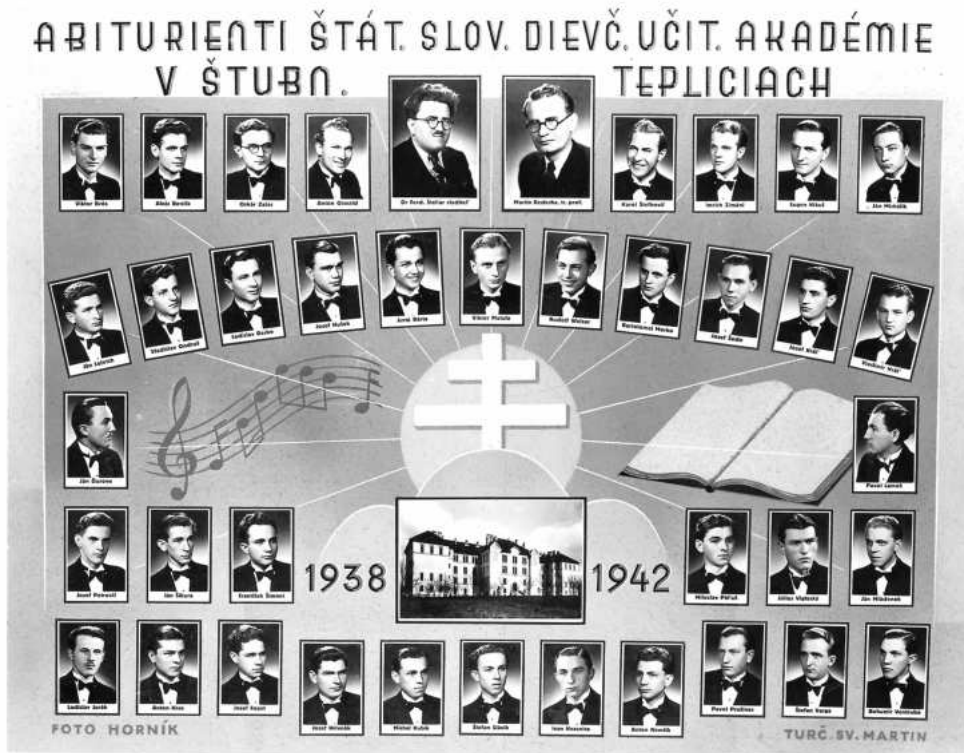
Aktuálne informácie

Múzeá a inštitúcie, ktoré sú kolektívnymi členmi SAS pri SAV, môžu informácie o svojich akciách poskytnúť aj výboru spoločnosti, ktorý ich následne zverejní na webovej stránke spoločnosti.

Aktuálne informácie, pozvánky, príspevky, prosíme poslať na adresu: sas.archeologia@gmail.com.

Župný sokolský slet v Ružomberku, rok 1935. Foto: archív J. Bártu

Tablo absolventov Učiteľskej akadémie v Turčianskych Tepličiach z roku 1942. Juraj Bárta je v druhom rade zhora v strede. Foto: archív J. Bártu

Bojový čln 14. ženijného práporu, rok 1947. Foto: archív J. Bártu

Spust do Zvislej jaskyne pri Žiranoch, 1957. Foto: archív J. Bártu

V Brně, dne 1. února 1950.

Vážený a milý kolego Bárto,

Mluvil jsem včera s kolegou Chropovským a ten mně sdělil, že byste velice rád studoval paleolitikum, ale že se obáváte, abych já v tom neviděl nějakou konkurenci, necítil se dotčen atd. Proto Vám v této věci píši. Myslím, že za těch několik roků, co jste mým "žákem," poznal jste mne snad dostatečně, že jsem poněkud jiný než ti ostatní. Právě naopak já budu velice rád, když se této věci budete věnovati a slibuji Vám všemožnou podporu. Vy víte, že já jsem se rozešel s mnoha a mnoha lidmi a právě tato úzkoprsost bývala často důležitým motivem těchto osobních rozporů. O celé věci budeme ještě hovořiti zcela otevřeně a podrobně a buďte přesvědče, že se dohodneme. Naopak myslím, že Vám budu moci předati mnoho a mnoho věcí, které jsem sám chtěl dělati a na které se již zdaleka nedostanu. Těším se proto na shledanou 27. t. m.

Vám oddaný

Archeoskanzen v Asparne an der Zaya. Foto: J. Hamšíková

Múzeum Mamuz v Mistelbachu. Foto: R. Rábeková

Komentovaná prehliadka v Archeologickom múzeu v prírode NKP Liptovská Mara – Havránok. Foto: archív Liptovského múzea

Komentovaná prechádzka Neandertálske chodníčky v Bojnicih. Foto: archív D. Andreánskej

12. cyklus egyptologických prednášok

Múzeum mesta Bratislavy, Faustova sieň
Primaciálne námestie 3,
hlavný vstup z nádvorja Starej radnice

PROGRAM:

19. 01. 2024

Mgr. Jozef Hudec, PhD.

Ako hlboko ešte pôjdeme?

Tell el-Retábí 2023

26. 01. 2024

Mgr. Katarína Arias, Ph.D.

Pivo naše každodenné... Dejiny
zlatého moku v starovekom Egypte

09. 02. 2024

Mgr. Martin Odler, PhD.,

Mgr. Katarína Džunková, PhD.

Staroegyptská ľúbostná poézia
prvýkrát v slovenčine

23. 02. 2024

Doc. PhDr. Květa Smoláriková, Ph.D.

Naukratis - vstupná brána do sajského
Egypta

15. 03. 2024

Dr. phil. Veronika Verešová

Bolo v starovekom Egypte striebro
nad zlato?

05. 04. 2024

Doc. Mgr. Jaromír Krejčí, Ph.D.

Staroveký Egypt - civilizace bez
měst?

19. 04. 2024

Mgr. Dušan Magdolen, PhD.

Rakva v predstavách Egypt'anov o
posmrtnom živote

03. 05. 2024

Mgr. Renata Landgráfová, Ph.D.

Džehutiemhat, syn Lišky: osud
kráľovského pisaře

VSTUPNÉ: 4 EUR (zľavnené 2 EUR) ZAČIATOK: 17.30

(zmena programu vyhradená)

Pre vstup do múzea je potrebné rešpektovať aktuálne pandemické opatrenia Múzea mesta Bratislavy

EURÓPSKE DNI ARCHEOLÓGIE

14. – 16. júna 2024

Tretí júnový týždeň už tradične patrí Európskym dňom archeológie, ktoré sa tešia mimoriadnej obľube u malých aj veľkých záujemcov o archeológiu.

Zapojte sa aj Vy so svojou inštitúciou do tohtoročných Európskych dní archeológie, či už formou komentovanej prehliadky v múzeu, alebo priamo na archeologickej lokalite, formou prednášky, workshopu pre verejnosť, či tvorivých dielní pre deti, a pomôžte spropagovať a priblížiť archeologické dedičstvo a prácu archeológov širokej verejnosti.

Od roku 2020 je národným koordinátorom Európskych dní archeológie na Slovensku Pamiatkový úrad Slovenskej republiky.

Nahlásiť sa môžete do 20. 5. 2024.

Kontakt: erika.makarova@pamiatky.gov.sk

ISBN 978-80-974149-2-4

9 788097 414924